

**UCHWAŁA NR 428/XXVII/2016
RADY MIASTA RYBNIKA**

z dnia 17 listopada 2016 r.

w sprawie przyjęcia Polityki Społecznej Miasta Rybnika 2023+

Działając na podstawie:

- art. 18 ust. 1 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity Dz. U. z 2016 r. poz. 446 ze zm.),
- art. 17 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (tekst jednolity Dz. U. z 2016 r. poz. 930 ze zm.),

na wniosek Prezydenta Miasta, po zaopiniowaniu przez Komisję Zdrowia i Pomocy Społecznej,

**Rada Miasta Rybnika
uchwała:**

§ 1. Przyjąć *Politykę Społeczną Miasta Rybnika 2023 +*, stanowiącą załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Przewodniczący Rady Miasta

Jan Mura

Rybnik. Miasto z ikrą.

Załącznik do Uchwały Nr 428/XXVII/2016

Rady Miasta Rybnika

z dnia 17 listopada 2016 r.

Polityka Społeczna Miasta Rybnika 2023+

Preambuła

Miarą sukcesu rozwojowego współczesnych miast i zarazem czynnikiem podtrzymującym trwałość tego sukcesu jest dziś jakość życia mieszkańców, która w dużej mierze zależy od lokalnego kapitału społecznego – sieci międzyludzkich relacji wsparcia i współdziałania.

Kluczowym pojęciem w budowaniu jakości życia opartej o taką społeczną sieć wsparcia jest spójność społeczna. To wyznacznik generalnego kierunku dla całej polityki społecznej w Rybniku: za definicją Rady Europy przyjmujemy, że spójność społeczna to zdolność społeczności lokalnej do zapewnienia dobrobytu wszystkim swoim członkom, zmniejszania rozwarstwień społecznych i unikania polaryzacji. Spójne społeczeństwo to wzajemnie wspierająca się wspólnota wolnych jednostek uczestniczących w decyzjach o swych wspólnych sprawach. Spójność społeczna może być więc postrzegana na poziomie całej społeczności jako odpowiednik tego, czym na poziomie jednostki jest włączenie społeczne. Z tej perspektywy dążenie do spójności społecznej polega na walce z wykluczeniem.

Dążenie do likwidacji rozwarstwień i polaryzacji nie oznacza w żadnym wypadku dążenia do jednolitości społecznej. Ludzie są nieskończenie zróżnicowani co do swych aspiracji, potrzeb i postaw, a różnorodność społeczna jest bogactwem Rybnika. Jednak warunkiem rozkwitu pożądanego różnorodności, niemaskującej niesprawiedliwego rozwarstwienia, są: r ó w n o ś ć s z a n s na starcie i dostępna każdemu możliwość samorealizacji. Wyrównywanie szans jest więc głównym wskazaniem dla wszystkich mechanizmów wykonawczych niniejszej Polityki Społecznej. Zaś miarą jej sukcesu w przyszłości będzie stopniowe wzbogacanie się pola szans indywidualnej samorealizacji, dostępnych każdej osobie mieszkającej w Rybniku.

Polityka Społeczna Miasta Rybnika 2023+ jest więc polityką na rzecz poprawy jakości życia mieszkańców, umacniania kapitału społecznego miasta, zwiększania spójności społecznej i wyrównywania szans wśród mieszkańców Rybnika.

SPIS TREŚCI:

1. Wprowadzenie	4
1.1. Spójność z dokumentami strategicznymi	5
1.1.1. Spójność ze Strategią Zintegrowanego Rozwoju Miasta Rybnika do roku 2020	5
1.1.2. Spójność z pozostałymi miejskimi dokumentami strategicznymi	6
1.1.3. Zgodność z dokumentami strategicznymi poziomu regionalnego	7
1.1.4. Spójność z krajowymi dokumentami strategicznymi	7
1.1.5. Kierunkowa zgodność z regulacjami europejskimi	8
1.2. Definicje podstawowych pojęć używanych w dokumencie	8
2. DIAGNOZA SPOŁECZNA MIASTA RYBNIKA	13
2.1. Tło diagnozy strategicznej	13
2.1.1. Województwo śląskie na tle kraju	13
2.1.2. Grupa tła – porównawcza grupa miast podobnych do Rybnika	18
2.1.3. Diagnoza społeczna miasta Rybnika: dane wstępne	21
2.2. Problemy demograficzne	26
2.2.1. Diagnoza problemów demograficznych	26
2.2.2. Opis podejmowanych dotychczas działań	35
2.2.3. Prognoza rozwoju sytuacji demograficznej Rybnika	38
2.3. Problem ubóstwa	40
2.3.1. Diagnoza problemu ubóstwa	40
2.3.2. Opis podejmowanych dotychczas działań	47
2.3.3. Prognoza rozwoju sytuacji w zakresie ubóstwa	49
2.4. Problemy mieszkalnictwa i bezdomności	50
2.4.1. Diagnoza problemów mieszkalnictwa i bezdomności	50
2.4.2. Opis podejmowanych dotychczas działań	59
2.4.3. Prognoza rozwoju sytuacji w zakresie mieszkalnictwa i bezdomności	61
2.5. Problemy rodzin i opieki nad dzieckiem	61
2.5.1. Diagnoza problemów rodzin i opieki nad dzieckiem	62
2.5.2. Opis podejmowanych dotychczas działań	64
2.5.3. Prognoza rozwoju sytuacji rodziny i dziecka w Rybniku	73
2.6. Problemy w obszarze niepełnosprawności	73
2.6.1. Diagnoza problemów w obszarze niepełnosprawności	73
2.6.2. Opis podejmowanych dotychczas działań	74
2.6.3. Prognoza rozwoju sytuacji w obszarze niepełnosprawności	77
2.7. Problemy w obszarze rynku pracy i bezrobocia	78
2.7.1. Diagnoza problemów rynku pracy i bezrobocia	78
2.7.2. Opis podejmowanych dotychczas działań w zakresie rynku pracy i bezrobocia	84
2.7.3. Prognoza rozwoju sytuacji w zakresie rynku pracy i bezrobocia	85
2.8. Problemy uzależnień i przemocy domowej	85
2.8.1. Diagnoza problemów uzależnień i przemocy	85
2.8.2. Opis działań podejmowanych dotychczas w zakresie uzależnień i przemocy	92
2.8.3. Prognoza rozwoju sytuacji w zakresie uzależnień i przemocy w rodzinie	97
2.9. Analiza obrazu diagnostycznego	97
2.9.1. Uogólnienie danych przestrzennych o koncentracjach problemów	97
2.9.2. Analiza SWOT	100
2.9.3. Mapa problemów	104
2.9.4. Zdiagnozowane problemy kluczowe	106
3. Strategiczny plan działań Polityki Społecznej	107
3.1. Wprowadzenie metodologiczne	107
3.2. Przyjęta struktura realizacji Polityki Społecznej	107

3.3.	Misja Polityki Społecznej Miasta Rybnika 2023+.....	108
3.4.	Wizja rybnickiej sfery społecznej 2023+.....	108
3.5.	Odpowiedzi na kluczowe problemy: POLA STRATEGICZNE.....	109
	Pole strategiczne A. Stwarzamy w Rybniku bogatsze pole szans.....	110
	Cel strategiczny A.1 Wzbogacać pole dostępnych szans osobistej samorealizacji.....	110
	Cel strategiczny A.2 Dostarczać pracy dającej utrzymanie i satysfakcję.....	116
	Cel strategiczny A.3 Budować rybnickie poczucie tożsamości i dumy.....	120
	Pole strategiczne B. Rybnickie enklawy ożywienia społecznego.....	124
	Cel strategiczny B.1 Przerwać spiralę problemów w Paruszowcu-Piaskach.....	124
	Cel strategiczny B.2 Wydzwignąć z kryzysu Boguszowice Osiedle.....	126
	Cel strategiczny B.3 Ożywić Niewiadom.....	128
	Cel strategiczny B.4 Przywrócić spójność społeczną w Śródmieściu.....	130
	Cel strategiczny B.5 Zaktywizować Niedobczyce i Chwałowice.....	131
	Pole strategiczne C. Rybnik dobrym miejscem zamieszkania.....	135
	Cel strategiczny C.1 Mieszkania dla rybniczian.....	135
	Cel strategiczny C.2 Wspierać rybnicką rodzinę w jej zadaniach opiekuńczych.....	139
	Cel strategiczny C.3 Włączyć społecznie i wesprzeć osoby z niepełnosprawnościami i ich rodziny ...	143
	Cel strategiczny C.4 Dość przemocy domowej!.....	147
	Pole strategiczne D. Rybnik miastem zdrowego stylu życia.....	150
	Cel strategiczny D.1 Wdrożyć w Rybniku właściwą promocję zdrowia i profilaktykę.....	150
	Cel strategiczny D.2 Ograniczyć w Rybniku szkodliwe używanie alkoholu.....	153
	Cel strategiczny D.3 Ograniczyć w Rybniku używanie narkotyków.....	155
	Pole strategiczne E. Rybnik wzorcem organizacyjnym polityki społecznej.....	158
	Cel strategiczny E.1 Poprawić koordynację między strategiami branżowymi.....	158
	Cel strategiczny E.2 Skutecznie informować beneficjentów.....	159
4.	Wdrażanie Polityki Społecznej.....	161
4.1.	Struktura zarządzania.....	161
	4.1.1. System koordynatorski.....	161
	4.1.2. Zespół Monitorujący.....	164
	4.1.3. Schemat organizacyjny i cykl zarządzania.....	165
4.2.	Harmonogram wdrażania.....	166
	4.2.1. Etap pierwszy: 2017.....	166
	4.2.2. Etap drugi: 2018-2020.....	167
	4.2.3. Etap trzeci: 2021-2023.....	167
4.3.	Monitoring wdrażania i ewaluacja rezultatów.....	167
	4.3.1. Monitoring wdrażania Polityki.....	167
	4.3.2. Ewaluacja skuteczności wdrażania Polityki.....	168

1. Wprowadzenie

Polityka Społeczna Miasta Rybnika 2023+ (zwana dalej Polityką Społeczną) wyznacza główne długofalowe zamierzenia strategiczne wspólnoty samorządowej miasta Rybnika – mieszkańców i wyłonionych przez nich władz samorządowych – w odniesieniu do sfery społecznej życia w mieście. Naczelnymi kierunkowymi wskazaniem Polityki Społecznej są:

- poprawa jakości życia mieszkańców,
- zwiększanie spójności społecznej wspólnoty samorządowej,
- wyrównywanie szans jednostek i grup,
- wzmacnianie kapitału społecznego w Rybniku.

Niniejsza Polityka Społeczna jest także miejską i powiatową strategią rozwiązywania problemów społecznych (SRPS) w rozumieniu przepisów Ustawy¹.

Dokument składa się z:

1. części diagnostycznej zawierającej – zgodnie z dyspozycją ustawy – diagnozę sytuacji społecznej w Rybniku (w tym – opis podejmowanych działań) i prognozę zmian, oraz wnioski,
2. strategicznego planu działań: misji polityki społecznej i wizji rybnickiej sfery społecznej 2023, pól strategicznych, celów strategicznych i programów służących ich osiągnięciu,
3. opisu wdrażania Polityki Społecznej i monitorowania jej postępów.

Ryc. 1. Struktura dokumentu „Polityka Społeczna Miasta Rybnika 2023+”

¹ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (tekst jednolity: Dz. U. 2015 poz. 163 ze zmianami), art. 16b, art. 17 ust. 1 pkt 1), art. 19 pkt 1), art 110 ust. 4 oraz art. 112 ust. 9.

1.1. Spójność z dokumentami strategicznymi

Niniejsza Polityka Społeczna była tworzona w spójności z obowiązującymi dokumentami strategicznymi poziomu miejskiego, regionalnego, krajowego i – kierunkowo – unijnego.

1.1.1. Spójność ze Strategią Zintegrowanego Rozwoju Miasta Rybnika do roku 2020

W Rybniku dokumentem nadrzędnym wobec całego systemu strategicznego zarządzania miastem jest Strategia Zintegrowanego Rozwoju Miasta Rybnika do roku 2020² (zwana dalej Strategią 2020). Dokument ten definiuje główny cel wewnętrzny strategii następująco:

Rybnik miastem dostarczającym mieszkańcom, przedsiębiorstwom i organizacjom pozarządowym najlepszych warunków dla rozwoju, realizacji aspiracji i planów oraz wykorzystywania i pomnażania posiadanych zdolności i kompetencji.

Cel główny rozwoju Rybnika został skonkretyzowany przez cztery cele strategiczne, dla których z kolei opracowano system celów szczegółowych. Sformułowano następujące cele strategiczne:

- CS1. Rybnik regionalnym liderem rozwoju gospodarczego dzięki wykorzystywaniu innowacyjnego i kreatywnego potencjału miasta, Subregionu Zachodniego i sąsiednich aglomeracji.
- CS2. Wysoka jakość życia w Rybniku gwarantująca rozwój kapitału ludzkiego i stabilizację demograficzną miasta.**
- CS3. Silny i atrakcyjny wizerunek Rybnika umożliwiający przyciąganie i zatrzymywanie podmiotów decydujących o rozwoju lokalnym oraz pełne wykorzystywanie atutów miasta.
- CS4. Rybnik krajowym liderem we wdrażaniu nowoczesnych rozwiązań w dziedzinie zarządzania rozwojem lokalnym.

Niniejsza Polityka Społeczna wpisuje się w całości w cel strategiczny CS2. Odnośnie tego celu w *Strategii 2020* stwierdza się, że Rybnik musi w perspektywie strategicznej zmierzyć się z wyzwaniami demograficznymi. Faktycznie, wyludnianie się miast jest problemem nie tylko Rybnika, ale większości miast polskich i europejskich.

Tymczasem – jak podkreśla się w *Strategii 2020* – „atrakcyjność miast jako miejsca zamieszkania z różnych powodów spada, a równocześnie zwiększa się mobilność zawodowa społeczeństwa. Toteż utrzymanie potencjału demograficznego miasta wymaga zmierzenia się z zagrożeniem migracyjnym oraz zmianą modelu rodziny: atrakcyjność emigracji musi zostać zrównoważona dostępnością usług publicznych na miejscu, oraz możliwościami zaspokajania potrzeb mieszkaniowych, szeroko rozumianym bezpieczeństwem mieszkańców Rybnika, czy wreszcie stanem przestrzeni publicznej”.

W tym kontekście cel strategiczny CS2. „Wysoka jakość życia w Rybniku” został uszczegółowiony przez sformułowanie w jego obszarze pięciu celów szczegółowych, od CS2.1 do CS2.5.

---

² Strategia została przyjęta Uchwałą nr 140/XI/2015 Rady Miasta Rybnika z dnia 18 czerwca 2015 r. w sprawie przyjęcia *Strategii Zintegrowanego Rozwoju Miasta Rybnika do roku 2020*.

Tab. 1. Strategia 2020: cel strategiczny CS2 i pięć celów szczegółowych w jego ramach

CEL strategiczny	CELE SZCZEGÓŁOWE
CS2: Wysoka jakość życia w Rybniku gwarantująca rozwój kapitału ludzkiego i stabilizację demograficzną miasta.	C.2.1. Dostępność usług edukacyjnych, kulturalnych, rekreacyjnych, zdrowotnych i opiekuńczych umożliwiających rozwój mieszkańców oraz wspierających rozwój rodziny.
	C.2.2. Atrakcyjne przestrzenie publiczne z dostępem do usług handlowych i usług czasu wolnego.
	C.2.3. Dogodne warunki dla zaspokajania potrzeb mieszkaniowych przez młodych mieszkańców Rybnika.
	C.2.4. Wysoka jakość środowiska przyrodniczego wyróżniająca Rybnik wśród innych dużych miast regionu.
	C.2.5. Silne więzi łączące mieszkańców miasta i wzmacniające ich poczucie bezpieczeństwa.

Źródło: Strategia Zintegrowanego Rozwoju Miasta Rybnika do roku 2020, Tabela 7

Zadania niniejszej Polityki Społecznej sytuują się w szczególności w obszarze celów szczegółowych C.2.1. i C.2.5, a w zakresie polityki mieszkaniowej – także w obrębie celu szczegółowego C.2.3. Jednakże żaden z czterech programów i żadne z 25 przedsięwzięć zaproponowanych w Strategii 2020 nie pokrywa się bezpośrednio z zadaniami Polityki Społecznej.

Konkluzja 1. Należy przyjąć, że niniejsza Polityka Społeczna wypełnia cel strategiczny CS2 (a w szczególności jego cele szczegółowe C.2.1. i C.2.5) dodatkowymi programami i przedsięwzięciami, które nabierają charakteru strategicznego z chwilą uchwalenia tej Polityki.

1.1.2. Spójność z pozostałymi miejskimi dokumentami strategicznymi

Ponadto niniejsza Polityka Społeczna jest kierunkowo zgodna z następującymi miejskimi dokumentami strategicznymi miasta Rybnika:

1. Lokalny Program Rozwoju Systemu Pomocy Rodzinie dla Miasta Rybnika na lata 2011-2016³
2. Wieloletni program gospodarowania zasobem mieszkaniowym oraz zasobem tymczasowych pomieszczeń Miasta Rybnik na lata 2014-2018⁴
3. Program Integracji Społecznej i Zawodowej Osób Niepełnosprawnych "Jesteśmy Razem" dla Miasta Rybnika na lata 2015-2023⁵
4. Program Ochrony Zdrowia Psychicznego dla Miasta Rybnika na lata 2015-2020⁶
5. Indywidualny Program Wychodzenia z Bezdolności dla Kobiet z Miasta Rybnika na lata 2015-2023⁷
6. Program Aktywności Lokalnej dla Miasta Rybnika na lata 2015-2023⁸
7. Strategia rozwoju sportu w Rybniku do 2020 roku⁹
8. Wieloletni program współpracy Miasta Rybnika z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na lata 2016 - 2020¹⁰

³ Przyjęty Uchwałą Rady Miasta Rybnika nr 141/XI/2011 z dnia 2011-06-29

⁴ Przyjęty Uchwałą Rady Miasta Rybnika nr 575/XXXIX/2013 z dnia 23-10-13

⁵ Przyjęty Uchwałą Rady Miasta Rybnika nr 175/XII/2015 z dnia 2015-09-17

⁶ Przyjęty Uchwałą Rady Miasta Rybnika nr 199/XIII/2015 z dnia 2015-10-01

⁷ Przyjęty Uchwałą Rady Miasta Rybnika nr 174/XII/2015 z dnia 2015-09-17

⁸ Przyjęty Uchwałą Rady Miasta Rybnika nr 173/XII/2015 z dnia 2015-09-17

⁹ Przyjęta uchwałą Rady Miasta Rybnika nr 278/XVI/2015 w dniu 17 grudnia 2015 r.

9. Indywidualny Program Usamodzielnienia dla Miasta Rybnika na lata 2015-2023¹¹
10. Miejski Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych i Narkomanii na 2016 rok¹²
11. Miejski Program Przeciwdziałania Przemocy i Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2016 - 2021¹³
12. Program „Rybnik przyjazny Seniorom”¹⁴.

Zadbano także o możliwie wysoką spójność z opracowywanymi równoległe programami o charakterze strategicznym (np. programem rewitalizacji) w zakresie, jaki był możliwy na danym etapie prac.

1.1.3. Zgodność z dokumentami strategicznymi poziomu regionalnego

Niniejsza Polityka Społeczna zachowuje kierunkową zgodność ze **Strategią Polityki Społecznej Województwa Śląskiego na lata 2014 – 2020**, oraz z następującymi programami regionalnymi:

- Strategia Polityki Społecznej Województwa Śląskiego na lata 2006-2020. Aktualizacja 2015,
- Program przeciwdziałania narkomanii w województwie śląskim na lata 2011 – 2016,
- Program profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych w województwie śląskim na lata 2016-2020,
- Program przeciwdziałania przemocy w rodzinie w województwie śląskim na lata 2014-2020,
- Program „Śląskie dla rodziny – Karta Dużej Rodziny”,
- Regionalny program rozwoju ekonomii społecznej w województwie śląskim do roku 2020.

1.1.4. Spójność z krajowymi dokumentami strategicznymi

Niniejsza Polityka Społeczna była budowana w zasadniczej zgodności z krajowymi dokumentami strategicznymi, które wymieniono poniżej.

1. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju. Polska 2030. Trzecia Fala Nowoczesności,
2. Strategia Rozwoju Kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo,
3. Strategia Sprawne Państwo 2020,
4. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020,
5. Krajowy Program Reform na rzecz realizacji strategii „Europa 2020”,
6. Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020,
7. Strategia rozwoju edukacji do roku 2020,
8. Narodowy Program Zdrowia na lata 2016-2020,
9. Krajowy program przeciwdziałaniu wykluczeniu społecznemu 2020,
10. Krajowy program przeciwdziałania przemocy w rodzinie 2014 – 2020,
11. Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014 –2020.
12. Narodowy Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych 2016 -2020.

---

¹⁰ Przyjęty Uchwałą Rady Miasta Rybnika nr 238/XV/2015 z dnia 2015-11-19

¹¹ Przyjęty Uchwałą Rady Miasta Rybnika nr 271/XVI/2015 z dnia 2015-12-17

¹² Przyjęty Uchwałą Rady Miasta Rybnika nr 273/XVI/2015 z dnia 2015-12-17

¹³ Przyjęty Uchwałą Rady Miasta Rybnika nr 274/XVI/2015 z dnia 2015-12-17

¹⁴ Przyjęty Uchwałą Rady Miasta Rybnika nr 292/XVII/2016 z dnia 2016-01-21

1.1.5. Kierunkowa zgodność z regulacjami europejskimi

Polityka Społeczna Miasta Rybnika 2023+ zachowuje kierunkową zgodność z podstawowymi zasadami wyrażonymi w następujących dokumentach europejskich:

- Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, w szczególności trzy z jej inicjatyw przewodnich:
  - Europejska platforma współpracy w zakresie walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym,
  - Program na rzecz nowych umiejętności i zatrudnienia,
  - Mobilna młodzież.
- Strategia Antynarkotykowa UE na lata 2013 – 2020.
- Europejska Strategia w Sprawie Niepełnosprawności 2010 – 2020.

1.2. Definicje podstawowych pojęć używanych w dokumencie

W Polityce Społecznej Miasta Rybnika 2023+ przyjmuje się poniższe znaczenie terminów wymienionych w tym rozdziale. Poniższe definicje mają tu zastosowanie planistyczne, zarządcze i komunikacyjne, a więc – ilekroć planuje się w ramach niniejszej Polityki działanie, w którym używa się poniższych pojęć, zarządza się takim działaniem lub buduje przekaz komunikacyjny na jego temat, rozumie się poniższe pojęcia tak, jak je zdefiniowano w tym rozdziale.

Ponieważ część ze zdefiniowanych tu pojęć ma z kolei swoje definicje ustawowe (nie zawsze wygodne do celów planistycznych, zarządczych czy komunikacyjnych), ilekroć w samym dokumencie Polityki, lub wynikających z niej programach strategicznych lub średnioterminowych używa się poniższych pojęć w ich znaczeniu ustawowym, będzie to za każdym razem wyraźnie zaznaczone. W przypadku braku takiego zaznaczenia rozumie się, że chodzi o znaczenie pojęć opisane poniżej.

■ **BEZDOMNOŚĆ**

Bezdomność to kryzysowy stan egzystencji osoby nie posiadającej faktycznego miejsca zamieszkania, dotkniętej ewidentną i trwałą deprywacją potrzeby schronienia, której ta osoba nie jest w stanie zapobiec.

■ **BEZROBOCIE**

Bezrobocie polega na tym, że osoba zdolna do pracy, aktywnie poszukująca jej i faktycznie gotowa do jej podjęcia nie znajduje zatrudnienia. Bezrobocie rejestrowane natomiast, to formalny stan wpisania kogoś do rejestru prowadzonego przez Powiatowy Urząd Pracy.

■ **EWALUACJA**

Ewaluacja (inaczej: systematyczna ocena) w odniesieniu do niniejszej *Polityki Społecznej* to zaplanowany proces badania uzyskiwanych przez poszczególne programy rezultatów (bezpośrednich, mierzalnych korzyści dla beneficjenta), oraz przeliczania tych rezultatów według przyjętego systemu wskaźników i wag, w celu oceny skuteczności realizacji całej Polityki.

■ **INTEGRACJA SPOŁECZNA**

Z punktu widzenia jednostki, proces jej włączania społecznego, przełamywania jej wykluczenia. z punktu widzenia społeczeństwa – proces budowania spójności społecznej.

■ **KAPITAŁ SPOŁECZNY**

Kapitał społeczny to sieć istniejących w danej grupie społecznych relacji zaufania, lojalności i solidarności, tworząca warunki do faktycznego współdziałania jednostek we wspólnym interesie i rozwijania pomiędzy tymi jednostkami realnych kooperacji o różnych celach.

■ **MARGINALIZACJA**

Marginalizacja oznacza spadek znaczenia danej jednostki lub grupy społecznej w społeczeństwie, osłabienie jej wpływu na życie społeczne, subiektywne odbieranie jej głosu przez resztę społeczeństwa jako mało ważnego. Skutkiem marginalizacji (procesu) jest wykluczenie społeczne (stan).

■ **MIESZKANIE CHRONIONE**

Mieszkanie chronione to forma pomocy społecznej w postaci lokalu mieszkalnego, mająca zapewnić osobom w nim zamieszkującym przygotowanie – pod opieką odpowiednich specjalistów, np. pracownika socjalnego – do prowadzenia samodzielnego życia w społeczeństwie lub zastąpić pobyt w placówce zapewniającej całodobową opiekę. Mieszkania chronione mają służyć osobom, które ze względu na trudną sytuację życiową, wiek, niepełnosprawność lub chorobę potrzebują wsparcia w funkcjonowaniu w codziennym życiu, ale nie wymagają usług w zakresie świadczonej przez jednostkę całodobowej opieki.

■ **MIESZKANIE READAPTACYJNE**

Mieszkania readaptacyjne to lokal mieszkalny przeznaczony dla osób, które przeszły podstawowy program pomocy osobie bezdomnej realizowany w schroniskach i oczekują na mieszkanie z zasobów gminy. Celem funkcjonowania mieszkań readaptacyjnych jest pomoc w wykształceniu umiejętności samodzielnego życia i integracji ze społecznością lokalną.

■ **MIESZKANIE TRENINGOWE**

Mieszkanie treningowe to miejsce okresowego zamieszkiwania, w którym osoby tam przebywające pod opieką specjalistów przygotowują się do samodzielnego życia w mieszkaniu chronionym lub wspomaganim.

■ **MIESZKANIE WSPOMAGANE**

Mieszkanie wspomagane to miejsce samodzielnego zamieszkiwania dla niesamodzielnych osób, które ze względu na swoją niepełnosprawność nie są w stanie wziąć pełnej odpowiedzialności za swoje życie, a do samodzielnego funkcjonowania w środowisku jest im potrzebne i zarazem wystarczające wsparcie asystenta osobistego.

■ **MONITORING**

Monitoring to obserwowanie jakiegoś procesu i odnotowywanie jego zmieniającego się stanu w celu uzyskania wiedzy o jego przebiegu. W odniesieniu do niniejszej *Polityki Społecznej* monitoring to bieżące gromadzenie informacji o terminowości realizacji jej elementów i uzyskanych produktach (bezpośrednich wynikach mierzalnych).

■ **NIEPEŁNOSPRAWNOŚĆ**

Według Europejskiego Forum Niepełnosprawności osobą niepełnosprawną jest jednostka w pełni swoich praw, znajdująca się w sytuacji upośledzającej ją na skutek barier środowiskowych, ekonomicznych i społecznych, których z powodu występujących u niej uszkodzeń nie może przezwyciężyć w taki sposób, jak inni ludzie.

■ **PIECZA ZASTĘPCZA**

System pieczy zastępczej to zespół osób, instytucji i działań mających na celu zapewnienie czasowej opieki i wychowania dzieciom w przypadkach niemożności sprawowania opieki i wychowania przez rodziców. Organizowanie pieczy zastępczej w powiązaniu ze wspieraniem rodziny jest zadaniem powiatu a jego jednostki organizacyjne to w szczególności organizatorzy rodzinnej pieczy zastępczej,

placówki opiekuńczo-wychowawcze, regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne, interwencyjne ośrodki preadopcyjne, ośrodki adopcyjne oraz podmioty, którym zlecono realizację zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej.

■ **PROFILAKTYKA**

Profilaktyka to zapobieganie powstaniu niekorzystnego zjawiska, zanim ono wystąpi, poprzez oddziaływanie zawnazu na jego rozpoznane przyczyny lub poprzez budowanie zabezpieczeń przed tym zjawiskiem, lub wyprzedzające łagodzenie skutków zjawiska, któremu zapobiec się nie da.

■ **PROGRAM**

Program to struktura organizacyjna utworzona na pewien czas w celu zarządzania zbiorem powiązanych ze sobą projektów.

■ **PROJEKT**

Zaplanowana w czasie aktywność, która zmierza do osiągnięcia celu, często poprzez wytworzenie unikatowej usługi lub rezultatu. W ramach projektu podejmuje się szereg **działań**.

■ **PROGRAM PROFILAKTYCZNY**

Programy profilaktyczne to działania psychoedukacyjne podejmowane wg określonego scenariusza, których celem jest zapobieganie zachowaniom ryzykownym odbiorców i szkodom w ich otoczeniu.

■ **PROGRAM PROFILAKTYCZNY o POTWIERDZONEJ SKUTECZNOŚCI**

To program profilaktyczny wpisany do bazy Systemu Rekomendacji Programów Profilaktycznych i Promocji Zdrowia Psychicznego autoryzowanej przez Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii (KBPN), Ośrodek Rozwoju Edukacji (ORE), Instytut Psychiatrii i Neurologii (IPiN) oraz Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych (PARPA), mający w tej bazie oznaczenie „Program Rekomendowany” lub – przy braku programów rekomendowanych danego rodzaju – oznaczenie „Dobra Praktyka”.

■ **REINTEGRACJA RODZINY**

Reintegracja rodziny oznacza planowy proces odbudowy więzi rodzinnych, które zostały zerwane lub zachwiane, i trwa do chwili powrotu dziecka do domu. W sytuacji umieszczenia małoletniego poza rodziną naturalną, reintegracja powinna być podjęta jak najszybciej. W ramach tego procesu rodzicom udziela się m. in. porad, mediacji, pomocy psychologiczno-pedagogicznej, a także kieruje na terapię, warsztaty korekcyjno-edukacyjne oraz do grup wsparcia. Działania podejmowane na rzecz powrotu dziecka do rodziny biologicznej mają charakter zespołowy, a uczestniczą w nich m. in. pracownicy socjalni, asystenci rodziny, kuratorzy, pedagodzy szkolni i wychowawcy.

■ **RÓWNOŚĆ SZANS**

Równość to realna możliwość korzystania z posiadanych praw na równi z innymi, niezablokowana przez stereotypy społeczne, obyczaje, wpojone obawy itp. Równość szans dotyczy obiektywnych możliwości samorealizacji (np. dostępu do: wykształcenia, zatrudnienia, możliwości rozwijania talentów i bogacenia się) oraz szans subiektywnych (wyuczonych postaw i nawyków, utrwalonych przekonań, ukształtowanego społecznie poziomu wiary we własne siły itp.).

■ **SPÓJNOŚĆ SPOŁECZNA**

W rozumieniu Rady Europy – spójność społeczna to zdolność społeczeństwa do zapewnienia dobrobytu wszystkim swoim członkom, zminimalizowania różnic i uniknięcia polaryzacji. w praktyce istotą spójności społecznej jest budowanie takich relacji społecznych, aby naturalna różnorodność wzbogacająca społeczeństwo nie przeradzała się w bolesne podziały generujące nieufność i wrogość między grupami społecznymi a nawet w segregację społeczną.

■ UBÓSTWO

Ubóstwo to stan doznawania przez kogoś przynajmniej jednego z tych dwóch problemów¹⁵:

- głęboki niedostatek – jego dochody ekwiwalentne na członka rodziny są niższe niż 60% mediany takich dochodów w danym kraju (*kryterium dochodowe*),
- głęboka deprivacja materialna – brak środków na wydatki związane z realizacją podstawowych, uzasadnionych potrzeb: opłacenia bieżących rachunków za czynsz i energię, ogrzania domu, pokrycia niespodziewanych wydatków, zjedzenia przynajmniej raz na dwa dni posiłku z odpowiednią ilością białka, spędzenia tygodnia urlopu rocznie poza miejscem zamieszkania, posiadania podstawowych udogodnień technicznych standardowych dla danego społeczeństwa (*kryterium wydatkowe*).

■ UZALEŻNIENIE

Zgodnie z obowiązującą w Polsce Międzynarodową Klasyfikacją Chorób i Problemów Zdrowotnych ICD-10 uzależnienie rozpoznaje się, jeśli trzy lub więcej z następujących objawów występowało łącznie przez co najmniej 1 miesiąc lub, jeżeli utrzymywało się krócej niż 1 miesiąc, to występowało w sposób powtarzający się w okresie 12 miesięcy:

1. Silne pragnienie lub poczucie przymusu użycia,
2. Upośledzenie kontroli nad zachowaniem związanym z używaniem, tj. nad jego rozpoczynaniem, kończeniem oraz poziomem użycia,
3. Fizjologiczne objawy stanu abstynencyjnego pojawiające się, gdy użycie jest ograniczane lub przerywane,
4. Wzrost tolerancji tj. konieczność przyjmowania istotnie wzrastających ilości substancji, w celu osiągnięcia pożądanego efektu,
5. Silne pochłonięcie sprawą używania przejawiające się istotną zmianą dotychczasowych zamiłowań i zainteresowań porzucanych lub ograniczanych z powodu używania,
6. Uporczywe używanie, pomimo oczywistych dowodów występowania szkodliwych następstw, choć charakter i rozmiar szkód są już danej osobie znane.

■ WŁĄCZENIE SPOŁECZNE

Włączenie społeczne to odnosząca się do danej jednostki jej realna możliwość faktycznego uczestnictwa w relacjach społecznych – funkcjonowanie w kręgu znajomych, zawieranie przyjaźni, podejmowanie pracy, doznawanie szacunku i uznania itp. – oraz faktyczne korzystanie z tych możliwości przez jednostkę według jej własnych potrzeb.

■ WSPIERANIE RODZINY

Wspieranie rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych to zespół planowych działań mających na celu przywrócenie rodzinie zdolności do wypełniania tych funkcji. Rodzinie takiej Prezydent Miasta zapewnia wsparcie, które polega w szczególności na:

1. analizie sytuacji rodziny i środowiska rodzinnego oraz przyczyn kryzysu w rodzinie;
2. wzmocnieniu roli i funkcji rodziny;
3. rozwijaniu umiejętności opiekuńczo-wychowawczych rodziny;
4. podniesieniu świadomości w zakresie planowania oraz funkcjonowania rodziny;
5. pomocy w integracji rodziny;
6. przeciwdziałaniu marginalizacji i degradacji społecznej rodziny;
7. dążeniu do reintegracji rodziny.

Wspieranie rodziny polega na pracy z tą rodziną oraz pomocy w opiece i wychowaniu dziecka.

Wspieranie takie jest prowadzone za zgodą i aktywnym udziałem rodziny, z uwzględnieniem zasobów własnych oraz źródeł wsparcia zewnętrznego.

---

¹⁵ Definicja Europejskiej Sieci Przeciwdziałania Ubóstwu (European Anti-Poverty Network – EAPN) dodaje jeszcze trzecie kryterium: skrajnie niskiej intensywności pracy. w niniejszym opracowaniu nie stosujemy tego kryterium zakładając, że zawiera się ono w obu pozostałych kryteriach.

■ WYKLUCZENIE SPOŁECZNE

Wykluczenie to doznawany przez jednostkę lub grupę faktyczny brak możliwości lub znaczne utrudnienie pełnienia ról społecznych dostępnych dla innych, nawiązywania normalnych relacji społecznych, korzystania z dóbr publicznych i infrastruktury społecznej, gromadzenia zasobów i zdobywanie dochodów w godny sposób. Wykluczona społecznie jest jednostka lub grupa, która w sensie formalnym należy do danego społeczeństwa i chce uczestniczyć w jego życiu czynnie, lecz nie może z powodów będących poza jej kontrolą.

2. DIAGNOZA SPOŁECZNA MIASTA RYBNIKA

Niniejsza diagnoza została uporządkowana w osiem rozdziałów (obszarów tematycznych):

1. problemy demograficzne,
2. problem ubóstwa,
3. problemy mieszkalnictwa i bezdomności,
4. problemy rodzin i opieki nad dzieckiem,
5. problemy w obszarze niepełnosprawności,
6. problemy w obszarze rynku pracy i bezrobocia,
7. problemy uzależnień i przemocy domowej.

Przyporządkowanie poszczególnych zagadnień do danego obszaru ma często znaczenie czysto sprawozdawcze i wynika z gromadzenia dotychczas danych w takim podziale. Faktycznie niemal wszystkie zagadnienia polityki społecznej są wzajemnie powiązane i często sytują się w poprzek tak wyznaczonych obszarów. Niniejszego układu rozdziałów diagnozy nie należy więc traktować jak klasyfikacji problemów, a jedynie jako techniczne uporządkowanie materiału gromadzonego dotychczas. Podział ten nie będzie się też przekładał wprost na strukturę celów niniejszej Polityki Społecznej.

Każdy z rozdziałów diagnozy został uporządkowany wewnętrznie według następującego schematu:

- Diagnoza problemów społecznych w danym obszarze;
- Opis działań podejmowanych dotychczas;
- Prognoza rozwoju sytuacji.

2.1. Tło diagnozy strategicznej

Diagnoza strategiczna sytuacji społecznej w mieście Rybniku została osadzona w dwóch odrębnych tłach odniesienia: w kontekście sytuacji społecznej województwa śląskiego oraz w kontekście porównawczej (grupy odniesienia) – wszystkich polskich miast o wielkości od 100 do 170 tys. mieszkańców.

2.1.1. Województwo śląskie na tle kraju

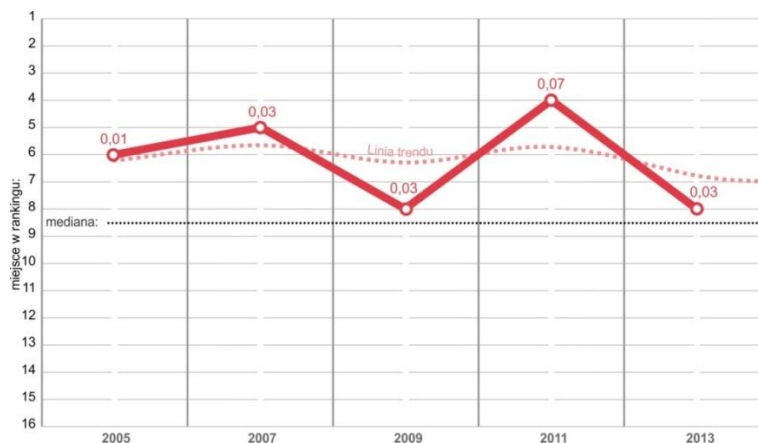
Diagnoza sytuacji województwa będzie tu dotyczyła tylko wybranych, podstawowych aspektów: jakości życia oraz potencjału instytucji opieki w stosunku do oszacowanych potrzeb.

2.1.1.1. Jakość życia w regionie

Tłem dla pogłębionej diagnozy społecznej miasta Rybnika jest ogólna diagnoza jakości życia w województwie śląskim na tle pozostałych 15 województw w kraju, zaczerpnięta z ogólnopolskiego badania „Diagnoza Społeczna”. Diagnozy tej dokonuje się co dwa lata, począwszy od 2005 roku. Poniżej przedstawiono dane zaczerpnięte z raportu opublikowanego w 2014 roku a zawierającego

dane z roku 2013¹⁶ (diagnoza za rok 2015 nie jest jeszcze opublikowana w chwili sporządzania tego opracowania).

Ryc. 2. Województwo śląskie: ogólny wskaźnik jakości życia w latach 2005 – 2013 (miejsce w rankingu województw i średnia wartość wskaźnika przeliczeniowego)

Opracowanie własne na podstawie: J. Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza społeczna 2013. Warunki i jakość życia Polaków, raport*, MPIPS – CRZL, Warszawa 2014., Tabela 9.2.8.

Jak widać, według *Diagnozy społecznej* województwo śląskie sytuuje się wśród regionów o ponadprzeciętnej jakości życia (w całym okresie konsekwentnie powyżej mediany dla kraju, najwyższe miejsce w roku 2011 – czwarte, zaś najniższe w 2009 oraz ponownie w 2013 – ósme).

To wynik tylko umiarkowanie optymistyczny, bo trzeba odnotować, że pozycja województwa jest niestabilna, a trend wieloletni delikatnie spada.

Jednak ogólny wskaźnik jakości życia jest zbyt mało precyzyjny i warto przyrzeć się sytuacji w regionie poprzez bardziej szczegółowe czynniki współtworzące tę jakość. W *Diagnozie Społecznej* analizuje się jakość życia Polaków w ośmiu wymiarach, z których sześć pierwszych wpływa na jakość życia pozytywnie, a dwa ostatnie – negatywnie. Bierze się pod uwagę następujące wymiary:

1. **kapitał społeczny:** aktywność na rzecz środowiska lokalnego, udział w wyborach, przekonanie, że większości ludzi można ufać;
2. **dobrostan psychiczny:** poczucie szczęścia, pozytywna ocena całego dotychczasowego życia, pozytywna ocena ostatniego roku;
3. **dobrostan fizyczny:** niskie natężenie symptomów somatycznych, brak niepełnosprawności, brak poważnej choroby w ostatnim roku;
4. **dobrostan społeczny:** brak poczucia osamotnienia, poczucie, że jest się kochanym i szanowanym, liczba przyjaciół;
5. **poziom cywilizacyjny:** poziom wykształcenia, posiadanie nowoczesnych urządzeń komunikacyjnych i obycie z nimi;
6. **dobrobyt materialny:** dochód gospodarstwa domowego na jednostkę ekwiwalentną, liczba posiadanych przez gospodarstwo dóbr i urządzeń;
7. **stres życiowy:** suma 6 kategorii stresu spowodowanego: finansami, pracą, kontaktem z urzędami, wychowaniem dzieci, relacjami w związku oraz ekologią;

¹⁶ J. Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza społeczna 2013. Warunki i jakość życia Polaków. Raport*, MPIPS – Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa 2014.

8. **zagrożenie patologiami:** nadużywanie alkoholu, używanie narkotyków, palenie papierosów, bycie sprawcą lub ofiarą tamania prawa.

Tab. 2. Rankingi województw według ośmiu wymiarów jakości życia (*Diagnoza społeczna 2013*)

	kapitał społeczny	dobrostan psychiczny	dobrostan fizyczny	dobrostan społeczny	poziom cywilizacyjny	dobrobyt materialny	stres życiowy	zagrożenie patologiami
	niższa liczba = LEPIEJ				niższa liczba = GORZEJ			
LEPIEJ →	1 Pdk	1 Mał	1 Wmz	1 Opl	1 Pom	1 Maz	16 DŚl	16 Lbs
	2 Pom	2 Wkp	2 Zpm	2 Mał	2 Maz	2 Mał	15 Maz	15 DŚl
	3 Opl	3 Pom	3 Ślą	3 Lbl	3 Ślą	3 Zpm	14 Pdl	14 Pdl
	4 Lbl	4 Opl	4 Kpm	4 Pdk	4 DŚl	4 Pom	13 Pdk	13 Pom
	5 Mał	5 Ślą	5 Łód	5 Pom	5 Mał	5 DŚl	12 Lbs	12 Maz
	6 Maz	6 Zpm	6 Wkp	6 DŚl	6 Zpm	6 Pdl	11 Opl	11 Ślą
	7 DŚl	7 Kpm	7 Mał	7 Maz	7 Opl	7 Ślą	10 Lbl	10 Zpm
	8 Lbs	8 DŚl	8 Maz	8 Wkp	8 Wkp	8 Lbs	9 Ślą	9 Wkp
mediana	9 Ślą	9 Maz	9 Opl	9 Łód	9 Pdl	9 Opl	8 Zpm	8 Kpm
← GORZEJ	10 Pdl	10 Łód	10 Pom	10 Pdl	10 Lbs	10 Wkp	7 Łód	7 Łód
	11 Wkp	11 Pdk	11 Pdl	11 Ślą	11 Łód	11 Łód	6 Śwk	6 Lbl
	12 Kpm	12 Lbs	12 Pdk	12 Zpm	12 Kpm	12 Wmz	5 Kpm	5 Pdk
	13 Zpm	13 Lbl	13 Śwk	13 Kpm	13 Pdk	13 Kpm	4 Pom	4 Wmz
	14 Śwk	14 Wmz	14 DŚl	14 Śwk	14 Lbl	14 Lbl	3 Mał	3 Opl
	15 Łód	15 Pdl	15 Lbl	15 Lbs	15 Wmz	15 Pdk	2 Wkp	2 Śwk
	16 Wmz	16 Śwk	16 Lbs	16 Wmz	16 Śwk	16 Śwk	1 Wmz	1 Mał

Opracowanie własne, na podstawie:

Diagnoza społeczna 2013. Warunki życia jakoś życia Polaków, raport, Warszawa 2014.

W takim ujęciu **Wynik dla województwa śląskiego jest ciekawie zróżnicowany:**

- W sześciu wymiarach analizy województwo śląskie sytuuje się wśród „lepszego połowy” województw (powyżej mediany dla wskaźników pozytywnych lub poniżej mediany dla wskaźników negatywnych), przy czym są to odpowiednio:
  - w wymiarze dobrostanu psychicznego – 5 miejsce,
  - w wymiarze dobrostanu fizycznego – **3 miejsce**,
  - w wymiarze poziomu cywilizacyjnego – **3 miejsce**,
  - w wymiarze dobrobytu materialnego – 7 miejsce,
  - w wymiarze stresu życiowego – 9 miejsce (im niższe, tym lepiej),
  - w wymiarze zagrożenia patologiami – 11 miejsce (im niższe, tym lepiej).
- Jednak w pozostałych dwóch wymiarach województwo śląskie sytuuje się poniżej mediany (w „gorszej” połowie województw), zajmując odpowiednio:
  - w wymiarze **kapitału społecznego** – **9 miejsce**,
  - w wymiarze **dobrostanu społecznego** – **11 miejsce**.

Wynik ten należy interpretować następująco:

Konkluzja 2. Województwo śląskie ma ogólnie ponadprzeciętną jakość życia na tle kraju. Jednak dwie kategorie, w których wypada najgorszej, to **kategorie badające jakość funkcjonowania społeczności: kapitał społeczny** (tu woj. śląskie wypada tuż poniżej mediany) oraz **dobrostan społeczny** (jedenaste miejsce na szesnaście województw), a więc **obszar społeczny musi być szczególnie starannie monitorowany pod kątem jego wpływu na jakość życia.**

2.1.1.2. System opieki w województwie na tle kraju

Warto jeszcze przyjrzeć się funkcjonowaniu instytucji opieki jako istotnemu wyznacznikowi jakości regionalnej polityki społecznej. O ile wskaźnik jakości życia pokazywał stan całej populacji mieszkańców, o tyle funkcjonowanie instytucji opieki zestawione z poziomem zapotrzebowania na opiekę instytucjonalną pokazuje sytuację grupy społecznej o największych potrzebach wsparcia. Głównymi grupami wymagającymi opieki są dzieci do lat pięciu oraz osoby dorosłe wymagające opieki całodobowej ze względu na stan zdrowia lub niepełnosprawność.

Jak pokazują poniższe trzy tabele, województwo śląskie tylko pod względem dostępności miejsc opieki nad dziećmi 3-5 lat sytuuje się w czołówce województw. Natomiast źle wypada opieka żłobkowa nad dziećmi do lat 2, a jeszcze gorzej – liczba dostępnych miejsc w placówkach opieki w stosunku do oszacowanych potrzeb w tym zakresie.

Tab. 3. Liczba dzieci i liczba miejsc w placówkach opieki dla dzieci w wieku do 2 lat w 2014 roku

Województwo:	liczba miejsc w placówkach opieki nad dziećmi do lat 2	liczba dzieci do lat 2 ogółem	liczba dzieci do lat 2 na 1 miejsce w placówce
1. dolnośląskie	8 578	80 059	9,3
2. opolskie	2 593	25 479	9,8
3. lubuskie	2 568	29 739	11,6
4. zachodniopomorskie	3 687	46 726	12,7
5. mazowieckie	12 450	169 178	13,6
6. podlaskie	2 064	32 374	15,7
7. pomorskie	4 688	73 762	15,7
8. wielkopolskie	6 978	110 692	15,9
9. małopolskie	6 099	104 210	17,1
10. łódzkie	3 852	68 291	17,7
11. śląskie	7 134	129 309	18,1
12. podkarpackie	3 165	61 112	19,3
13. kujawsko-pomorskie	2 766	59 994	21,7
14. lubelskie	2 609	59 622	22,9
15. warmińsko-mazurskie	1 671	41 706	25,0
16. świętokrzyskie	1 300	32 601	25,1
POLSKA ogółem:	72 202	1 124 854	15,6

Źródło: A. Matejczuk, J. Pieńkosz (red.), *Funkcjonowanie instytucji opieki w Polsce. Raport podsumowujący wyniki badań terenowych*, MPiPS, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa 2015

Jak widać, województwo śląskie ma znaczący niedobór miejsc opieki żłobkowej, co z kolei jest bardzo istotnym czynnikiem utrudniającym powrót kobiet na rynek pracy po urodzeniu dziecka. Z kolei opieka przedszkolna (Tab. 4) wygląda w województwie śląskim bardzo dobrze: ilość miejsc jest niemal równa liczbie dzieci w tej grupie wiekowej.

Tab. 4. Liczba dzieci i liczba miejsc w placówkach opieki dla dzieci w wieku 3-5 lat w 2014 roku

Województwo:	liczba miejsc w placówkach wychowania przedszkolnego	liczba dzieci w wieku 3-5 lat	liczba dzieci na 1 miejsce
1. opolskie	29 301	27 659	0,94
2. śląskie	138 595	141 037	1,02
3. wielkopolskie	109 667	121 788	1,11
4. mazowieckie	156 965	184 540	1,18
5. lubuskie	27 824	33 527	1,2
6. dolnośląskie	74 877	89 662	1,2
7. małopolskie	94 966	114 474	1,21
8. łódzkie	61 134	75 840	1,24
9. zachodniopomorskie	38 471	52 451	1,36
10. lubelskie	47 301	66 530	1,41
11. kujawsko-pomorskie	47 764	67 528	1,41
12. podkarpackie	47 506	67 644	1,42
13. pomorskie	56 519	81 655	1,44
14. warmińsko-mazurskie	32 874	47 539	1,45
15. podlaskie	24 328	36 050	1,48
16. świętokrzyskie	23 715	36 937	1,56
POLSKA ogółem:	1 011 807	1 244 861	1,23

Źródło: A. Matejczuk, J. Pieńkosz (red.), *Funkcjonowanie instytucji opieki w Polsce. Raport podsumowujący wyniki badań terenowych*, MPIPS, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa 2015

Tab. 5. Zestawienie szacunkowej liczby osób wymagających opieki całodobowej z liczbą oferowanych miejsc w poszczególnych województwach i w skali kraju

Województwo:	suma liczby miejsc*	Osoby wymagające opieki przez całą dobę:		liczba osób na 1 miejsce:	
		Wariant A: szacunek wg GUS (1,2% w wieku 17+)	Wariant B: szacunek wg GD1 (2,5% w wieku 6+)	wariant A	wariant B
1. opolskie	3 989	10 115	23 693	2,5	5,9
2. lubuskie	3 323	9 293	23 926	2,8	7,2
3. warmińsko-mazurskie	4 600	12 946	33 868	2,8	7,4
4. podkarpackie	6 650	19 889	50 011	3,0	7,5
5. małopolskie	10 408	31 868	78 741	3,1	7,6
6. świętokrzyskie	3 944	12 966	29 841	3,3	7,6
7. dolnośląskie	9 028	28 494	68 468	3,2	7,6
8. łódzkie	7 680	25 887	59 000	3,4	7,7
9. mazowieckie	14 562	52 527	124 520	3,6	8,6
10. lubelskie	5 901	21 329	50 540	3,6	8,6
11. zachodniopomorskie	4 680	16 141	40 406	3,4	8,6
12. śląskie	12 421	46 279	107 889	3,7	8,7
13. kujawsko-pomorskie	5 518	19 557	49 062	3,5	8,9
14. pomorskie	5 530	20 933	53 667	3,8	9,7
15. podlaskie	2 882	11 904	28 087	4,1	9,7
16. wielkopolskie	7 639	31 087	81 002	4,1	10,6
POLSKA ogółem:	108 755	371 213	902 722	3,4	8,3

*Szacunek liczby miejsc obejmuje: łóżka w ZOL (BDL, 2013 r.), łóżka w ZPO (BDL, 2013 r.)
łóżka w hospicjach (BDL, 2013 r.) i miejsca w DPS (MPIPS-03, 2013 r.).

Źródło: A. Matejczuk, J. Pieńkosz (red.), *Funkcjonowanie instytucji opieki w Polsce. Raport podsumowujący wyniki badań terenowych*, MPIPS, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa 2015

Dużo gorzej wygląda województwo śląskie w zestawieniu szacunkowej liczby osób wymagających opieki całodobowej z liczbą oferowanych miejsc w placówkach. Tu region śląski wypada na 12 miejscu na 16 województw.

2.1.1.3. Jakość życia w Rybniku i podregionie rybnickim według *Diagnozy społecznej 2013*

Według *Diagnozy społecznej 2013* ogólny wskaźnik jakości życia dla podregionu rybnickiego jest dość wysoki: **podregion rybnicki w latach 2011 i 2013 w każdym ujęciu sytuował się w pierwszej dziesiątce wśród wszystkich 60 podregionów statystycznych**: dla całej próby jest to 5 miejsce w 2011 r. i 10 w 2013 r.¹⁷, a dla próby panelowej odpowiednio 5 miejsce w 2011 r. i – uwaga – **2 miejsce w 2013 r.**¹⁸.

Konkluzja 3. O ile woj. śląskie ma ponadprzeciętną jakość życia, (choć niedobór infrastruktury opieki) o tyle **podregion rybnicki ma wskaźnik jakości życia dobry lub bardzo dobry.**

2.1.2. Grupa tła – porównawcza grupa miast podobnych do Rybnika

Ryc. 3. Grupa porównawcza miast podobnych do Rybnika (*grupa tła*)

Opracowanie własne

¹⁷ J. Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza społeczna 2013. Warunki i jakość życia Polaków*, Ministerstwo Pracy i Polityki Socjalnej – Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa 2014, tabela 9,2,10.

¹⁸ *Ibidem*, tabela 9.2.11.

Aby identyfikując kryzys ocenić sytuację Rybnika w sposób pogłębiony i odróżnić zjawiska faktycznie kryzysowe od typowych zjawisk zachodzących we wszystkich podobnych miastach, zdecydowano się porównać poszczególne zakresy danych dla Rybnika z analogicznymi zakresami danych dla **grupy porównawczej** (grupy tła) złożonej z miast o zbliżonej liczbie ludności i podobnej specyfice.

Tab. 6. Grupa porównawcza miast podobnych do Rybnika (w kolejności alfabetycznej)

Nazwa miasta	Województwo	Liczba ludności (średnia 2009 – 2014)
Chorzów	śląskie	111 442
Dąbrowa Górnicza	śląskie	125 219
Elbląg	warmińsko-mazurskie	124 081
Gorzów Wielkopolski	lubuskie	124 602
Kalisz	wielkopolskie	104 959
Koszalin	zachodniopomorskie	108 773
Legnica	dolnośląskie	102 722
Opole	opolskie	122 031
Płock	mazowieckie	124 036
Rybnik	śląskie	140 728
Ruda Śląska	śląskie	142 420
Tarnów	małopolskie	113 229
Tychy	śląskie	129 135
Wałbrzych	dolnośląskie	119 375
Włocławek	kujawsko-pomorskie	115 859
Zielona Góra ¹⁹	lubuskie	118 666

Opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych

Grupę skonstruowano wybierając **wszystkie miasta w Polsce o liczbie ludności²⁰ pomiędzy 100 tysięcy a 170 tysięcy**. Miast takich – licząc wraz z Rybnikiem – jest **szesnaście**. Rybnik jest w tej grupie jednym z największych miast, ponieważ tak się złożyło, że w Polsce są tylko dwa miasta pomiędzy 140 a 170 tysięcy (w tym właśnie 140-tysięczny Rybnik), ale za to aż 14 miast w przedziale 100 – 130 tys.

W grupie znalazły się:

- trzy stolice województw (Opole, Gorzów i Zielona Góra),
- pozostałe miasta to stolice podregionów.
- wszystkie one bez wyjątku są miastami na prawach powiatu²¹
- wszystkie też są znaczącymi ośrodkami przemysłowymi swych województw.

¹⁹ Od 1 stycznia 2015 r. Zielona Góra powiększyła się wskutek włączenia dotychczasowej gminy wiejskiej Zielona Góra do gminy miejskiej Zielona Góra. W ten sposób wzrosło skokowo terytorium, jak i liczba ludności. Dane dla kolejnych lat w tej i następujących tabelach są konsekwentnie podawane zgodnie ze stanem faktycznym dla tych lat.

²⁰ Aby zniwelować niewielkie roczne wahania liczby ludności, posłużono się tu *liczbą ludności* obliczoną dla każdego z miast jako średnia z lat 2009 – 2014.

²¹ Wałbrzych jako jedyny z grupy porównawczej do 31 grudnia 2012 r. nie był miastem na prawach powiatu. Toteż dane dla Wałbrzycha za lata do 2012 r. dotyczą gminy miejskiej a za lata 2013 i 2014 – miasta na prawach powiatu.

W związku z taką asymetrią grupy porównawczej – licznymi miastami nieco mniejszymi od Rybnika i praktycznym brakiem miast nieco większych²², sprawdzono, czy asymetryczne położenie Rybnika w grupie porównawczej nie deformuje porównania z tłem. Ponieważ kluczową kategorią polityki społecznej jest *ubóstwo*, sprawdzono, jak Rybnik wypada na tle grupy porównawczej pod względem średniego wynagrodzenia brutto (jako pośredniej miary potencjału dochodowego), a pomocniczo także – dochodów budżetu *per capita* jako pośredniej miary obrazującej dyspozycyjny potencjał przeciwdziałania problemom społecznym w danym mieście przez programy publiczne.

Zestawienia obu rankingów przedstawia tabela poniżej.

Tab. 7. Rybnik na tle grupy: dochody budżetu miasta *per capita* (2013)

Miasto	Dochody budżetu <i>per capita</i>
Dąbrowa Górnicza	5 772,31 zł
Płock	5 557,75 zł
Włocławek	5 212,61 zł
Opole	5 032,29 zł
Tarnów	4 757,87 zł
Tychy	4 739,04 zł
Rybnik	4 436,68 zł
Kalisz	4 432,91 zł
Zielona Góra	4 252,96 zł
Elbląg	4 229,97 zł
Chorzów	4 175,63 zł
Koszalin	4 077,15 zł
Wałbrzych	4 034,84 zł
Legnica	4 004,80 zł
Gorzów Wielkopolski	3 838,54 zł
Ruda Śląska	3 713,75 zł
Średnia dla grupy:	4 562,04 zł

Tab. 8. Rybnik na tle grupy: średnie wynagrodzenie brutto (2013)

Miasto	Średnie wynagrodzenie brutto
Płock	4 799,33 zł
Dąbrowa Górnicza	4 324,15 zł
Opole	3 872,66 zł
Wałbrzych	3 735,14 zł
Tychy	3 691,88 zł
Chorzów	3 540,84 zł
Rybnik	3 507,69 zł
Koszalin	3 492,03 zł
Elbląg	3 488,01 zł
Tarnów	3 448,15 zł
Włocławek	3 419,98 zł
Ruda Śląska	3 395,43 zł
Zielona Góra	3 363,53 zł
Gorzów Wielkopolski	3 313,03 zł
Kalisz	3 264,40 zł
Legnica	3 188,81 zł
Średnia dla grupy:	3 635,47 zł

Opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych

Konkluzja 4. W obu rankingach **Rybnik wypada blisko środka grupy**: zajmuje siódme miejsce na 16 miast, a więc jest nieco ponad medianą, ale za to w obu rankingach osiąga wynik nieco niższy od średniej arytmetycznej dla grupy (o 125,36 zł jeśli chodzi o budżet *per capita* i o 127,78 zł jeśli chodzi o średnie wynagrodzenie brutto). Skoro w obu kategoriach Rybnik sytuuje się nieco poniżej średniej, ale nieco powyżej mediany, to można uznać, że **grupa porównawcza została dobrana trafnie**.

²² Kolejne miasta większe od Rybnika to Bielsko Biała – 173,0 tys., Olsztyn – 173,8 tys., Rzeszów – 185,1 tys. i Kielce – 198,9 tys. (wszystkie dane dla 2014 r.). Jak widać, są to miasta większe od Rybnika o średnio ponad 40 tys. i ich dołączenie do grupy porównawczej mogłoby zakłócić jej charakter, a tymczasem i tak pozostałaby ona zdominowana ilościowo przez czterokrotnie liczniejsze miasta do 130 tys. Dalsze powiększanie grupy o miasta większe też się nie sprawdza, bo następne miasto, to już ponaddwutysięczny Toruń.

2.1.3. Diagnoza społeczna miasta Rybnika: dane wstępne

2.1.3.1. Rozmieszczenie ludności w dzielnicach – tło do analizy przestrzennego rozkładu zjawisk

Rybnik jest podzielony na 27 dzielnic (jednostek pomocniczych). Rozmieszczenie przestrzenne ludności w dzielnicach jest zdecydowanie nierównomierne: najludniejsza dzielnica Maroko-Nowiny ma około 19 tys. mieszkańców, podczas gdy najmniejsza dzielnica Stodoły – niespełna 600 osób. Największa dzielnica ma więcej ludności, niż w sumie dziewięć najmniejszych dzielnic. Przy tak nierównomiernym rozkładzie ludności **należy brać pod uwagę, że nierównomiernie będą rozmieszczone również wyzwania społeczne i działania podejmowane w odpowiedzi na nie.**

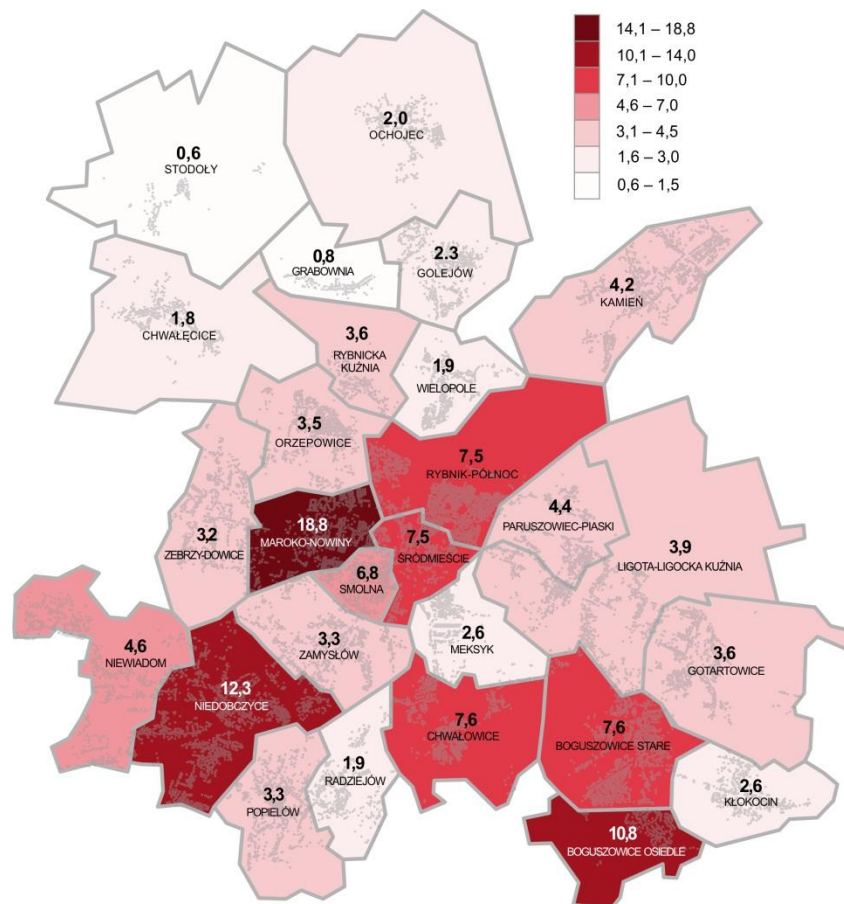
Tab. 9. Rybnik: liczba mieszkańców w dzielnicach (pobyt stały i czasowy na koniec 2015 roku)

nr	dzielnica	pobyt stały	pobyt czasowy	RAZEM
1	Boguszowice Osiedle	10 798	192	10 990
2	Boguszowice Stare	7 645	76	7 721
3	Chwałęcice	1 831	6	1 837
4	Chwałowice	7 571	117	7 688
5	Golejów	2 278	45	2 323
6	Gotartowice	3 585	35	3 620
7	Grabownia	759	6	765
8	Kamień	4 218	92	4 310
9	Kłokocin	2 579	19	2 598
10	Ligota-Ligocka Kuźnia	3 886	41	3 927
11	Maroko-Nowiny	18 781	309	19 090
12	Meksyk	2 637	43	2 680
13	Niedobczyce	12 255	317	12 572
14	Niewiadom	4 643	133	4 776
15	Ochojec	2 025	28	2 053
16	Orzepowice	3 477	39	3 516
17	Paruszowiec-Piaski	4 421	283	4 704
18	Popielów	3 299	55	3 354
19	Radziejów	1 886	27	1 913
20	Rybnicka Kuźnia	3 601	79	3 680
21	Rybnik-Północ	7 501	378	7 879
22	Smolna	6 790	120	6 910
23	Stodoły	587	18	605
24	Śródmieście	7 542	346	7 888
25	Wielopole	1 926	30	1 956
26	Zamysłów	3 283	32	3 315
27	Zebrzydowice	3 176	31	3 207
OGÓŁEM:		132 980	2 897	135 877

Źródło: ewidencja ludności miasta Rybnika, stan na dzień 31 grudnia 2015 r.

Rozmieszczenie poszczególnych zjawisk nie będzie oczywiście wprost proporcjonalne do liczby ludności, ponieważ społeczności lokalne zamieszkujące poszczególne części miasta są zróżnicowane.

Ryc. 4. Rybnik: rozmieszczenie ludności w dzielnicach (w tys.)

Opracowanie własne na podstawie danych z ewidencji ludności Urzędu Miasta Rybnika (rozmieszczenie punktów adresowych wg danych z NSP 2011)

Dla prawidłowego zdiagnozowania zjawisk społecznych jest potrzebne przebadanie ich rozkładu przestrzennego na dwa sposoby równoległe: w wielkościach bezwzględnych (dla uchwycenia faktycznych koncentracji zjawisk) oraz w przeliczeniu na 1000 mieszkańców (dla uchwycenia natężenia zjawisk). Jeżeli – przykładowo – problem ubóstwa w dzielnicy Paruszowiec-Piaski dotyczy blisko 25% mieszkańców tej dzielnicy, to taki fakt wychwycimy badając natężenie pobierania świadczeń pomocy społecznej (ilość osób w rodzinach korzystających z zasiłków na 10 tys. ludności). Jednak w dzielnicy Maroko-Nowiny, gdzie natężenie problemu jest czterokrotnie niższe, ze względu na wielką liczbę mieszkańców ogólna ilość osób w rodzinach korzystających z zasiłków jest podobna i przekracza tysiąc. Tak więc strumienie pomocy kierowane do obu dzielnic będą podobne (przy czterokrotnej różnicy ogólnej liczby mieszkańców). **W tej diagnozie stosujemy równoległe oba podejścia.**

2.1.3.2. Cykl życiowy potrzeb ludzkich a profile demograficzne poszczególnych dzielnic Rybnika wg dominujących w nich ekonomicznych grup wieku

Polityka miejska więc musi uwzględniać fakt, że w Rybniku są dzielnice „młode”, „średnie”, „stare” i „bardzo stare” a także takie, w których są nadreprezentowani zarówno mieszkańcy najmłodszy, jak i najstarsi, zaś niedoreprezentowana jest grupa mieszkańców w wieku produkcyjnym. Każda z tych dzielnic ma bowiem nieco inny profil zapotrzebowania na usługi i dobra (oświatę, opiekę zdrowotną, edukację, żywność, mieszkanie, usługi czasu wolnego itp.).

Tab. 10. Ludność w dzielnicach Rybnika według ekonomicznych grup wieku w 2015 r.

DZIELNICA:	LUDNOŚĆ – liczba osób w wieku:				LUDNOŚĆ – odsetek osób w wieku:			
	ogółem	0 – 17	18 – 65	Ponad 65	ogółem	0 – 17	18 – 65	Ponad 65
Boguszowice Osiedle	10937	2012	7691	1234	100,0	18,4	70,3	11,3
Boguszowice Stare	7685	1434	5425	826	100,0	18,7	70,6	10,7
Chwałęcice	1830	355	1267	208	100,0	19,4	69,2	11,4
Chwałowice	7684	1280	5185	1219	100,0	16,7	67,4	15,9
Golejów	2265	416	1541	308	100,0	18,4	68	13,6
Gotartowice	3547	696	2368	483	100,0	19,6	66,8	13,6
Grabownia	758	164	504	90	100,0	21,6	66,5	11,9
Kamień	4297	746	2926	625	100,0	17,4	68,1	14,5
Kłokocin	2566	524	1805	237	100,0	20,4	70,4	9,2
Ligota- Kuźnia Ligocka	3859	733	2519	607	100,0	19	65,3	15,7
Maroko-Nowiny	18983	3094	13308	2581	100,0	16,3	70,1	13,6
Meksyk	2657	416	1797	444	100,0	15,7	67,6	16,7
Niedobczyce	12283	2035	8621	1627	100,0	16,6	70,2	13,2
Niewiadom	4698	873	3045	780	100,0	18,6	64,8	16,6
Ochojec	2009	444	1338	227	100,0	22,1	66,6	11,3
Orzepowice	3469	687	2387	395	100,0	19,8	68,8	11,4
Paruszowiec-Piaski	4250	800	2812	638	100,0	18,8	66,2	15
Popielów	3302	583	2198	521	100,0	17,7	66,5	15,8
Radziejów	1894	347	1264	283	100,0	18,3	66,8	14,9
Rybnicka Kuźnia	3654	591	2642	421	100,0	16,2	72,3	11,5
Północ	7561	1055	4818	1688	100,0	14	63,7	22,3
Smolna	6815	991	4760	1064	100,0	14,5	69,9	15,6
Stodoły	582	78	414	90	100,0	13,4	71,1	15,5
Śródmieście	7639	981	4798	1860	100,0	12,8	62,9	24,3
Wielopole	1932	340	1275	317	100,0	17,6	66	16,4
Zamysłów	3264	650	2163	451	100,0	19,9	66,3	13,8
Zebrzydowice	3169	647	2119	403	100,0	20,4	66,9	12,7
RYBNIK ogółem:	133589	22972	90990	19627	100,0	17,2	68,1	14,7

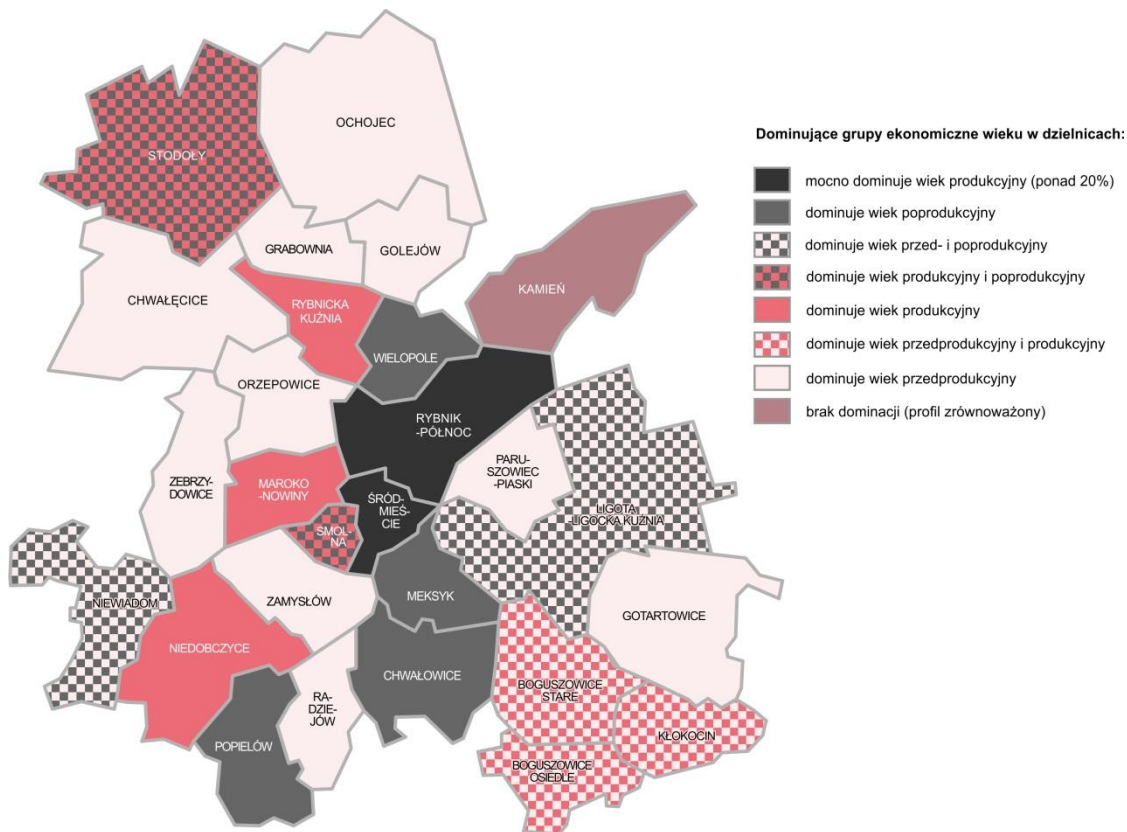
Opracowanie własne na podstawie danych z ewidencji ludności Urzędu Miasta Rybnika (stan w IV 2015 r.).

Na podstawie tej tabeli wygenerowano następnie mapę profili demograficznych poszczególnych dzielnic z uwagi na występującą w nich nadreprezentację poszczególnych ekonomicznych grup wieku w stosunku do średniej dla całego miasta. Przyjęto następujące progi przekroczenia średniej ogólnomiejskiej, które będą uznane za „znaczącą nadreprezentację”:

- Dla wieku przedprodukcyjnego: $17,2 + 0,6 = 17,8$
- Dla wieku produkcyjnego: $68,1 + 1,8 = 69,9$
- Dla wieku poprodukcyjnego: $14,7 + 0,5 = 15,2$

Dzielnice, w których żadna z grup nie odchyła się od średniej o wskazaną wielkość, uznano za „zrównoważone”; (z ich profilu demograficznego nie wynikają żadne szczególne wskazania). Ponadto nadreprezentację seniorów przekraczającą 20% uznano za odrębną kategorię. W ten sposób powstało osiem profili dzielnic: 1) z nadreprezentacją wieku przedprodukcyjnego, 2) z nadreprezentacją wieku przedprodukcyjnego i produkcyjnego, 3) z nadreprezentacją wieku produkcyjnego, 4) z nadreprezentacją wieku produkcyjnego i poprodukcyjnego, 5) z nadreprezentacją wieku przedprodukcyjnego i poprodukcyjnego, 6) z nadreprezentacją wieku poprodukcyjnego, 7) z wielką nadreprezentacją wieku poprodukcyjnego, oraz 8) bez nadreprezentacji (profil zrównoważony).

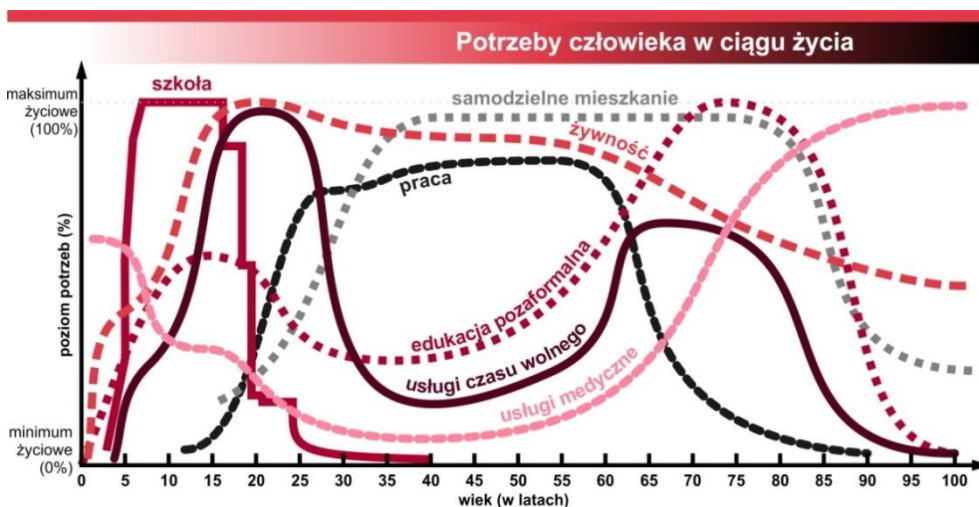
Ryc. 5. Rybnik, profile dzielnic ze względu na dominujące w nich ekonomiczne grupy wieku

Opracowanie własne na podstawie danych z ewidencji ludności Urzędu Miasta Rybnika (stan w IV 2015 r.).

Zapotrzebowanie człowieka na różnego rodzaju dobra i usługi zmienia się w ciągu cyklu życia, toteż dla całościowej polityki społecznej miasta jest istotne, jak na terenie miasta rozkładają się koncentracje zamieszkania poszczególnych grup wiekowych. Zmienność potrzeb ludzkich w cyklu życia prezentuje poniższy diagram.

Ryc. 6. Zmienność poziomu poszczególnych potrzeb człowieka w ciągu życia

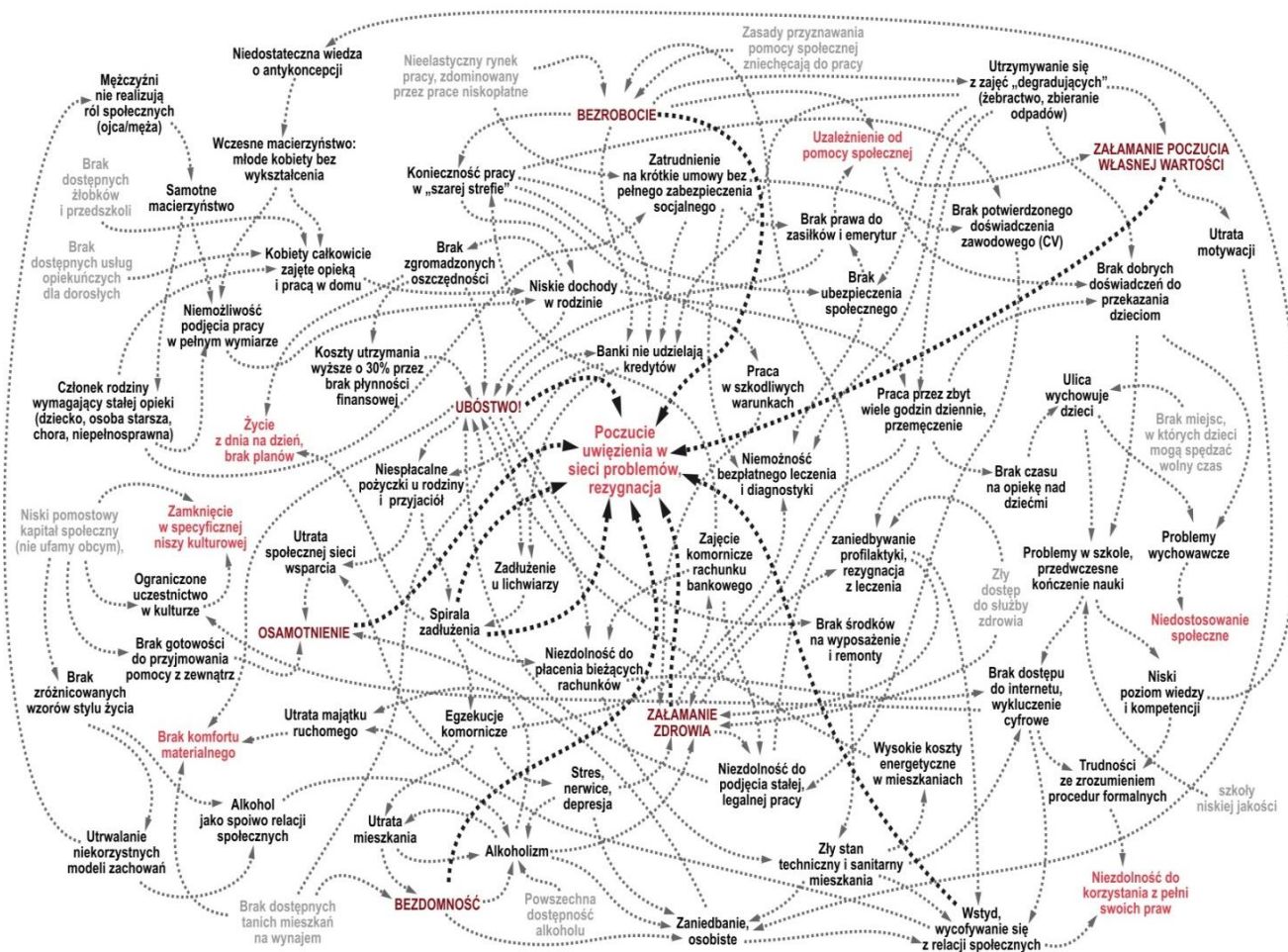

Opracowanie: W. Kłosowski (przeliczenia własne na podstawie koncepcji zaczerpniętej z: L. Corsa, D. Oakley, Consequences of Population Growth for Health Services in Less Developed Countries. An Initial Appraisal, [w:] Rapid Population Growth, vol. VII, National Academy of Sciences, Baltimore 1971

2.1.3.3. Sieć współzależności w obrębie problemów społecznych

Pracując nad polityką społeczną miasta Rybnika i badając problemy społeczne, jakich doświadczają osoby mieszkające w Rybniku, za podstawową zasadę przyjęto **sieciowy charakter tych problemów**, wyrażający się w tym, że poszczególne, jednostkowe problemy w praktyce spletają się zawsze w złożoną sieć współzależności przyczynowo-skutkowych – „pajęczynę problemów”. W taką pajęczynę każdy z nas może wpaść na wiele sposobów, nawet jeśli dotychczas funkcjonował zupełnie prawidłowo. „Pajęczyna problemów” ma tę cechę, że bardzo trudno z niej wyjść skupiając się na rozwiązywaniu tylko pojedynczego problemu. Bardzo często takie zbyt wąsko zaplanowane działania, które podejmujemy dla rozwiązania jednego problemu danej osoby uwikłanej w tę sieć, działają miejscowo i doraźnie, ale przy okazji pogłębiają inne problemy egzystencji tej osoby i – zamiast rozwiązać jej problemy – wciągają ją głębiej w „pajęczynę problemów”.

Ryc. 7. „Pajęczyna problemów” – sieć współzależności między problemami społecznymi

Opracowanie: W. Kłowski – z wykorzystaniem elementów opracowania EGO Evaluation s.c.

Konkluzja 5. Zasadą zarówno niniejszej diagnozy, jak i części planistycznej tego opracowania jest **sieciowe podejście do problemów społecznych w Rybniku** i dostrzeganie złożonych sieci relacji przyczynowo-skutkowych pomiędzy nimi, oparte koncepcyjnie na powyżej przedstawionym schemacie tak zwanej „Pajęczyny problemów”.

2.2. Problemy demograficzne

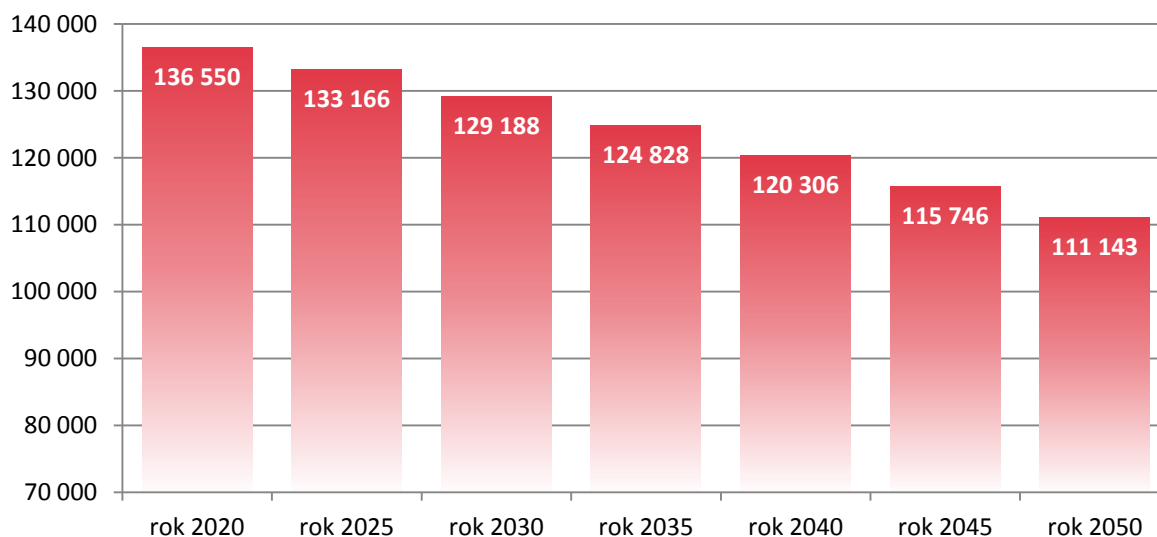
W tym rozdziale diagnozy omówiono problemy wynikające z kurczenia się liczebności populacji, zmiany jej struktury wiekowej (starzenia się), a także problemy zmian dzietności i struktury rodzin.

2.2.1. Diagnoza problemów demograficznych

2.2.1.1. Depopulacja miasta

Problem depopulacji i kurczenia się miast (*shrinking cities*) oraz starzenia się ich mieszkańców staje się coraz dotkliwszy w Europie: problem ten dotyka także Rybnika. Zjawisko narasta od kilkunastu lat i w perspektywie wieloletniej jest prognozowana jego kontynuacja. **Depopulacja oraz starzenie się społeczności, to najpoważniejszy problem strategiczny miast europejskich, w tym także Rybnika.**

Ryc. 8. Prognoza GUS zmian ogólnej liczby ludności w Rybniku do 2050 r.

Źródło: prognoza GUS - Bank Danych Lokalnych; opublikowano 23.12.2014 r.

Przytoczona prognoza GUS, której bazą wyjściową są dane z Narodowego Spisu Powszechnego 2011, korygowane corocznie o ruch naturalny i migracje, jest oparta na metodyce włączającej bardzo liczne założenia teoretyczne (np. prognozę dzietności formułuje się nie tylko w oparciu o strukturę wiekową populacji, ale i w oparciu o dotychczasowy profil dzietności, traktowany tu jako wskaźnik lokalnych uwarunkowań kulturowych). Jak jednak widać, liczba ludności prognozowana przez GUS na koniec 2020 r. wynosi 136 550, gdy tymczasem **wg danych z ewidencji ludności na koniec 2015 roku Rybnik już osiągnął liczbę mieszkańców 135 877, a więc mniej, niż prognozowana liczba w roku 2020.**

Konkluzja 6. Wprowadź różnice metodyczne nie pozwalają porównywać bezpośrednio danych GUS (przeliczanych z NSP) i danych z ewidencji ludności, jednak **to właśnie dane z ewidencji ludności są wiarygodniejsze** (bo pochodzące z bezpośredniego zliczenia). Toteż **zasada należytej ostrożności powinna nas skłaniać do uznania prognozy GUS za prawdopodobnie zbyt optymistyczną; faktycznie depopulacja w Rybniku może postępować szybciej.**

Oprócz obserwowania ogólnej liczby mieszkańców nie mniej ważne jest obserwowanie zmian jej struktury demograficznej (ekonomicznych grup wieku), a w tym kontekście – starzenia się populacji.

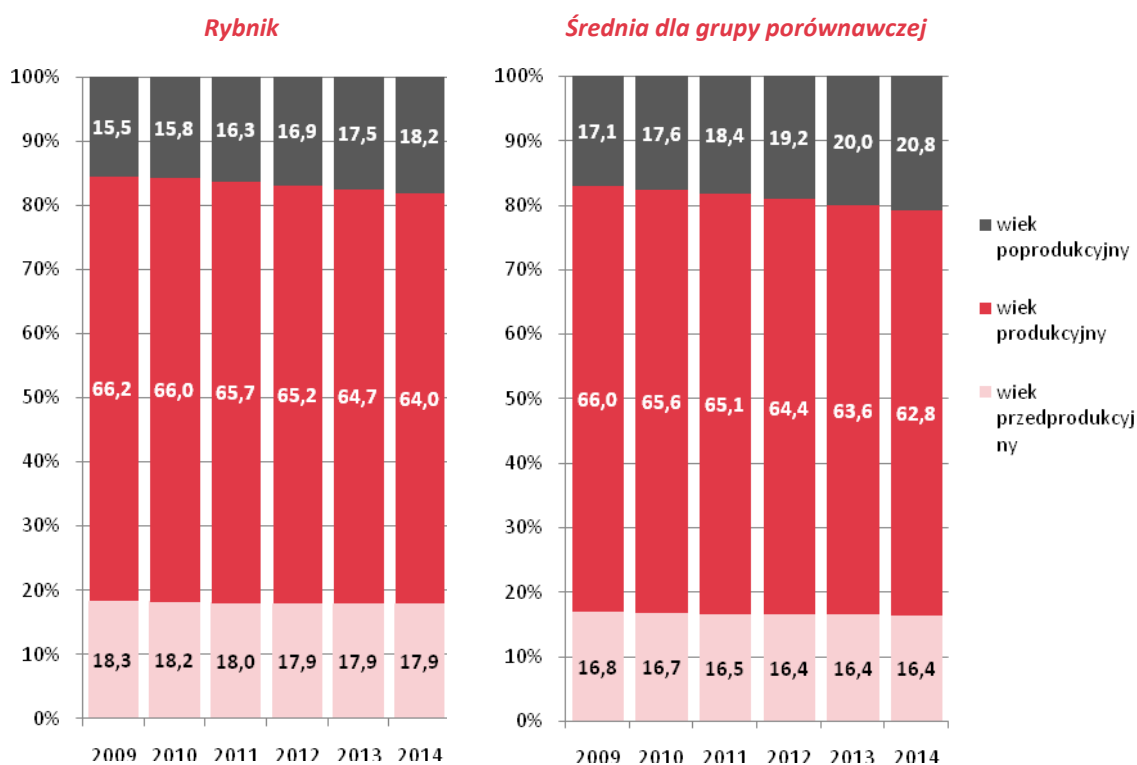
2.2.1.2. Ludność wg ekonomicznych grup wieku i starzenie się populacji

Struktura populacji według ekonomicznych grup wieku jest istotna o tyle, że pokazuje zobiektywizowane statystyczne warunki do osiągnięcia zamożności i – z drugiej strony – zagrożenia ubóstwem.

Tab. 11. Struktura ludności wg ekonomicznych grup wieku: Rybnik na tle grupy porównawczej

		2009	2010	2011	2012	2013	2014
Rybnik	wiek przedprodukcyjny	18,3	18,2	18,0	17,9	17,9	17,9
	wiek produkcyjny	66,2	66,0	65,7	65,2	64,7	64,0
	wiek poprodukcyjny	15,5	15,8	16,3	16,9	17,5	18,2
Średnio w grupie:	wiek przedprodukcyjny	16,8	16,7	16,5	16,4	16,4	16,4
	wiek produkcyjny	66,0	65,6	65,1	64,4	63,6	62,8
	wiek poprodukcyjny	17,1	17,6	18,4	19,2	20,0	20,8

Ryc. 9. Struktura ludności wg ekonomicznych grup wieku: Rybnik a średnia dla grupy

Opracowanie własne (na podstawie prognoz Głównego Urzędu Statystycznego – Bank Danych Lokalnych)

Jak widać na obu wykresach powyżej, zarówno Rybnik, jak i cała grupa porównawcza starzeje się stopniowo, a więc wzrasta odsetek seniorów wśród ogółu mieszkańców. Starzenie się populacji miast jest także problemem ogólnoeuropejskim. Trafną miarą długoterminową starzenia się populacji jest jeden ze wskaźników obciążenia demograficznego publikowanych przez GUS: *ludność w wieku poprodukcyjnym w przeliczeniu na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym*, który to wskaźnik pokazuje

trafniej perspektywę zastępowalności pokoleń²³. Wskaźnik ten wynosił w 2014 w Polsce średnio **105,2** (od 90,7 w woj. warmińsko-mazurskim, do 125,8 w łódzkim).

Tab. 12. Wskaźnik obciążenia demograficznego: ludność w wieku poprodukcyjnym w przeliczeniu na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Rybnik	84,8	86,8	90,4	94,1	97,7	101,4
Ruda Śląska	90,0	94,5	97,6	100,9	104,5	108,5
Tychy	91,6	94,7	99,4	104,2	109,0	114,6
Elbląg	87,5	91,5	97,6	103,5	110,3	117,1
Gorzów Wielkopolski	93,8	97,5	103,0	108,0	112,5	118,7
Płock	89,8	96,2	103,3	109,3	115,1	120,4
Zielona Góra	105,9	110,0	115,5	120,7	123,6	126,2
Legnica	95,3	100,1	106,5	113,6	119,8	126,6
Chorzów	114,4	116,7	120,0	123,7	125,9	128,5
Włocławek	96,5	102,5	110,7	118,3	125,0	131,8
Kalisz	107,3	110,1	116,8	122,4	128,2	133,5
Dąbrowa Górnicza	108,9	110,9	115,9	121,9	127,6	134,0
Tarnów	105,3	111,0	117,3	123,5	128,6	135,6
Koszalin	118,5	118,2	125,3	131,3	137,4	143,3
Opole	121,6	125,1	131,6	137,6	143,4	149,2
Wałbrzych	126,2	129,1	135,4	140,6	148,4	155,1
Średnia dla grupy porównawczej:	102,3	105,9	111,6	117,1	122,3	127,8

Opracowanie własne (na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego – Bank Danych Lokalnych; uszeregowanie miast według wartości wskaźnika w 2014 roku - rosnąco)

Jak widać w powyższej tabeli – **sytuacja w Rybniku jest najkorzystniejsza w całej grupie porównawczej**. Wszystkie miasta w tej grupie – z wyjątkiem właśnie Rybnika – mają obciążenie demograficzne większe od średniego w kraju (to charakterystyczna cecha miast w ogóle: obciążenie demograficzne jest tam większe niż na terenach pozamiejskich).

Konkluzja 7. Problem starzenia się populacji – jakkolwiek dotyczy także Rybnika – ma tu natężenie zdecydowanie mniejsze, niż w innych miastach. w porównaniu z piętnastoma miastami podobnymi **Rybnik ma najniższy wskaźnik obciążenia demograficznego** i jest miastem demograficznie stosunkowo „młodym”.

²³ Tego wskaźnika obciążenia demograficznego nie należy mylić z tzw. Współczynnikiem Obciążenia Demograficznego WOD, który porównuje ludność w wieku produkcyjnym i nieprodukcyjnym, a więc nie odróżnia populacji z wysokim odsetkiem młodzieży od populacji z wysokim odsetkiem seniorów. Nie jest więc dobrą miarą perspektywiczną.

2.2.1.3. Przyrost (lub ubytek) naturalny i rzeczywisty

Z takiego profilu demograficznego Rybnika wynikają też konsekwencje dla obu składowych przyrostu naturalnego: zarówno dla liczby urodzin, jak i zgonów na 100 tys. ludności.

Tab. 13. Urodzenia żywe na 1000 ludności 2009 – 2014: Rybnik na tle grupy porównawczej

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Średnia
Rybnik	11,6	11,5	10,6	10,7	10,2	10,3	10,8
Tychy	11,0	11,4	10,3	10,5	10,2	10,2	10,6
Ruda Śląska	10,9	10,9	10,1	10,5	10,1	10,1	10,4
Płock	11,0	10,3	9,9	10,4	9,2	9,3	10,0
Chorzów	10,9	10,4	9,4	9,6	10,1	9,5	10,0
Zielona Góra	10,8	9,8	10,2	9,4	9,8	9,1	9,9
Gorzów Wielkopolski	11,0	9,8	10,0	10,0	9,1	8,8	9,8
Legnica	9,7	10,2	9,0	9,1	8,5	8,4	9,2
Kalisz	9,5	9,6	9,1	8,8	8,7	8,2	9,0
Dąbrowa Górnicza	9,4	10,4	8,7	8,9	8,0	8,4	9,0
Opole	9,4	9,3	8,2	8,8	8,1	8,9	8,8
Elbląg	10,3	9,3	8,7	8,4	7,6	8,1	8,7
Koszalin	9,0	8,9	9,0	8,9	7,8	8,5	8,7
Włocławek	9,6	9,5	8,3	8,0	8,1	7,8	8,6
Tarnów	9,0	8,8	8,5	8,4	8,3	8,3	8,6
Wałbrzych	9,0	8,8	8,0	7,9	7,3	7,8	8,1
średnia dla grupy porównawczej:	10,1	9,9	9,3	9,3	8,8	8,9	9,4

Opracowanie własne (na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego – Bank Danych Lokalnych; uszeregowanie miast według średniej wieloletniej (ostatnia kolumna) – malejąco)

Tab. 14. Zgony na 1000 ludności 2009 - 2014: Rybnik na tle grupy porównawczej

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Średnia
Wałbrzych	12,91	13,31	13,11	13,77	13,49	13,44	13,3
Chorzów	13,21	12,51	13,24	13,30	13,79	13,18	13,2
Ruda Śląska	11,39	11,12	10,94	11,27	11,15	11,08	11,2
Dąbrowa Górnicza	10,96	10,54	11,61	11,43	10,67	11,01	11,0
Kalisz	11,25	10,63	10,26	11,22	11,46	11,14	11,0
Włocławek	10,37	10,62	10,13	10,78	10,91	11,24	10,7
Legnica	10,34	10,13	10,40	10,67	10,81	10,73	10,5
Elbląg	9,47	9,70	9,82	10,33	10,55	9,81	9,9
Płock	9,48	9,46	8,96	10,20	9,66	9,95	9,6
Zielona Góra	9,91	9,36	9,31	9,53	9,33	8,73	9,4
Opole	8,70	8,65	8,63	9,67	9,85	9,05	9,1
Gorzów Wielkopolski	9,23	8,35	8,88	9,34	9,67	8,72	9,0
Rybnik	8,60	8,43	8,80	9,04	9,77	9,09	9,0
Tarnów	8,54	8,76	8,81	9,03	9,11	8,78	8,8
Koszalin	8,48	8,56	8,46	9,13	9,54	8,85	8,8
Tychy	8,32	8,60	8,87	9,34	8,88	8,86	8,8
średnia dla grupy porównawczej:	10,1	9,9	10,0	10,5	10,5	10,2	10,2

Opracowanie własne (na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego – Bank Danych Lokalnych; uszeregowanie miast według średniej wieloletniej (ostatnia kolumna) – malejąco)

Osiągając najwyższy w grupie porównawczej wskaźnik urodzeń i czwarty najniższy wskaźnik zgonów **Rybnik zajmuje pod względem przyrostu naturalnego pierwsze miejsce** (na podstawie średniej wieloletniej z lat 2009 – 2014) i w całym analizowanym okresie zachowuje przyrost dodatni.

Tab. 15. Przyrost naturalny na 1000 ludności 2009 - 2014: Rybnik na tle grupy porównawczej

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Średnia
Rybnik	3,0	3,1	1,8	1,7	0,4	1,2	1,9
Tychy	2,7	2,8	1,4	1,1	1,3	1,4	1,8
Gorzów Wielkopolski	1,7	1,4	1,1	0,7	-0,6	0,1	0,7
Zielona Góra	0,9	0,4	0,9	-0,1	0,4	0,3	0,5
Płock	1,5	0,8	0,9	0,2	-0,5	-0,6	0,4
Koszalin	0,5	0,3	0,5	-0,2	-1,7	-0,4	-0,2
Tarnów	0,5	0,1	-0,3	-0,6	-0,8	-0,5	-0,3
Opole	0,7	0,6	-0,4	-0,9	-1,8	-0,1	-0,3
Ruda Śląska	-0,5	-0,3	-0,8	-0,8	-1,0	-1,0	-0,7
Elbląg	0,9	-0,4	-1,1	-1,9	-2,9	-1,7	-1,2
Legnica	-0,6	0,0	-1,4	-1,5	-2,3	-2,3	-1,4
Kalisz	-1,7	-1,0	-1,2	-2,4	-2,8	-2,9	-2,0
Dąbrowa Górnicza	-1,5	-0,1	-2,9	-2,5	-2,6	-2,6	-2,0
Włocławek	-0,7	-1,1	-1,8	-2,7	-2,8	-3,5	-2,1
Chorzów	-2,4	-2,2	-3,9	-3,7	-3,7	-3,7	-3,3
Wałbrzych	-4,0	-4,5	-5,2	-5,9	-6,1	-5,6	-5,2
średnia w danym roku dla grupy	0,1	0,0	-0,8	-1,2	-1,7	-1,4	-0,8

Opracowanie własne (na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego – Bank Danych Lokalnych; uszeregowanie miast według średniej wieloletniej (ostatnia kolumna) – malejąco)

Z kolei warto ocenić dla Rybnika **przyrost rzeczywisty** ludności, który jest sumą przyrostu/ubytku naturalnego i salda migracji. W zakresie salda migracji dane kształtują się następująco:

Tab. 16. Saldo migracji na 1000 ludności w latach 2009 - 2014: Rybnik na tle grupy porównawczej

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Średnia
Zielona Góra	0,2	1,2	1,2	-0,3	0,7	4,4	1,2
Chorzów	-0,2	-0,6	1,1	0,5	0,4	-0,7	0,1
Koszalin	-1,1	-0,7	-1,2	-0,7	0,8	-1,5	-0,7
Gorzów Wielkopolski	-1,5	-1,3	-1,3	-1,0	-1,3	-1,5	-1,3
Opole	-3,3	-1,3	-1,4	-2,4	-2,4	-1,1	-2,0
Dąbrowa Górnicza	-3,0	-1,9	-1,9	-3,6	-2,3	-2,3	-2,5
Rybnik	-1,3	-2,8	-2,5	-3,2	-4,1	-2,4	-2,7
Kalisz	-4,0	-2,3	-3,0	-2,3	-3,5	-2,1	-2,9
Tychy	-2,7	-3,3	-2,8	-3,2	-3,7	-3,3	-3,2
Legnica	-2,4	-2,8	-2,9	-3,6	-2,9	-3,3	-3,0
Elbląg	-1,9	-2,6	-3,9	-3,4	-3,0	-3,4	-3,0
Włocławek	-3,5	-3,0	-4,1	-3,6	-3,4	-4,4	-3,7
Ruda Śląska	-4,1	-2,8	-3,0	-3,9	-4,6	-4,7	-3,8
Płock	-3,2	-4,7	-3,9	-4,2	-4,5	-3,9	-4,1
Wałbrzych	-5,1	-5,1	-4,8	-2,8	-4,0	-5,3	-4,5
Tarnów	-3,1	-4,7	-4,9	-5,0	-6,4	-5,3	-4,9
średnia dla grupy w roku:	-2,5	-2,4	-2,4	-2,7	-2,8	-2,6	-2,6

Opracowanie własne (na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego – Bank Danych Lokalnych; uszeregowanie miast według średniej wieloletniej (ostatnia kolumna) – malejąco)

Pod względem salda migracji Rybnik zajmuje 8 miejsce na 16 miast grupy porównawczej i wieloletnio osiąga saldo migracji zbliżone do średniej dla grupy. Należy przy tym zauważyć, że w okresie 2009 – 2014 miasta z grupy porównawczej doznają nieco większych ubytków ludności z powodu migracji, niż z powodu ubytku naturalnego: o ile w całym okresie średnioroczny ubytek (ujemny przyrost) naturalny wyniósł -0,8 o tyle w tym samym okresie średnioroczne saldo migracji wyniosło **-2,6**.

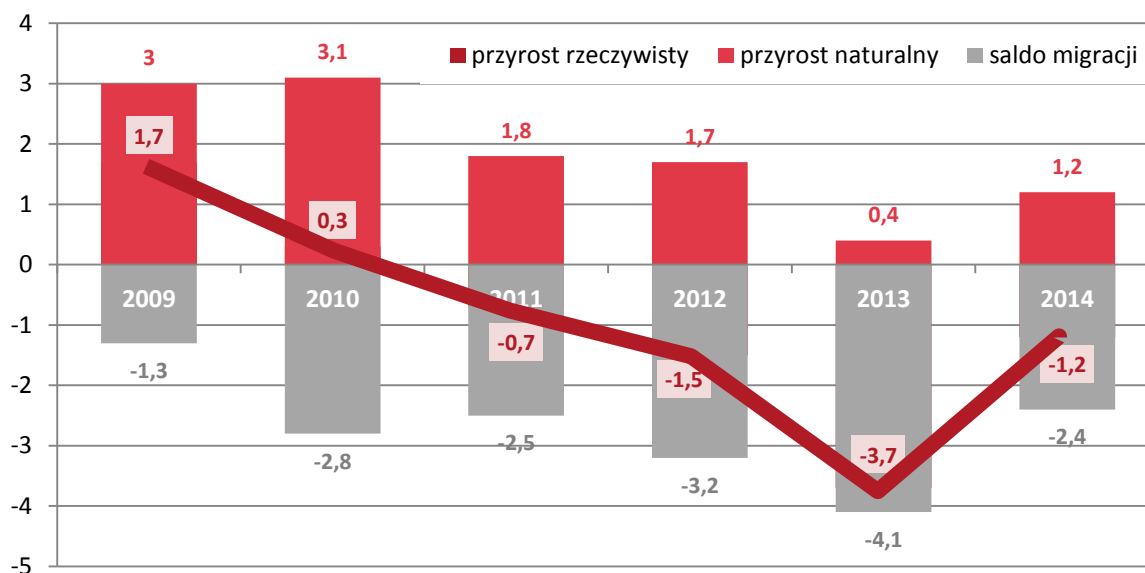
Zsumowany przyrost rzeczywisty na 1000 mieszkańców (suma przyrostu naturalnego i salda migracji na 1000 mieszkańców) przedstawiono w tabeli poniżej.

Tab. 17. Przyrost rzeczywisty na 1000 ludności (2009 – 2014): Rybnik na tle grupy porównawczej

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Średnia
Zielona Góra	1,1	1,6	2,1	-0,4	1,1	4,7	1,7
Gorzów Wielkopolski	0,2	0,1	-0,2	-0,3	-1,9	-1,4	-0,6
Rybnik	1,7	0,3	-0,7	-1,5	-3,7	-1,2	-0,8
Koszalin	-0,6	-0,4	-0,7	-0,9	-0,9	-1,9	-0,9
Tychy	0,0	-0,5	-1,4	-2,1	-2,4	-1,9	-1,4
Opole	-2,6	-0,7	-1,8	-3,3	-4,2	-1,2	-2,3
Chorzów	-2,6	-2,8	-2,8	-3,2	-3,3	-4,4	-3,2
Płock	-1,7	-3,9	-3,0	-4,0	-5,0	-4,5	-3,7
Elbląg	-1,0	-3,0	-5,0	-5,3	-5,9	-5,1	-4,2
Legnica	-3,0	-2,8	-4,3	-5,1	-5,2	-5,6	-4,3
Dąbrowa Górnicza	-4,5	-2,0	-4,8	-6,1	-4,9	-4,9	-4,5
Ruda Śląska	-4,6	-3,1	-3,8	-4,7	-5,6	-5,7	-4,6
Kalisz	-5,7	-3,3	-4,2	-4,7	-6,3	-5,0	-4,9
Tarnów	-2,6	-4,6	-5,2	-5,6	-7,2	-5,8	-5,2
Włocławek	-4,2	-4,1	-5,9	-6,3	-6,2	-7,9	-5,8
Wałbrzych	-9,1	-9,6	-10,0	-8,7	-10,1	-10,9	-9,7
średnia dla grupy w danym roku:	-2,5	-2,4	-3,2	-3,9	-4,5	-3,9	-3,4

Opracowanie własne (na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego – Bank Danych Lokalnych; uszeregowanie miast według średniej wieloletniej (ostatnia kolumna) – malejąco)

Ryc. 10. Przyrost rzeczywisty (przyrost naturalny + saldo migracji) na 10 tysięcy ludności

Opracowanie własne (na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego – Bank Danych Lokalnych; uszeregowanie miast według średniej wieloletniej (ostatnia kolumna) – malejąco)

Jak widać, o ile w rankingu przyrostu naturalnego Rybnik zajmował w grupie porównawczej niekwestionowane pierwsze miejsce, o tyle w rankingu przyrostu rzeczywistego spadł na trzecie miejsce.

Konkluzja 8. Rybnik pomimo najwyższego w grupie porównawczej przyrostu naturalnego ma dopiero **trzecią lokatę pod względem przyrostu rzeczywistego**. Przyczyną jest stosunkowo niskie saldo migracji (różnica pomiędzy liczbą zameldowań i wymeldowań) wynoszące w ostatnich latach średnio -2,7 promila rocznie (ubytek niemal 3 osób na każdy tysiąc).

2.2.1.4. Małżeństwa, rozwody, typy rodzin, dzietność

Z punktu widzenia polityki społecznej ważna jest diagnoza demograficzna poszczególnych typów rodzin i dzietności w populacji. Statystyka zawieranych małżeństw nie jest wprawdzie prostą podstawą do oceniania przyszłego wskaźnika urodzeń, ponieważ jednocześnie zmieniają się kulturowe modele rodzin i związków, oraz ewoluuje sam model dzietności: z jednej strony upowszechnia się dzietność w związkach nieformalnych, a z drugiej rośnie liczba małżeństw bezdzietnych. Jednak statystyka zawieranych małżeństw jest nadal bardzo istotna o tyle, że jest jedyną dostępną statystyką, z której da się prognozować – przynajmniej w bardzo dużym przybliżeniu – przyszły przyrost naturalny, ponieważ statystyka związków nieformalnych nie jest prowadzona (odnotowuje się jedynie liczbę dzieci pozamałżeńskich, jednak nie ma statystycznego obrazu związków nieformalnych, które planują prokreację).

Tab. 18. Małżeństwa na 1000 ludności zawarte w latach 2009 – 2014

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Rybnik	7,62	7,02	5,83	6,19	5,83	6,18
Tychy	7,18	6,87	5,75	5,41	5,33	5,46
Ruda Śląska	7,36	6,54	5,72	5,58	5,10	5,37
Płock	6,64	6,16	5,36	5,64	4,68	4,97
Tarnów	6,05	5,81	5,22	5,02	4,48	4,82
Koszalin	6,84	5,51	5,20	5,06	4,16	4,75
Zielona Góra	6,28	5,97	4,98	4,97	4,61	4,68
Legnica	5,94	5,67	5,00	5,27	4,43	4,65
Elbląg	6,56	5,47	5,04	4,84	4,47	4,59
Gorzów Wielkopolski	6,44	5,84	4,97	5,05	4,37	4,56
Chorzów	5,92	5,16	4,79	4,59	4,66	4,54
Wałbrzych	5,99	5,09	5,02	4,72	3,72	4,52
Włocławek	6,58	5,89	5,14	4,71	4,54	4,41
Kalisz	5,94	5,53	4,95	4,86	4,13	4,35
Opole	6,17	5,33	4,60	4,82	4,70	4,26
Dąbrowa Górnicza	6,53	5,93	5,21	5,52	4,62	4,20
ŚREDNIA dla grupy:	6,53	5,93	5,21	5,52	4,62	4,20

Opracowanie własne (na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego – Bank Danych Lokalnych; uszeregowanie miast według wartości 2014- malejąco)

Jak widać, **Rybnik jest w zdecydowanie najlepszej sytuacji z całej grupy: ma największą liczbę małżeństw na 1000 ludności nie tylko w 2014, ale także w każdym poprzednim roku całego analizowanego okresu (w żadnym roku żadne inne miasto nie wyprzedziło Rybnika).**

Porównajmy to z kolei z liczbą rozwodów udzielanych corocznie na 1000 ludności, aby następnie wyliczyć wskaźnik zawieranych małżeństw netto.

Tab. 19. Rozwody na 1000 ludności udzielone w latach 2009 – 2014

ROZWODY	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Włocławek	2,15	2,61	1,62	2,63	3,39	3,14
Gorzów Wielkopolski	2,65	2,69	3,42	3,11	2,60	2,77
Wałbrzych	2,46	2,52	2,71	2,66	2,22	2,55
Zielona Góra	2,49	2,32	2,39	2,39	2,36	2,45
Opole	2,68	2,01	2,12	2,16	2,06	2,38
Koszalin	2,46	2,10	2,73	2,12	2,31	2,27
Płock	2,58	2,55	2,30	2,60	2,15	2,14
Kalisz	2,27	2,22	2,42	2,09	2,38	2,13
Elbląg	2,69	2,45	2,39	2,09	2,52	2,12
Legnica	2,63	2,38	2,52	2,44	2,09	2,10
Tarnów	1,84	1,97	2,06	1,89	1,82	1,89
Dąbrowa Górnicza	2,20	1,91	1,88	1,93	2,03	1,84
Chorzów	1,90	1,95	1,88	1,75	1,92	1,82
Rybnik	1,63	2,19	2,06	2,23	2,11	1,74
Ruda Śląska	2,25	2,02	1,92	1,91	1,79	1,73
Tychy	2,07	2,05	1,72	1,72	2,03	1,71
ŚREDNIA dla grupy:	2,31	2,25	2,26	2,23	2,24	2,17

Opracowanie własne (na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego – Bank Danych Lokalnych; uszeregowanie miast według wartości 2014- malejąco)

Z kolei liczba rozwodów udzielanych rocznie na 1000 ludności sytuuje Rybnik na 14 miejscu wśród 16 miast. W tej sytuacji nie dziwi, że pod względem *wskaźnika małżeństw netto* (liczby małżeństw zawartych w danym roku pomniejszonej o liczbę udzielonych w tym samym roku rozwodów) **Rybnik umacnia się na pierwszym miejscu tabeli**, dystansując wyraźnie pozostałe miasta.

Tab. 20. Małżeństwa netto (małżeństwa zawarte minus rozwody udzielone w danym roku) na 1000 ludności (2009 – 2014): Rybnik na tle grupy porównawczej

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Rybnik	5,99	4,83	3,77	3,96	3,72	4,45
Tychy	5,11	4,82	4,03	3,70	3,30	3,75
Ruda Śląska	5,11	4,52	3,79	3,67	3,32	3,63
Tarnów	4,21	3,84	3,16	3,13	2,66	2,93
Płock	4,06	3,61	3,06	3,04	2,53	2,83
Chorzów	4,02	3,21	2,91	2,84	2,74	2,72
Legnica	3,31	3,29	2,49	2,83	2,34	2,55
Koszalin	4,38	3,42	2,47	2,93	1,85	2,47
Elbląg	3,87	3,02	2,65	2,75	1,95	2,46
Dąbrowa Górnicza	4,33	4,01	3,33	3,58	2,58	2,36
Zielona Góra	3,80	3,65	2,59	2,58	2,25	2,24
Kalisz	3,67	3,31	2,53	2,77	1,75	2,22
Wałbrzych	3,53	2,58	2,31	2,06	1,50	1,97
Opole	3,49	3,33	2,48	2,66	2,64	1,88
Gorzów Wielkopolski	3,79	3,15	1,55	1,94	1,77	1,79
Włocławek	4,43	3,28	3,52	2,08	1,15	1,27
ŚREDNIA dla grupy:	3,82	3,30	2,60	2,61	2,38	2,60

Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego – Bank Danych Lokalnych (uszeregowanie miast według wartości 2014- malejąco)

Stan taki ma dalsze konsekwencje w strukturze rodzin rybnickich. Z punktu widzenia Polityki Społecznej istotne jest, ile z tych rodzin wychowuje dzieci. Należałoby bowiem zakładać, że wyższy odsetek rodzin niepełnych, ale także wyższy odsetek wychowujących dzieci rodzin opartych o związek nieformalny, może wiązać się z dodatkowymi zadaniami w zakresie wsparcia tych rodzin w ich funkcjach opiekuńczo-wychowawczych oraz sytuacji socjalnej (gdyż statystycznie takie rodziny mogłyby być mniej stabilnymi środowiskami wychowawczymi).

Dane do oceny ogólnej stabilności środowisk wychowawczych w Rybniku na tle innych miast z grupy porównawczej pochodzą z Narodowego Spisu Powszechnego w 2011 roku.

- W rankingu ilości związków partnerskich wychowujących dzieci na 100 tys. mieszkańców **Rybnik sytuuje się na 11 miejscu** w grupie 15 miast²⁴.
- Jeśli chodzi o liczbę rodziców samotnie wychowujących dzieci, **Rybnik zajmuje ostatnie miejsce wśród 15 miast** z liczbą 5100 takich rodziców na 100 tys. mieszkańców.
- Za to jeśli chodzi o liczbę małżeństw wychowujących dzieci na 100 tys. mieszkańców, **Rybnik z liczbą 15 475 małżeństw zajmuje pierwsze miejsce w grupie porównawczej**.
- Toteż współczynnik niestabilności środowisk wychowawczych Δ ²⁵ wynosi tylko **23,1**, co sytuuje Rybnik zdecydowanie na pierwszym miejscu w grupie porównawczej, jako miasto o stosunkowo najstabilniejszym profilu środowisk wychowawczych.

Tab. 21. Związki partnerskie wychowujące dzieci (na 100 tys. mieszkańców)

Miasto	Liczba
Gorzów Wielkopolski	1 174
Koszalin	1 093
Chorzów	1 063
Zielona Góra	910
Legnica	813
Elbląg	803
Opole	627
Ruda Śląska	609
Włocławek	548
Tychy	517
Rybnik	489
Kalisz	484
Płock	471
Dąbrowa Górnicza	463
Tarnów	251

Tab. 22. Rodzice samotnie wychowujący dzieci (na 100 tys. mieszkańców)

Miasto	Liczba
Legnica	8 772
Kalisz	8 064
Włocławek	7 858
Gorzów Wielkopolski	7 828
Tarnów	7 788
Elbląg	7 638
Płock	7 570
Dąbrowa Górnicza	7 480
Koszalin	7 434
Opole	7 387
Zielona Góra	7 195
Chorzów	6 618
Tychy	6 494
Ruda Śląska	5 377
Rybnik	5 100

Opracowanie własne na podstawie danych NSP 2011

²⁴ Tym razem grupa porównawcza wynosi 15 a nie 16 miast, ponieważ dane są agregowane na poziomie powiatu i pochodzą ze spisu powszechnego w 2011 r., a wówczas miasto Wałbrzych nie było jeszcze miastem na prawach powiatu.

²⁵ Współczynnik Δ to liczba niestandardowych środowisk wychowawczych (suma liczby związków partnerskich z dziećmi i rodzin niepełnych) przypadająca na 100 małżeństw wychowujących dzieci.

**Tab. 23. Małżeństwa wychowujące dzieci
(na 100 tys. mieszkańców)**

Miasto	Liczba
Rybnik	15 475
Ruda Śląska	14 695
Tychy	14 323
Dąbrowa Górnicza	14 107
Tarnów	13 649
Płock	13 487
Włocławek	13 068
Kalisz	13 020
Elbląg	12 632
Zielona Góra	12 233
Opole	12 223
Gorzów Wielkopolski	12 098
Chorzów	11 976
Legnica	11 680
Koszalin	11 669

**Tab. 24. Współczynnik niestabilności
środków wychowawczych Δ**

miasto	Współczynnik
Rybnik	36,1
Ruda Śląska	40,7
Tychy	48,9
Dąbrowa Górnicza	56,3
Tarnów	58,9
Płock	59,6
Chorzów	64,1
Włocławek	64,3
Opole	65,6
Kalisz	65,7
Zielona Góra	66,3
Elbląg	66,8
Koszalin	73,1
Gorzów Wielkopolski	74,4
Legnica	82,1

Opracowanie własne na podstawie danych NSP 2011

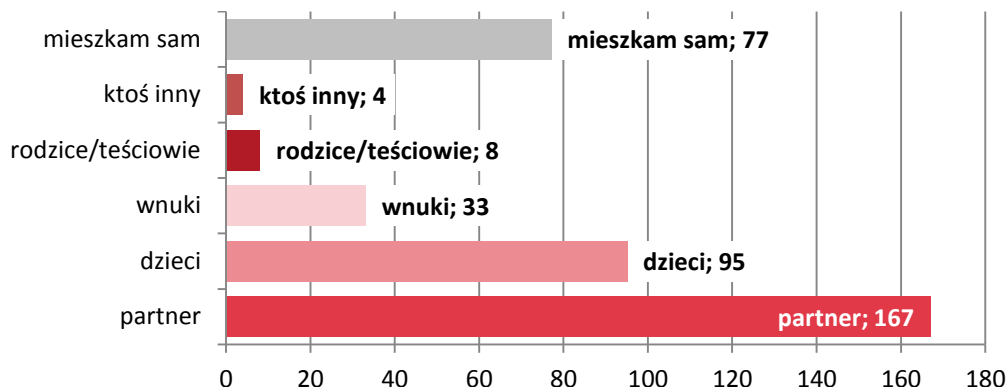
Konkluzja 9. Można przewidywać, że **rodziny rybnickie mogą potrzebować nieco mniej wsparcia w swej roli opiekuńczo-wychowawczej** w porównaniu z rodzinami z innych podobnych miast.

2.2.2. Opis podejmowanych dotychczas działań

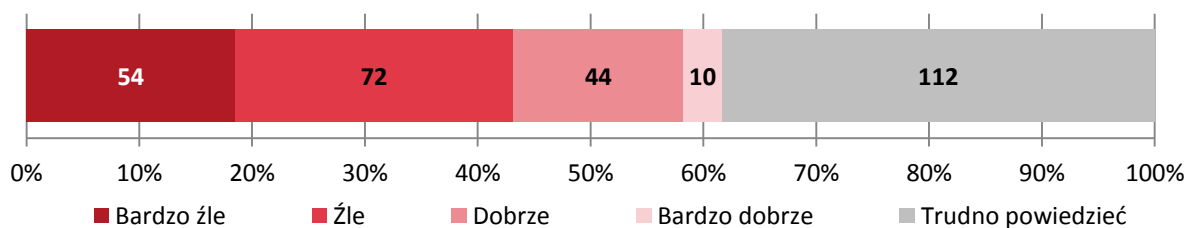
W Rybniku był prowadzony program badań środowiska seniorów, który można traktować jako próbę rozpoznania wyzwań wynikających z sytuacji demograficznej: badanie „Diagnoza sytuacji osób starszych w Rybniku i Wodzisławiu Śląskim” zostało przeprowadzone przez Centrum Rozwoju Inicjatyw Społecznych CRIS w ramach projektu „Party Senior Spacja – program partycypacji i rozwoju seniorów z terenu Rybnika i Wodzisławia Śląskiego”, współfinansowanego ze środków Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej w ramach Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych. Przedstawione poniżej dane są wyborem z raportu z tego badania²⁶, skoncentrowanym na danych dla Rybnika (program obejmował także Wodzisław Śląski). Badanie objęło w sumie 289 osób z Rybnika, w tym 196 kobiet i 93 mężczyzn.

Pytanie o współzamieszkiwanie (można było wybrać kilka opcji) ujawnia fakt, że **tylko około ¼ respondentów zamieszkuje samotnie**. Najwięcej seniorów deklaruje współzamieszkiwanie z małżonkiem/partnerem, potem kolejno z dziećmi i wnukami. Można więc zakładać że rodzina wielopokoleniowa w Rybniku nie należy do rzadkości i faktycznie funkcjonuje.

²⁶ Raport z badania „Diagnoza sytuacji osób starszych w Rybniku i Wodzisławiu Śląskim”, Rybnik, grudzień 2012.

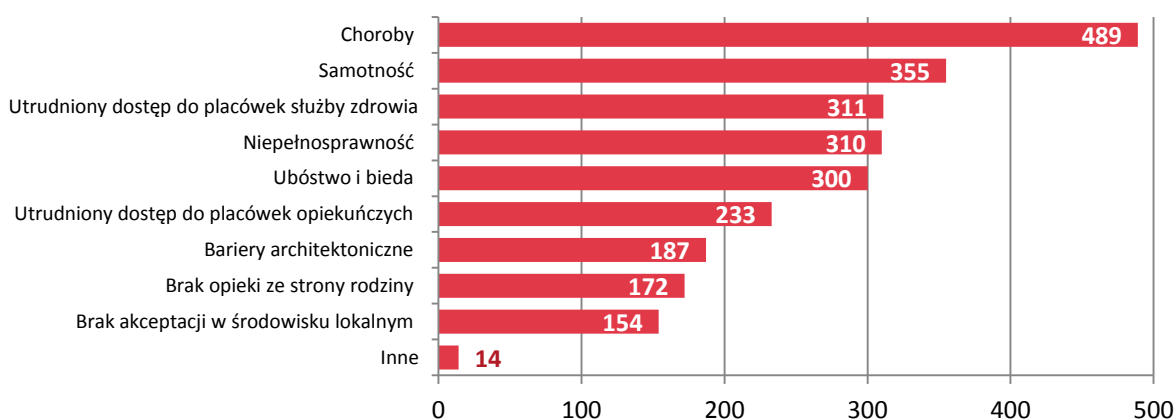
Ryc. 11. Diagnoza sytuacji osób starszych: współzamieszkiwanie

Źródło: Raport z badania „Diagnoza sytuacji osób starszych w Rybniku i Wodzisławiu Śląskim”, Rybnik, grudzień 2012

Ryc. 12. Odpowiedzi respondentów na pytanie „Jaka jest pani/pana ocena warunków życia w Rybniku pod kątem opieki zdrowotnej?”

Źródło: Raport z badania „Diagnoza sytuacji osób starszych w Rybniku i Wodzisławiu Śląskim”, Rybnik, grudzień 2012

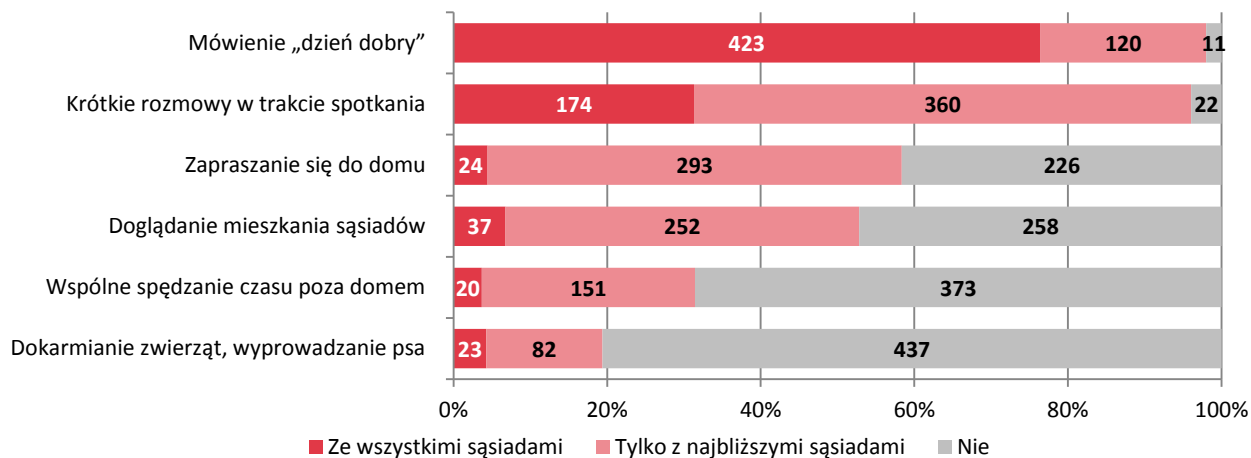
Na bardzo złe i złe warunki opieki zdrowotnej uskarża się ponad 40% respondentów, ale około 20% jest zadowolonych a blisko 40% nie ma zdania. To ogółem wynik umiarkowanie pesymistyczny. Respondenci w obu badanych miastach zostali poproszeni o wskazanie najczęstszych problemów z jakimi borykają się osoby starsze zamieszkujące Rybnik i Wodzisław Śląski (mieli możliwość zaznaczenia więcej niż jednej odpowiedzi). Jako największe problemy respondenci wskazali: choroby, niepełnosprawność i utrudniony dostęp do rehabilitacji. Równie wiele badanych osób wskazało na samotność. Wielu mieszkańców Rybnika i Wodzisławia Śląskiego uważało, że ważnym problemem z jakim borykają się osoby starsze jest ubóstwo oraz brak akceptacji ze strony rodziny.

Ryc. 13. Problemy dotyczące osoby starsze w Rybniku i Wodzisławiu Śląskim

Źródło: Raport z badania „Diagnoza sytuacji osób starszych w Rybniku i Wodzisławiu Śląskim”, Rybnik, grudzień 2012

Badanie miało między innymi posłużyć ocenie jakości relacji panujących pomiędzy osobami powyżej 60 roku życia a ich sąsiadami. Oto odpowiedzi respondentów na ten temat.

Ryc. 14. Zachowania praktykowane w kontaktach z sąsiadami (potencjał kapitału społecznego)

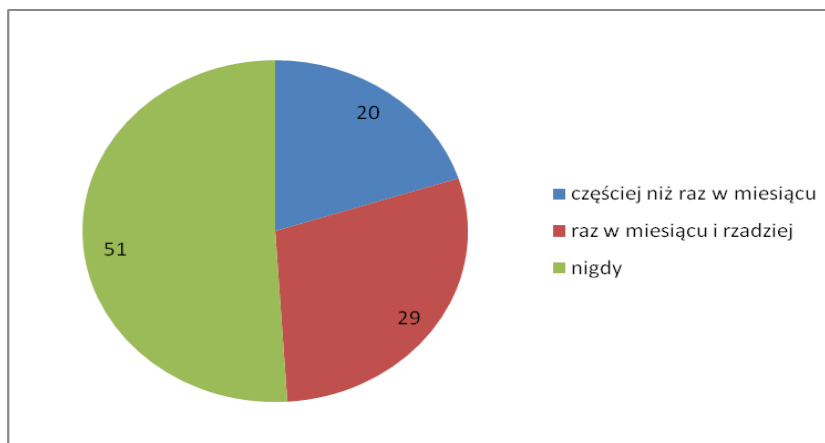

Źródło: Raport z badania „Diagnoza sytuacji osób starszych w Rybniku i Wodzisławiu Śląskim”, Rybnik, grudzień 2012

Blisko dwie trzecie respondentów (63%) twierdziło, że zna prawie wszystkich sąsiadów w swoim miejscu zamieszkania. Nieco ponad jedna trzecia (36%) zna tylko niektórych sąsiadów. Mieszkańcy Rybnika mają zaufanie tylko do najbliższych sąsiadów. Trzy czwarte badanych twierdziło, że ich kontakty ze wszystkimi sąsiadami ograniczają się do mówienia „dzień dobry”, 65% badanych stwierdziło, że odbywa krótkie rozmowy tylko z najbliższymi sąsiadami, a 46% ankietowanych dogląda posesji czy mieszkania najbliższych sąsiadów pod ich nieobecność. Nieco ponad połowa (54%) stwierdziła, że zaprasza najbliższych sąsiadów do domów, a jedna czwarta badanych spędza z najbliższymi sąsiadami czas wolny (np. podczas wspólnych wyjazdów). **To jednak ponadprzeciętny poziom kapitału społecznego, przy którym można mieć nadzieję na społeczne wsparcie w sytuacji osamotnienia.**

Jednym z obszarów, których dotyczyło badanie przeprowadzone w Wodzisławiu Śląskim i Rybniku była aktywność obywatelska osób, które przekroczyły 60 rok życia. Respondentów zapytano o kwestie związane z zaangażowaniem w działanie podmiotów takich jak związki zawodowe, kluby, stowarzyszenia i fundacje. **Jeśli chodzi o aktywność społeczną, to jest ona ogólnie dość mała.**

Ryc. 15. Częstotliwość zaangażowania rybnickich seniorów w działalność społeczną

Źródło: Raport z badania „Diagnoza sytuacji osób starszych w Rybniku i Wodzisławiu Śląskim”, Rybnik, grudzień 2012

Aż 64% badanych seniorów twierdziło, że nie korzysta z żadnych usług oferowanych przez organizacje pozarządowe. Pozostałe osoby przyznawały zaś, że najczęściej korzystają w oferty zajęć kulturalnych (16%) oraz edukacyjnych (12%). Zdecydowanie mniejszy był odsetek seniorów korzystających z oferty działań charytatywnych, sportowych i innych, wśród których wymieniane były głównie wycieczki. Oczekiwania seniorów w stosunku do organizacji pozarządowych były zróżnicowane. Wśród najczęściej pojawiających się propozycji występowały:

- działania integracyjne (18% badanych),
- działania z zakresu opieki medycznej, rehabilitacji, profilaktyki zdrowotnej (12%),
- działania opiekuńcze i wspierające, w tym wolontariat na rzecz osób starszych (10%),
- działania edukacyjne (8%),
- działania kulturalne i rozrywkowe (6%).

Co wydaje się ważne, 22% badanych nie potrafiła wskazać, jakich działań oczekiwałaby ze strony organizacji pozarządowych.

2.2.3. Prognoza rozwoju sytuacji demograficznej Rybnika

Według prognozy GUS z 2014 r. zjawisko kurczenia się populacji jest w Rybniku nieco mniej nasilone, niż przeciętnie w miastach grupy porównawczej. Poniższa tabela zestawia prognozy dla miast z grupy porównawczej do 2050 r. Według prognozy **po 2025 r. Rybnik zajmie pierwszą pozycję w grupie i utrzyma ją do końca prognozowanego okresu**. W 2050 roku Rybnik nadal pozostanie miastem ponad stutysięcznym, jako jedno z czterech miast z całej grupy, podczas gdy w 12 miastach liczba ludności spadnie poniżej tej granicy.

Tab. 25. Prognoza zmiany liczby ludności do 2050 r. w okresach pięcioletnich (w tys.); Rybnik na tle grupy porównawczej

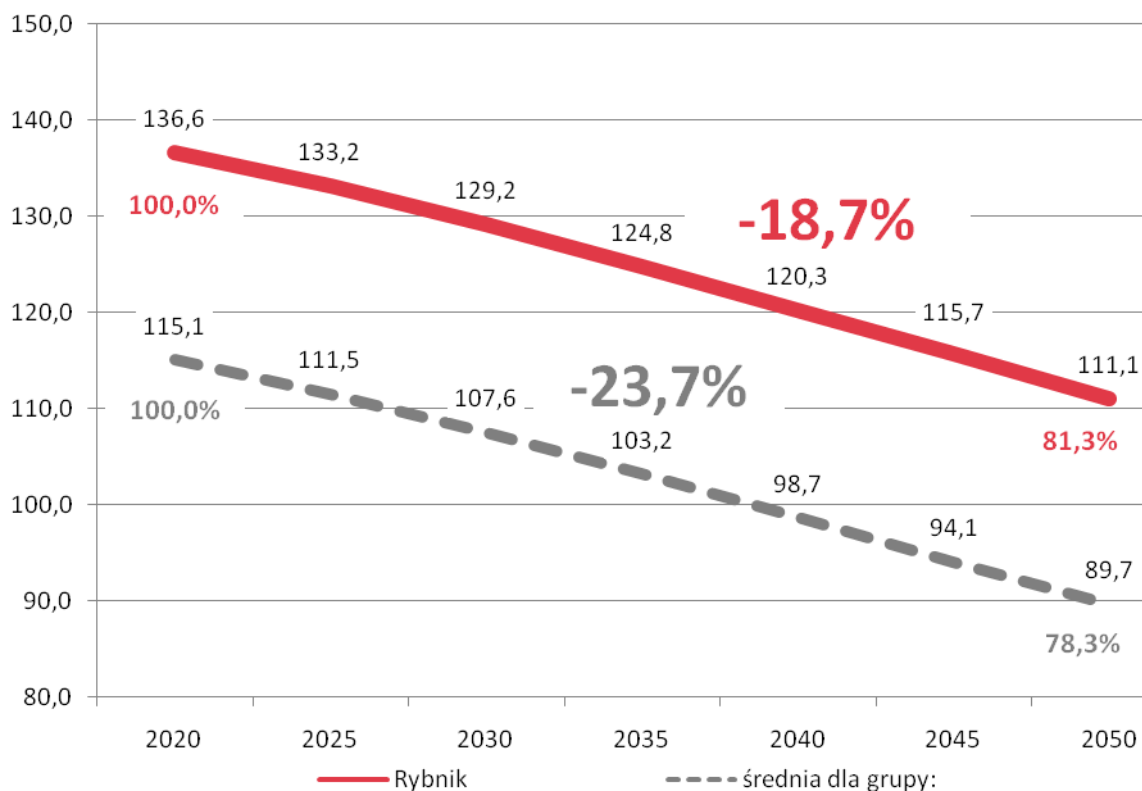
miasto	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
Rybnik	136,6	133,2	129,2	124,8	120,3	115,7	111,1
Ruda Śląska	137,2	133,2	128,6	123,8	118,9	114,0	109,3
Zielona Góra	117,5	116,2	114,4	112,4	110,3	108,3	106,5
Gorzów Wielkopolski	121,7	119,1	116,0	112,4	108,6	104,7	101,0
Chorzów	109,2	107,6	105,6	103,4	101,2	99,2	97,1
Tychy	124,7	120,8	116,3	111,5	106,6	101,7	97,1
Opole	115,7	112,1	108,1	103,7	99,2	94,8	90,6
Płock	118,6	115,0	110,6	105,7	100,4	95,0	89,6
Elbląg	117,8	114,0	109,7	105,0	99,7	94,2	88,7
Koszalin	106,2	103,7	100,9	97,7	94,5	91,4	88,5
Dąbrowa Górnicza	118,3	113,5	108,3	102,8	97,0	91,3	85,8
Włocławek	109,6	105,4	100,9	96,0	90,9	85,7	80,6
Kalisz	100,0	96,9	93,6	90,0	86,4	82,7	79,2
Legnica	98,1	95,0	91,5	87,5	83,2	78,9	74,7
Wałbrzych	110,5	104,9	99,2	93,2	86,9	80,6	74,5
Tarnów	106,2	101,4	96,2	90,6	84,7	78,6	72,5
średnia dla grupy:	115,5	112,0	108,1	103,8	99,3	94,8	90,4

Źródło: prognoza Głównego Urzędu Statystycznego – Bank Danych Lokalnych z 2014 r. (uszeregowanie miast według prognozowanej liczby ludności w 2050 roku)

Prognozowane tempo spadku liczby ludności w Rybniku (spadek populacji o 18,7% w ciągu 30 lat) jest nawet nieco wolniejsze niż średnia dla pozostałych miast w grupie porównawczej (spadek o 21,7%), co obrazuje poniższy wykres.

Ryc. 16. Tempo depopulacji do 2050 r. (w tys.): Rybnik na tle grupy porównawczej

Opracowanie własne (na podstawie prognoz Głównego Urzędu Statystycznego – Bank Danych Lokalnych)

W odniesieniu do całej sytuacji demograficznej rodzin należy zakładać, że zdiagnozowane dotychczas zjawiska – zarówno wysoka liczba małżeństw, jak i duża ilość rodzin wychowujących dzieci, to trwała specyfika lokalna społeczności Rybnika, uwarunkowana kulturowo, nie zaś zjawisko przejściowe. Można zakładać, że oba te zjawiska będą po woli słabły, co odpowiada trendowi ogólnoeuropejskiemu. Jednak odsetek dzieci wychowywanych w niestandardowych²⁷ środowiskach wychowawczych będzie nadal niski w porównaniu z miastami podobnej wielkości.

Nie ma wiarygodnej podstawy do dokładniejszego prognozowania ilościowego tych zjawisk. Trzeba po prostu brać pod uwagę ich stopniowy wzrost i monitorować sytuację, np. w zakresie ewentualnego zwiększonego zapotrzebowania rodzin niepełnych na wsparcie socjalne i w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. Zagadnienie to zostanie szerzej omówione w rozdziale dotyczącym rodziny, dziecka i pieczy zastępczej.

²⁷ Przez *niestandardowe środowisko wychowawcze* w szerokim sensie rozumiemy każde środowisko inne niż małżeństwo wychowujące wspólne biologiczne dziecko/dzieci. Tu stosujemy węższe rozumienie pojęcia: niestandardowe środowisko wychowawcze to wychowujący dziecko/dzieci związek partnerski lub samotny rodzic.

2.3. Problem ubóstwa

Ubóstwo – zdefiniowane tu jako stan doznawania przez kogoś głębokiego niedostatku (dochody na członka rodziny niższe niż 60% mediany w Polsce), lub głębokiej deprivacji materialnej (braku środków na wydatki związane z realizacją podstawowych, uzasadnionych potrzeb) – na użytek tej diagnozy zbadano przede wszystkim dochodowo. Posłużono się tu głównie danymi o zasiłkach pomocy społecznej: zasiłku stałym, celowym i okresowym, z uwagi na uwarunkowanie przyznania tych zasiłków kryterium dochodowym. Pomocniczo oszacowano także wydatkowy aspekt ubóstwa poprzez przebadanie rozkładu przyznawania pomocy na dożywianie dzieci, uznając że występuje ona przede wszystkim w tych rodzinach, które nie są w stanie samodzielnie ponosić należytych wydatków na ten cel.

2.3.1. Diagnoza problemu ubóstwa

Pierwszym kryterium diagnostycznym sprawdzającym, za pomocą którego ocenimy stan sfery społecznej w Rybniku, jest **natężenie korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej**.

Środowiskowa pomoc społeczna, to pomoc udzielana ludności w miejscu zamieszkania, za pośrednictwem ośrodka pomocy społecznej.

Dane zostały zaczerpnięte ze Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej (ZC KSMP) Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, zawierającego informację o zrealizowanych świadczeniach środowiskowej pomocy społecznej i odbiorcach tej pomocy – środowiskach (rodzinach lub osobach niespokrewnionych prowadzących wspólnie gospodarstwo domowe) i ich członkach.

Statystyka udzielanej pomocy środowiskowej została dodatkowo podana w podziale na beneficjentów będących poniżej i powyżej kryterium dochodowego. Bycie *poniżej kryterium dochodowego* oznacza, że dochód na osobę w rodzinie (lub na osobę samotnie gospodarującą) nie był wyższy, niż ustalone w ustawie kryterium do uzyskania świadczenia pieniężnego. Kryterium to do 30 września 2012 r. wynosiło dla osoby w rodzinie 351 zł, a dla osoby samotnie gospodarującej 477 zł. Od 1 października 2012 r. do 30 września 2015 r. kryterium wynosiło odpowiednio: 456 zł i 542 zł, natomiast obecnie, od 1 października 2015 r. kryteria dochodowe wynoszą:

- dla osoby samotnie gospodarującej - **634 zł**,
- dla osoby w rodzinie - w wysokości **514 zł**.

Warto zaznaczyć, że kryteria dochodowe obowiązujące w chwili sporządzania tej diagnozy są bliskie poziomowi **minimum egzystencji**, które dla 2013 roku zostało wyliczone przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych na – odpowiednio – 541,91 zł dla osoby samotnej i 455,90 zł na osobę w gospodarstwie dwuosobowym (dwóch osób dorosłych)²⁸. Wg tego samego opracowania dla wszystkich innych typów rodzin minimum egzystencji jest wyższe, niż oficjalne kryterium dochodowe. A więc skalę korzystania w danym mieście ze środowiskowej pomocy społecznej, w szczególności przez osoby

---

²⁸ „Poziom i struktura zmodyfikowanego minimum egzystencji w 2013 r. (na podstawie danych średniorocznych)”, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa, 28 marca 2014 r., Tabela 1, s. 2.

będące poniżej kryterium dochodowego, można uważać za **trafną miarę skrajnego ubóstwa** w tym mieście.

Tab. 26. Korzystający ze środowiskowej pomocy ogółem na 10 tys. mieszkańców; Rybnik na tle grupy porównawczej w latach 2009 – 2013

	2009	2010	2011	2012	2013
Opole	273	218	244	236	253
Tychy	360	367	386	383	397
Rybnik	409	415	408	406	431
Zielona Góra	640	435	363	378	436
Dąbrowa Górnicza	317	346	335	529	441
Koszalin	429	496	472	488	492
Gorzów Wielkopolski	563	566	535	497	533
Tarnów	739	687	653	614	629
Ruda Śląska	570	589	587	615	635
Legnica	742	745	742	702	671
Chorzów	840	871	826	721	818
Kalisz	764	690	709	720	823
Płock	814	855	727	830	827
Wałbrzych	1053	1038	888	898	962
Elbląg	984	1004	770	937	977
Włocławek	1300	1332	1289	1285	1315
Średnia dla grupy:	675	666	621	640	665

Opracowanie własne – na podstawie danych statystycznych Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej (ZCKSMPS)

Jak widać w tabeli, sytuacja socjalna w Rybniku należy do dobrych: w 2013 roku Rybnik ma trzeci najniższy wskaźnik ubóstwa w grupie porównawczej a w żadnym z lat poprzednich nie spadł poniżej 5 miejsca. Dla pewności przeanalizowano jeszcze korzystanie z pomocy środowiskowej wyłącznie przez osoby będące poniżej kryterium dochodowego.

Tab. 27. Korzystający ze środowiskowej pomocy będący poniżej kryterium dochodowego w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców; Rybnik na tle grupy porównawczej 2009 – 2013

	2009	2010	2011	2012	2013
Opole	150	132	134	141	146
Tychy	184	172	183	226	222
Rybnik	239	255	232	279	284
Zielona Góra	422	301	258	287	320
Dąbrowa Górnicza	199	251	249	416	348
Koszalin	310	361	329	359	374
Tarnów	401	373	367	409	402
Gorzów Wielkopolski	350	381	360	394	405
Ruda Śląska	356	392	361	386	410
Legnica	468	445	583	576	514
Kalisz	519	481	504	528	593
Elbląg	527	541	426	598	638
Płock	602	632	503	613	668
Chorzów	564	597	602	520	673
Wałbrzych	770	770	661	744	771
Włocławek	930	957	939	1067	1090
Średnia dla grupy:	437	440	418	471	491

Opracowanie własne – na podstawie danych statystycznych ZCKSMPS

Także w tej statystyce Rybnik wypada dobrze. Choć liczba korzystających z pomocy powoli rośnie (jak zresztą w całej grupie), to nadal wskaźnik udziału w populacji Rybnika osób będących poniżej minimum egzystencji jest wyraźnie niższy, niż średnio w grupie.

Konkluzja 10. Problem skrajnego ubóstwa w Rybniku – średnio w skali całego miasta – występuje w nasileniu znacznie mniejszym, niż w porównywalnych miastach grupy tła. Można przewidywać, że przeciwdziałanie temu problemowi ma duże szanse powodzenia. **Na przeszkodzie temu mogą stanąć jednak bardzo wyraźne koncentracje przestrzenne ubóstwa.**

Ponieważ sytuacja socjalna średnio w skali miasta jest dobra, oceniono z kolei, gdzie na terenie Rybnika mogą występować przestrzenne koncentracje problemów socjalnych. W tym celu zdecydowano się sporządzić mapę przestrzennego rozkładu pobierania świadczeń pomocy społecznej: zasiłków stałych, okresowych, celowych i pomocy na dożywianie dzieci.

2.3.1.1. Zasiłek stały

Zasiłek stały jest świadczeniem pieniężnym pomocy społecznej, które przysługuje:

- 1) pełnoletniej osobie samotnie gospodarującej, niezdolnej do pracy z powodu wieku lub całkowicie niezdolnej do pracy, jeżeli jej dochód jest niższy od kryterium dochodowego osoby samotnie gospodarującej;
- 2) pełnoletniej osobie pozostającej w rodzinie, niezdolnej do pracy z powodu wieku lub całkowicie niezdolnej do pracy, jeżeli jej dochód, jak również dochód na osobę w rodzinie są niższe od kryterium dochodowego na osobę w rodzinie.

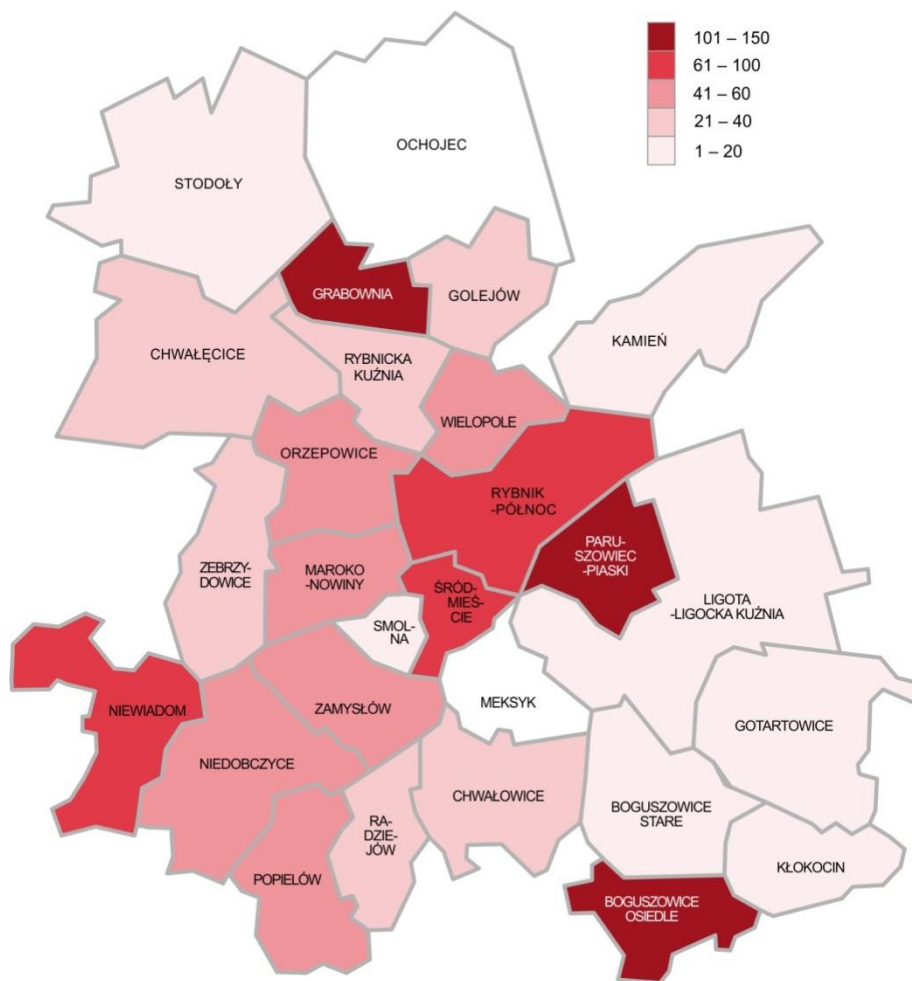
Zasiłek stały ustala się w wysokości:

- 1) w przypadku osoby samotnie gospodarującej – różnicy między kryterium dochodowym osoby samotnie gospodarującej a dochodem tej osoby, z tym że kwota zasiłku nie może być wyższa niż 604 zł miesięcznie;
- 2) w przypadku osoby w rodzinie – różnicy między kryterium dochodowym na osobę w rodzinie a dochodem na osobę w rodzinie.

Kwota zasiłku stałego nie może być niższa niż 30 zł miesięcznie.

W Rybniku obszarami wysokiego natężenia pobierania zasiłku stałego są: Paruszowiec-Piaski i Boguszowice Osiedle oraz dodatkowo Grabownia. Ale powyższy kartogram pokazuje właśnie **natężenie** pobierania zasiłku stałego w poszczególnych dzielnicach (a więc proporcję pomiędzy liczbą osób w rodzinach pobierających zasiłek, a liczbą mieszkańców ogółem). Natomiast nie obrazuje to wypłacanych zasiłków w liczbach bezwzględnych. Toteż na mapie ciemnym punktem są zarówno jedenastotysięczne Boguszowice Osiedle, jak i licząca niespełna 600 mieszkańców Grabownia, bo odsetek pobierających w nich zasiłki jest podobnie wysoki, choć w odniesieniu do Boguszowic-Osiedla chodzi o 1037 osób, a w odniesieniu do Grabowni tylko 21 osób (bezwzględne liczby zasiłków będą opisane dalej).

Ryc. 17. Zasiłek stały: natężenie pobierania w poszczególnych dzielnicach miasta (osoby w rodzinach pobierających zasiłek w przeliczeniu na 10 tys. ludności)

Opracowanie: W. Kłowski na podstawie danych OPS w Rybniku.

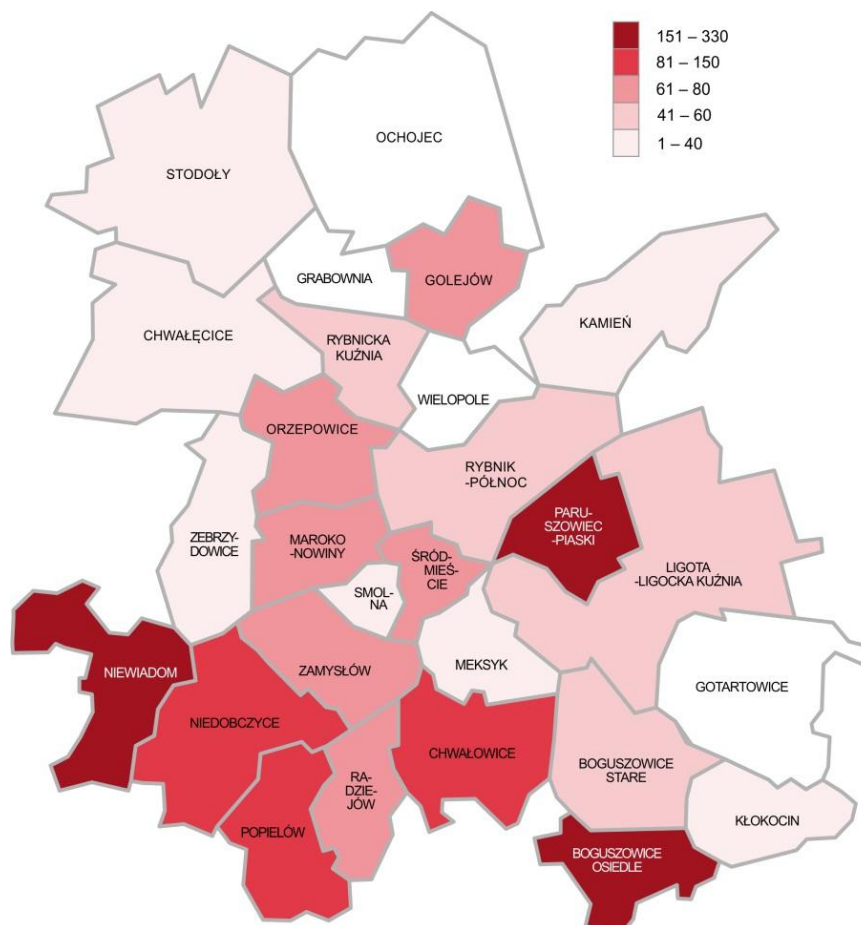
2.3.1.2. Zasiłek okresowy

Zasiłek okresowy jest świadczeniem pieniężnym pomocy społecznej, które przysługuje w szczególności ze względu na długotrwałą chorobę, niepełnosprawność, bezrobocie, możliwość utrzymania lub nabycia uprawnień do świadczeń z innych systemów zabezpieczenia społecznego:

- 1) osobie samotnie gospodarującej, której dochód jest niższy od kryterium dochodowego osoby samotnie gospodarującej;
- 2) rodzinie, której dochód jest niższy od kryterium dochodowego rodziny.

Zasiłek okresowy ustala się w przypadku osoby samotnie gospodarującej – do wysokości różnicy między kryterium dochodowym osoby samotnie gospodarującej a dochodem tej osoby, z tym że kwota zasiłku nie może być wyższa niż 604 zł miesięcznie, a w przypadku rodziny – do wysokości różnicy między kryterium dochodowym rodziny a dochodem tej rodziny. Kwota zasiłku okresowego ustalona nie może być niższa niż 50% różnicy między kryterium dochodowym osoby samotnie gospodarującej a dochodem tej osoby, lub kryterium dochodowym rodziny a dochodem tej rodziny, przy czym kwota zasiłku okresowego nie może być niższa niż 20 zł miesięcznie.

Ryc. 18. Zasiłek okresowy: natężenie pobierania w poszczególnych dzielnicach miasta (osoby w rodzinach pobierających zasiłek w przeliczeniu na 10 tys. ludności)

Opracowanie: W. Kłosowski na podstawie danych OPS w Rybniku.

W Rybniku wysoka bardzo wysoka koncentracja zasiłku okresowego występuje ponownie w dzielnicach: Boguszowice Osiedle, Paruszowiec-Piaski i dodatkowo Niewiadom, zaś wysoka – w Niedobczycach, Popielowie i Chwałowicach.

2.3.1.3. Zasiłek celowy

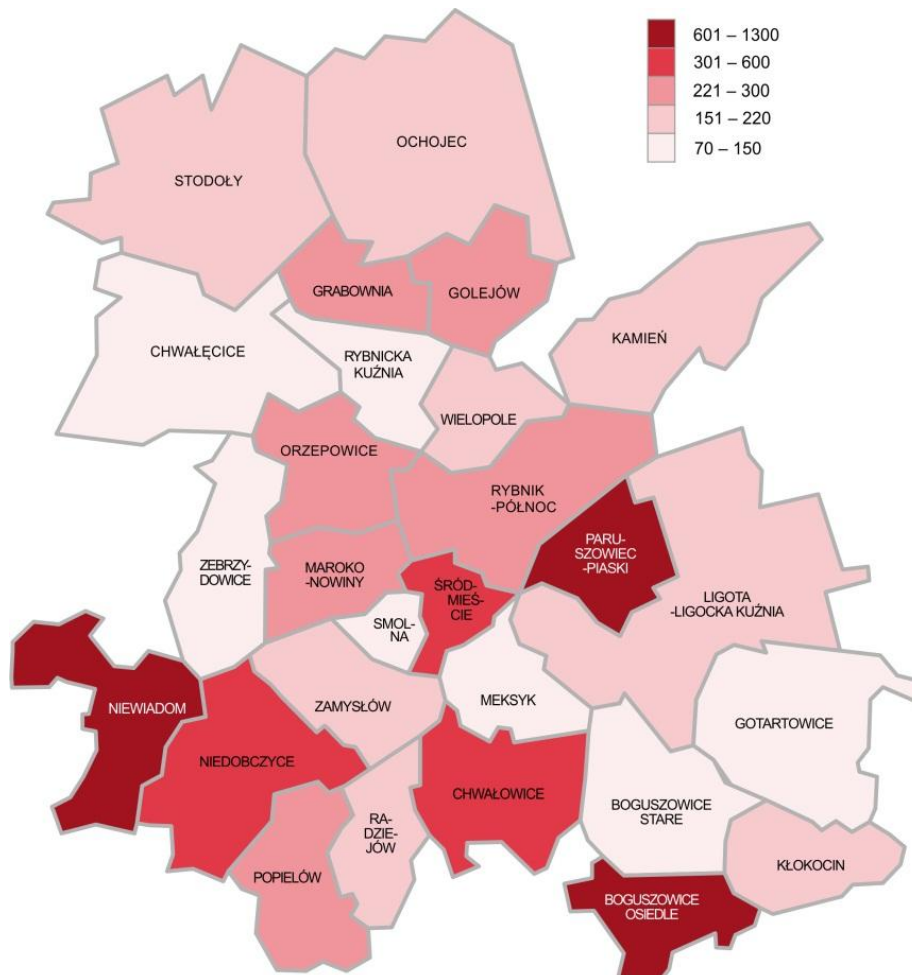
Zasiłek celowy to świadczenie fakultatywne przyznawane na zaspokojenie niezbędnej potrzeby bytowej, a w szczególności na pokrycie części lub całości kosztów zakupu żywności, leków i leczenia, opatu, odzieży, niezbędnych przedmiotów użytku domowego, drobnych remontów i napraw w mieszkaniu, a także kosztów pogrzebu. Osobom bezdomnym i innym osobom nie posiadającym dochodu oraz możliwości uzyskania świadczeń zdrowotnych może być przyznany zasiłek celowy na pokrycie części lub całości wydatków na świadczenia zdrowotne. Zasiłek celowy może być przyznany także w formie biletu kredytowanego.

Zasiłek celowy może być przyznany również w celu realizacji postanowień kontraktu socjalnego. Wówczas może być wypłacany niezależnie od dochodu, przez okres do 2 miesięcy od dnia, w którym osoba objęta kontraktem socjalnym, w trakcie jego realizacji, stała się osobą zatrudnioną. Może być wypłacany także:

- 1) zasiłek celowy na pokrycie wydatków powstałych w wyniku zdarzenia losowego,
- 2) zasiłek celowy na pokrycie wydatków związanych z klęską żywiołową lub ekologiczną,

- 3) specjalny zasiłek celowy,
- 4) zasiłek celowy na zasadach zwrotu.

Ryc. 19. Zasiłek celowy: natężenie pobierania w poszczególnych dzielnicach miasta (osoby w rodzinach pobierających zasiłek w przeliczeniu na 10 tys. ludności)

Opracowanie: W. Kłowski na podstawie danych OPS w Rybniku.

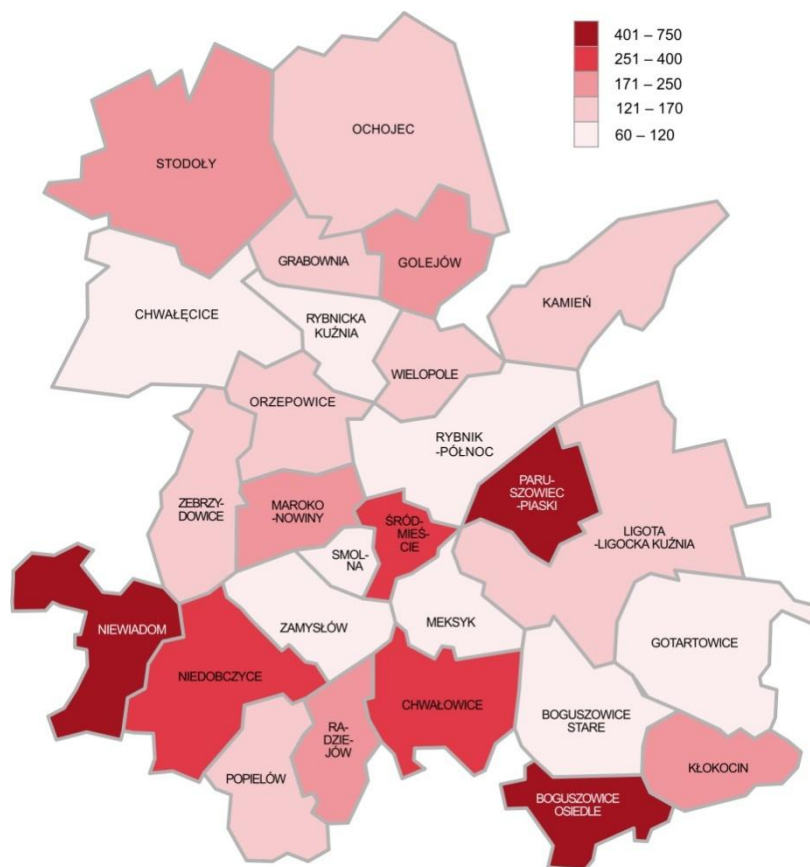
Bardzo wysoka koncentracja zasiłku celowego występuje w dzielnicach: Boguszowice Osiedle, Paruszowiec-Piaski i Niewiadom, zaś wysoka – Śródmieściu, Niedobczycach i Chwałowicach.

2.3.1.4. Pomoc w zakresie dożywiania dzieci

Zapewnienie posiłku osobom jego pozbawionym jest obowiązkowym zadaniem własnym gminy, wynikającym z ustawy o pomocy społecznej. Zadanie to wspomaga częściowo rządowy program wieloletni „Pomoc państwa w zakresie dożywiania”, realizowany na podstawie uchwały Rady Ministrów²⁹. Rozkład terytorialny na terenie Rybnika miejsc zamieszkania dzieci korzystających z pomocy na dożywianie przedstawia poniższa mapa.

²⁹ Rządowy program „Pomoc państwa w zakresie dożywiania” ustanowiony jest obecnie Uchwałą Nr221 Rady Ministrów z dn. 10 grudnia 2013 r. (MP z dn.17 grudnia 2013r.) poz.1024. Wcześniejsza podstawa ustawowa wygasła z końcem 2013 r.

Ryc. 20. Dożywianie dzieci i młodzieży (2014 r.), natężenie pobierania w poszczególnych dzielnicach miasta (osoby w rodzinach otrzymujących pomoc w przeliczeniu na 10 tys. ludności)

Opracowanie: W. Kłosowski na podstawie danych OPS w Rybniku.

W przypadku pomocy na dożywianie dzieci ponownie bardzo wysoka jego koncentracja występuje w dzielnicach: Boguszowice Osiedle, Paruszowiec-Piaski i Niewiadom, zaś wysoka – Śródmieściu, Niedobczycach i Chwałowicach.

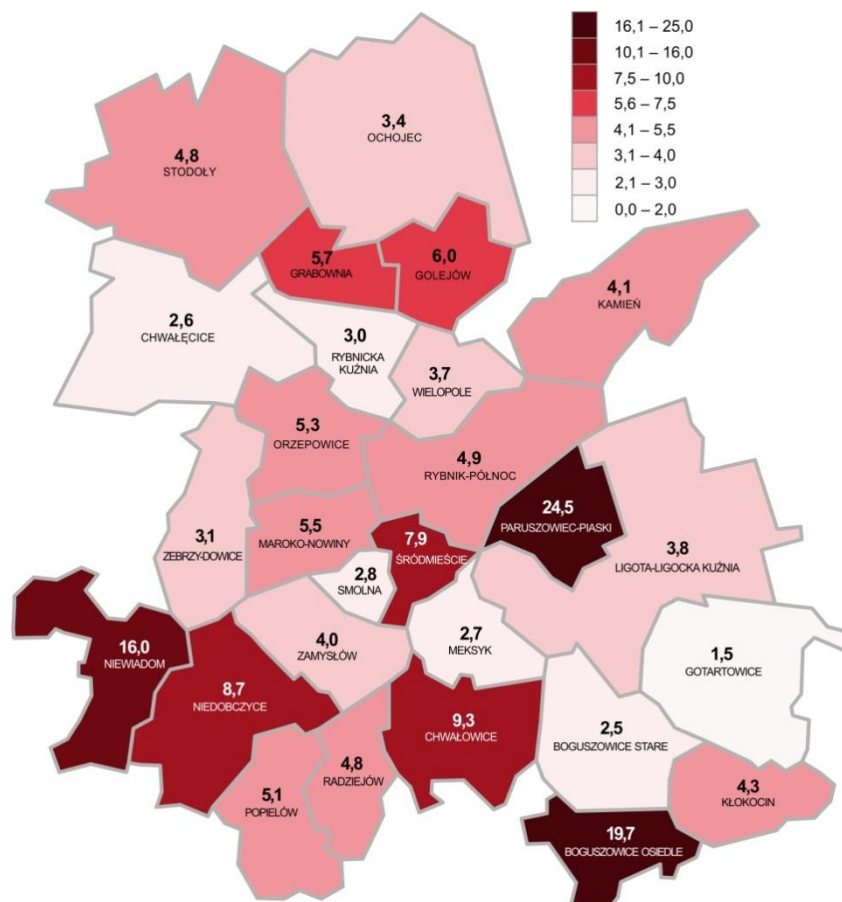
2.3.1.5. Zespolony Indeks Koncentracji Ubóstwa w dzielnicach Rybnika

Na podstawie rozkładu przestrzennego pobierania poszczególnych zasiłków pomocy społecznej, które pokazano dotychczas na oddzielnych kartogramach, da się wyliczyć Zespolony Indeks Koncentracji Ubóstwa³⁰, który jest też pośrednią miarą nasilenia problemów społecznych związanych przyczynowo z ubóstwem. W Rybniku widać wyraźną zbieżność terytorialną pobierania poszczególnych świadczeń.

³⁰ Zespolony Indeks Koncentracji Ubóstwa ZIKU dla danego obszaru (*pierwotnej jednostki delimitacji*, np. dzielnicy, albo dla *wtórnej jednostki delimitacji* np. oczka umownej siatki analitycznej) to przeliczona na 100 mieszkańców tego obszaru zsumowana ilość osób w rodzinach otrzymujących któryś z czterech rodzajów świadczeń pomocy społecznej: (1) zasiłek stały, (2) zasiłek celowy, (3) zasiłek okresowy i (4) pomoc na dożywianie (liczoną jako suma świadczeń własnych i świadczeń z rządowego programu „Pomoc państwa w zakresie dożywiania”). Indeks ZIKU jest miarą umowną i pomimo, że pokazuje liczbę osób w rodzinach pobierających świadczenia na 100 osób ogółem, nie można go traktować jako miary procentowej, bo poszczególne świadczenia sumuje się, więc rodzina otrzymująca dwa świadczenia będzie liczona do indeksu dwukrotnie. Jest to podyktowane koniecznością uwzględnienia szczególnej koncentracji problemów w sytuacji rodzin, które jednocześnie spełniają kryteria do przyznania kilku świadczeń.

Ryc. 21. Zespolony Indeks Koncentracji Ubóstwa w poszczególnych dzielnicach Rybnika

Opracowanie własne na podstawie danych OPS w Rybniku.

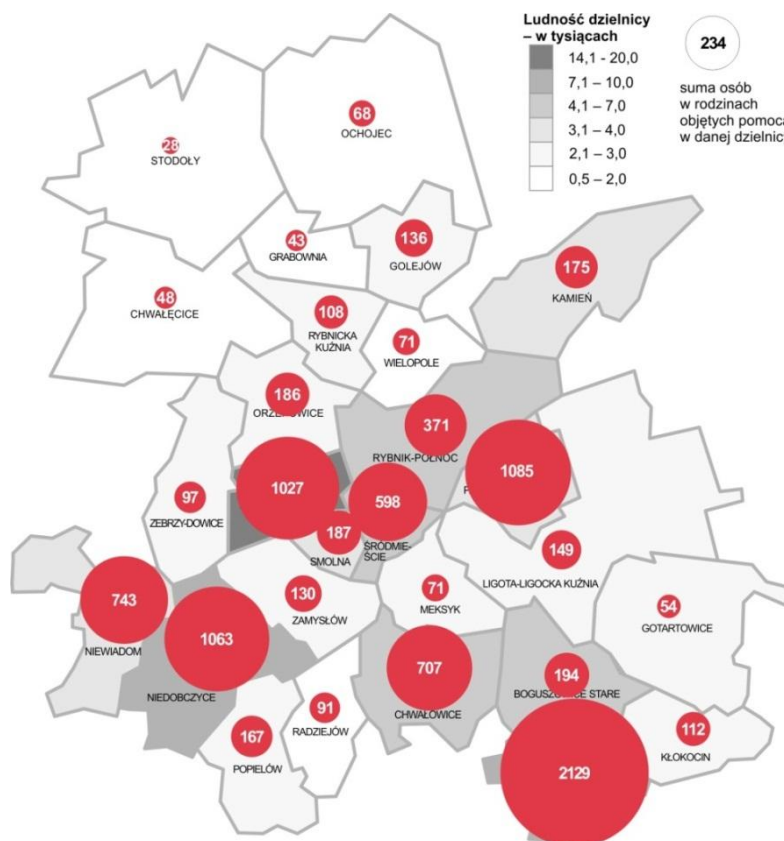
- Zdecydowanie najwyższy jest indeks ubóstwa w dzielnicy Paruszowice-Piaski; zbliża się on do absolutnie alarmującej wartości 25, co oznacza, że blisko jedna czwarta mieszkańców tej dzielnicy może żyć na granicy kryzysu egzystencji, lub poniżej tej granicy.
- Stan bardzo głębokiego kryzysu ujawnia się też dwóch innych dzielnicach: Boguszowice Osiedle i Niewiadom. Szczególnie niepokoi sytuacja Boguszowic Osiedla, które są dzielnicą niemal jedenastotysięczną, a więc ilościowa skala problemu jest tu obiektywnie największa.
- Bardzo niepokojąca jest też sytuacja w Śródmieściu, Niedobczycach i Chwałowicach,
- Z kolei niemal idealna sytuacja socjalna jest w Gotartowicach (indeks 1,5 to rzadkość), zaś dobra – w dzielnicach: Boguszowice Stare, Chwałęcice, Meksyk, Smolna i Rybnicka Kuźnia, gdzie ubóstwo dotyka mniej niż trzech procent ludności.

Konkluzja 11. Koncentracja problemu ubóstwa ma w Rybniku trzy wyraźne ogniska zapalne. Największa jest skala kryzysu w blisko jedenastotysięcznej dzielnicy **Boguszowice Osiedle**, zaś największe natężenie – w dzielnicy **Paruszowice-Piaski**. Trzecim wierzchołkiem *rybnickiego trójkąta problemów* jest dzielnica **Niewiadom**. Ten trójkąt wyznacza podstawowy kierunek działań. Drugi trójkąt dzielnic problemowych o nieco mniejszym natężeniu, to **Śródmieście – Niedobczyce – Chwałowice**. To obszary, które jeszcze nie są w tak głębokim kryzysie, jak dzielnice pierwszego trójkąta, ale są o krok od osunięcia się w taki kryzys. Szczególną uwagę trzeba w tym kontekście otoczyć Śródmieściem, z uwagi na jego symboliczne znaczenie dla miasta i ważną rolę wizurkową.

2.3.2. Opis podejmowanych dotychczas działań

Podstawowym działaniem skierowanym bezpośrednio na wsparcie w sytuacji ubóstwa, jest system działań pomocy społecznej, w tym podsystem zasiłków.

Ryc. 22. Osoby korzystające ze świadczeń pomocy społecznej w dzielnicach Rybnika (suma osób w rodzinach otrzymujących poszczególne świadczenia)

Opracowanie: W. Kłowski na podstawie danych OPS w Rybniku (szary kolor tła poszczególnych dzielnic odpowiada liczbie ich ludności).

Ubóstwo jest jedną z przesłanek przyznawania takiej pomocy, ale też w przypadkach przyznania pomocy z innych przyczyn³¹ w olbrzymiej większości współwystępuje ubóstwo (jako składnik „pajęczyny problemów”). Strumienie świadczeń pomocy społecznej kierowane do poszczególnych dzielnic to wypadkowa natężenia problemu ubóstwa w tych dzielnicach i liczby ludności w każdej z nich. Rozkład strumieniami świadczeń pomocy społecznej kierowanej do poszczególnych dzielnic przedstawia poniższa mapa.

³¹ Chodzi o takie przyczyny jak: bezrobocie, niepełnosprawność, długotrwała lub ciężka choroba, problemy bezradności, alkoholizm, narkomania, potrzeba ochrony macierzyństwa, w tym wielodzietność, bezdomność, opuszczenie zakładu karnego i inne.

Tab. 28. Osoby i rodziny korzystające z pomocy i wsparcia w latach 2011 - 2015

Wyszczególnienie:	Lata:	2011	2012	2013	2014	2015
OSOBY I RODZINY, WYMAGAJĄCE POMOCY I WSPARCIA OGÓŁEM						
Liczba osób		3945	4026	4781	5594	5705
W tym: osoby długotrwale korzystające		2009	2251	1169	1204	1330
Liczba rodzin		3154	2909	3255	3352	3567
Liczba osób w rodzinach		8208	7024	7862	8097	8235
OSOBY I RODZINY, KTÓRYM PRZYZNANO ŚWIADCZENIE						
Liczba osób		4018	3714	4034	4092	4133
W tym: osoby długotrwale korzystające		2009	1909	1907	1996	2016
Liczba rodzin		2560	2337	2498	2486	2510
Liczba osób w rodzinach		6717	5846	6243	6193	6254
OSOBY I RODZINY, KTÓRYM PRZYZNANO ŚWIADCZENIE PIENIĘŻNE						
Liczba osób ogółem		2516	2191	2356	2320	2366
Liczba rodzin		2316	2115	2281	2250	2295
Liczba osób w rodzinach		6124	5350	5769	5736	5850
UBÓSTWO JAKO POWÓD UDZIELENIA POMOCY I WSPARCIA						
Liczba rodzin		1573	1626	1838	1811	1847
Liczba osób w rodzinach		3836	3895	4484	4299	4384
P O D S U M O W A N I E :						
UBÓSTWO JAKO POWÓD WSPARCIA:	Odsetek rodzin:	49,87%	55,90%	56,47%	54,03%	51,78%
	Odsetek osób w rodzinach:	46,73%	55,45%	57,03%	53,09%	53,24%

Źródło: OPS w Rybniku: Ocena zasobów pomocy społecznej na rok 2013 dla gminy M. Rybnik

Jak widać w powyższej tabeli, w kolejnych latach wśród wszystkich beneficjentów pomocy i wsparcia na względnie stałym poziomie utrzymuje się udział beneficjentów – zarówno rodzin jak i osób w rodzinach – w przypadku których **głównym powodem przyznania pomocy było ubóstwo**.

Oczywiście w szerszym sensie wiele innych działań w ramach systemu polityki społecznej pośrednio przyczynia się do przeciwdziałania ubóstwu. Chodzi tu w szczególności o instrumenty rynku pracy i wspieranie zatrudnienia, działania na rzecz wzbogacenia osobistego pola szans, jak działania edukacyjne, wspieranie uczestnictwa w kulturze, działania prozdrowotne itd.; każde z nich jest *de facto* pracą na rzecz przełamania jakiejś specyficznej grupy przyczyn ubóstwa. Jednak bezpośrednią interwencję wspierającą w sytuacji ubóstwa obrazuje powyższa tabela.

2.3.3. Prognoza rozwoju sytuacji w zakresie ubóstwa

Rozwój sytuacji społecznej w zakresie zjawiska ubóstwa w mieście Rybniku prognozuje się przy założeniu: „co by było, gdyby nie zostały wdrożone żadne instrumenty tej Polityki Społecznej (a więc – gdyby mechanicznie kontynuowały się wszystkie obecne trendy i gdyby nie podejmowano działań skierowanych na przeciwdziałanie im).

Tab. 29. Osoby i rodziny wymagające pomocy i wsparcia: PROGNOZA na lata 2016 – 2020

Wyszczególnienie:	Lata:	2016	2017	2018	2019	2020
OSOBY I RODZINY WYMAGAJĄCE POMOCY I WSPARCIA OGÓŁEM						
Liczba osób		4298	4556	4829	5119	5426
W tym: osoby długotrwale korzystające		2085	2210	2343	2483	2632
Liczba rodzin		2590	2745	2910	3085	3270
Liczba osób w rodzinach		6650	7049	7472	7920	8395

Opracowanie prognozy: W. Kłosowski

Prognoza wskazuje, że w przypadku niepodjęcia działań zaradczych należy się spodziewać niewielkiego, ale regularnego (około 6% rocznie) wzrostu liczby osób wymagających wsparcia, w tym korzystających długotrwale z pomocy, oraz liczby rodzin i osób w tych rodzinach.

2.4. Problemy mieszkalnictwa i bezdomności

Mieszkanie odpowiadające potrzebom danej rodziny lub osoby jest fundamentem jej poczucia bezpieczeństwa i jednym z zasadniczych warunków jej prawidłowego włączenia społecznego. Bezdomność jest zaś jednym z najdotkliwszych rodzajów wykluczenia społecznego, uniemożliwiającym prawidłowe funkcjonowanie we wszystkich dziedzinach życia.

2.4.1. Diagnoza problemów mieszkalnictwa i bezdomności

W tym rozdziale diagnozy zostały ujęte problemy mieszkalnictwa w Rybniku, a także kwestia mieszkań specjalnych: chronionych, wspomaganych, treningowych i innych mieszkań o podobnym charakterze. W rozdziale uwzględniono także problem bezdomności w Rybniku. Gmina prowadzi politykę mieszkaniową³² w oparciu o przepisy ustawy z dnia 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego. Na podstawie przepisów tej ustawy³³ Rada Gminy uchwala:

- 1) wieloletni program gospodarowania mieszkaniowym zasobem gminy³⁴;
- 2) zasady wynajmowania lokali wchodzących w skład mieszkaniowego zasobu gminy, w tym zasady i kryteria wynajmowania lokali, których najem jest związany ze stosunkiem pracy, jeżeli w mieszkaniowym zasobie gminy wydzielono lokale przeznaczone na ten cel.

Oba wymienione dokumenty mają charakter wieloletniej regulacji porządkującej zasady dysponowania mieszkaniowym zasobem gminy.

³² Bezpośrednio Miasto Rybnik zarządza mieszkaniowym zasobem gminy, tj. około 12% mieszkań. Jednak wpływ na kształtowanie całego zasobu – poprzez decyzje planistyczne, rewitalizację, partnerstwa itd. – jest znacznie szerszy.

³³ Art. 21 ust 1 Ustawy o ochronie lokatorów...

³⁴ w Rybniku aktualnie obowiązujący: „Wieloletni program gospodarowania zasobem mieszkaniowym...” obowiązuje do roku 2018 (Uchwała nr 575/XXXIX/2013 Rady Miasta Rybnika z dnia 23 października 2013 r.)

2.4.1.1. Ogólna sytuacja mieszkaniowa w Rybniku

Wstępem do analizy sytuacji mieszkaniowej w Rybniku powinno być porównanie jej z sytuacją mieszkaniową w podobnych miastach. Takie porównanie ujawnia od razu, że sytuacja mieszkaniowa w Rybniku jest bardzo nietypowa, pod wieloma względami skrajna. w bardzo wielu analizach Rybnik zajmuje pierwsze lub ostatnie miejsce w całej grupie miast podobnej wielkości (przypomnijmy: do tej grupy włączono wszystkie miasta w Polsce od 100 do 170 tysięcy mieszkańców). Niemal nie ma takich wskaźników mieszkaniowych, gdzie Rybnik sytuowałby się na poziomie bliskim średniej dla całej grupy porównawczej. Po pierwsze **Rybnik ma najniższą ze wszystkich miast liczbę mieszkań** przypadających na 1000 mieszkańców (334, podczas gdy średnia w grupie wynosi 403). Można spodziewać się, że wiąże się to z niezaspokojeniem potrzeby samodzielnego mieszkania w przypadku wielu rodzin.

Tab. 30. Liczba mieszkań w mieście przypadająca na 1000 mieszkańców

Miasto:	2013
Chorzów	472,5
Wałbrzych	428,3
Opole	423,7
Zielona Góra	417,5
Kalisz	410,6
Ruda Śląska	407,8
Legnica	406,0
Gorzów Wielkopolski	405,6
Koszalin	404,9
Płock	403,5
Dąbrowa Górnicza	398,1
Włocławek	398,1
Tarnów	381,1
Tychy	378,3
Elbląg	372,6
Rybnik	334
średnia dla grupy:	402,7

Tab. 31. Powierzchnia użytkowa przeciętnego mieszkania w mieście

Miasto	2013
Rybnik	75,0
Opole	65,5
Gorzów Wielkopolski	64,6
Zielona Góra	64,5
Tychy	63,7
Koszalin	63,6
Tarnów	63,1
Legnica	63,0
Kalisz	62,1
Dąbrowa Górnicza	59,8
Płock	59,0
Elbląg	57,6
Włocławek	56,0
Ruda Śląska	54,5
Wałbrzych	54,6
Chorzów	51,9
średnia dla grupy:	61,1

Opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych

Z kolei **średnia powierzchnia mieszkania jest w Rybniku najwyższa w całej grupie porównawczej**. W dodatku różnica jest skokowa: podczas gdy inne miasta dzieli od siebie dystans 1 – 1,5%, Rybnik dystansuje drugie w kolejności Opole o 10%!

Konkluzja 12. W świetle zestawień danych w dwóch powyższych tabelach, sytuację mieszkaniową mieszkańców Rybnika można syntetycznie podsumować następującym skrótem myślowym: **w Rybniku mamy mało mieszkań, lecz są to mieszkania duże.**

Wskaźnik powierzchni mieszkalnej na osobę jako jedyny wypada dla Rybnika średnio. Jednak średnia ilość m² jest wskaźnikiem mylącym, a dla komfortu zamieszkiwania ważniejsze jest posiadanie w mieszkaniu samodzielnej izby (choćby małej), niż korzystanie nawet z większej powierzchni, ale w izbie współużytkowanej z kimś. Toteż poniżej przedstawiono analizę użytkowania izb w mieszkaniach. Dolną granicę oczekiwanego standardu mieszkaniowego stanowi wskaźnik 1osoba/izbę w mieszkaniu. Mieszkania o zagęszczeniu pomiędzy 1,0 a 1,5 osoby na izbę uznaje się za

przegęszczone, a mieszkania o zagęszczeniu większym niż 1,5 osoby na izbę – za zdecydowanie przegęszczone.

Tab. 32. Odsetek mieszkań, w których na 1 izbę przypada dokładnie 1 osoba

Miasto:	Odsetek mieszkań
Ruda Śląska	22,4%
Chorzów	22,0%
Elbląg	21,7%
Tychy	21,4%
Włocławek	20,6%
Kalisz	20,3%
Płock	20,0%
Legnica	19,9%
Tarnów	19,7%
Koszalin	19,5%
Zielona Góra	19,2%
Gorzów Wielkopolski	18,9%
Rybnik	18,3%
Opole	18,0%
średnia dla grupy	20,1%

Tab. 33. Odsetek mieszkań przegęszczonych (1,5 i więcej osoby na izbę)

Miasto:	Odsetek mieszkań
Tarnów	11,7%
Rybnik	11,6%
Kalisz	11,1%
Włocławek	11,1%
Ruda Śląska	10,7%
Płock	10,7%
Elbląg	10,5%
Chorzów	10,3%
Tychy	9,3%
Koszalin	8,5%
Zielona Góra	8,7%
Legnica	7,9%
Gorzów Wielkopolski	7,9%
Opole	6,8%
średnia dla grupy	9,8%

Tab. 34. Odsetek osób, na które przypada co najmniej 1 izba w mieszkaniu

Miasto:	Odsetek mieszkańców
Opole	73,5%
Gorzów Wielkopolski	72,4%
Koszalin	71,2%
Zielona Góra	71,1%
Legnica	70,6%
Chorzów	69,3%
Płock	67,5%
Tychy	67,0%
Kalisz	66,3%
Włocławek	65,6%
Elbląg	65,0%
Ruda Śląska	64,9%
Rybnik	64,3%
Tarnów	62,6%
średnia dla grupy	68,0%

Tab. 35. Odsetek osób mieszkających w warunkach przegęszczenia

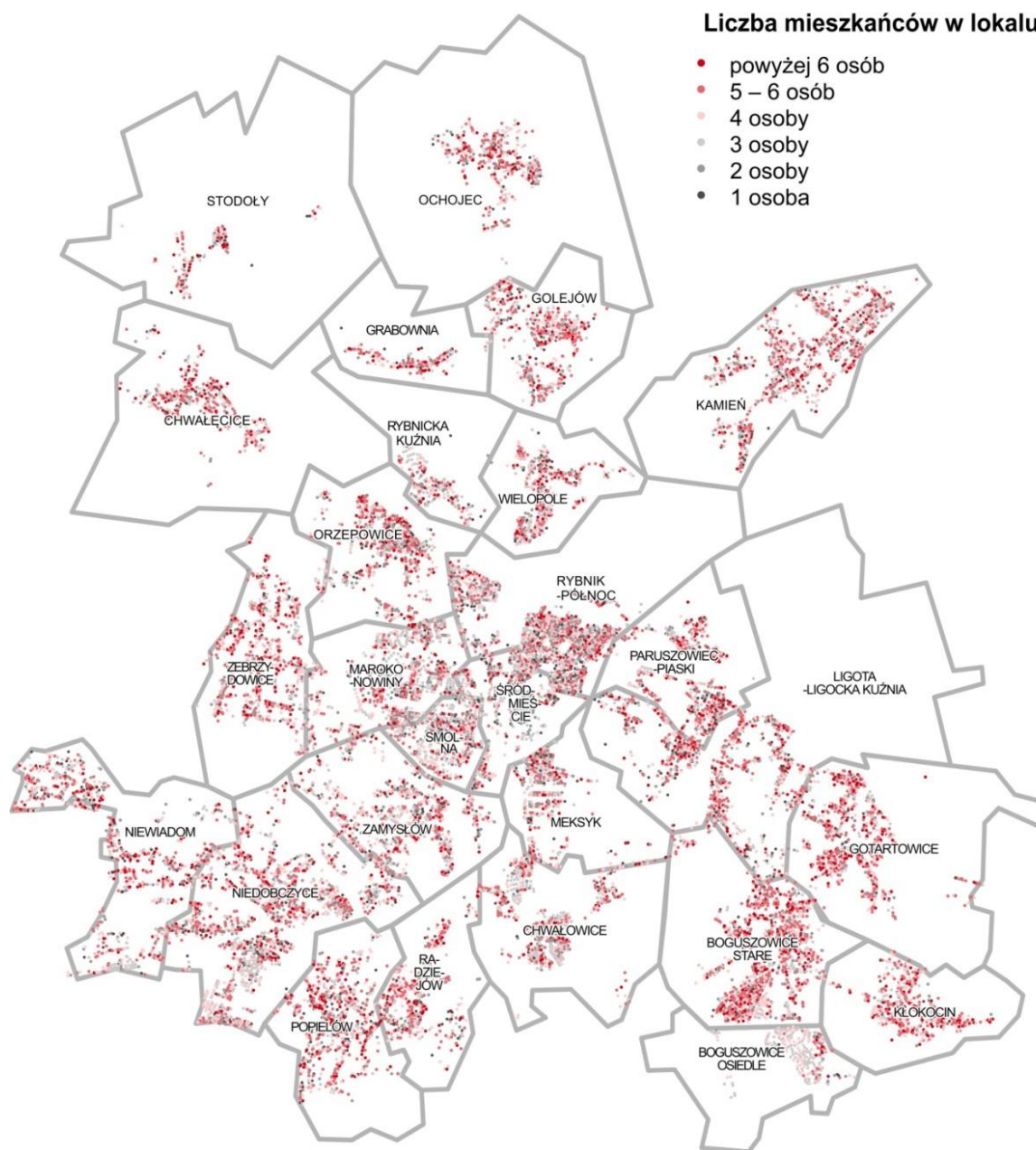
Miasto:	Odsetek mieszkańców
Tarnów	21,3%
Rybnik	19,9%
Włocławek	19,8%
Kalisz	19,1%
Elbląg	19,1%
Ruda Śląska	18,9%
Płock	18,7%
Chorzów	18,5%
Tychy	16,4%
Zielona Góra	15,5%
Koszalin	15,2%
Legnica	15,2%
Gorzów Wielkopolski	14,3%
Opole	3,0%
średnia dla grupy	17,5%

Opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych: dane źródłowe z NSP 2011

Tabela u góry po lewej pokazuje, że **mieszkań, w których 1 osoba przypada na izbę, Rybnik ma niemal najmniej ze wszystkich miast** (nieznacznie niższy wskaźnik ma tylko Opole). Za to **Rybnik ma niemal największy w grupie odsetek mieszkań przegęszczonych** (w którym średnio na izbę przypada ponad półtorej osoby). Podobnie sprawa ma się z mieszkańcami. Niespełna dwie trzecie Rybniczian (64,3%) mieszka w warunkach akceptowalnych, za to aż 20% tłoczy się w przegęszczeniu (w obu kategoriach gorszy jest tylko Tarnów). Jeśli chodzi o komfort zamieszkiwania, w **grupie czternastu miast Rybnik w obu kategoriach zajmuje przedostatnie miejsce**.

Jak rozkłada się na dzielnice różna liczebność lokali zamieszkiwanych przez różną liczbę osób? Gdzie dominują osoby mieszkające samotnie? Poniższa mapa pokazuje rozkład w dzielnicach lokali zamieszkiwanych przez różną liczbę mieszkańców. Mapę tę można odczytywać (interpretować) następująco: miejsca bardziej „szare” to koncentracje gospodarstw jedno-, dwu- i trzysobowych. Im bardziej „czerwono” jest na mapie, tym więcej tam gospodarstw liczniejszych

Ryc. 23. Rozmieszczenie w dzielnicach lokali użytkowanych przez różną liczbę osób (2011)

Opracowanie na podstawie mapki sporządzonej dla celów opracowania Mapy Akustycznej Rybnika
(źródło danych: Narodowy Spis Powszechny 2011)

2.4.1.2. Mieszkaniowy zasób komunalny Miasta Rybnika

W skład mieszkaniowego zasobu Miasta Rybnika wchodzi lokale mieszkalne w budynkach mieszkalnych, przeznaczone do wynajmu oraz lokale w budynkach szkół i przedszkoli wynajmowane przez dyrektorów tych placówek. Według stanu na dzień 31 grudnia 2012 r. Zakład Gospodarki

Mieszkańcowi pełnił rolę wynajmującego w stosunku do **5128 lokali** mieszkalnych i tymczasowych pomieszczeń, w tym:

- stanowiących własność Gminy – 5 098,
- stanowiących własność Skarbu Państwa – 30.

Spośród lokali mieszkalnych oraz tymczasowych pomieszczeń stanowiących własność Gminy: 3766 lokali/pomieszczeń jest położonych w budynkach w całości należących do Gminy, 1332 lokali/pomieszczeń jest położonych w budynkach wspólnot mieszkaniowych. W zasobie tym wydzielonych zostało: 378 lokali socjalnych oraz 11 tymczasowych pomieszczeń. Według stanu na dzień 31 grudnia 2012 r. w budynkach szkół i przedszkoli znajdowały się 23 lokale mieszkalne wynajmowane przez Dyrektorów poszczególnych placówek.

W *Wieloletnim Programie gospodarowania zasobem mieszkaniowym oraz zasobem tymczasowych pomieszczeń Miasta Rybnik na lata 2014-2018* sformułowano zasadę corocznego wyprzedawania stu lokali mieszkalnych a jednocześnie – pozyskiwania corocznie z zasobu piętnastu lokali socjalnych, wynikiem czego jest następująca prognoza stanu komunalnego zasobu mieszkaniowego w Rybniku.

Tab. 36. Prognoza dotycząca liczby lokali wchodzących w skład zasobu i zasobu tymczasowych pomieszczeń.

Prognoza na koniec roku:		2014	2015	2016	2017	2018
liczba lokali wchodzących w skład zasobu komunalnego*		4900	4800	4700	4600	4500
	lokale socjalne	410	425	440	455	470
w tym:	tymczasowe pomieszczenia	13	14	15	16	17
	pozostałe lokale mieszkalne	4477	4361	4245	4129	4013

*przy stałym maksymalnym wskaźniku sprzedaży.

Bezpośrednim skutkiem przyjętych zasad jest **kurczenie się puli komunalnych mieszkań przeznaczonych na wynajem bezterminowy o 115 lokali rocznie.**

2.4.1.3. Zapotrzebowanie na lokale socjalne i pomieszczenia zastępcze oraz stan jego zaspokojenia

W *Wieloletnim programie gospodarowania zasobem mieszkaniowym oraz zasobem tymczasowych pomieszczeń Miasta Rybnik na lata 2014-2018* dokonano analizy potrzeb mieszkaniowych w zakresie lokali socjalnych i pomieszczeń tymczasowych według stanu koniec 2012 r. z prognozą na lata następne. Aby zrealizować zadania wynikające z ustawy. Miasto Rybnik powinno na chwilę dokonywania analizy (koniec 2012 r.) zapewnić 312 lokali socjalnych, 46 pomieszczeń tymczasowych oraz 11 lokali zamiennych. Zaplanowano zapewnienie średnio rocznie 70 lokali socjalnych, 45 pomieszczeń tymczasowych oraz 14 lokali zamiennych, co wynikało z konieczności:

1. wykonania prawomocnych wyroków orzekających eksmisję z prawem bądź bez prawa do lokalu socjalnego, których liczba wynika m.in. z sytuacji socjalno-bytowej mieszkańców,
2. wykwaterowania najemców z budynków przeznaczonych do remontu, przebudowy, a także w wyniku zdarzeń losowych,
3. zabezpieczenia lokali zamiennych w związku ze sprzedażą budynków i mieszkań. Dokonano też szacunkowej prognozy liczb wyroków eksmisyjnych w kolejnych latach, z prawem i bez prawa do lokalu socjalnego.

Tymczasem Miasto Rybnik ma znaczący deficyt lokali socjalnych dla zrealizowani samych wyroków eksmisyjnych, nie ma więc też żadnej rezerwy na pozostałe dwa cele.

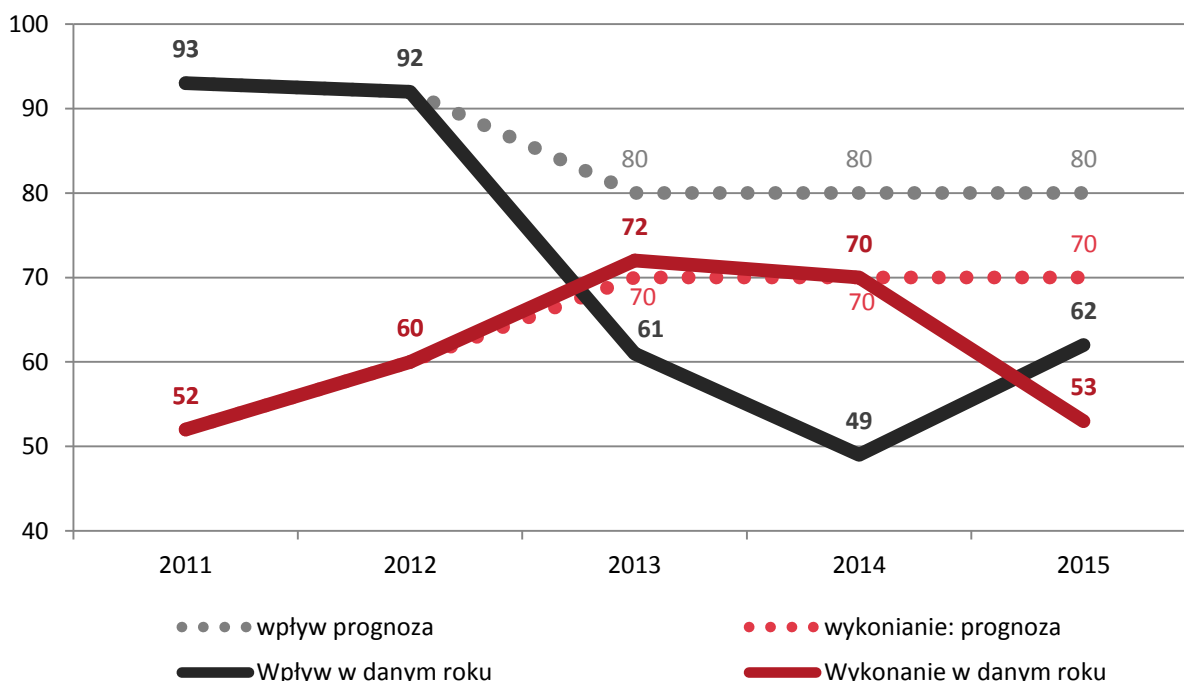
Tab. 37. Liczba wyroków sądowych o eksmisję z prawem do lokalu socjalnego (prognoza z 2012 r.)

Rok	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
	realizacja					prognoza		
Wpływ w danym roku	93	92	61	49	62	80	80	80
Wykonanie w danym roku	52	60	72	70	53	70	70	70
Pozostaje do wykonania	280	312	301	280	289	352	362	372

Źródło: Wieloletni program gospodarowania zasobem mieszkaniowym oraz zasobem tymczasowych pomieszczeń Miasta Rybnik na lata 2014-2018

W *Wieloletnim programie* zakładano, że co roku będzie wydawanych 80 nowych wyroków eksmisyjnych z prawem do lokalu socjalnego, z czego planowano realizować tylko 70, wobec czego liczba zaległości miała w sposób zaplanowany corocznie rosnać o 10 mieszkań, by w 2015 r. osiągnąć wielkość 342 mieszkań (a w 2018 – 372 mieszkania). Na szczęście tak pesymistyczny scenariusz się nie spełnił.

Ryc. 24. Stan realizacji wyroków eksmisyjnych z prawem do lokalu socjalnego – corocznie (prognoza z roku 2012 r. a stan faktyczny realizacji do 2015 r.)

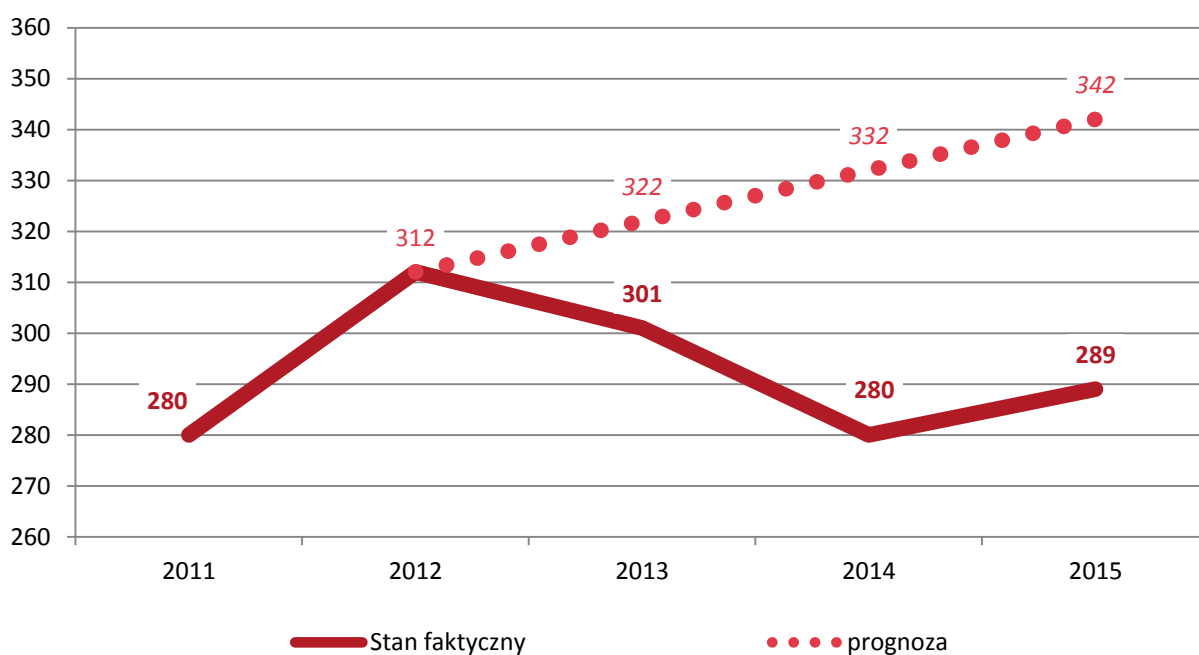

Źródło: Wieloletni program gospodarowania zasobem mieszkaniowym oraz zasobem tymczasowych pomieszczeń Miasta Rybnik na lata 2014-2018 oraz informacja ZGM z marca 2016 r.

Nie wynika to jednak ze zwiększenia realizacji w stosunku do planu (w 2015 r. przyznano tylko 53 lokale zamiast zaplanowanych 70), ale z mniejszej, niż przewidywano ilości wyroków eksmisyjnych. Zapotrzebowanie na lokale socjalne nie osiągnęło poziomu z prognozy, ale nadal wynosi blisko 300. Wynika to poniekąd z faktu, iż liczba wyroków oczekujących na realizację powinna być równoznaczna z liczbą lokali socjalnych. We wspomnianej liczbie wyroków znajdują się również wyroki z powództwa

spółdzielni czy osób prywatnych (blisko 50). Jedynie w odniesieniu do wyroków orzeczonych na rzecz podmiotów trzecich, Gmina ma obowiązek dostarczyć lokal socjalny. Uzyskanie wyroku eksmisyjnego z powództwa Gminy nie stanowi obowiązku do natychmiastowego wskazania lokalu socjalnego. Otrzymując wyrok eksmisyjny Gmina ma możliwość pozostawienia lokatora w dotychczasowym mieszkaniu, jeśli lokator wykaże chęć podjęcia działań zmierzających do poprawy swojej sytuacji. Gmina oferuje lokatorom pomoc z wyjścia w trudnej sytuacji w formie mediacji bądź możliwości rozłożenia zadłużenia na raty.

Ryc. 25. Zaległości w realizacji wyroków eksmisyjnych z prawem do lokalu socjalnego – narastająco (prognoza z roku 2012 r. a stan faktyczny realizacji do 2015 r.)

Źródło: Wieloletni program gospodarowania zasobem mieszkaniowym oraz zasobem tymczasowych pomieszczeń Miasta Rybnik na lata 2014-2018 oraz informacja ZGM z marca 2016 r.

Wyroki eksmisyjne bez prawa do lokalu socjalnego były prognozowane w liczbie 50 rocznie, a ich realizacja w postaci zapewnienia pomieszczenia tymczasowego przewidziano na poziomie 45 rocznie. Stąd prognoza stale rosnącego deficytu pomieszczeń zastępczych, których w 2015 roku miało brakować 61 a do 2018 – 76. Na razie deficyt jest nieco mniejszy (57 brakujących pomieszczeń).

Tab. 38. Liczba wyroków sądowych o eksmisję bez prawa do lokalu socjalnego (prognoza z 2012 r.)

Rok	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
	realizacja					prognoza		
Wpływ w danym roku	49	40	44	24	57	50	50	50
Wykonanie w danym roku	42	42	42	28	44	45	45	45
Pozostaje do wykonania	48	46	48	44	57	66	71	76

Źródło: Wieloletni program gospodarowania zasobem mieszkaniowym oraz zasobem tymczasowych pomieszczeń Miasta Rybnik na lata 2014-2018

Jednak w listopadzie 2015 roku przepisy zmieniły się w ten sposób, że jeśli gmina w ciągu pół roku od wyroku eksmisyjnego nie wskaże pomieszczenia zastępczego, komornik dokonuje eksmisji

do noclegowni dla bezdomnych (którą także musi wskazać gmina). Wobec tego problem pozornie rozwiązuje się w obszarze mieszkalnictwa, a de facto pojawia się w obszarze bezdomności.

Tab. 39. Liczba gospodarstw domowych uprawnionych do lokali zamiennych (prognoza z 2012 r.)

Rok	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
	realizacja					prognoza		
Wpływ w danym roku	56	9	28	12	19	14	15	9
Wykonanie w danym roku	37	17	18	26	15	14	14	14
Pozostaje do wykonania	19	11	27	13	17	4	5	0

Źródło: Wieloletni program gospodarowania zasobem mieszkaniowym oraz zasobem tymczasowych pomieszczeń Miasta Rybnik na lata 2014-2018 oraz informacja ZGM w Rybniku z dnia 24 marca 2016 roku

2.4.1.4. Mieszkalnictwo – skala potrzeb mieszkaniowych w Rybniku

Gmina w ramach zadań własnych jest również zobowiązana do udzielania pomocy fakultatywnej.

Tab. 40. Liczba wniosków o przydział mieszkania wstępnie zweryfikowanych pozytywnie

Stan na koniec roku:	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Liczba wniosków wstępnie pozytywnie zweryfikowanych	275	268	236	245	255	258

Źródło: informacja Zakładu Gospodarki Mieszkaniowej w Rybniku z dnia 24 marca 2016 roku

Jak widać, zapotrzebowania lokale komunalne utrzymuje się na względnie stałym poziomie. Należy jednak mieć na uwadze fakt, iż w ogólnej liczbie wniosków występują takie, które rozpatrywane są negatywnie oraz pozostają bez rozpatrzenia (braki formalne, wnioski dublujące się).

Tab. 41. Liczba wniosków o pomoc mieszkaniową: stan na koniec kolejnych lat

Rok:	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Wnioski o przydział mieszkania	407	420	386	447	470	424
Wnioski o przedłużenie umowy najmu	146	120	105	147	146	132
Wnioski o zamianę mieszkania pomiędzy najemcami	115	121	106	96	75	67
Wnioski o zamianę na wolne mieszkania	49	5	15	28	32	34
Razem:	672	661	621	718	723	657

Źródło: Wieloletni program gospodarowania zasobem mieszkaniowym oraz zasobem tymczasowych pomieszczeń Miasta Rybnik na lata 2014-2018 oraz informacja ZGM z marca 2016 r.

Liczba wszystkich wniosków o pomoc mieszkaniową, kształtuje się na poziomie **600 – 700 wniosków** i wieloletnio nie maleje.

Tab. 42. Stan realizacji list mieszkaniowych na koniec kolejnych lat

		Rok:	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Liczba gospodarstw domowych objętych listami mieszkaniowymi			97	131	118	130	144	143
z tego:	zrealizowano		89	105	78	74	94	99
	pozostało do realizacji na następny rok		8	26	40	56	50	44
procent realizacji list mieszkaniowych:			91,8%	80,2%	66,1	56,9%	65,3%	69,2%

Źródło: Wieloletni program gospodarowania zasobem mieszkaniowym oraz zasobem tymczasowych pomieszczeń Miasta Rybnik na lata 2014-2018 oraz informacja ZGM z marca 2016 r.

Konkluzja 13. Obowiązujący aktualnie **Wieloletni program gospodarowania zasobem mieszkaniowym oraz zasobem tymczasowych pomieszczeń Miasta Rybnik na lata 2014-2018** nie jest dostosowany do wymogów skutecznej polityki społecznej miasta i zupełnie nie odpowiada na zdiagnozowaną sytuację braku mieszkań. Dodatkowo nie jest on już obecnie zgodny z opublikowanymi w międzyczasie **wytycznymi Krajowej Polityki Miejskiej**.

Konkluzja 14. Zaplanowane systematyczne wycofywanie się miasta z roli podmiotu dysponującego lokalami mieszkalnymi na wynajem, w sytuacji dramatycznego niedoboru mieszkań i ich przegęszczenia – jakkolwiek w krótkim horyzoncie może być atrakcyjne poprzez zmniejszanie kosztów miejskich – w dłuższym horyzoncie obciąża miasto zadaniami zapewnienia lokalu tym, którzy nie są w stanie wynająć go na rynku. W Rybniku przy ogólnie stabilnej liczbie beneficjentów pomocy społecznej **rośnie systematycznie ilość rodzin wspieranych z powodu bezdomności**. Tymczasem długofalowo **największym kosztem ekonomicznym dla miasta są utracone wpływy podatkowe z powodu nierozwinięcia swego potencjału przedsiębiorczości przez zdolne osoby pozbawione szans rozwojowych**.

Konkluzja 15. W związku z przyjęciem niniejszej Polityki Społecznej (a także Programu Rewitalizacji) pojawia się uzasadnienie dla **ponownego przejrzania i zaktualizowania zasad miejskiej polityki mieszkaniowej**.

2.4.1.5. Bezdomność

Problemy bezdomności zostały zdiagnozowane na podstawie udzielanych świadczeń i usług pomocy społecznej adresowanej do osób bezdomnych. Podstawowym rodzajem usługi dla osób bezdomnych jest udzielenie noclegu. Dane przedstawia poniższa tabela.

Wskaźnik pomocy z powodu bezdomności (liczony jako odsetek rodzin wspieranych z powodu bezdomności w całej grupie rodzin wspieranych) **przekracza nieznacznie 5%**. Bezdomność nie jest więc w Rybniku problemem masowym, choć zdecydowanie znaczącym.

Tab. 43. Wskaźnik pomocy z powodu bezdomności 2009 – 2015

Rok	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Liczba indywidualnych programów wychodzenia z bezdomności	11	18	2	10	20	22
Liczba rodzin, którym udzielono pomocy z powodu bezdomności	185	193	218	264	296	310
Liczba osób w tych rodzinach	b.d.	b.d.	298	336	378	397
Liczba rodzin, którym przyznano świadczenie ogółem	2565	2560	2337	2498	2486	2510
rodziny wspierane z p. bezdomności jako % rodzin wspieranych	7,2%	7,5%	9,3%	10,6%	11,9%	12,4%
Dynamika wskaźnika (rok bieżący do poprzedniego w proc.)	105%	124%	113%	113%	104%	105%

Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej na rok 2014, OPS w Rybniku

Z danych Ośrodka Pomocy Społecznej w Rybniku wynika, że ogólna liczba bezdomnych w Rybniku systematycznie rośnie. Znacznie więcej jest bezdomnych mężczyzn, jednakże stale wzrasta ilość bezdomnych kobiet, w tym kobiet z dziećmi. Na podstawie danych systemu POMOST liczba osób bezdomnych w Rybniku na koniec 2014 r. została oszacowana³⁵ na co najmniej 305 osób, w tym co najmniej 90 kobiet. Natomiast ilość korzystająca ze stałych form wsparcia Ośrodka Pomocy Społecznej oraz objęta monitoringiem Zespołu ds. Bezdomnych Ośrodka wynosiła w roku 2014 około 400 osób, w tym 136 kobiet. Wśród nich 33 osoby bezdomne realizowały indywidualny program wychodzenia z bezdomności (opisane dalej). Około 319 osób przebywało w schroniskach dla osób bezdomnych i mieszkaniach chronionych (w tym 78 kobiet). Około 60 osób przebywało w miejscach niemieszkalnych (głównie altany ogrodnicze). We wspomnianej liczbie 60 osób przebywających w miejscach niemieszkalnych, około 40 osób pozostaje w grupie zwiększonego ryzyka z uwagi na miejsce przebywania (dworzec, kanały, klatki, ruiny, pustostany). Osobom tym udzielano stałego wsparcia bądź jednorazowego wsparcia w postaci określonego świadczenia lub pracy socjalnej. Podane liczby nie odzwierciedlają w pełni stanu faktycznego, gdyż część bezdomnych to osoby, które przyjechały do Rybnika z innych miejscowości, a także osoby, które znalazły się w sytuacji zagrożenia bezdomnością i w chwili obecnej nie korzystają z żadnych stałych form wsparcia Ośrodka Pomocy Społecznej.

Ośrodek Pomocy Społecznej w Rybniku zapewnia miejsca noclegowe dla osób bezdomnych przez:

- Schronisko „Przytulisko” dla Kobiet i Kobiet z Dziećmi przy Ośrodku Interwencji Kryzysowej i Psychoterapii w Rybniku
- Chrześcijańskie Stowarzyszenie Dobroczynne, Oddział Terenowy w Rybniku-Niewiadomiu, które udziela schronienia bezdomnym kobietom i mężczyznom,
- Schronisko im. Św. Brata Alberta w Przegędzy dla mężczyzn,
- Dom Samotnej Matki z Dzieckiem „Maja” w Raciborzu,
- Stowarzyszenia im. Św. Jana Pawła II - Pomoc Potrzebującym - Rybnicki Bank Drugiej Ręki,
- cztery mieszkania chronione mogące pomieścić 14 osób, w tym dwa mieszkania dla kobiet z 7 miejscami. W roku 2015 utworzono trzecie mieszkanie chronione dla kobiet, w tym kobiet z dziećmi dla łącznie 7 osób.

2.4.2. Opis podejmowanych dotychczas działań

2.4.2.1. Działania z zakresie mieszkalnictwa

Działania niewymienione poprzednio to w szczególności wypłacanie dodatków mieszkaniowych.

Tab. 44. Dodatki mieszkaniowe w Rybniku 2012 – 2015

Rok:	2012	2013	2014	2015
Liczba gospodarstw domowych	19 428	20 236	21 584	22 879
Kwota świadczeń w złotych	4 769 968,00 zł	4 991 479,00 zł	5 312 559,00 zł	5 631 312,00 zł
Średnio zasiłek na rodzinę:	245,52 zł	246,66 zł	246,13 zł	246,13 zł

Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej na rok 2014, OPS w Rybniku

³⁵ Dane systemu POMOST obejmują – co rozumiałe – tylko tych bezdomnych, którym udzielono świadczenia lub pomocy. Całkowita liczba osób bezdomnych jest na pewno nie mniejsza, lecz nie wykluczone, że jest znacznie większa.

W Rybniku funkcjonuje sześć mieszkań chronionych. Wydaje się, że liczba ta jest zaskakująco mała jak na stutrzydziestotysięczne miasto i może bardzo daleko odbiegać od faktycznego poziomu potrzeb.

2.4.2.2. Działania w zakresie bezdomności

Na podstawie umów dotyczących udzielania schronienia zawartych przez Ośrodek Pomocy Społecznej w Rybniku skierowania w roku 2015 otrzymała następująca liczba osób bezdomnych:

- do schroniska prowadzonego przez Towarzystwo im. Św. Brata Alberta w Przegędzy – 114 mężczyzn;
- do schroniska „Dom Nadziei” w Rybniku – Niewiadomiu, prowadzonego przez Chrześcijańskie Stowarzyszenie Dobroczynne – 115 mężczyzn, 17 kobiet, 6 dzieci;
- do Schroniska Centrum Matki z Dzieckiem „Maja” w Raciborzu, prowadzonego przez Stowarzyszenie Przyjaciół „Tęcza” - 9 kobiet, 4 dzieci.

Ponadto ze schronienia w Schronisku „Przytulisko dla Kobiet i Kobiet z Dziećmi” przy Ośrodku Interwencji Kryzysowej i Psychoterapii w Rybniku skorzystało w 2015 r. 70 kobiet i 59 dzieci.

Pracownicy Zespołu ds. Bezdomności Ośrodka Pomocy Społecznej w Rybniku realizują w trybie ciągłym szereg działań na rzecz osób bezdomnych, w szczególności: stały monitoring miejsc przebywania bezdomnych, stałe zaopatrywanie w odzież, koce, żywność, stałą pracę socjalną prowadzoną w kierunku wyjścia z bezdomności, w tym – pracę z osobami uzależnionymi od alkoholu i środków psychoaktywnych, z osobami bezrobotnymi (kierowanie do prac społecznie użytecznych) oraz z mieszkańcami mieszkań chronionych.

W latach 2008 – 2015 był realizowany **Indywidualny Program wychodzenia z bezdomności** (stanowiący dodatkowe działanie w ramach projektu „Skorzystaj z szansy”), którego celem było wsparcie osób bezdomnych w procesie stopniowego wychodzenia z bezdomności. W programie założono, że pobyt w mieszkaniu chronionym jest ostatnim stopniem wychodzenia z bezdomności, podczas którego osoby bezdomne uczą się prawidłowego funkcjonowania w warunkach zbliżonych do warunków własnego mieszkania pod okiem specjalistów.

Ze wsparcia skorzystało 22 mężczyzn i 30 kobiet (osoby objęte wsparciem były dłużej niż jeden rok). Utworzono 4 mieszkania chronione – dwa dla mężczyzn dwa dla kobiet. Udzielane wsparcie było bardzo indywidualne, w zależności od sytuacji osoby bezdomnej i obejmowało:

- doradztwo w zakresie aktywnego poszukiwania pracy – indywidualny trener pracy;
- kurs zawodowy;
- indywidualna praca z psychologiem;
- indywidualna praca z pracownikiem socjalnym;
- udział w społecznościach mieszkańców;
- asystent rodziny;
- uzyskanie miejsca w mieszkaniu chronionym o typie rotacyjnym.

Działania w zakresie problemu bezdomności można ocenić jako wystarczające na poziomie podstawowym. We wrześniu 2015 roku przyjęto Indywidualny program wychodzenia z bezdomności

dla kobiet z miasta Rybnika na lata 2015 - 2023³⁶. Ogólny cel programu określono jako *podniesienie funkcjonowania społecznego, zawodowego, integracja społeczna bezdomnych kobiet wymagających pełnego włączenia w życie społeczne w oparciu o Indywidualny Program Wychodzenia z Bezdomności dla Kobiet z Miasta Rybnika w latach 2015 - 2023*. Program obejmuje swymi działaniami 15 kobiet i jest w toku realizacji.

2.4.3. Prognoza rozwoju sytuacji w zakresie mieszkalnictwa i bezdomności

Sytuacja obecna w zakresie mieszkalnictwa nie może być biernie kontynuowana; zarysowuje się konieczność strategicznego przeorientowania polityki mieszkaniowej Rybnika. Jednak dopóki taka reorientacja nie nastąpi, prognozuje się utrzymanie się dotychczasowych niekorzystnych trendów wszystkich opisanych zjawisk w tempie średnim dla czterech ostatnich lat. Brak obecnie danych, które wskazywałyby na możliwość skorygowania tej prognozy w inny sposób, niż tylko przez wdrożenie działań zaradczych.

2.5. Problemy rodzin i opieki nad dzieckiem

Kwestia wsparcia dziecka i rodziny w polityce społecznej traktowana jest w sposób szczególny. **Za optymalne środowisko wychowania dziecka uważa się dobrze funkcjonującą rodzinę naturalną, toteż wszelkie działania systemu po pierwsze dążą do wsparcia rodziny w jej funkcjach opiekuńczo-wychowawczych, oraz jej reintegracji w przypadku kryzysów.** Dopiero wobec nieskuteczności tych działań priorytetem staje się zorganizowanie pieczy zastępczej dla dziecka.

Działalność na rzecz dzieci koncentruje się przede wszystkim na ochronie ich praw, wyrównywaniu szans życiowych, poprzez ułatwianie dostępu do oświaty i systemu ochrony zdrowia, wypoczynku oraz asekurowaniu w obliczu różnych zagrożeń życiowych, poprzez m.in. zapewnienie opieki i wychowania dzieciom całkowicie lub częściowo pozbawionym opieki rodziców, organizowanie pieczy zastępczej, prowadzenie placówek opiekuńczo-wychowawczych, udzielanie pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

Zgodnie z zapisami ustawy *o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej* jednostkami organizacyjnymi wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej są podmioty samorządu terytorialnego wykonujące zadania w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, placówki wsparcia dziennego, organizatorzy rodzinnej pieczy zastępczej, placówki opiekuńczo-wychowawcze, regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne, interwencyjne ośrodki preadopcyjne, ośrodki adopcyjne oraz podmioty, którym zlecono realizację zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej.

---

³⁶ Uchwała Rady Miasta Rybnika nr 174/XII/2015 z dnia 2015-09-17

2.5.1. Diagnoza problemów rodzin i opieki nad dzieckiem

Sytuacja rodzin w Rybniku została już wstępnie opisana w niektórych aspektach w rozdziałach poświęconych demografii i mieszkalnictwu. W tym rozdziale zostanie przeanalizowana sytuacja rodziny jako środowiska wychowania dzieci. Podstawowe dane pokazują poniższe tabele.

Tab. 45. Liczba rodzin ogółem, w przeliczeniu na 100 tys. mieszkańców miasta

Miasto:	Liczba rodzin:
Tarnów	21 687
Kalisz	21 568
Płock	21 527
Włocławek	21 474
Tychy	21 334
Legnica	21 265
Gorzów Wielkopolski	21 099
Elbląg	21 074
Rybnik	21 063
Ruda Śląska	20 582
Zielona Góra	20 337
Opole	20 238
Koszalin	20 195
Chorzów	19 656
Średnia dla grupy:	20 943

Tab. 46. Rodziny z dziećmi do lat 24 na utrzymaniu, na 100 tys. mieszkańców

Miasto:	Liczba rodzin:
Płock	14 909
Rybnik	14 609
Elbląg	14 354
Gorzów Wielkopolski	14 204
Kalisz	14 107
Ruda Śląska	14 089
Włocławek	13 963
Tarnów	13 718
Tychy	13 599
Chorzów	13 562
Legnica	13 494
Zielona Góra	13 487
Koszalin	13 322
Opole	12 496
Średnia dla grupy:	13 852

Tab. 47. Rodziny bez dzieci do lat 24 na utrzymaniu, na 100 tys. mieszkańców

Miasto:	Liczba rodzin:
Tarnów	7 970
Legnica	7 771
Opole	7 741
Tychy	7 736
Włocławek	7 511
Kalisz	7 461
Gorzów Wielkopolski	6 895
Koszalin	6 873
Zielona Góra	6 851
Elbląg	6 720
Płock	6 608
Ruda Śląska	6 593
Rybnik	6 454
Chorzów	6 094
Średnia dla grupy:	7 091

Tab. 48. Rodziny z 1 dzieckiem do lat 24 na utrzymaniu, na 100 tys. mieszkańców

Miasto:	Liczba rodzin:
Płock	9 107
Gorzów Wielkopolski	8 892
Koszalin	8 633
Włocławek	8 461
Elbląg	8 461
Zielona Góra	8 433
Kalisz	8 417
Rybnik	8 302
Chorzów	8 257
Tychy	8 207
Ruda Śląska	8 183
Legnica	8 105
Opole	7 732
Tarnów	7 723
Średnia dla grupy:	8 353

Opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych; dane źródłowe z NSP 2011

Jak widać w tabelach, ilość rodzin na 100 tys. mieszkańców jest w Rybniku przeciętna. Natomiast nie są to przeciętne rodziny: Rybnik ma bardzo mało rodzin bezdzietnych (drugi najmniejszy wynik w grupie) i bardzo dużo rodzin z dziećmi pod opieką (niemal najwyższa ilość w grupie, więcej ma tylko Płock). Jeśli z kolei spojrzymy na ilość dzieci w rodzinie, to ilość rodzin z jednym dzieckiem jest w Rybniku przeciętna. Natomiast Rybnik ma największą w grupie ilość rodzin z dwójką i trójką dzieci

(tu Rybnik ma największą przewagę nad pozostałymi miastami), oraz drugą największą ilość rodzin z czwórką i większą liczbą dzieci.

Tab. 49. Rodziny z 2 dzieci do lat 24 na utrzymaniu, na 100 tys. mieszkańców

Miasto:	Liczba rodzin:
Rybnik	4 928
Płock	4 872
Elbląg	4 823
Tarnów	4 797
Kalisz	4 796
Ruda Śląska	4 703
Włocławek	4 510
Gorzów Wielkopolski	4 494
Tychy	4 452
Legnica	4 450
Zielona Góra	4 285
Chorzów	4 273
Opole	4 050
Koszalin	3 995
średnia dla grupy:	4 533

Tab. 50. Rodziny z 3 dzieci do lat 24 na utrzymaniu, na 100 tys. mieszkańców

Miasto:	Liczba rodzin:
Rybnik	1066
Tarnów	956
Ruda Śląska	922
Elbląg	851
Chorzów	805
Tychy	770
Włocławek	770
Płock	747
Legnica	698
Kalisz	692
Gorzów Wielkopolski	666
Zielona Góra	613
Koszalin	587
Opole	577
średnia dla grupy:	766

Tab. 51. Rodziny z 4 i więcej dzieci do lat 24 na utrzymaniu, na 100 tys. mieszkańców

Miasto:	Liczba rodzin:
Ruda Śląska	280
Rybnik	262
Tarnów	242
Legnica	240
Chorzów	226
Włocławek	222
Elbląg	219
Kalisz	203
Płock	192
Tychy	170
Zielona Góra	166
Gorzów Wielkopolski	152
Opole	130
Koszalin	107
średnia dla grupy:	200

Tab. 52. Rodziny: przeciętna liczba dzieci do lat 24 na utrzymaniu

Miasto:	Średnia liczba dzieci:
Tarnów	1,58
Rybnik	1,57
Ruda Śląska	1,56
Elbląg	1,51
Tychy	1,50
Chorzów	1,47
Legnica	1,47
Włocławek	1,47
Płock	1,4
Kalisz	1,46
Opole	1,45
Zielona Góra	1,40
Gorzów Wielkopolski	1,44
Koszalin	1,42
średnia dla grupy:	1,49

Opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych; dane źródłowe z NSP 2011

Także wskaźnik średniej ilości dzieci w rodzinie, wynoszący dla Rybnika 1,57, sytuuje Rybnik na II miejscu w grupie porównawczej (minimalnie wyższy wskaźnik ma tylko Tarnów).

Konkluzja 16. W Rybniku profil dzietności jest bardzo charakterystyczny i wyraźnie różny od pozostałych miast w grupie porównawczej: wśród rybnickich rodzin z dziećmi bardzo wyraźnie **dominują rodziny z dwójką i trójką dzieci**, a więc optymalne dla podtrzymania populacji. To bardzo istotne w kontekście zjawisk demograficznych i przeciwdziałaniu kurczeniu się miasta.

Konkluzja 17. Tę wiedzę trzeba jednak zestawić z wcześniej ujawnioną informacją o **niedoborze mieszkań i przegęszczeniu w nich**. Wynika stąd, konkluzja, że dla podtrzymania pozytywnego trendu wysokiej dzietności niezbędne są działania prorodzinne w polityce mieszkaniowej miasta.

2.5.2. Opis podejmowanych dotychczas działań

2.5.2.1. Wsparcie rodzin i gospodarstw jednoosobowych

Zadania z zakresu pomocy społecznej są realizowane przez Ośrodek Pomocy Społecznej w Rybniku. Ośrodek realizuje zadania gminy i miasta na prawach powiatu z zakresu:

1. ustawy o pomocy społecznej własne oraz zlecone z zakresu administracji rządowej nałożone ustawami albo przejęte na podstawie porozumień z organami administracji,
2. ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej,
3. ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych,
4. współpracy z organizacjami społecznymi i innymi podmiotami działającymi w obszarze szeroko rozumianej pomocy rodzinie,
5. ustawy o świadczeniach rodzinnych, jako zadanie zlecone z zakresu administracji rządowej,
6. ustawy o pomocy osobom uprawnionym do alimentów, jako zadanie zlecone z zakresu administracji rządowej.

Jak wskazują statystyki OPS, liczba rodzin i osób objętych pomocą społeczną stopniowo wzrasta. Największą liczbę osób ubiegających się o pomoc w badanym okresie odnotowano w roku 2014. Wzrasta również liczba osób korzystających z pomocy społecznej długotrwale.

Tab. 53. Liczba osób i rodzin objętych pomocą społeczną w latach 2011 – 2014

Rok	2011	2012	2013	2014
Liczba osób, którym przyznano świadczenie	3945	4026	4781	4924
W tym długotrwale korzystające	2009	2251	1169	1204
Liczba rodzin	3154	2909	3255	3352
Liczba osób w rodzinach	8208	7024	7862	8097

Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej na rok 2013 dla gminy miejskiej Rybnik. OPS Powiat miejski Rybnik

Powody przyznania pomocy społecznej określa *ustawa o pomocy społecznej*, definiując katalog ryzyk socjalnych, których wystąpienie może być przyczyną udzielenia pomocy.

Zasadniczą przyczyną, w związku z którą mieszkańcy Rybnika wnioskowali o pomoc w latach 2012-2014 było: ubóstwo, bezrobocie oraz bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. Następne pozycje zajmują przyczyny zdrowotne: niepełnosprawność oraz długotrwała lub ciężka choroba. Istotną przyczyną udzielania wsparcia jest również alkoholizm, potrzeba ochrony macierzyństwa oraz bezdomność.

Ośrodek Pomocy Społecznej realizuje następujące formy pomocy: świadczenia pieniężne (zasiłki stałe, zasiłki okresowe, zasiłki celowe, specjalne zasiłki celowe); świadczenia niepieniężne: praca socjalna, pomoc rzeczowa, posiłki, schronienie. Szereg działań jest realizowanych we współpracy z organizacjami pozarządowymi.

Tab. 54. Powody udzielenia pomocy i wsparcia przez OPS w Rybniku (2012 – 2014)

Rodzaj trudnej sytuacji życiowej:	2012 – liczba:		2013 – liczba:		2014 – liczba:	
	Rodzin	osób	rodzin	osób	Rodzin	osób
Ubóstwo	1626	3895	1838	4484	1811	4299
Bezrobocie	1444	3933	1613	4340	1506	4088
Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych...	797	2765	1021	3362	1072	3403
Niepełnosprawność	982	2214	1023	2257	1052	2347
Długotrwała lub ciężka choroba	747	1551	938	1991	998	2064
Alkoholizm	337	619	367	666	379	654
Potrzeba ochrony macierzyństwa,	231	-	276	-	307	-
w tym wielodzietność	158	-	216	-	231	-
Bezdomność	218	298	264	336	296	378
Trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakł. karn.	89	151	103	147	69	127
Przemoc w rodzinie (ofiary przemocy)	57	185	39	139	38	136
Narkomania	13	20	21	34	28	48
Zdarzenie losowe	8	24	21	52	7	22
Sieroctwo	4	5	0	0	0	0

Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej na rok 2013 dla gminy miejskiej Rybnik. OPS Powiat miejski Rybnik

W związku z realizacją przez Ośrodek Pomocy Społecznej ustawy o świadczeniach rodzinnych, udzielano także świadczeń, które ujęto w poniższej tabeli.

Tab. 55. Liczba udzielonych świadczeń rodzinnych i opiekuńczych (2012 -2014)

Rodzaj świadczenia	2012	2013	2014
Zasiłki rodzinne z dodatkami	2394	2293	2209
Zasiłki pielęgnacyjne ogółem	41 136	41 882	41 914
Świadczenia pielęgnacyjne	6183	5026	3664
Jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka	1409	1036	1069
Świadczenie z Funduszu Alimentacyjnego	1116	1080	1043

Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej na rok 2013 dla gminy miejskiej Rybnik. OPS Powiat miejski Rybnik

2.5.2.2. Dostęp do oświaty i opieki przedszkolnej

Niniejsza diagnoza nie opisuje całości zagadnień związanych z oświatą. Skupiamy się tu szczególnie na placówkach edukacyjnych innych, niż sama edukacja: na ich roli socjalizacyjnej, wychowawczej i opiekuńczej oraz wsparcia pedagogiczno-psychologicznego w odniesieniu do uczniów, a także na ich potencjalnej roli integracyjnej i animacyjnej w odniesieniu do społeczności lokalnej (a więc – na ich potencjale stania się faktycznym „centrum życia lokalnego” dla bezpośredniego sąsiedztwa). Toteż ważne jest, jaka jest dostępność tych placówek dla mieszkańców poszczególnych części miasta. Jeżeli jakaś część miasta nie ma na swoim terenie placówek przedszkolnych i szkolnych, to nie tylko obniża to jakość życia na tym terenie, ale też zmniejsza szanse edukacyjne młodzieży z takiego obszaru (bo nakłada na nią dodatkowy wysiłek codziennego docierania do placówki odległej i powracania z niej kosztem czasu na naukę i wypoczynek). Dodatkowo placówki opieki nad dziećmi najmłodszymi – żłobki czy oddziały przedszkolne dla dzieci 3-letnich – są kluczowo ważne jako infrastruktura realnie ułatwiająca powrót na rynek pracy kobietom po urodzeniu dziecka.

Tab. 56. Opieka nad dziećmi młodszymi: żłobki i przedszkola

	2012	2013	2014	2015
Opieka żłobkowa				
Liczba żłobków (żłobki, kluby dziecięce, oddziały żłobkowe w przedszkolach)	1	1	4	5
Liczba opiekunów dziennych do dzieci	0	1	6	6
Liczba miejsc w żłobkach (żłobki, kluby dziecięce, oddziały żłobkowe)	120	120	164	184
Liczba dzieci, którym nie przyznano miejsc w żłobku (klubie, oddziale żłobkowym)	0	0	30	30
<i>W tym – powód nie przyznania miejsca w żłobku: brak wolnych miejsc</i>	0	0	30	30
Opieka przedszkolna				
Liczba przedszkoli (przedszkola wraz z oddziałami przedszkolnymi przy szkołach)	43	46	47	47
Liczba miejsc w przedszkolach (wraz z oddziałami przedszkolnymi przy szkołach)	4 531	4 950	4 926	4 876
Liczba dzieci, którym nie przyznano miejsc w przedszkolu wg złożonych wniosków	475	375	0	0

Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej na rok 2014 dla gminy miejskiej Rybnik. OPS w Rybniku

Konkluzja 18. Kwestia opieki nad dzieckiem do lat trzech nie jest obecnie całościowo zdiagnozowana. O ile dzieci młodsze (poniżej 3 lat) korzystają tylko z opieki żłobków i klubików, o tyle dzieci trzyletnie mogą już korzystać także z opieki przedszkolnej; brakuje więc jednolitego ujęcia statystycznego całej opieki nad dziećmi do lat trzech.

Konkluzja 19. Nie jest też w pełni zdiagnozowana dostępność opieki żłobkowej dla matek poszukujących pracy (a więc niepracujących w chwili ubiegania się o żłobek). **Opieka taka musi być dostępna na etapie rozpoczęcia poszukiwania pracy**, a więc przyjęcie dziecka do żłobka nie może być zastrzeżone wyłącznie dla rodziców pracujących.

Część mieszkańców niektórych dzielnic ma utrudniony dostęp do przedszkoli i szkół podstawowych: część Kamienia, Golejowa, Grabowni, Meksyku, Ligoty-Ligockiej Kuźni, Niewiadomia, Radziejowa i Stodół leży ponad 1 km od tych placówek, (choć z wyjątkiem skraju Stodół odległość ta w żadnym przypadku nie przekracza 2,5 km). Odległość z poszczególnych lokalizacji do gimnazjów jest odpowiednio większa ze względu na ich rzadszą sieć i w licznych przypadkach (Chwałęcice, Stodoły, Ochojec, Golejów, Grabownia, Kamień, część Zebrzydowic, Wielopola, Gotartowic i Kłokocina) przekracza 2 km, a w odniesieniu do dzielnic: Ochojec, Stodoły, Kamień i część Chwałęcic nawet ponad 3,5 km³⁷.

W odniesieniu do pewnej grupy uczniów ma zastosowanie obowiązek ustawy zorganizowania dowozu uczniów przez gminę³⁸. W roku szkolnym 2014/15 z dowozu organizowanego przez Miasto korzystało na mocy ustawy o systemie oświaty 821 uczniów (dowóz bezpłatny), zaś 815 - korzysta z biletów gimnazjalnych (w tym ulgowych³⁹).

Odrębnym zagadnieniem jest jednak dostępność do placówek oświatowych związana z pełnieniem przez nie potencjalnie roli centrów animacji życia lokalnego dla najbliższego sąsiedztwa: miejsc spotkań, wydarzeń kulturalnych i sportowych, miejsc integracji środowiska społecznego. Z tego

³⁷ Za: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Rybnika – projekt, marzec 2016

³⁸ Na mocy przepisów Ustawy o systemie oświaty obowiązek zorganizowania dowozu uczniów przez gminę powstaje, gdy odległość miejsc zamieszkania uczniów przedszkoli i klas I – III szkół podstawowych od placówek przekracza 3 km, zaś dla klas IV – VI szkoły podstawowej oraz gimnazjum – 4 km.

³⁹ z biletu ulgowego korzystają uczniowie, którzy dojeżdżają gimbusem, lecz nie spełniają warunku ustawowego o odległości, uczniowie, którzy mają wyjątkowo niebezpieczne dojeżdżanie do szkoły oraz uczniowie szkół sportowych - dojazd na zajęcia odbywające się poza budynkiem szkoły

punktu widzenia placówki mogą pełnić faktyczną rolę animacyjną jedynie dla znacznie bliższego otoczenia, które przyjmuje się umownie jako okrąg o promieniu: 400 m dla przedszkola, 750 m. dla szkoły podstawowej i ok 1 km dla gimnazjum⁴⁰. Stosunkowo najbliższymi miejscami zamieszkania powinny być sytuowane przedszkola (oczekiwanym stanem jest odległość od przedszkola do miejsca zamieszkania, którą rodzic ze starszym przedszkolakiem może w ciepłej porze roku bez kłopotu pokonać piechotą). Faktyczna strefa intensywnego oddziaływania społecznego przedszkola, to około 400 metrów. Przedszkola w takim zasięgu znacząco podnoszą wartość terenów mieszkalnych w nowoczesnych miastach.

Ryc. 26. Przedszkola w Rybniku i ich strefy intensywnego oddziaływania społecznego

Opracowanie własne na podstawie danych UM Rybnik

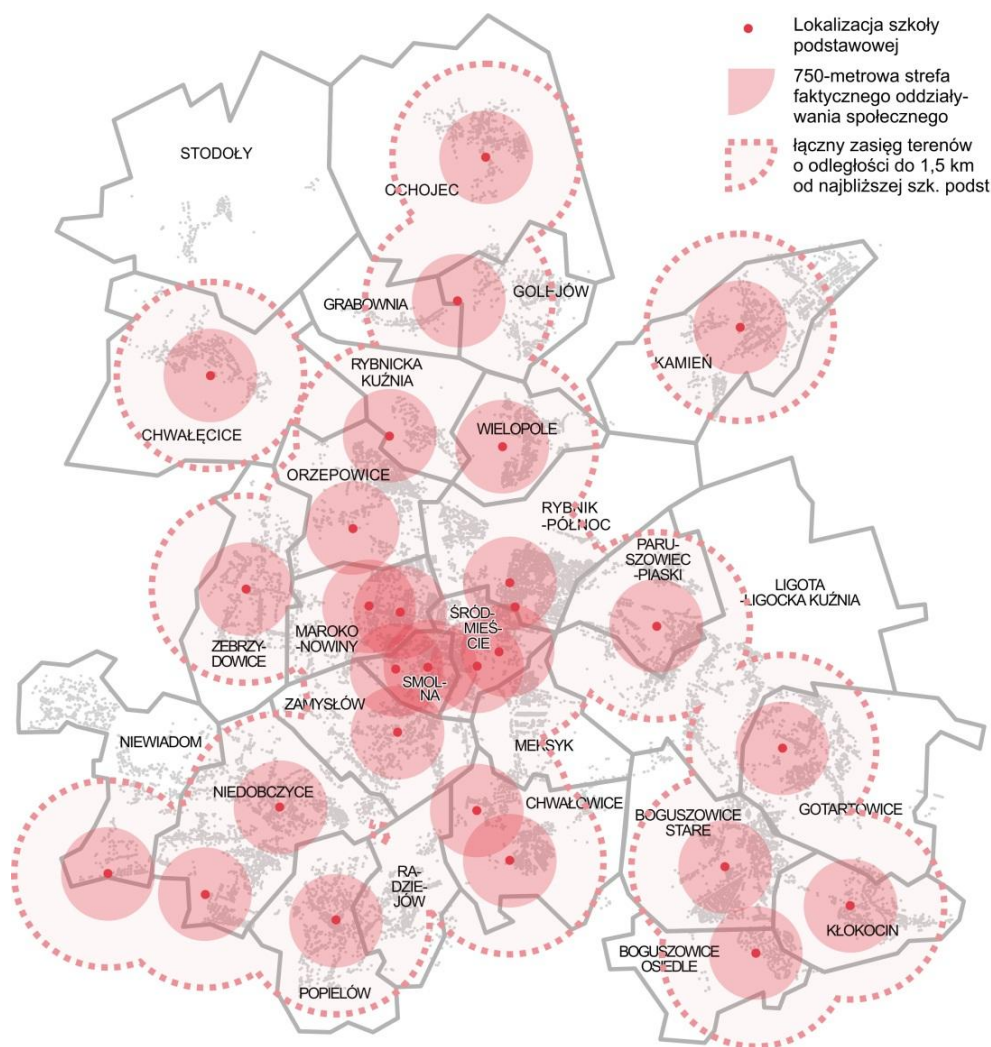
Jak widać na mapie – znaczna część infrastruktury mieszkaniowej Rybnika (zaznaczonej tu szarymi punktami) znajduje się w obszarach, gdzie przedszkoli nie ma. To **przesłanka do przeprowadzenia**

⁴⁰ Na mapach zaznaczono także strefy dostępności o promieniu: 1,5 km dla szkół podstawowych i 2 km dla gimnazjów (a więc połowę odległości, powyżej której powstaje obowiązek zorganizowania dowozu) – za projektem SUIKZP, 03.2016.

dokładniejszej analizy, której częścią powinno być badanie opinii samych zainteresowanych – dzieci rodziców w wieku przedszkolnym.

Podobna jest sytuacja z rozmieszczeniem szkół podstawowych na terenie miasta. Rejonizacja szkolna w wielu miastach jest faktycznie przestrzegana tylko w odniesieniu do szkół w dzielnicach peryferyjnych, natomiast szkoły w centrach miast mają na ogół znaczny odsetek uczniów spoza własnego rejonu. Najtrudniejsza może być sytuacja wokół szkół położonych w śródmieściu, jeśli są to szkoły które wypracowały sobie opinię dobrych. Wówczas może pojawiać się zjawisko „przejmowania” szkoły przez dzieci dowożone z innych części miasta przez zaradniejszych rodziców, natomiast dzieci z bezpośredniego otoczenia muszą wówczas szukać szkoły odleglejszej i nierzadko o niższym poziomie nauczania. Z kolei szkoły w enklawach zjawisk kryzysowych mogą mieć cechy „szkół z getta”.

Ryc. 27. Szkoły podstawowe w Rybniku i ich strefy faktycznego oddziaływania społecznego

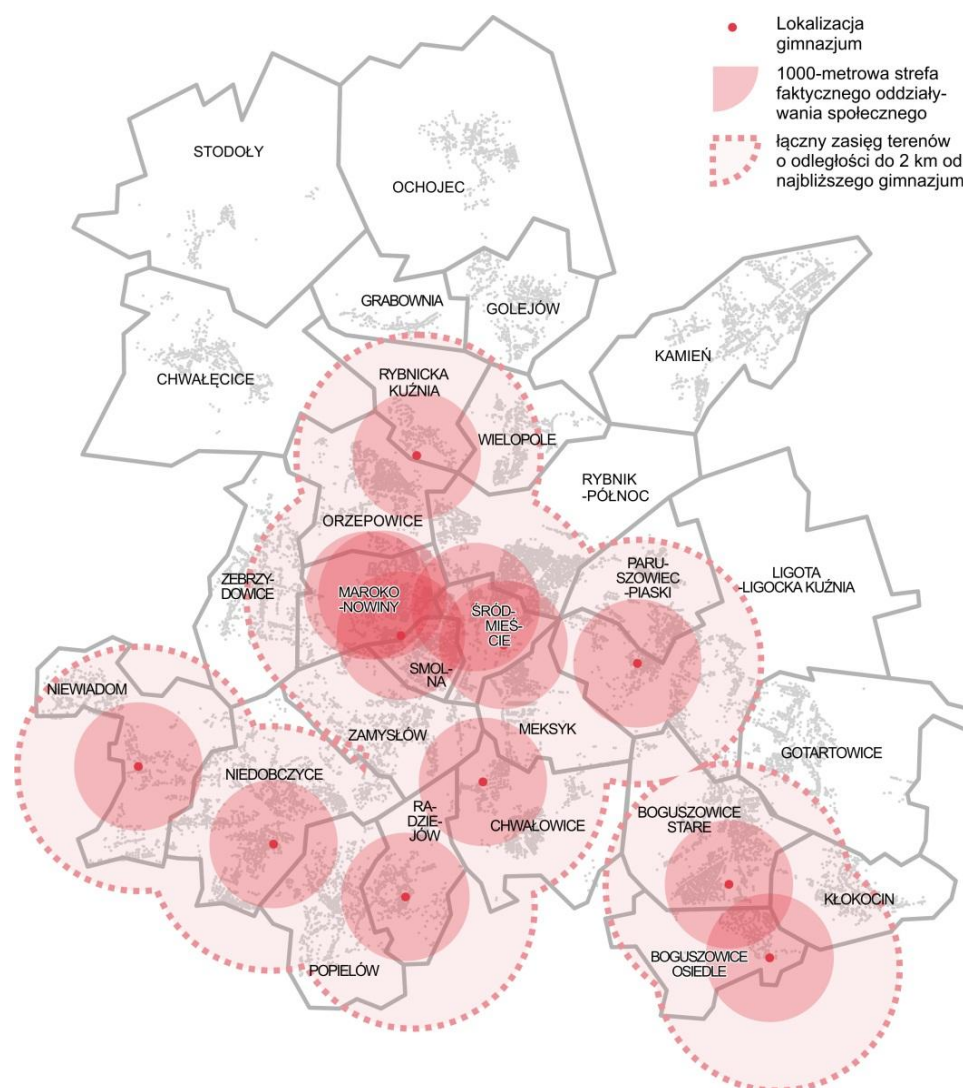
Opracowanie własne na podstawie danych UM Rybnik

Należy starannie przebadac, czy któreś ze szkół rybnickich nie są w jednej z opisanych sytuacji. Szczególnie należałoby pochylić się nad sytuacją szkół w dzielnicach: Boguszowice Osiedle, Paruszowiec-Piaski i Niewiadom, oraz odrębnie – szkół w Śródmieściu.

Rozmieszczenia gimnazjów dotyczą te same uwagi. Szkoły w trudniejszych dzielnicach powinny być starannie monitorowane pod kątem prawdopodobnej potrzeby mocnego wsparcia ich w zadaniach wychowawczych, profilaktycznych i socjalizacyjnych, a także wejścia z nimi w szerszy dialog na temat lokalnych potrzeb i niezbędnych działań w ich dzielnicach.

Warto też sięgnąć po dane Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej i przebadać rozkład ocen z gimnazjalnego egzaminu końcowego (z poszczególnych przedmiotów) oraz z testu na zakończenie szkoły podstawowej po adresach zamieszkania uczniów. Ujawni to faktyczny rozkład terytorialny deficytów edukacyjnych, dużo precyzyjniej, niż porównywanie średnich dla szkół.

Ryc. 28. Gimnazja w Rybniku i ich „strefy oddziaływania”

Opracowanie własne na podstawie danych UM Rybnik

Należałoby też przyjąć, że wysiłek edukacyjny szkół będzie oceniany głównie nie poprzez średnie wyniki egzaminów końcowych, ale poprzez wskaźnik Edukacyjnej Wartości Dodanej wypracowywany przez te szkoły, zaś w odniesieniu do szkół podstawowych – EWD pomiędzy testami na koniec III i IV klasy. Szczególnie w odniesieniu do szkół zlokalizowanych w środowiskach defaworyzowanych, gdzie wsparcie rodziców dla ucznia jest statystycznie mniejsze, ważne jest też uwzględnianie sukcesów

szkoły i uczniów w innych obszarach, niż przedmioty egzaminacyjne, np. sukcesów sportowych lub artystycznych, albo form aktywności pozaedukacyjnej.

2.5.2.3. System pieczy zastępczej

Podstawowym dokumentem programowym miasta Rybnika w zakresie organizowania i rozwoju pieczy zastępczej jest Program Rozwoju Pieczy Zastępczej w Mieście Rybniku na lata 2016 – 2018⁴¹. Zadania w zakresie pieczy zastępczej wykonywane są poprzez Ośrodek Pomocy Społecznej w Rybniku (OPS) oraz Ośrodek Rodzinnej Pieczy Zastępczej (ORPZ). Funkcję organizatora rodzinnej pieczy zastępczej realizuje ORPZ. Do jego zadań należy w szczególności:

1. prowadzenie naboru kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej lub rodzinnego domu dziecka,
2. organizowanie szkoleń dla kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej, prowadzenia rodzinnego domu dziecka lub pełnienia funkcji dyrektora placówki opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego,
3. zapewnianie pomocy i wsparcia osobom sprawującym rodzinną pieczę zastępczą, w szczególności w ramach grup wsparcia oraz rodzin pomocowych,
4. opieka koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej nad wszystkimi formami pieczy zastępczej,
5. wsparcia pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej w procesie usamodzielnienia,
6. działania interwencyjne i zaradcze w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa dzieci i rodzin,
7. prowadzenie indywidualnych konsultacji wychowawczych dla rodziców i dzieci, oraz realizacja innych zadań przewidzianych dla organizatora pieczy zastępczej i podmiotu organizującego pracę z rodziną, zgodnie z ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Z kolei OPS wypełnia zadania w zakresie pieczy zastępczej niezatrzeżonej dla innych podmiotów, w tym w szczególności:

- wypłatę świadczeń dla rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka,
- skierowanie dzieci do instytucjonalnej i rodzinnej pieczy zastępczej,
- pomoc rodzicom w doprowadzeniu dzieci do pieczy zastępczej
- pracę z usamodzielnianymi wychowankami pieczy zastępczej oraz placówek wskazanych w ustawie o pomocy społecznej.

Ośrodek Pomocy Społecznej prowadzi również dwa mieszkania chronione dla usamodzielnianych wychowanków pieczy zastępczej (5 miejsc).

Integralną częścią systemu pieczy zastępczej, obok rodzinnej pieczy zastępczej jest instytucjonalna piecza zastępcza zapewniająca opiekę dla dzieci starszych, w ramach której funkcjonują placówki opiekuńczo-wychowawcze. Obecnie w Rybniku funkcjonują 4 placówki opiekuńczo-wychowawcze: placówka typu interwencyjnego „Przystań”, oraz placówki typu socjalizacyjnego – Mieszkanie Nr 1, Mieszkanie Nr 2 oraz Dom Dziecka w Rybniku, w ramach którego prowadzona grupa dla nieletnich matek z dziećmi. Syntetyczny wykaz podstawowych działań OPS w zakresie wspierania rodziny i pieczy zastępczej w Rybniku w latach 2012-2014 zawierają dwie poniższe tabele (dane dla roku 2015 w obu tabelach są prognozą sformułowaną w roku 2014).

---

⁴¹ Program ten został przyjęty uchwałą Rady Miasta Rybnika w dniu 10.03.2016 roku

Tab. 57. Wsparanie rodziny i piecza zastępcza w Rybniku – OGÓŁEM (2012-2015)

WYSZCZEGÓLNIENIE		Nr	2012	2013	2014	2015
	Liczba rodzin	1	188	193	175	189
	Liczba dzieci umieszczonych w rodzinach	2	324	308	270	307
	Kwota świadczeń w złotych	3	2 883 215	2 933 563	2 802 562	3 050 000
RODZINY SPOKREWNIONE z DZIECKIEM						
	Liczba rodzin	4	130	127	113	120
	Liczba dzieci umieszczonych w rodzinach	5	173	164	146	154
	Kwota świadczeń w złotych	6	1 461 721	1 345 046	1 330 379	1 500 000
RODZINY ZASTĘPCZE NIEZAWODOWE						
	Liczba rodzin	7	40	48	44	46
	Liczba dzieci umieszczonych w rodzinach	8	49	61	56	58
	Kwota świadczeń w złotych	9	710 747	896 256	835 599	850 000
RODZINY ZASTĘPCZE ZAWODOWE						
	Liczba rodzin	10	18	18	15	23
	Liczba dzieci umieszczonych w rodzinach	11	102	83	45	65
	Kwota świadczeń w złotych	12	710 747	692 261	404 209	450 000
RODZINY ZASTĘPCZE SPECJALISTYCZNE						
	Liczba rodzin	13	1	1	0	0
	Liczba dzieci umieszczonych w rodzinach	14	9	9	0	0
	Kwota świadczeń w złotych	15	89 139	83 759	0	0
RODZINY ZASTĘPCZE PEŁNIĄCE FUNKCJĘ POGOTOWIA RODZINNEGO						
W tym:	Liczba rodzin	16	5	5	6	7
	Liczba dzieci umieszczonych w rodzinach	17	34	22	18	21
	Kwota świadczeń w złotych	18	172 926	110 552	200 096	220 000
RODZINNY DOM DZIECKA						
	Liczba rodzin	19	0	0	3	5
	Liczba dzieci umieszczonych w rodzinach	20	0	0	23	30
	Kwota świadczeń w złotych	21	0	0	232 375	250 000
PLAN POMOCY DZIECKU						
	Liczba dzieci	22	0	3	210	70
OCENA SYTUACJI DZIECKA w RODZINIE ZASTĘPCZEJ						
	Liczba dzieci	23	181	247	254	260
	Liczba sporządzonych ocen	24	279	337	320	500
OCENA SYTUACJI DZIECKA w RODZINNYM DOMU DZIECKA						
	Liczba dzieci	25	0	0	23	30
	Liczba sporządzonych ocen	26	0	0	39	60
OCENA RODZIN ZASTĘPCZYCH						
	Liczba rodzin	27	106	86	175	189
	Liczba sporządzonych ocen	28	106	87	143	70
OCENA w ZAKRESIE KWALIFIKACJI KANDYDATÓW NA RODZINY ZASTĘPCZE i RODZINNE DOMY DZIECKA						
	Liczba opinii	29	27	22	25	30
	w tym: liczba pozytywnych opinii	30	b.d.	b.d.	17	30
KOORDYNATOR PIECZY ZASTĘPCZEJ						
	Liczba koordynatorów	31	0	0	8	11
RODZINY POMOCOWE						
	Liczba rodzin	32	2	6	10	11

Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej na rok 2014 dla gminy miejskiej Rybnik. OPS w Rybniku

Tab. 58. Wsparanie rodziny i piecza zastępcza w Rybniku - USAMODZIELNIENIE (2012-2015)

WYSZCZEGÓLNIENIE		Nr	2012	2013	2014	2015
INDYWIDUALNY PROGRAM USAMODZIELNIENIA						
	Liczba osób	33	33	30	28	41
PEŁNOLETNIE OSOBY OPUSZCZAJĄCE RODZINNE FORMY PIECZY ZASTĘPCZEJ						
	Liczba osób	34	66	82	55	62
	Kwota świadczeń w złotych	35	276 544	336 793	280 115	374 994
POMOC PIENIĘŻNA NA USAMODZIELNIENIE						
	Liczba osób	36	10	12	10	12
	Kwota świadczeń w złotych	37	51 087	56 046	39 129	57 705
POMOC PIENIĘŻNA NA KONTYNUOWANIE NAUKI						
W tym:	Liczba osób	38	49	51	48	52
	Kwota świadczeń w złotych	39	200 993	220 872	216 063	280 584
POMOC PIENIĘŻNA NA ZAGOSPODAROWANIE						
	Liczba osób	40	7	19	11	13
	Kwota świadczeń w złotych	41	24 464	59 875	24 923	36 705
PEŁNOLETNIE OSOBY OPUSZCZAJĄCE PLACÓWKI OPIEKUŃCZO – WYCHOWAWCZE						
	Liczba osób	42	50	64	49	56
	Kwota świadczeń w złotych	43	222 245	248 446	294 663	340 072
POMOC PIENIĘŻNA NA USAMODZIELNIENIE						
	Liczba osób	44	8	12	14	10
	Kwota świadczeń w złotych	45	49 440	56 079	79 276	33 000
POMOC PIENIĘŻNA NA KONTYNUOWANIE NAUKI						
W tym	Liczba osób	46	37	40	45	51
	Kwota świadczeń w złotych	47	154 011	156 591	190 005	274 867
POMOC PIENIĘŻNA NA ZAGOSPODAROWANIE						
	Liczba osób	48	5	12	13	14
	Kwota świadczeń w złotych	49	18 794	35 676	25 382	32 205
PEŁNOLETNIE OSOBY OPUSZCZAJĄCE INSTYTUCJE o KTÓRYCH MOWA w ART. 88 UST.1 USTAWY o POMOCY SPOŁECZNEJ						
	Liczba osób	50	12	14	7	10
	Kwota świadczeń w złotych	51	58 561	51 471	33 599	49 411
POMOC PIENIĘŻNA NA USAMODZIELNIENIE						
	Liczba osób	52	6	2	1	1
	Kwota świadczeń w złotych	53	27 852	9 882	4 941	
POMOC PIENIĘŻNA NA KONTYNUOWANIE NAUKI						
W tym	Liczba osób	54	6	6	5	6
	Kwota świadczeń w złotych	55	20 577	15 237	18 776	29 647
POMOC PIENIĘŻNA NA ZAGOSPODAROWANIE						
	Liczba osób	56	3	6	2	3
	Kwota świadczeń w złotych	57	10 132	26 352	9 882	14 823

Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej na rok 2014 dla gminy miejskiej Rybnik. OPS w Rybniku

2.5.3. Prognoza rozwoju sytuacji rodziny i dziecka w Rybniku

Prognozuje się utrzymanie się dotychczasowych trendów wszystkich opisanych zjawisk z zakresu opieki nad rodziną i dzieckiem, oraz pieczy zastępczej, w tempie średnim dla czterech ostatnich lat. Brak obecnie danych, które wskazywałyby na konieczność skorygowania tej prognozy.

2.6. Problemy w obszarze niepełnosprawności

Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych nazywa niepełnosprawnymi osoby, których stan fizyczny, psychiczny lub umysłowy trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza bądź uniemożliwia wypełnianie ról społecznych, a w szczególności zdolności do wykonywania pracy zawodowej⁴². Osoby niepełnosprawne stanowią bardzo zróżnicowaną grupę pod względem stopnia i rodzaju niepełnosprawności oraz cech wyznaczających ich ograniczenia i potrzeby w kwestii wyrównywania ich szans i włączenia w główny nurt życia społecznego i równego w nim uczestnictwa oraz zapewnienia im pełni praw.

Sejm RP uznaje, że osoby niepełnosprawne czyli osoby, których sprawność fizyczna, psychiczna lub umysłowa trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza lub uniemożliwia życie codzienne, naukę, pracę oraz pełnienie ról społecznych, zgodnie z normami prawnymi i zwyczajowymi, mają prawo do niezależnego, samodzielnego i aktywnego życia oraz nie mogą podlegać dyskryminacji⁴³.

2.6.1. Diagnoza problemów w obszarze niepełnosprawności

Ze względu na fakt, iż Rybnik jest miastem na prawach powiatu, w strukturze Ośrodka Pomocy Społecznej w Rybniku realizowane są zadania powiatu z zakresu rehabilitacji osób niepełnosprawnych współfinansowane przy udziale środków finansowych Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.

Dane zamieszczone w „Bazie Danych Osób Niepełnosprawnych” prowadzonej przez Ośrodek Pomocy Społecznej wskazują, że na 31 grudnia 2014 r. zarejestrowanych **było 7198 osób** (3881 kobiet i 3317 mężczyzn), w tym 640 dzieci i młodzieży do 19 roku życia. **Tylko 1072 osoby (14,6%) otrzymywały wsparcie z systemu pomocy społecznej.** Pomoc ta w ostatnich latach kształtowała się następująco.

Tab. 59. Korzystanie z pomocy społecznej z uwagi na niepełnosprawność (2012 – 2015)

WYSZCZEGÓLNIENIE	Nr	2012	2013	2014	2015
Liczba rodzin	1	982	1 023	1 052	1 073
Liczba osób w rodzinach	2	2 214	2 257	2 347	2 393

Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej na rok 2014 dla gminy miejskiej Rybnik. OPS w Rybniku

⁴² Ustawa z 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (t. j. z 2011 r. Dz. U. Nr 127, poz. 721 ze zm.)

⁴³ Karta Praw Osób Niepełnosprawnych, 1997

Tab. 60. Zasięg i wartość pomocy związanej z niepełnosprawnością (2012-2015)

WYSZCZEGÓLNIENIE	Nr	2012	2013	2014	2015	
REHABILITACJA ZAWODOWA i SPOŁECZNA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH						
Ogólna kwota dofinansowania (PFRON, środki własne powiatu)	1	2 683 310	2 106 865	2 471 193	2 309 818	
POMOC NA LIKWIDACJĘ BARIER ARCHITEKTONICZNYCH, TECHNICZNYCH i w KOMUNIKOWANIU SIĘ						
Liczba osób, które uzyskały dofinansowanie	2	77	30	49	48	
Wartość dofinansowania w złotych	3	248 918	146 020	167 726	224 680	
TURNUSY REHABILITACYJNE						
Liczba osób, które uzyskały pomoc	4	367	79	103	0	
Wartość dofinansowania w złotych	5	452 258	113 702	156 323	0	
ZAPATRZENIE w PRZEDMIOTY ORTOPEDYCZNE, ŚRODKI POMOCNICZE i SPRZĘT REHABILITACYJNY						
Liczba osób, które uzyskały pomoc	6	1 144	898	1 064	1 041	
Wartość dofinansowania w złotych	7	512 814	359 375	557 730	581 642	
PROGRAM „AKTYWNY SAMORZĄD”						
Liczba świadczeń	8	26	55	58	53	
Wartość dofinansowania w złotych	9	103 881	163 575	282 505	122 707	
ZASIŁEK PIELEGNACYJNY - Ogółem						
Liczba świadczeń	10	41 136	41 882	41 914	43 950	
Kwota świadczeń w złotych	11	6 293 808	6 407 946	6 412 842	6 724 350	
ZASIŁEK PIELEGNACYJNY DLA NIEPEŁNOSPRAWNEGO DZIECKA						
Liczba świadczeń	12	10 397	10 375	10 096	10 600	
Kwota świadczeń w złotych	13	1 590 741	1 587 375	1 544 688	1 621 800	
ZASIŁEK PIELEGNACYJNY DLA OSOBY NIEPEŁNOSPRAWNEJ pow. 16 lat o znacznym stopniu niepełnosprawności						
Liczba świadczeń	14	17 813	18 134	17 985	18 800	
Kwota świadczeń w złotych	15	2 725 389	2 774 502	2 751 705	2 876 400	
W tym:	ZASIŁEK PIELEGNACYJNY DLA OSOBY NIEPEŁNOSPRAWNEJ powyżej 16 roku życia o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, która powstała przed ukończeniem 21 roku życia					
	Liczba świadczeń	16	10 457	10 796	11 217	11 800
	Kwota świadczeń w złotych	17	1 599 921	1 651 788	1 716 201	1 805 400
ZASIŁEK PIELEGNACYJNY DLA OSOBY, KTÓRA UKOŃCZYŁA 75 LAT						
Liczba świadczeń	18	2 469	2 577	2 616	2 750	
Kwota świadczeń w złotych	19	377 757	394 281	400 248	420 750	
SPECJALNY ZASIŁEK OPIEKUŃCZY						
Liczba świadczeń	20	X	64	102	110	
Kwota świadczeń w złotych	21	X	32 413	52 659	57 200	
ZASIŁEK DLA OPIEKUNA						
Liczba świadczeń	22	X	X	184	180	
Kwota świadczeń w złotych	23	X	X	1 245 800	1 218 717	

Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej na rok 2014 dla gminy miejskiej Rybnik. OPS w Rybniku

2.6.2. Opis podejmowanych dotychczas działań

2.6.2.1. Działania Powiatowego Urzędu Pracy w Rybniku na rzecz osób z niepełnosprawnościami

W latach 2014 – 2015 Powiatowy Urząd Pracy w Rybniku realizował na rzecz osób niepełnosprawnych⁴⁴ zadania zmierzające do ich aktywizacji zawodowej i włączenia w rynek pracy. Całość tych zadań opisuje poniższa tabela.

⁴⁴ Działania te dotyczą osób niepełnosprawnych z miasta Rybnika i powiatu rybnickiego (ziemskiego). Ilości poszczególnych działań zostały podane łącznie.

Tab. 61. Działania podjęte na rzecz aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych 2014-2015

Działanie		2014	2015
Poszerzenie usługi „internetowe CV” o wyszukiwanie osób wg niepełnosprawności – ilość osób		4	16
Organizacja warsztatów i szkoleń aktywizujących osoby niepełnosprawne – ilość osób		31	34
Organizacja giełd pracy dla osób niepełnosprawnych	Ilość giełd	5	4
	Ilość pracodawców	5	4
	Ilość osób niepełnosprawnych	128	42
Udzielanie wsparcia pracodawcom i niepełnosprawnym zamierzającym podjąć działalność gospodarczą	Środki na podjęcie działalności gospodarczej – ilość osób	2	6
	Dotacja dla osoby poszukującej pracy – ilość osób	0	2
	Refundacja kosztów wyposażenia stanowiska pracy - ilość	1	0
Organizacja szkoleń, mających na celu podniesienie, uzupełnienie lub zmianę kwalifikacji zawodowych osób niepełnosprawnych – ilość osób		27	14
Poradnictwo zawodowe realizowane przez doradców zawodowych oraz wsparcie udzielane przez asystentów osobistych i trenerów pracy	Poradnictwo indywidualne – ilość osób	105	58
	Informacja indywidualna – ilość osób	84	52
	Poradnictwo grupowe – ilość osób	31	34
	Informacja zawodowa grupowa – ilość osób	18	14
	Łącznie osoby objęte poradnictwem zawodowym:	236	158
Targi pracy dla osób niepełnosprawnych	Ilość firm na targach	13	14
	Przybliżona ilość osób niepełnosprawnych na targach	400	400

Źródło: Raport z podjętych działań na rzecz osób niepełnosprawnych dla miasta Rybnika (2014 i 2015), PUP w Rybniku

Działania Powiatowego Urzędu Pracy w dwóch analizowanych latach nie dają podstaw do mówienia o tendencji malejącej lub rosnącej (okres analizy jest zbyt krótki). Wydaje się, że osoby, którym niepełnosprawność nie uniemożliwia całkowicie uczestnictwa w otwartym rynku pracy, mają w Rybniku szerokie wsparcie w zróżnicowanych formach.

2.6.2.2. Pozostałe działania na rzecz osób z niepełnosprawnościami w Rybniku

W latach 2014 – 2015 realizowany był Program Integracji Społecznej i Zawodowej Osób Niepełnosprawnych „Jesteśmy Razem” dla Miasta Rybnika⁴⁵, który podjął ważny problem integracji społecznej osób niepełnosprawnych i ich rodzin. Celem Programu było podniesienie funkcjonowania społecznego i zawodowego osób niepełnosprawnych oraz poziomu aktywności instytucji lokalnych na rzecz rozwiązywania ważnych problemów osób niepełnosprawnych, w szczególności osób wykluczonych i korzystających ze wsparcia Ośrodka Pomocy Społecznej w Rybniku. Dzięki Programowi możliwe było prowadzenie pracy socjalnej (z jednostką/rodziną, grupą i społecznością lokalną) w środowiskach, do których pracownik socjalny często nie miał okazji wglądu i możliwości prowadzenia pracy socjalnej. Program umożliwił szukanie nowych form udzielania pomocy. Osoby niepełnosprawne napotykają w życiu na wiele barier, których nie są w stanie samodzielnie pokonać, dlatego wymagają specjalistycznej interdyscyplinarnej pomocy i wsparcia, głównie w miejscu zamieszkania. Program dał szansę na realizację działań w ramach aktywnej integracji, dostosowanej do indywidualnych potrzeb osób niepełnosprawnych. Program był kontynuacją wcześniej już

⁴⁵ Program był realizowany w ramach projektu „Skorzystaj z szansy”, współfinansowanego przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

realizowanego Programu Integracji Społecznej i Zawodowej Osób Niepełnosprawnych „Jesteśmy Razem” dla Miasta Rybnika na lata 2009-2013, w ramach którego wsparciem zostały objęte 182 osoby niepełnosprawne, w tym 103 kobiety i 79 mężczyzn. Wsparciem zostały otoczone także osoby z najbliższego otoczenia osób niepełnosprawnych. Proponowane wsparcie było zależne od indywidualnej sytuacji osoby niepełnosprawnej i obejmowało między innymi poradnictwo specjalistyczne, psychologiczne i zawodowe, udział w szkoleniach zawodowych i aktywizujących, udział w turnusie rehabilitacyjno-uspołeczniającym, uczestnictwo w grupie wsparcia oraz różnego rodzaju działaniach integracyjno-uspołeczniających. Jak wynika z danych Działu Pomocy Osobom Niepełnosprawnym Ośrodka Pomocy Społecznej, klienci tego działu najczęściej ubiegają się o pomoc w formie zaopatrzenia ortopedycznego i o dofinansowanie do wyjazdu na turnus rehabilitacyjny.

Tab. 62. Liczba wniosków z podziałem na rodzaje realizowanych zadań

Zadanie	Wnioski złożone	Wnioski zrealizowane	Odsetek realizacji
Zaopatrzenie ortopedyczne	1156	1133	98,0%
Sprzęt rehabilitacyjny	15	11	73,3%
<i>Razem:</i>	<i>1171</i>	<i>1144</i>	<i>97,7%</i>
Turnusy rehabilitacyjne	514	367	71,4%
Bariery techniczne	35	29	82,9%
Bariery w komunikowaniu się	46	30	65,2%
Bariery architektoniczne	27	18	66,7%
<i>Razem:</i>	<i>108</i>	<i>77</i>	<i>71,3%</i>
Sport, kultura, rekreacja	3	1	33,3%
OGÓŁEM:	1796	1589	88,5%

Źródło: Dane Ośrodka Pomocy Społecznej w Rybniku

Z ogólniej liczby niemal 1800 wniosków 88,5% zostało zrealizowane pozytywnie. Ze złożonych wniosków na zaopatrzenie rehabilitacyjne **pozytywnie zostało zrealizowanych aż 98%**, natomiast wniosków na turnus rehabilitacyjny zostało pozytywnie zrealizowanych 71%.

W ramach Działu Pomocy Osobom Niepełnosprawnym Ośrodka Pomocy Społecznej realizowany był program „Aktywny samorząd”, dotyczący zaspokajania potrzeb niepełnosprawnych. Program ten jednak dotyczył tylko 30 wniosków, z których zrealizowano 26. Wnioski dotyczyły takich potrzeb jak: dofinansowanie zakupu/montażu oprzyrządowania samochodu (4 wnioski, zrealizowano 3), dofinansowanie zakupu specjalistycznego sprzętu komputerowego wraz z oprogramowaniem (5, 5), dofinansowanie zakupu urządzeń lektorskich (4, 2) dofinansowanie zakupu urządzeń brajlowskich (1, 1), dofinansowanie zakupu wózka o napędzie elektrycznym (4, 3), pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej posiadanego wózka inwalidzkiego o napędzie elektrycznym (8, 8), pomoc w utrzymaniu aktywności zawodowej poprzez zapewnienie opieki dla osoby zależnej (4, 4).

W corocznym Raporcie z podjętych działań na rzecz osób niepełnosprawnych dla miasta Rybnika za okres od 1 stycznia do 31 grudnia 2014 roku, czytamy, że nie zostały zrealizowane następujące zaplanowane zadania na rzecz osób z niepełnosprawnościami:

Cel szczegółowy	Działanie
5.2. Stwarzanie warunków do samodzielnego i niezależnego życia osób niepełnosprawnych poprzez wspieranie mieszkalnictwa socjalnego	5.2.1. opracowanie standardów usług w ramach mieszkalnictwa treningowego i chronionego 5.2.2. stworzenie bazy mieszkań treningowych i chronionych
5.3. Wsparcie osób niepełnosprawnych i ich rodzin w środowisku lokalnym	5.3.1. wypracowanie standardów usług opiekuńczych oraz wsparcia w sytuacjach kryzysowych (asystenci osób niepełnosprawnych) 5.3.2. powołanie zespołów interdyscyplinarnych wspierających rodziny osób niepełnosprawnych 5.3.3. stworzenie ogólnodostępnej bazy informacyjnej, dotyczącej usług opiekuńczych i specjalistycznych 5.3.4. utworzenie hostelu dla osób niepełnosprawnych i z zaburzeniami psychicznymi
5.4. Monitorowanie sytuacji osób niepełnosprawnych i ich rodzin	5.4.1. aktualizacja bazy danych osób niepełnosprawnych i ich rodzin, prowadzonej przez Ośrodek Pomocy Społecznej w Rybniku 5.4.2. opracowanie i wdrożenie systemu wymiany informacji na temat osób niepełnosprawnych i ich rodzin, znajdujących się w bazie danych osób, pomiędzy instytucjami pomocy społecznej, rynku pracy, placówkami oświatowymi oraz organizacjami pozarządowymi

Źródło: Raport z podjętych działań na rzecz osób niepełnosprawnych dla miasta Rybnika, Informacje za 2014 r.

Konkluzja 20. Z wymienionych tu zadań kluczowe są: zadania z celu 5.2.2 dotyczące **tworzenia mieszkań treningowych i chronionych**, 5.3.1. - **wypracowanie standardów usług opiekuńczych oraz wsparcia w sytuacjach kryzysowych (asystenci osób niepełnosprawnych)** oraz 5.3.4. **utworzenie hostelu dla osób niepełnosprawnych i z zaburzeniami psychicznymi**. W tym drugim przypadku chodzi o całodobową placówkę pobytową, działającą na zasadach pogotowia sytuacyjnego, świadcząca usługi krótkotrwałego pobytu w sytuacjach losowych, oraz tzw. „opiekę wytchnieniową”, dającą możliwość odpoczynku najbliższym osobom obciążonym długotrwałą całodobową opieką nad niepełnosprawnym podopiecznym. **Oba te zadania – zarówno mieszkania chronione, jak i hostel – są częścią nowoczesnego standardu usług skierowanych na poprawę standardu życia osób z niepełnosprawnościami i ich rodzin.**

2.6.3. Prognoza rozwoju sytuacji w obszarze niepełnosprawności

Prognozuje się utrzymanie się dotychczasowych trendów wszystkich opisanych zjawisk z zakresu niepełnosprawności w tempie średnim dla czterech ostatnich lat. Należy zakładać zwiększone zapotrzebowanie na wsparcie w sytuacjach niepełnosprawności, związane z upowszechniającą się wiedzą o możliwościach takiego wsparcia.

Odsetek osób z niepełnosprawnościami w społeczeństwie nie będzie się zmniejszał, a nawet może nieznacznie rosnąć. Brak obecnie danych, które wskazywałyby na konieczność skorygowania tej prognozy.

2.7. Problemy w obszarze rynku pracy i bezrobocia

Problem bezrobocia jest zawsze istotny dla całego pola problemów, jakimi zajmuje się polityka społeczna. Jakkolwiek w Rybniku problem bezrobocia ma stosunkowo małe nasilenie w zestawieniu z grupą porównawczą, to jednak i tak wymaga szczegółowego obserwowania.

2.7.1. Diagnoza problemów rynku pracy i bezrobocia

Podstawowym parametrem charakteryzującym zjawiska kryzysowe w obrębie rynku pracy jest stopa bezrobocia rejestrowanego, a więc – proporcja liczby bezrobotnych do liczby osób aktywnych ekonomicznie (czyli – zsumowanych liczb bezrobotnych i pracujących). Stopę bezrobocia dla Rybnika i jej zmiany w okresie 2009 – 2014 na tle grupy porównawczej, pokazuje poniższa tabela.

Tab. 63. Stopa bezrobocia rejestrowanego; Rybnik na tle grupy porównawczej

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Włocławek	17,3	19,5	19,8	21,3	20,3	18,9
Elbląg	15,7	16,6	16,2	17,0	17,7	15,1
Wałbrzych	-	-	-	-	16,8	13,2
Płock	10,9	11,0	11,8	12,8	13,0	11,8
Dąbrowa Górnicza	11,4	11,1	11,4	12,6	12,3	10,8
Koszalin	10,2	11,0	11,0	12,4	12,1	10,4
Chorzów	11,5	11,6	11,2	11,6	12,1	10,2
Tarnów	9,3	9,2	9,1	10,6	10,5	9,6
Legnica	8,8	9,2	10,1	10,5	10,3	8,3
Ruda Śląska	7,2	8,5	8,1	9,0	9,4	7,8
Rybnik	7,0	7,5	7,9	8,1	8,5	7,5
Zielona Góra	7,4	7,7	8,3	8,3	7,8	7,3
Kalisz	8,4	8,6	7,8	8,4	8,3	6,9
Opole	5,9	6,4	6,2	7,1	6,9	6,0
Gorzów Wielkopolski	7,7	8,1	9,4	9,1	8,5	6,0
Tychy	5,1	5,8	5,8	6,9	7,0	5,2
Średnia dla grupy:	9,5	10,1	10,2	11,0	11,4	9,8

Opracowanie własne (na podstawie danych statystycznych GUS)

Jak widać, bezrobocie w Rybniku jest relatywnie niskie. w 2014 roku Rybnik ma szóste najniższe bezrobocie w grupie porównawczej ze stopą bezrobocia **7,5%**, podczas gdy średnia dla grupy w tym samym roku wynosi **9,8%**.

Stopa bezrobocia nie jest jednak wskaźnikiem uniwersalnym i daje przekłamany obraz, gdy w danym terenie – np. z przyczyn kulturowych – niski jest w ogóle odsetek ludności aktywnej ekonomicznie (może to w szczególności dotyczyć aktywności ekonomicznej kobiet). Toteż warto posłużyć się jeszcze wskaźnikiem kontrolnym, którym jest odsetek bezrobotnych w grupie osób w wieku produkcyjnym.

Tab. 64. Bezrobotni jako odsetek ludności w wieku produkcyjnym (2014)

		OGÓŁEM	mężczyźni	kobiety
	Tychy	3,7%	3,3%	4,2%
	Ruda Śląska	4,1%	3,3%	5,0%
	Gorzów Wielkopolski	4,3%	3,8%	4,9%
	Rybnik	4,7%	3,5%	6,1%
	Kalisz	5,3%	5,0%	5,5%
	Opole	5,6%	5,4%	5,7%
	Zielona Góra	5,8%	5,4%	6,1%
	Chorzów	6,1%	5,5%	6,8%
	Legnica	6,1%	5,6%	6,5%
	Koszalin	7,5%	7,6%	7,4%
	Dąbrowa Górnicza	7,6%	6,8%	8,4%
	Tarnów	7,7%	6,8%	8,8%
	Wałbrzych	8,0%	7,1%	8,9%
	Elbląg	8,5%	7,8%	9,2%
	Płock	9,9%	8,9%	11,0%
	Włocławek	13,1%	11,5%	14,8%
	Średnia	6,9%	6,2%	7,6%

Opracowanie własne (na podstawie danych statystycznych GUS)

Ten wskaźnik dla Rybnika wygląda jeszcze optymistyczniej. Ogółem Rybnik ma czwarte najniższe bezrobocie na 16 miast, a wśród mężczyzn nawet trzecie najniższe. Ogółem przy średniej dla grupy 6,9%, Rybnik ma wynik na poziomie 4,7%.

Konkluzja 21. Relatywnie dobra sytuacja na rybnickim rynku pracy rokuje optymistycznie, jeśli chodzi o szanse wyprowadzenia zidentyfikowanych obszarów kryzysowych z obecnego stanu. Brak pracy bywa bowiem często kluczową przyczyną stanu kryzysowego obszarów miejskich. W przypadku Rybnika należy zakładać, że akurat ta przyczyna występuje w ograniczonym zakresie.

2.7.1.1. Potencjały zidentyfikowane w sferze zatrudnienia i rynku pracy

Potencjał przedsiębiorczości to nie tylko potencjał istniejących podmiotów gospodarczych, ale też potencjał postawy przedsiębiorczej wśród mieszkańców, a więc gotowość do podejmowania aktywności z własnej inicjatywy. Potencjał istniejących przedsiębiorstw jest pośrednim wskaźnikiem obrazującym lokalne szanse na znalezienie zatrudnienia. Natomiast od potencjału postawy przedsiębiorczej zależy gotowość do podejmowania ryzyka: przekwalifikowywania się, poszukiwania lepszej pracy oraz podejmowania własnej działalności gospodarczej.

2.7.1.1.1. Potencjał istniejących podmiotów gospodarczych

Jeśli chodzi o pierwszy ze wskaźników, Rybnik wypada na tle grupy bardzo słabo i ma przedostatni wskaźnik ilości podmiotów gospodarczych ogółem. Warto jednak odnotować, że do pewnego stopnia może to być związane ze specyfiką miast górnośląskich: ostatnie trzy miejsca w tabeli zajmują: Dąbrowa Górnicza, Rybnik i Ruda Śląska (choć z kolei Tychy i Chorzów są w środku tabeli). Tak czy inaczej **wskaźnik przedsiębiorczości dla Rybnika jest niepokojąco niski** i może świadczyć o tym, że rybniczanie są raczej nastawieni na poszukiwanie pracy u dużych pracodawców, niż na zakładanie własnych biznesów (model: „firmy duże lecz nieliczne” zamiast „firmy nieduże lecz liczne”).

Tab. 65. Podmioty gospodarcze na 10 tys. ludności ogółem; Rybnik na tle grupy porównawczej

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
← DOBRZE	Opole	2338	2497	2479	2550	2655	2718
	Koszalin	2618	2625	2561	2626	2658	2713
	Zielona Góra	1991	2046	2058	2247	2375	2428
	Gorzów Wielkopolski	2107	2202	2171	2223	2274	2288
	Legnica	1894	1986	1925	2007	2071	2108
	Wałbrzych	1724	1786	1777	1837	1891	1927
	Kalisz	1682	1787	1754	1817	1857	1895
	Tychy	1459	1520	1524	1585	1652	1672
	Wrocław	1581	1603	1562	1603	1647	1663
	Chorzów	1579	1655	1594	1620	1639	1657
ZŁE →	Płock	1463	1519	1504	1572	1617	1637
	Tarnów	1431	1505	1491	1550	1593	1616
	Elbląg	1472	1553	1481	1524	1569	1600
	Dąbrowa Górnicza	1392	1500	1414	1469	1532	1565
	Rybnik	1341	1435	1423	1457	1501	1522
Ruda Śląska	1026	1077	1027	1062	1085	1088	
Średnia dla grupy:	1666	1740	1705	1768	1823	1854	

Opracowanie własne (na podstawie danych statystycznych GUS)

Dla poprawy sytuacji w terenach objętych strukturalnym kryzysem duże znaczenie ma zatrudnienie ściśle lokalne, powstające najczęściej w mikroprzedsiębiorstwach i małych przedsiębiorstwach. Jak wygląda sytuacja rybnickiej przedsiębiorczości w rozbiciu na kategorie wielkości podmiotów gospodarczych, pokazują poniższe tabele.

Tab. 66. Mikroprzedsiębiorstwa (zatrudniające do 9 pracowników) na 10 tys. ludności

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
← DOBRZE	Koszalin	2 533	2 540	2 477	2 544	2 574	2 629
	Opole	2 236	2 390	2 373	2 445	2 544	2 604
	Zielona Góra	1 889	1 943	1 954	2 148	2 275	2 323
	Gorzów Wielkopolski	2 009	2 102	2 072	2 138	2 184	2 195
	Legnica	1 825	1 916	1 852	1 935	1 998	2 033
	Wałbrzych	1 656	1 719	1 711	1 772	1 824	1 858
	Kalisz	1 591	1 696	1 658	1 727	1 767	1 802
	Tychy	1 375	1 435	1 438	1 509	1 574	1 594
	Wrocław	1 496	1 517	1 477	1 517	1 566	1 582
	Chorzów	1 490	1 565	1 504	1 537	1 556	1 575
ZŁE →	Płock	1 364	1 415	1 401	1 475	1 519	1 536
	Elbląg	1 393	1 471	1 404	1 452	1 498	1 528
	Tarnów	1 338	1 410	1 393	1 458	1 500	1 522
	Dąbrowa Górnicza	1 311	1 417	1 331	1 392	1 453	1 481
	Rybnik	1 253	1 334	1 334	1 375	1 418	1 437
Ruda Śląska	962	1 014	966	1 006	1 029	1 031	
Średnia dla grupy (bez Rybnika):	1 581	1 652	1 618	1 686	1 740	1 769	

Opracowanie własne (na podstawie danych statystycznych GUS)

Mikroprzedsiębiorstw w Rybniku jest także niemal najmniej w grupie (w tabeli są podane liczby firm przeliczone na 10 tys. mieszkańców, więc porównanie jest zobiektywizowane).

Tab. 67. Małe przedsiębiorstwa (zatrudniające od 10 do 49 pracowników) na 10 tys. ludności

		2009	2010	2011	2012	2013	2014
← DOBRZE	Opole	76,6	80,4	79,8	79,6	84,9	87,8
	Zielona Góra	79,5	80,7	81,7	78,1	79,5	84,7
	Płock	77,4	80,9	79,8	74,0	76,0	77,7
	Gorzów Wielkopolski	78,9	80,2	79,6	67,1	71,1	75,1
	Kalisz	71,7	71,5	76,0	68,6	70,0	72,8
	Tarnów	69,9	72,5	75,0	69,0	69,6	70,4
	Rybnik	74,8	84,8	75,3	67,7	68,2	69,9
ZŁE →	Dąbrowa Górnicza	64,6	66,2	67,0	60,1	62,8	66,8
	Koszalin	65,4	66,1	66,3	62,9	64,0	64,6
	Chorzów	71,5	73,0	73,5	64,8	63,7	63,5
	Tychy	69,9	69,8	71,1	60,6	62,1	63,0
	Włocławek	63,9	64,9	63,7	62,3	58,8	58,7
	Wałbrzych	54,9	54,7	54,5	52,4	54,6	56,5
	Elbląg	62,1	65,4	60,6	56,6	55,5	56,0
	Legnica	53,9	54,4	58,3	52,1	52,8	53,7
Ruda Śląska	53,4	53,0	52,3	44,2	44,4	44,9	
	Średnia dla grupy:	67,3	69,2	69,0	63,5	64,5	66,1

Opracowanie własne (na podstawie danych statystycznych GUS)

Już nie tak źle wygląda sytuacja, jeśli chodzi o przedsiębiorstwa małe (Rybnik jest nieco ponad medianą grupy). W kategorii przedsiębiorstw średnich Rybnik znów spada bliżej dołu tabeli.

Tab. 68. Średnie przedsiębiorstwa (zatrudniające od 50 do 249 pracowników) na 10 tys. ludności

		2009	2010	2011	2012	2013	2014
← DOBRZE	Opole	21,1	21,5	21,4	20,5	21,7	21,9
	Tarnów	19,5	19,4	19,9	20,5	20,7	21,4
	Włocławek	18,3	18,3	18,6	21,5	19,7	20,0
	Płock	18,6	19,6	19,4	19,2	19,0	19,6
	Legnica	13,1	13,3	12,8	17,4	17,8	17,9
	Zielona Góra	19,3	19,1	19,0	17,2	17,3	17,8
	Kalisz	17,3	17,5	17,5	17,9	17,7	17,7
	Koszalin	16,0	15,6	15,1	16,3	16,3	16,6
	Chorzów	15,1	14,4	13,8	16,1	16,1	16,2
	Gorzów Wielkopolski	16,5	16,8	16,1	15,6	15,7	16,0
ZŁE →	Dąbrowa Górnicza	14,5	14,6	14,2	14,4	14,7	15,5
	Elbląg	14,7	14,6	14,3	14,0	14,0	14,3
	Rybnik	11,9	14,0	11,7	12,4	12,9	12,8
	Tychy	11,7	11,9	11,8	12,0	12,1	12,0
	Ruda Śląska	8,2	8,3	7,6	10,1	10,3	10,6
	Wałbrzych	10,8	10,4	10,1	10,0	10,0	10,0
	Średnia dla grupy (bez Rybnika):	15,3	15,5	15,1	16,0	16,0	16,3

Opracowanie własne (na podstawie danych statystycznych GUS)

W grupie przedsiębiorstw średnich (od 50 do 250 osób zatrudnienia w przeliczeniu na pełne etaty) Rybnik ponownie spada na czwarte od końca miejsce w grupie. Fatalnie za to wypada liczebność dużych przedsiębiorstw: w tej kategorii **Rybnik jest najslabszy w całej grupie**. Można ten wynik interpretować jako brak elastyczności rynku pracy.

Tab. 69. Duże przedsiębiorstwa (zatrudniające powyżej 250 pracowników) na 10 tys. ludności

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
↑ ← DOBRZE	Opole	4,3	4,5	4,6	4,4	4,5	4,6
	Płock	3,7	3,7	3,4	3,4	3,4	3,5
	Tychy	3,3	3,2	3,3	3,1	3,2	3,0
	Zielona Góra	3,6	3,3	3,2	3,3	3,2	2,8
	Koszalin	3,2	3,1	3,1	3,0	2,9	2,8
	Legnica	2,0	2,2	2,2	2,4	2,4	2,8
	Tarnów	3,2	3,4	3,2	2,8	2,7	2,7
	Gorzów Wielkopolski	2,4	2,4	2,7	2,5	2,7	2,7
	Włocławek	2,6	2,5	2,4	2,4	2,5	2,7
	Kalisz	2,3	2,2	2,3	2,6	2,5	2,6
ZŁE → ↓	Chorzów	2,1	2,3	2,3	2,5	2,6	2,5
	Wałbrzych	2,5	2,5	2,2	2,1	2,3	2,3
	Dąbrowa Górnicza	2,3	2,3	2,3	2,2	2,0	2,1
	Elbląg	2,3	2,1	2,0	2,0	2,0	2,1
	Ruda Śląska	1,7	1,6	1,6	1,6	1,7	1,7
	Rybnik	1,8	1,8	1,9	1,7	1,7	1,6
Średnia dla grupy (bez Rybnika):	2,7	2,7	2,7	2,6	2,6	2,7	

Opracowanie własne (na podstawie danych statystycznych GUS)

2.7.1.1.2. Postawa przedsiębiorcza – gotowość podejmowania ryzyka

Przez *postawę przedsiębiorczą* rozumiemy nie tylko gotowość do prowadzenia przedsiębiorstw, ale przede wszystkim postawę życiową polegającą na samosterowności i gotowości podejmowania ryzyka dla osiągnięcia celów, które się sobie wyznaczyło. Pośrednim wskaźnikiem postawy przedsiębiorczej jest dynamika rejestrowania nowych podmiotów w bazie REGON ogółem (są to nie tylko firmy, ale np. także fundacje). Poniższa tabela przedstawia ten wskaźnik: **Rybnik wypadła poniżej mediany.**

Tab. 70. Podmioty nowo rejestrowane w bazie REGON ogółem

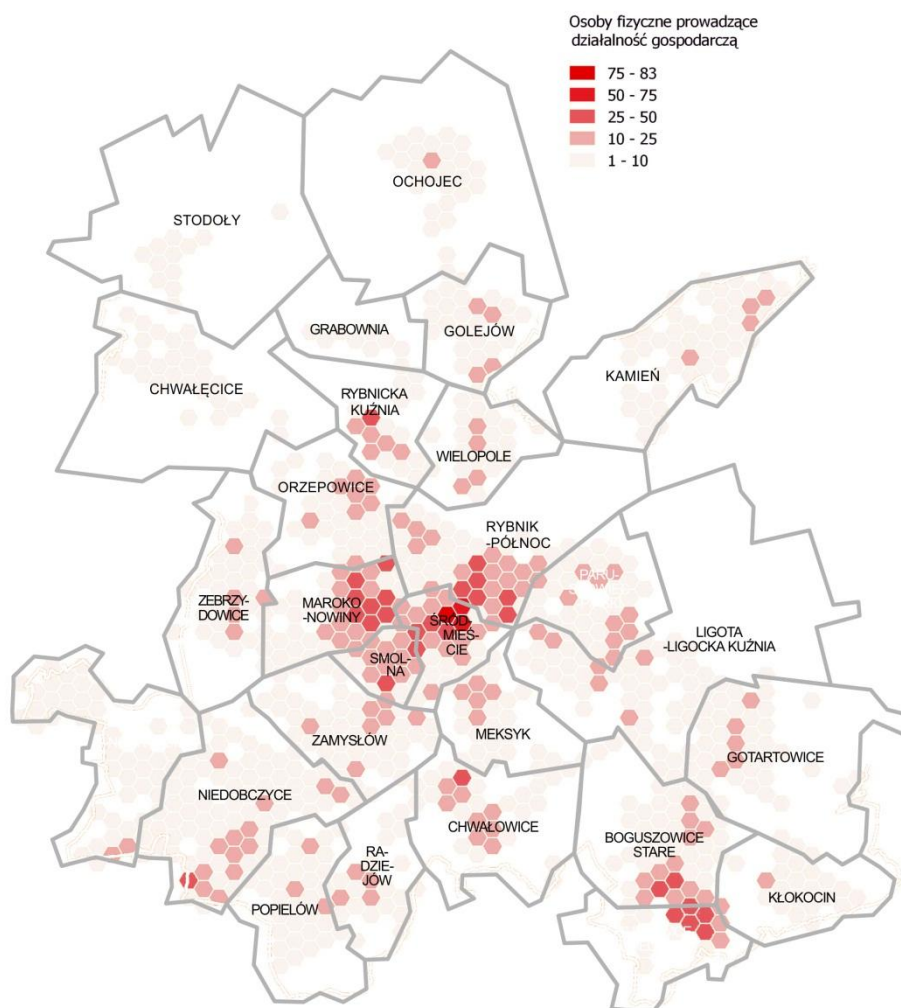
	2009	2010	2011	2012	2013	Średnia wieloletnia
Zielona Góra	1520	1682	1483	2243	1601	1 706
Gorzów Wielkopolski	1709	1775	1464	1377	1393	1 544
Opole	1479	1601	1282	1267	1438	1 413
Koszalin	1493	1251	1255	1364	1301	1 333
Elbląg	1487	1403	1200	1123	1176	1 278
Dąbrowa Górnicza	1304	1542	1044	1214	1174	1 256
Płock	1331	1329	1043	1281	1201	1 237
Legnica	1221	1267	1090	1166	1227	1 194
Tychy	1203	1293	1128	1113	1229	1 193
Rybnik	1124	1466	1020	979	1027	1 123
Kalisz	1063	1299	1001	1155	1020	1 108
Tarnów	1238	1243	963	1082	1008	1 107
Wałbrzych	1108	1175	1015	1036	963	1 059
Chorzów	1021	1088	893	1007	864	975
Ruda Śląska	952	1164	936	928	824	961
Włocławek	887	930	900	977	1025	944

Opracowanie własne (na podstawie danych statystycznych GUS)

Konkluzja 22. Dynamika rejestrowania nowych podmiotów w bazie REGON – dość niska w Rybniku – wskazuje na niski poziom postawy przedsiębiorczej wśród mieszkańców Rybnika. To pesymistyczny wskaźnik z punktu widzenia perspektyw przezwyciężenia aktualnego kryzysu w części dzielnic Rybnika. **Prawdopodobnie znaczącym elementem programów aktywizujących musi być pobudzenie postawy przedsiębiorczej.**

2.7.1.2. Rozkład aktywności przedsiębiorczej na terenie miasta

Ryc. 29. Osoby fizyczne prowadzące aktywną działalność gospodarczą: rozkład w dzielnicach

Opracowanie: UM Rybnika

Koncentracja przedsiębiorczości osób fizycznych w Śródmieściu i dzielnicach Maroko-Nowiny oraz Rybnik-Północ jest naturalna. Natomiast ciekawym **elementem wartym głębszej diagnozy jest koncentracja przedsiębiorczości w Boguszowicach** (zarówno Starych, jak i Osiedlu); może ona być jednym z elementów nieodkrytego potencjału tej dzielnicy.

Konkluzja 23. Rybnik ma umiarkowaną stopę bezrobocia, lecz **bardzo niskie wskaźniki przedsiębiorczości i małą ilość podmiotów gospodarczych relatywnie do innych podobnych miast**. Szczególny deficyt dotyczy mikroprzedsiębiorstw. Zdiagnozowaną szansą może okazać się koncentracja przedsiębiorczości w Boguszowicach.

2.7.2. Opis podejmowanych dotychczas działań w zakresie rynku pracy i bezrobocia

Podmiotem realizującym w Rybniku zadania z tego zakresu⁴⁶ jest Powiatowy Urząd Pracy w Rybniku. PUP realizuje zadania własne miasta, powiatu rybnickiego i zadania z zakresu administracji rządowej.

2.7.2.1. Aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu w Rybniku

W 2015 roku na różne formy wspierające zatrudnienie skierowano **1691** bezrobotnych, zatrudnienie po zakończeniu uczestnictwa w programie na dzień 31.12.2015 r. znalazło **1106** osób. W przeciągu całego roku Powiatowy Urząd Pracy pozyskiwał środki na realizację zadań z różnych źródeł, ogólna kwota wydatkowanych środków na aktywizację zawodową wyniosła 12 679 tys. zł.

Tab. 71. Formy aktywizacji zawodowej: uczestnicy poszczególnych zadań (2014 – 2015)

Nazwa (osoby <u>rozpoczynające</u> daną formę w danym roku):	2014	2015
Prace interwencyjne	24	69
Roboty publiczne	3	1
Staże	690	455
Szkolenia	249	171
Przygotowania zawodowe dorosłych	0	5
Studia podyplomowe	2	6
Środki na działalność	187	165
Refundacja wyposażenia stanowiska pracy	52	52
Prace społecznie użyteczne	173	175
Bon zatrudnieniowy	0	2
Bon na zasiedlenie	0	2
Dofinansowania 50 ⁺	0	2
Kontynuacja nauki	0	1
Koszty dojazdów	0	0

Źródło: Sprawozdania z działalności PUP w Rybniku za rok 2014 i 2015

W trakcie uczestnictwa w programach część osób przerwała udział z własnej winy, bądź nie wyraziła chęci dalszego zatrudnienia po zakończeniu programu: w 2014 r. było to **143**, a w 2015 – **115** osób.

2.7.2.2. Poradnictwo zawodowe w Rybniku

Tab. 72. Powiatowy Urząd Pracy w Rybniku: poradnictwo zawodowe w latach 2014 – 2015

Forma poradnictwa:	2014	2015
Współpraca ze szkołami (ilość osób)	159	335
Skierowania na badania lekarskie i określenie przydatności zawodowej	133	116
Liczba osób które skorzystały z informacji zawodowej	2018	1320
Liczba osób, które skorzystały z zajęć grupowych	854	397
Liczba osób, które skorzystały z porady indywidualnej	1623	817
ŁĄCZNIE	6587	3076

Źródło: Sprawozdania z działalności PUP w Rybniku za rok 2014 i 2015

⁴⁶ Głównym aktem prawnym, na podstawie którego wykonywane są te zadania, jest ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (tekst jednolity z 2015 poz. 149, ze zmianami).

2.7.3. Prognoza rozwoju sytuacji w zakresie rynku pracy i bezrobocia

W zakresie rynku pracy i bezrobocia prognozuje się utrzymanie się dotychczasowych trendów wszystkich opisanych zjawisk w tempie średnim dla czterech ostatnich lat, a więc dalszy powolny spadek stopy bezrobocia rejestrowanego. Z posiadanych obecnie danych nie wynikają żadne wskazania do korekty takiej ekstrapolacyjnej prognozy.

2.8. Problemy uzależnień i przemocy domowej

Problematyka uzależnień została połączona z przemocą domową we wspólny obszar diagnostyczny. Jest to podyktowane bardzo silnym powiązaniem funkcjonalnym nadużywania alkoholu i narkotyków z przemocą domową.

2.8.1. Diagnoza problemów uzależnień i przemocy

Połączenie uzależnień i przemocy domowej w jeden rozdział diagnostyczny nie oznacza, że zawężamy zjawisko przemocy domowej do przemocy powiązanej z alkoholem. Jest zbadanym faktem, że olbrzymie, często trudniejsze do rozpoznania, obszary przemocy domowej rozwijają się bez żadnego powiązania z alkoholizmem czy narkotykami, w szczególności dotyczy to przemocy psychicznej i ekonomicznej, oraz przemocy zaniedbania. Podobnie wszystkie trzy zjawiska: nadużywanie alkoholu, narkotyków oraz stosowanie przemocy domowej, nie mogą być zawężone badawczo do środowisk zmarginalizowanych. W tych środowiskach są jedynie łatwiej rozpoznawane, bo współwystępują tu z innymi znamionami kryzysu, jednak co do istoty wszystkie trzy występują przekrojowo w każdej z grup społecznych. Tak więc przedstawione dalej mapy terytorialnego rozmieszczenia rozpoznanych miejsc występowania poszczególnych zjawisk należy traktować nie tyle jako mapy rzeczywistego ich natężenia, co – przynajmniej do pewnego stopnia – jako mapy miejsc ich ujawnienia, które z faktycznym występowaniem mogą pokrywać się w nieznanym obecnie zakresie.

2.8.1.1. Zagrożenie alkoholizmem

Uzależnienie od alkoholu jest zaburzeniem psychicznym i zaburzeniem zachowania diagnozowanym w oparciu o Międzynarodową Klasyfikację Chorób i Problemów Zdrowotnych ICD X. Nadużywanie alkoholu nawet bez stwierdzonych cech uzależnienia powoduje podobne jak przy uzależnieniu skutki zdrowotne i społeczne. Mówimy więc w uproszczeniu o problemie *uzależnienia* ale mówiąc precyzyjniej, **chodzi nam o dwa problemy: uzależnienia alkoholowego oraz szkodliwego używania alkoholu.**

Stan problemu pokazują wyniki ogólnopolskie pochodzące z badań EZOP Polska⁴⁷ przeprowadzonych w 2012 roku przez Instytut Psychiatrii i Neurologii w Warszawie. W badaniach uczestniczyli przedstawiciele populacji w wieku 18 – 64 lata. Projekt zakładał badanie kondycji psychicznej mieszkańców Polski, m.in. rozpowszechnienie zaburzeń związanych z alkoholem i narkotykami. Przyjęte przez badaczy wskaźniki pozwalają na oszacowanie, ilu Polaków w badanej grupie wiekowej spełnia kryteria „nadużywania alkoholu”, a ilu „zespołu uzależnienia od alkoholu”. Według uzyskanych

---

⁴⁷ Pełna nazwa: „Epidemiologia zaburzeń psychiatrycznych i dostępność psychiatrycznej opieki zdrowotnej EZOP – Polska”

danych **11,9%** mieszkańców Polski w wieku produkcyjnym można zaliczyć do ogólnej kategorii nadużywających alkoholu, w tym **2,4%** osób spełnia kryteria diagnostyczne zespołu uzależnienia od alkoholu. Oznaczałoby to, że – przy założeniu ogólnego podobieństwa populacji Rybnika do populacji Polski ogółem, oraz że pomiędzy 2012 a 2015 rokiem nie nastąpiły wielkie zmiany proporcji, w Rybniku na koniec roku 2015 przy liczbie ludności **85 738 osób w wieku produkcyjnym** oszacowana liczba nadużywających alkoholu wynosi **10 203 osób**, a liczba uzależnionych – odpowiednio **2 058 osób**. Przemnażając te wielkości przez średnią dla Rybnika ilość osób w rodzinie, gdzie występuje problem z alkoholem (1,73 osoby) otrzymamy niemal **3,6 tysiąca osób w rodzinach z problemem uzależnienia alkoholowego** oraz **ponad 17,5 tysiąca osób w rodzinach z problemem nadużywania alkoholu (używania szkodliwego)**.

Jeśli nawet wielkości te w praktyce okażą się niższe, to warto zapamiętać obie liczby jako wartości ostrzegawcze i przyjmować je jako punkt odniesienia do planowania działań. Tabela poniżej pokazuje jedną z form takich działań, a mianowicie – pomoc i wsparcie z uwagi na alkoholizm w rodzinie.

Tab. 73. Pomoc i wsparcie przyznane z uwagi na alkoholizm 2012 – 2015

WYSZCZEGÓLNIENIE	2012	2013	2014	2015
Liczba rodzin	337	367	379	386
Liczba osób w rodzinach	619	666	654	667
Wydatki budżetu na przeciwdziałanie alkoholizmowi:	2 172 517	2 307 882	2 038 290	2 145 791
Średnia pomoc na 1 osobę w rodzinie z problemem:	3 510 zł	3 465 zł	3 117 zł	3 217 zł
Średnia pomoc na 1 osobę jako odsetek roku poprzedniego		98,7%	89,9%	103,2%

Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej na rok 2014 dla gminy miejskiej Rybnik. OPS w Rybniku

Jak widać w powyższej tabeli, liczba rodzin w Rybniku otrzymujących w 2015 r. wsparcie z powodu alkoholizmu wynosiła **386** (przy oszacowanej liczbie takich rodzin 2 058) zaś liczba osób w tych rodzinach – odpowiednio **667 osób** (przy oszacowanej liczbie osób w rodzinach: 3 560). Wynika z tego, że **pomocą społeczną jest objęte niespełna 19% osób, których faktycznie – bezpośrednio lub pośrednio – dotyczy uzależnienie od alkoholu** (oraz prawdopodobnie w ogóle nie obejmuje ponad 10 tysięcy osób nadużywających alkoholu, lub szerzej – 17,5 tysiąca osób, w rodzinach których nadużywa się alkoholu).

Konkluzja 24. Jest istotne, aby przeciwdziałanie alkoholizmowi w Rybniku było planowane ze świadomością prawdziwej skali zjawiska: punktem wyjścia nie może być **667 osób** widocznych w systemie wsparcia (to osoby w rodzinach, gdzie przyznano wsparcie z powodu alkoholizmu), ale blisko **3,6 tysiąca osób** w rodzinach faktycznie dotkniętych problemem uzależnienia, oraz **17,5 tysiąca osób** z rodzin, gdzie nadużywa się alkoholu.

Konkluzja 25. W latach 2012 – 2015 wysokość środków w budżecie miasta Rybnika na przeciwdziałanie alkoholizmowi była względnie stała (wahała się od 2 do 2,3 mln zł) a w tym samym czasie liczba beneficjentów pomocy społecznej z uwagi na alkoholizm nawet wzrosła o 12%.

Badanie ESPAD (Europejski Program Badań Szkolnych nad Używaniem Alkoholu i innych Substancji Psychoaktywnych), które jest powtarzane co 4 lata w wielu krajach Europy, w tym w Polsce, pozwala śledzić zmiany w zakresie używania tego rodzaju substancji. Badania te były przeprowadzone w roku 2007, 2011 oraz 2015 (dla tych ostatnich nie ma jeszcze wyników). Uczestniczy w nich młodzież z dwóch grup wiekowych: uczniowie klas trzecich gimnazjum (15-16 lat) i uczniowie klas drugich szkół ponadgimnazjalnych (17-18 lat). Dzięki takiemu podziałowi możemy zaobserwować zmiany w zachowaniach i postawach nastolatków w dwóch momentach procesu dojrzewania. Badania pokazują poziom rozpowszechnienia zjawiska używania i nadużywania różnych środków psychoaktywnych, wiek inicjacji, dostępność, częstotliwość sięgania po nie i inne. **Poniższe cztery tabele zawierają dane procentowe dla Polski ogółem; z braku szczegółowych badań lokalnych należy je przyjąć jako podstawę oszacowania dla Rybnika: podobny odsetek uczniów w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych może być zagrożony narkomanią w Rybniku.**

Tab. 74. Odsetek uczniów trzecich klas gimnazjum, którzy choć raz w życiu używali narkotyków.

Rodzaj substancji	2007 r.		2011 r.	
	Chłopcy	dziewczęta	Chłopcy	dziewczęta
marihuana/haszysz	33%	22%	40,1%	25,3%
Amfetamina	13%	6%	6,3%	5,4%
Ekstazy	12%	4%	5,5%	2,9%
wziewne (kleje, aerozole itp.)	11%	7%	10,3%	12,3%
leki OTC uspokajające lub nasenne	16%	22%	7,5%	14,7%

Źródło: wyniki badania ESPAD 2007 i 2011, Krajowe Biuro Przeciwdziałania Narkomanii

Tab. 75. Odsetek wśród uczniów drugich klas szkoły ponadgimnazjalnej po inicjacji narkotykowej

Rodzaj substancji	2007 r.		2011 r.	
	Chłopcy	dziewczęta	Chłopcy	Dziewczęta
marihuana/haszysz	47%	33%	52,7%	36,4%
Amfetamina	15%	12%	7%	6,1%
Ekstazy	14%	8%	5,4%	2,4%
wziewne (kleje, aerozole itp.)	10%	7%	7%	3,7%
leki OTC uspokajające lub nasenne	20%	27%	8,7%	14,8%

Źródło: wyniki badania ESPAD 2007 i 2011, Krajowe Biuro Przeciwdziałania Narkomanii

Tab. 76. Odsetek uczniów gimnazjów, którzy w ciągu ostatnich 30 dni używali narkotyków

Rodzaj substancji	2007 r.		2011 r.	
	Chłopcy	dziewczęta	Chłopcy	dziewczęta
Amfetamina	11%	2%	0,4%	0,6%
Ecstasy	9%	2%	0,6%	0,2%

Źródło: wyniki badania ESPAD 2007 i 2011, Krajowe Biuro Przeciwdziałania Narkomanii

Tab. 77. Odsetek uczniów szkoły ponadgimnazjalnej, którzy w ciągu ostatnich 30 dni używali narkotyków

Rodzaj substancji	2007 r.		2011 r.	
	Chłopcy	dziewczęta	Chłopcy	dziewczęta
Amfetamina	9%	5%	1,4%	1%
Ecstasy	9%	4%	1,6%	0,5%

Źródło: wyniki badania ESPAD 2007 i 2011, Krajowe Biuro Przeciwdziałania Narkomanii

Skuteczną profilaktykę szkodliwego używania środków psychoaktywnych bardzo utrudnia zdarzająca się swoista narkofobia wśród niektórych, niedostatecznie wyedukowanych pracowników instytucji

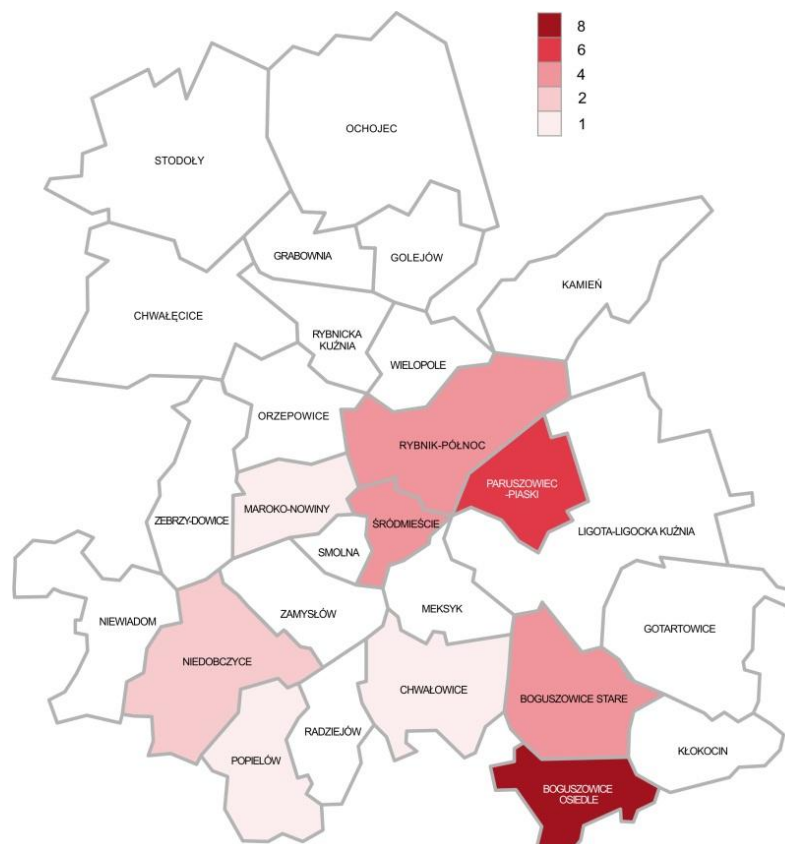
odpowiedzialnych za tę profilaktykę. Chodzi o utrzymujące się stereotypy i uprzedzenia prowadzące do stygmatyzacji użytkowników i kreujące negatywne postawy osób i instytucji zobowiązanych do zajmowania się ich problemami. Praktyka wielu miast potwierdza, że wśród nauczycieli, wychowawców w placówkach zajmujących się młodzieżą, urzędników instytucji samorządowych czy funkcjonariuszy różnych służb nadal zdarzają się postawy lękowe i oceniające traktowanie użytkowników środków psychoaktywnych jako niebezpiecznych i godnych potępienia. Taka postawa – nawet jednostkowa – realnie utrudnia prawidłowe wdrażanie działań profilaktycznych i zaradczych. Jednym ze skutków opisanego zjawiska jest słabość profilaktyki prowadzonej w szkołach. Należy również zauważyć, że w ostatnich latach obserwuje się w skali kraju wzrost ilości tzw. uzależnień krzyżowych (np. od alkoholu i barbituranów naraz). Coraz częściej mówi się zatem o substancjach psychoaktywnych, nie rozdzielając ich na alkohol, narkotyki i inne grupy. Służy to podejmowaniu działań kompleksowych w zakresie profilaktyki i terapii.

Tab. 78. Pomoc i wsparcie przyznane z uwagi na narkomanię (2012 – 2015)

WYSZCZEGÓLNIENIE	2012	2013	2014	2015
Liczba rodzin	13	21	28	29
Liczba osób w rodzinach	20	34	48	50
Kwoty w budżecie na przeciwdziałanie narkomanii	500 554	493 096	615 499	360 000

Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej na rok 2014 dla gminy miejskiej Rybnik. OPS w Rybniku

Ryc. 31. Odnotowana w poszczególnych dzielnicach liczba problemów narkotykowych (2014)

Opracowanie własne na podstawie danych OPS w Rybniku.

Z uwagi na znikomą próbę powyższy kartogram *de facto* ma znaczenie czysto umowne. **Faktyczny rozkład przestrzenny i skala problemu narkomanii wymaga dopiero zbadania solidnym badaniem lokalnym.**

2.8.1.3. Zagrożenie przemocą domową

Przemoc w rodzinie (inaczej: przemoc domowa) nie jest problemem indywidualnym, lecz społecznym i z tego punktu widzenia jest ważnym polem realizacji polityki społecznej. Powszechnie przyjmuje się, że przemoc domowa, to działanie:

- intencjonalne i skierowane przeciwko innym członkom rodziny – to zamierzone działanie lub zaniechanie mające na celu całkowitą kontrolę nad ofiarami;
- naruszające prawa i dobra osobiste ofiar – sprawca wykorzystując swoją przewagę narusza podstawowe prawa, np. prawo do nietykalności fizycznej, godności, szacunku;
- wykorzystujące wyraźną asymetrię sił – ofiara jest słabsza, a sprawca silniejszy;
- powodujące ból i cierpienie – sprawca naraża zdrowie i życie ofiar na poważne szkody, co powoduje, że ofiary mają mniejszą zdolność do samoobrony.

Można wyodrębnić następujące rodzaje przemocy:

1. **Przemoc fizyczna** – wszelkiego rodzaju działania bezpośrednie z użyciem siły, których rezultatem jest nieprzypadkowe zranienie, np. popychanie, obezwładnienie, policzkowanie, szczypanie, kopanie, duszenie, bicie otwartą ręką, pięścią lub przedmiotami, oblewanie wrzątkiem lub substancjami żrącymi, użycie broni.
2. **Przemoc psychiczna** – prowadzi do zniszczenia pozytywnego obrazu własnej osoby, wykorzystuje mechanizmy psychologiczne, np. wyśmiewanie, poniżanie, upokarzanie, zawstydzanie, narzucanie własnych poglądów, ciągłe krytykowanie, kontrolowanie, ograniczanie kontaktów z innymi ludźmi, stosowanie gróźb, szantażowanie.
3. **Przemoc seksualna** – wymuszanie różnego rodzaju niechcianych zachowań w celu zaspokojenia potrzeb seksualnych sprawcy, np. nieakceptowanych pieszczot i praktyk seksualnych, seksu z osobami trzecimi, sadystycznych form współżycia, a także krytykowanie zachowań seksualnych.
4. **Przemoc ekonomiczna** – prowadzi do całkowitego uzależnienia finansowego od sprawcy, np. poprzez odbieranie zarobionych pieniędzy, uniemożliwianie podjęcia pracy, niezaspokajanie podstawowych potrzeb materialnych rodziny, okradanie, zaciąganie kredytów i zmuszanie do zaciągania pożyczek wbrew woli współmałżonka.
5. **Zaniedbanie** – ciągłe niezaspokajanie podstawowych potrzeb fizycznych i emocjonalnych, pozostawianie osoby, względem której jest się obowiązany do opieki, w sytuacjach zagrażających bezpośrednio jej życiu lub zdrowiu – dotyczy to szczególnie dzieci, osób niepełnosprawnych i niesamodzielnych osób w podeszłym wieku.

W świetle ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie:

„Przemoc w rodzinie to jednorazowe lub powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób najbliższych lub innych osób wspólnie zamieszkujących lub gospodarujących, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną,

powodujące szkody na ich zdrowiu psychicznym lub fizycznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą.”

Nasilenie zjawiska przemocy domowej w Rybniku i jego charakterystykę z uwagi na to kto dopuszcza się aktów przemocy domowej i wobec kogo, przedstawia poniższa tabela.

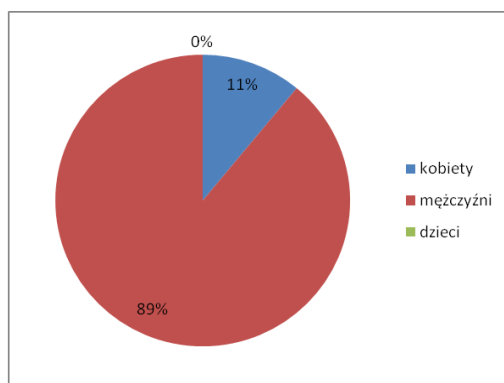
Tab. 79. Rybnik – analiza krzyżowa przemocy domowej: „SPRAWCY a OFIARY” (rok 2014).

2014		OFIARY (OSOBY DOŚWIADCZAJĄCE PRZEMOCY):			
		Kobiety	Mężczyźni	Dzieci	RAZEM
SPRAWCY (OSOBY STOSUJĄCE PRZEMOC):	Kobiety	16	17	24	57
	Mężczyźni	396	24	35	455
	Dzieci	0	0	0	0
	RAZEM	412	41	59	512

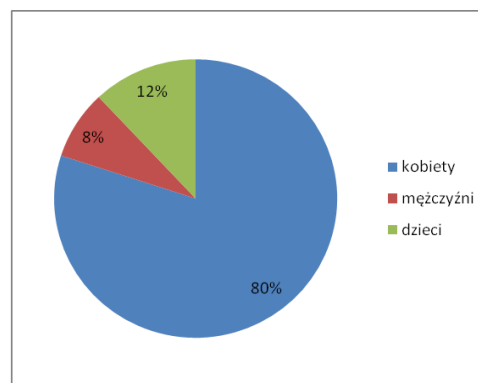
Opracowanie własne – na podstawie danych Zespołu Interdyscyplinarnego ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie

Jak wynika z danych w powyższej tabeli, zjawisko przemocy domowej nie jest bynajmniej neutralne płciowo: aż **osiemdziesięciu dziewięciu procent czynów przemocy domowej dopuszczają się mężczyźni**, kobiety zaś tylko 11% (sprawstwo dzieci nie wystąpiło w ogóle). z kolei **ofiarami są w 80% kobiety**, w 12% dzieci, a tylko w 8% mężczyźni (w tym w 4,7% przypadków – są oni ofiarami innych mężczyzn, zaś tylko w 3,3% - kobiet).

Ryc. 32. SPRAWCY przemocy: struktura grupy (Rybnik 2014).

Ryc. 33. OFIARY przemocy: struktura grupy (Rybnik 2014).

Opracowanie własne – na podstawie danych Zespołu Interdyscyplinarnego ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie

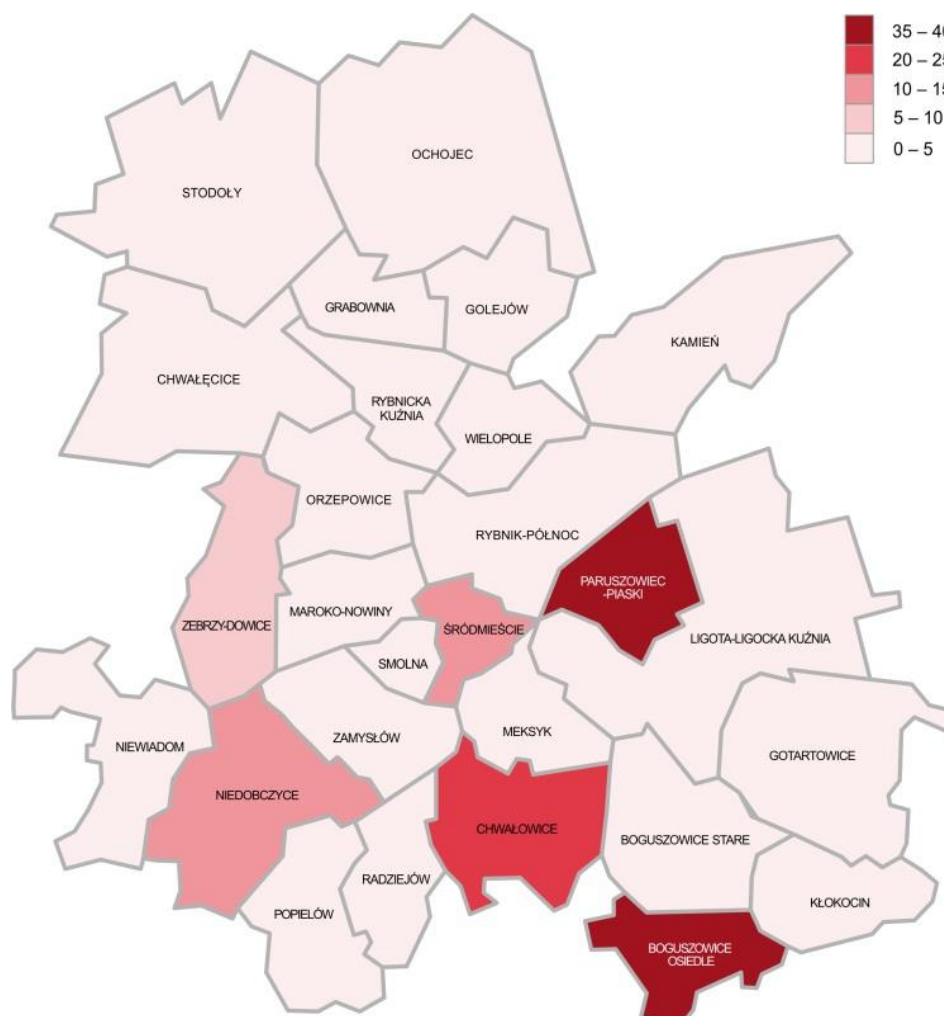
Konkluzja 26. Przemoc ma płeć! Aż **77,3% wszystkich czynów przemocy domowej to przemoc mężczyzn wobec kobiet**. Tylko 3,3% to przemoc kobiet wobec mężczyzn. Ta konkluzja – pozornie oczywista – w praktyce powinna być przesłanką do stałego sprawdzania, czy w systemie przeciwdziałania przemocy jest należycie uwzględniony fakt, że zdecydowana większość sprawców to mężczyźni, a ofiar - kobiety. Niewystarczająca wrażliwość systemu na ten fakt może się przejawiać np. w formie utrwalania się praktyki udzielania schronienia ofiarom, zamiast usuwania z mieszkania sprawców, co dzieje się pod pretekstem, że dane miasto dysponuje tylko placówką pobytową dla kobiet a nie ma gdzie udzielić noclegu mężczyznom-sprawcom.

Tab. 80. Pomoc i wsparcie przyznane z uwagi na przemoc w rodzinie (2012 – 2015)

WYSZCZEGÓLNIENIE	Nr	2012	2013	2014	2015
Liczba rodzin	1	57	39	38	40
Liczba osób w rodzinach	2	185	139	136	138
Kwoty w budżecie na przeciwdziałanie przemocy domowej	3	12 000	25 500	51 231	38 460

Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej na rok 2014 dla gminy miejskiej Rybnik. OPS w Rybniku

Przybliżone rozmieszczenie przestrzenne zjawiska przemocy domowej w dzielnicach pokazuje mapa.

Ryc. 34. Liczba osób zagrożonych przemocą domową (2014).

Źródło: Opracowanie – za projektem Programu Rewitalizacji – na podstawie danych U.M. Rybnik.

2.8.2. Opis działań podejmowanych dotychczas w zakresie uzależnień i przemocy

2.8.2.1. Działania w zakresie przeciwdziałania alkoholizmowi i narkomanii

Miasto Rybnik corocznie uchwała połączony w jeden dokument roczny Miejski Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych i Narkomanii na dany rok. Realizacja zadań programu jest finansowana ze środków pochodzących z dochodów z opłat pobieranych przez gminę Rybnik

za zezwolenia na sprzedaż napojów alkoholowych. Działania programu – realizowane w oparciu o zasadę pomocniczości – adresowane są do osób fizycznych i prawnych, realizujących zadania na rzecz profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, narkomanii oraz przeciwdziałania przemocy w rodzinie w społeczności lokalnej oraz wszystkich mieszkańców Rybnika. Program jest skierowany w szczególności do:

- osób uzależnionych i ich rodzin,
- dzieci i młodzieży, w tym m.in. z grup podwyższonego ryzyka, ze środowisk zagrożonych z powodu dysfunkcji lub sytuacji społeczno-psychologicznej, a także ich rodziców,
- grup samopomocy osób uzależnionych i ich rodzin,
- osób zawodowo zajmujących się profilaktyką, rozwiązywaniem problemów alkoholowych i narkomanii oraz przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie,
- ofiar i sprawców przemocy domowej.

Jeśli chodzi o problem narkotykowy, w diagnozie odnotowano swoistą postawę lękową wśród służb odpowiedzialnych za profilaktykę, skutkującą niechęcią do ujawniania faktycznej skali zjawisk (poprzez „niezauważanie” i nieodnotowywanie przypadków), a w przypadkach ujawnienia zjawiska – reakcjami nieprofesjonalnymi i nieskutecznymi. Odejście od takiej praktyki wymaga modyfikacji postaw tych osób i nabycia przez nie nowych kompetencji, a szkolenia w tym zakresie powinien zagwarantować system polityki społecznej. Także edukacja adresowana do szerokich grup społecznych (populacji uniwersalnej) zamiast straszyć narkotykami i potęgować narkofobię, powinna koncentrować się na realistycznym przedstawieniu problemów i przeciwdziałać uprzedzeniom.

2.8.2.2. Działania w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie

W Rybniku realizowany jest obecnie Miejski Program Przeciwdziałania Przemocy i Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2016-2021⁴⁸. Jako cel ogólny programu zostało wskazane **prowadzenie działań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w mieście Rybniku**⁴⁹, zaś jako trzy cele szczegółowe – odpowiednio:

1. Prowadzenie działań skierowanych do osób doświadczających przemocy,
2. Prowadzenie oddziaływań wobec osób stosujących przemoc,
3. Prowadzenie działań profilaktycznych ukierunkowanych na poszerzenie świadomości mieszkańców Miasta Rybnika na temat przemocy w rodzinie.

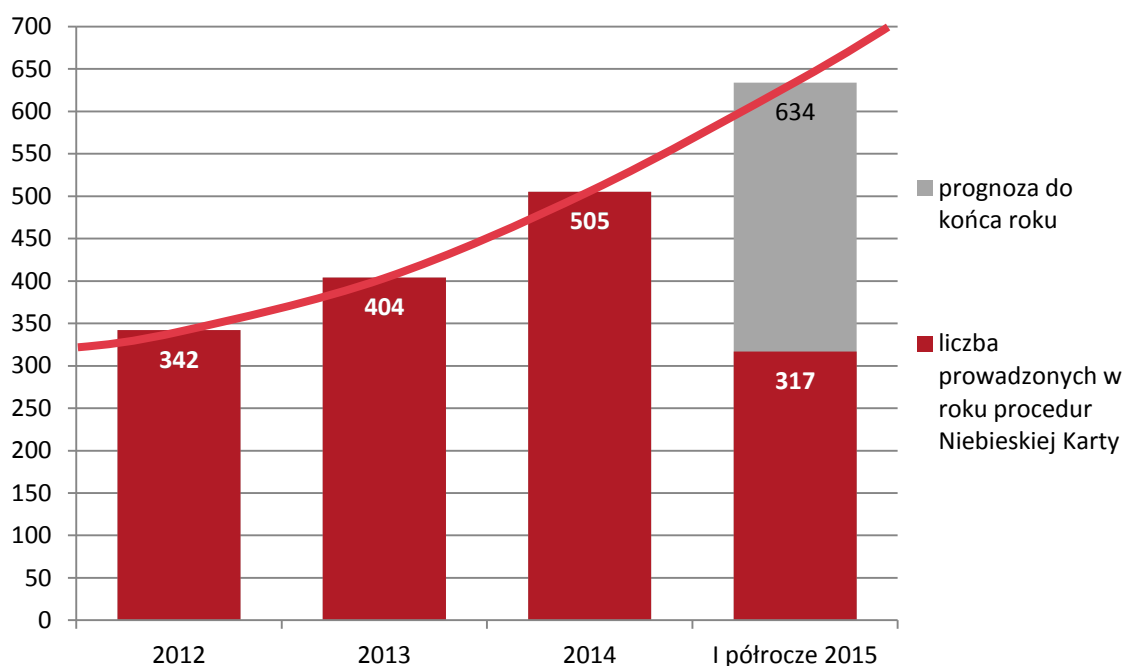
W Programie, w skrótovej części diagnostycznej pojawia się ujęta w tabelę informacja o wieloletniej dynamice liczby prowadzonych procedur Niebieskiej Karty.

---

⁴⁸ W Rybniku realizowany jest obecnie Miejski Program Przeciwdziałania Przemocy i Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2016-2021 został przyjęty Uchwałą Rady Miasta Rybnika nr 274/XVI/2015 z dnia 2015-12-17. Program ten jest kontynuacją poprzedniego czteroletniego programu na lata 2012 – 2015

⁴⁹ Wskazanie jako celu „prowadzenia działań” nie jest prawidłowe. Celem programu strategicznego powinien być jakiś skonkretyzowany przyszły stan rzeczy, który ma być osiągnięty dzięki programowi, nie zaś samo *prowadzenie działań*.

Ryc. 35. Liczba prowadzonych procedur Niebieskiej Karty (2012 – 2015): dynamika wieloletnia

Źródło: Miejski Program Przeciwdziałania Przemocy i Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2016-2021.
Prognoza dla II połowy 2015 roku: opracowanie własne

Jak widać, dynamika ta jest silnie narastająca. Nie musi to świadczyć o narastaniu w takim tempie samego zjawiska przemocy domowej w Rybniku. Przyczyną może być także – co jest dużo prawdopodobniejsze – **skuteczniejsze z roku na rok reagowanie systemu na przemoc w rodzinie** i zakładanie Niebieskich Kart w większej ilości przypadków.

Z danych Ośrodka Pomocy Społecznej wynika z kolei, że programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przemocy domowej są realizowane w bardzo niewielkiej liczbie. Gdyby porównać liczbę Niebieskich Kart z liczbą programów korekcyjnych, to są one realizowane zaledwie w 3 – 6% przypadków, (a jeśli potwierdziłyby się prognozy dla roku 2015 to w tym roku byłoby to zaledwie w 1,6%). To bardzo mało w porównaniu z potrzebami.

Tab. 81. Program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie

	2012	2013	2014	2015 (prognoza)
Liczba osób korzystających z usług:	10	24	17	10
Programy jako odsetek liczby Niebieskich Kart:	2,9%	5,9%	3,4%	1,6%

Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej na rok 2014 dla gminy miejskiej Rybnik. OPS w Rybniku

2.8.2.2.1. Zespół Interdyscyplinarny w Rybniku

Głównym wykonawcą zadań programu jest Zespół Interdyscyplinarny w Rybniku⁵⁰. Sprawozdanie z działalności Zespołu za 2014 rok wyszczególnia następujące działania Zespołu:

⁵⁰ W innych miejscach tego opracowania nazywany też Zespołem Interdyscyplinarnym ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie, dla uniknięcia pomyłek z innymi zespołami o charakterze interdyscyplinarnym.

Tab. 82. Działania Zespołu Interdyscyplinarnego w Rybniku w 2014 roku

Działania Zespołu Interdyscyplinarnego w 2014 roku		Pierwsze półrocze	Drugie półrocze	Cały rok 2014
Posiedzenia Zespołu Interdyscyplinarnego		2	2	4
Spotkania grup roboczych		18	18	36
Liczba osób uczestniczących w spotkaniach grup roboczych		237	241	478
Liczba prowadzonych procedur „Niebieskie Karty”		256	249	505
Liczba procedur „Niebieskie Karty” wszczętych w 2014 roku		192	219	411
w tym z:	<i>Policji</i>	132	157	289
	<i>Ośrodka Pomocy Społecznej w Rybniku</i>	33	32	65
	<i>Ośrodka Interwencji Kryzysowej i Psychoterapii w Rybniku</i>	17	22	39
	<i>placówek oświatowych</i>	8	8	16
	<i>placówek służby zdrowia</i>	2	0	2
	<i>Miejskiej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych</i>	0	0	0
Liczba spotkań grup roboczych w ramach „Niebieskiej Karty – C”		144	80	224
Liczba spotkań grup roboczych w ramach „Niebieskiej Karty – D”		121	64	185

Źródło: Sprawozdania z działalności Zespołu Interdyscyplinarnego w 2014 roku

W 2014 roku prowadzono łącznie 505 procedur „Niebieskie Karty” w 414 rodzinach, z czego 325 zostało zakończonych. Średni czas trwania procedury wynosił około 4 miesiące. Zdecydowana większość tych zgłoszeń dotyczyła przemocy pomiędzy małżonkami i partnerami, a w dalszej kolejności przemocy pomiędzy rodzicami a ich dorosłymi dziećmi oraz przemocy wobec niepełnoletnich dzieci.

Realizacja zadań w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie spoczywa głównie na pracownikach Zespołu ds. Przemocy OPS w Rybniku i dzielnicowych Komendy Miejskiej Policji w Rybniku. Pracownicy Zespołu ds. Przemocy są jednocześnie koordynatorami prac grup roboczych działających w ramach procedury, a OPS zapewnia obsługę Zespołu Interdyscyplinarnego i organizację prac grup roboczych.

Warto porównać dynamikę niektórych działań dotyczących przemocy w kolejnych latach.

Tab. 83. Wybrane działania adresowane do ofiar i sprawców przemocy w latach 2013 – 2014

Dane za lata:*	2013	2014
WYBRANE DZIAŁANIA NA RZECZ OFIAR PRZEMOCY		
udzielenie ofierze schronienia w schronisku „Przytulisko”	19	67
program wspierający dla osoby doświadczającej przemocy	77	327
opracowane nowe projekty wspierające	14	15
WYBRANE DZIAŁANIA WOBEC SPRAWCÓW PRZEMOCY		
nakaz opuszczenia mieszkania przez osoby stosujące przemoc	18	39
zakaz kontaktowania się osób stosujących przemoc z członkami rodziny	21	31

Opracowanie własne na podstawie materiałów Zespołu Interdyscyplinarnego w Rybniku (półrocznych sprawozdań z działalności Zespołu i rocznych – z realizacji Programu).

*Dane za rok 2013 wzięto ze sprawozdania rocznego zaś dane za rok 2014 zsumowano z dwóch sprawozdań półrocznych.

Konkluzja 27. Z powyższych danych (o ile zostały one dostarczone zgodnie ze stanem faktycznym) wynika, że w roku 2014 ilość sprawców, wobec których zastosowano działania separujące ich od ofiar, wzrosła o 179%, jednak w tym samym czasie **liczba ofiar, którym udzielono schronienia wzrosła o 352%**, a więc rosła prawie dwukrotnie dynamiczniej. To absolutnie nieprawidłowy kierunek. Celem systemu jest pozostawianie 100% ofiar w miejscu zamieszkania, a w każdym

przypadku gdzie potrzebne jest odseparowanie ich od sprawcy, powinno to następować w formie nakazu opuszczenia miejsca zamieszkania i/lub sądowy zakaz zbliżania się. **Ilość sytuacji w których to ofiara opuszcza miejsce zamieszkania, powinna zmierzać do zera.**

W sposobie zorganizowania wewnętrznej sprawozdawczości Zespołu Interdyscyplinarnego niepokoi skupienie się na wskaźnikach pracy własnej, a nie na wskaźnikach obrazujących samo zjawisko przemocy domowej (takie właśnie dane – będące przecież w posiadaniu Zespołu – byłyby dużo wartościowsze sprawozdawczo dla Miasta Rybnika). Wskutek ich braku obecnie system nie gromadzi wiedzy statystycznej obrazującej samo zjawisko przemocy i nie da się stwierdzić, które jego elementy nasilają się, a które zanikają. Przykładowo: w sprawozdaniu (którego wzór jest obecnie ustalony w Programie Przeciwdziałania Przemocy i Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2016-2021) są rubryki do wpisania liczby prowadzonych procedur, czy działań oraz liczby osób korzystających z poszczególnych działań. **Nie ma natomiast rubryk, gdzie można by wpisać tak podstawową informację, jak ogólną liczbę ofiar (osób doświadczających przemocy).**

Konkluzja 28. Należy doprecyzować, co obejmuje roczna sprawozdawczość w zakresie przemocy domowej: procedury rozpoczęte w danym roku, zakończone czy realizowane w danym roku? Brak takiego doprecyzowania powoduje, że procedury realizowane na przełomie roku mogą pojawić się w statystykach obu lat, zakłócając obraz.

Konkluzja 29. Należy uzupełnić formularz sprawozdawczy zamieszczony w V części *Programu Przeciwdziałania Przemocy i Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2016-2021* **co najmniej** o następujące informacje:

- 1) liczbę ofiar przemocy – całkowitą, oraz w podziale na rodzaje doznawanej przemocy (jedna ofiara może doznawać wielu rodzajów przemocy, więc liczby częściowe nie sumują się do 100%),
  - 2) liczbę ofiar, które doznają przemocy ponownie ze strony tego samego sprawcy pomimo wcześniejszej interwencji odnotowanej jako zakończona sukcesem,
  - 3) liczbę sprawców nie tylko całkowitą (obecnie rubryka 7) ale także w podziale na rodzaje stosowanej przemocy (jeden sprawca może stosować wiele rodzajów przemocy, więc liczby częściowe nie sumują się do 100%),
  - 4) Liczbę sytuacji, w których przemoc przerwano przez udzielenie schronienia ofierze(a nie tylko ilość osób, bo w pojedynczym przypadku ofiar może być kilka),
  - 5) Liczbę sytuacji, w których przemoc przerwano przez usunięcie sprawcy z mieszkania i uzyskanie zakazu zbliżania się do ofiary,
- Warto rozważyć odnotowywanie w sprawozdaniach zjawisko współwystępowania przemocy z uzależnieniami jako jej przyczyną (z uwzględnieniem rodzaju uzależnień).

Konkluzja 30. Statystyka zakończonych procedur Niebieskich Kart powinna uwzględniać przyczynę zakończenia procedury (nie można np. w jednej kategorii statystycznej umieszczać przypadków zamknięcia Niebieskiej Karty z uwagi na trwałą poprawę w rodzinie, oraz – z uwagi na śmierć ofiary)

Konkluzja 31. Przydatna jako element diagnozowania zjawiska przemocy domowej będzie analiza krzyżowa *sprawcy/ofiary* w podziale na mężczyzn, kobiety i dzieci, jaką sporządzono na użytek niniejszej diagnozy (tab. 75).

2.8.2.2.2. Ośrodek Interwencji Kryzysowej i Psychoterapii w Rybniku

Ośrodek Interwencji Kryzysowej i Psychoterapii w Rybniku prowadzi działania związane z ochroną osób doświadczających przemocy w rodzinie. Praca z ofiarami przemocy w rodzinie wymaga odmiennych form pomocy w zakresie interwencyjnym, terapeutycznym, socjalnym, wspomagającym, prawnym i medycznym od pracy z osobami będącymi w sytuacji kryzysowej. Wymaga również innych

warunków, m. in. ofiara ma prawo być fizycznie odizolowana od sprawcy. W Ośrodku jest to możliwe częściowo tylko na terenie schroniska (II piętro w budynku), niemożliwe w sytuacji, kiedy sprawca chce skorzystać z form pomocy świadczonych przez pracowników Ośrodka (np. problemy uzależnień, emocjonalne, bytowe, rodzicielskie, zawodowe lub inne, I piętro w budynku). Również programy korekcyjno-edukacyjne dla sprawców przemocy w rodzinie nie mogą być realizowane w miejscach pobytu ofiar przemocy, dlatego na realizację programu Ośrodek pozyskuje obecnie pomieszczenie zewnętrzne. Mając na uwadze, że do momentu kiedy system wyprowadzania ofiar przemocy w rodzinie z domu jest normą, a nie działa skutecznie prawo w zakresie izolacji, karania i resocjalizacji sprawców przemocy, pomoc w formie bezpiecznego schronienia i wspierania ofiar przemocy jest bezwzględnie obowiązkiem społeczeństwa. Rozdzielenie osób doświadczających przemocy w rodzinie od osób będących w sytuacji kryzysowej ma głęboki sens terapeutyczny. Także obie grupy wymagają innej formy pomocy w sensie opiekuńczym, socjalnym i materialnym oraz wspierania w codziennych sytuacjach bytowych. Rozdzielenie zadań pomocowych, oddzielnie na ofiary przemocy w rodzinie i osoby, które przejściowo znalazły się w trudnej sytuacji życiowej – kryzysowej, ma bezpośrednie przełożenie na charakter i formę pomocy, jej częstotliwość, oraz umiejętności, dyspozycyjność i kompetencje pracownika, które bezwzględnie muszą być zgodne z ustawowymi wymogami.

2.8.3. Prognoza rozwoju sytuacji w zakresie uzależnień i przemocy w rodzinie

Prognoza rozwoju sytuacji w zakresie zagrożeń przemocą i uzależnieniami ma charakter ekstrapolacyjny, tzn. polega na przedłużeniu w przyszłość dotychczasowych trendów obserwowanych zjawisk. Zakłada się że będzie następowało to w tempie średnim dla czterech ostatnich lat.

Brak obecnie danych, z których wynikałyby wskazania do korekty takiej ekstrapolacyjnej prognozy.

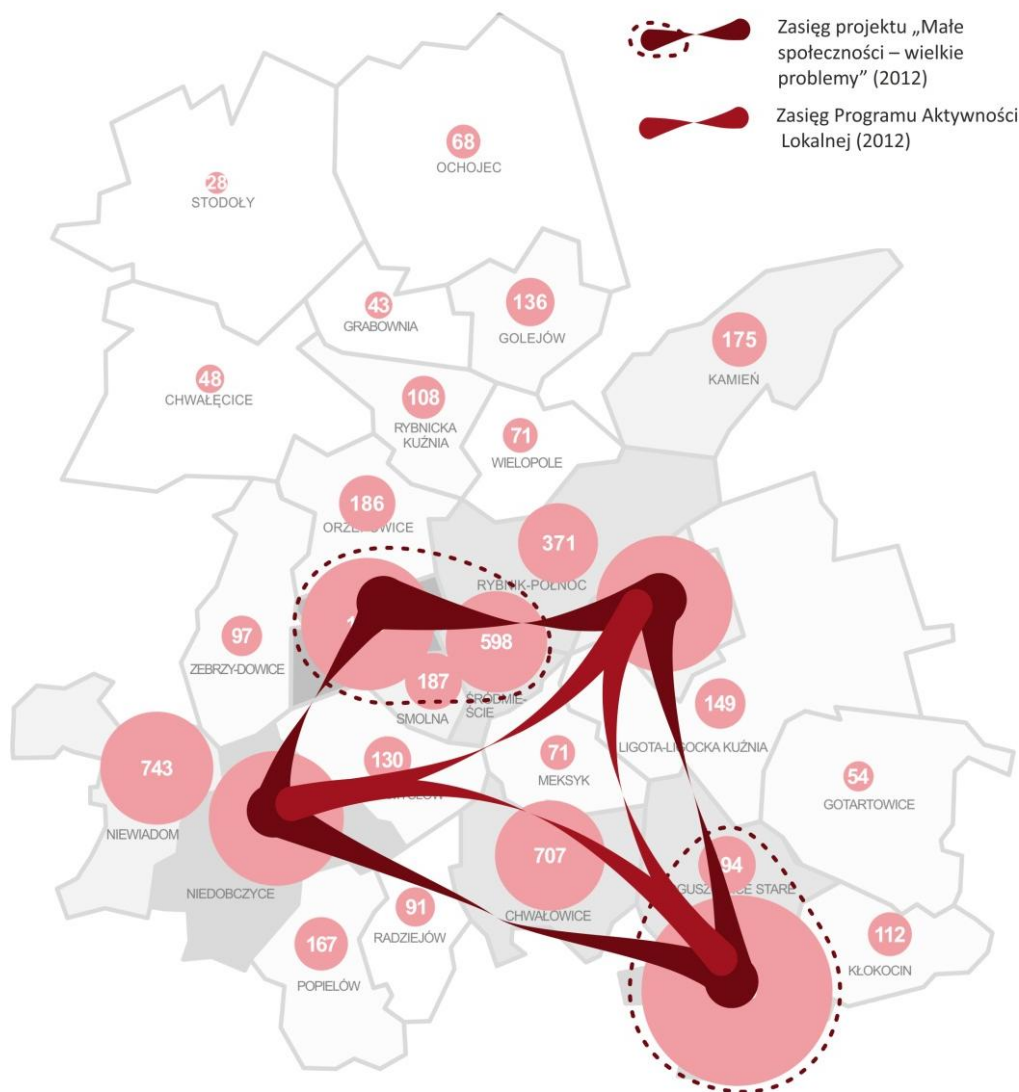
2.9. Analiza obrazu diagnostycznego

Przedstawiony dotychczas obraz diagnostyczny teraz zostanie przeanalizowany i podsumowany przez sformułowanie wniosków strategicznych i rekomendacji.

2.9.1. Uogólnienie danych przestrzennych o koncentracjach problemów

Obraz diagnostyczny przestrzennego rozkładu problemów społecznych, w szczególności ich koncentracji i szczególnie wysokich natężeń wymaga głębszego komentarza. Wydaje się, że **dotychczasowy obraz przestrzennej mapy tych problemów wynikał głównie z wielkości strumieni świadczeń pomocy społecznej kierowanych do poszczególnych dzielnic**. Program badawczy „Małe społeczności – wielkie problemy” (2012) oraz Program Aktywności Lokalnej (2013) ukształtowały obraz priorytetowych obszarów polityki społecznej, jak na kartodiagramie poniżej: Program „Małe społeczności – wielkie problemy” objął uwagę czworokąt dzielnic: Maroko-Nowiny (wraz ze Śródmieściem) – Paruszowiec-Piaski – Boguszowice Osiedle – Niedobczyce, a Program Aktywności Lokalnej był realizowany w trójkącie obszarów problemowych Paruszowiec-Piaski – Boguszowice Osiedle – Niedobczyce, a więc – wyłączając obszar ścisłego centrum miasta.

Ryc. 36. Dotychczasowy obraz obszarów priorytetowych polityki społecznej

Opracowanie własne

Prawdopodobnie warto rozważyć nieco inny rozkład terytorialnych priorytetów polityki społecznej. Proponowany poniżej obraz „dwóch trójkątów bermudzki Rybnika” może dać nowe spojrzenie na zadania strategiczne polityki społecznej. Wynika on nie tyle z wielkości strumieni świadczeń (zrozumiałe, że dzielnica osiemnastotysięczna może wchłaniać więcej świadczeń, niż czterotysięczna), co z wielkości **natężenia problemów**. W takim ujęciu otrzymujemy inny obraz, z dominującym „trójkątem bermudzki” problemów: **Paruszowiec-Piaski – Boguszowice Osiedle – Niewiadom**.

2.9.2. Analiza SWOT

2.9.2.1. Objaśnienie metodyczne:

Analiza SWOT to heurystyczna technika porządkowania listy zidentyfikowanych w toku diagnozy czynników strategicznych (faktów wpływających istotnie na sytuację społeczną w Rybniku). Polega ona na posegregowaniu zbioru czynników na cztery podzbiory, nazwane z angielskiego: **Strengths** (mocne strony), **Weaknesses** (słabe strony), **Opportunities** (szanse) i **Threats** (zagrożenia), przy czym podział na podzbiory jest adekwatny (każdy czynnik strategiczny należy do któregoś z podzbiorów) i rozłączny (żaden czynnik nie należy jednocześnie do więcej niż jednego podzbioru).

- Mocne strony to wszelkie fakty mające **p o z y t y w n y** wpływ na sytuację społeczną Rybnika, które samorząd miasta **m o ż e** kształtować sprawczo (a więc – może nimi zarządzać).
- Słabe strony to wszelkie fakty mające **n e g a t y w n y** wpływ na sytuację społeczną Rybnika, które samorząd miasta **m o ż e** kształtować sprawczo (a więc – może nimi zarządzać).
- Szanse to wszelkie fakty mające **p o z y t y w n y** wpływ na sytuację społeczną Rybnika, których samorząd miasta **n i e** **m o ż e** kształtować sprawczo (lecz może na nie reagować).
- Zagrożenia to wszelkie fakty mające **n e g a t y w n y** wpływ na sytuację społeczną Rybnika, których samorząd miasta **n i e** **m o ż e** kształtować sprawczo (lecz może na nie reagować).

Tu zastosowano rozszerzoną analizę SWOT⁵¹, polegającą na tym, że do każdego zidentyfikowanego czynnika strategicznego dodano ocenę jego **randgi** (stopnia jego ważności dla całej Strategii) i **zmienności** (tendencji rozwojowej w czasie). Po pierwsze uporządkowano czynniki strategiczne każdego z czterech rodzajów od najważniejszych strategicznie do najmniej ważnych. W tym celu zespół ekspercki poprzez głosowanie nadał każdemu czynnikowi rangę ważności w skali od 1 do 5. Przyjęto następujące oceny czynników ze względu na uzyskaną rangę:

5 i więcej	– czynnik kluczowo ważny,
3,5 – 4,49	– czynnik bardzo ważny,
2,5 – 3,49	– czynnik ważny,
1,5 – 2,49	– czynnik mało ważny,
poniżej 1,5	– czynnik znikomo ważny.

Po drugie, oceniono czy nasilenie danego czynnika lub jego znaczenie dla powodzenia Polityki zmieniłoby się w ciągu najbliższych czterech lat, gdyby Polityka nie została podjęta. Posłużono się tu pięciostopniową skalą, gdzie 1 oznacza *czynnik gwałtownie słabnący*, 2 – *czynnik słabnący*, 3 – *czynnik stabilny*, 4 – *czynnik narastający*, wreszcie 5 – *czynnik gwałtownie narastający*. Wektor zmienności ustalano także przez głosowanie w zespole. Dla wyrazistego zobrazowania trendów zmian w tabelach analizy zamiast cyfr użyto symboli graficznych – odpowiednio skierowanych strzałek: 1 = ↓, 2 = ↘, 3 = →, 4 = ↗ i 5 = ↑.

Ostatecznie za **czynniki istotne strategicznie** uznano czynniki o randze co najmniej 2,5 oraz te czynniki z przedziału 1,5 – 2,5, które miały wektor rosnący (za strategiczne uznano by także czynniki o randze poniżej 1,5 z wektorem *gwałtownie rosnącym*, lecz w analizie takie czynniki nie ujawniły się). Pozostałe zidentyfikowane czynniki uznano za nieistotne strategicznie.

⁵¹ Niniejsza autorska wersja W. Kłosowskiego metodyki rozszerzonej analizy SWOT jest udostępniona na otwartej licencji

2.9.2.2. SWOT – wyniki analizy

1. Pierwotnie wytypowano do analizy blisko 160 czynników strategicznych. Ostatecznie, po kolejnych uporządkowaniach, łącząc czynniki podobne i usuwając powtarzające się, uzyskano spójną listę 59 czynników strategicznych: 20 mocnych stron, 24 słabych stron, 6 szans i 9 zagrożeń (a więc ogółem 26 czynników pozytywnych i 33 negatywne, lub w ujęciu horyzontalnym – 44 czynniki sterowalne i 15 nie-sterowalnych).
2. Z wytypowanych czynników, po dokonaniu oceny ich ważności i zmienności, 15 czynników uznano za strategicznie nieistotne (w tym 4 mocne strony, 5 słabych stron, 3 szanse i 3 zagrożenia).
3. W polu analizy pozostały **44 czynniki**, które okazały się strategicznie istotne, w tym **16 mocnych stron**, **19 słabych stron**, **3 szanse** i **6 zagrożeń** (a więc w sumie 19 czynników pozytywnych i 25 negatywnych).

MOCNE STRONY			
Nr	Opis czynnika strategicznego	Ranga	Wektor
1	Przekonanie mieszkańców o możliwościach wpływania na rozwój miasta	4,71	↗
2	Duża aktywność organizacji pozarządowych w obszarze polityki społecznej	4,56	↗
3	Rybnik jest miastem demograficznie stosunkowo „młodym”	4,42	↘
4	Rybnik ma wysoką stabilność środowisk wychowawczych	4,26	→
5	Relatywnie dobra sytuacja na rynku pracy	4,11	→
6	Rybnik ma wysoki przyrost naturalny	4,11	↗
7	Relatywnie dobra jest sytuacja na rybnickim rynku pracy	3,78	→
8	Aktywnie działający animatorzy kultury	3,49	→
9	Tempo depopulacji jest w Rybniku mniejsze niż grupy porównawczej	3,49	↘
10	Rybnik ma niski ogólny wskaźnik ubóstwa	3,31	→
11	Średnie mieszkanie w Rybniku jest stosunkowo duże	3,28	→
12	Korzystna struktura rodzin: dominują rodziny z dwójką i trójką dzieci	3,11	↘
13	Dostępność terenów zielonych i urządzeń rekreacyjnych	2,89	→
14	Zauważalna jest koncentracja firm jednoosobowych w Boguszowicach	2,71	↗
15	Ugruntowana tożsamość regionalna	2,59	↘
16	Rozwinięta, urozmaicona oferta edukacyjna	2,59	→
17	Dostępność usług medycznych w Rybniku jest dobra	2,41	↘
18	Dobrze oceniany poziom bezpieczeństwa w mieście	2,12	→
19	Dobre zaplecze instytucji kultury, urozmaicona oferta kulturalna	1,79	↘
20	Dostępność uzbrojonych terenów dla budownictwa mieszkaniowego	1,36	↗

SŁABE STRONY

Nr	Opis czynnika strategicznego	Ranga	Wektor
1	Koncentracja ubóstwa w zwartych enklawach	4,86	→
2	Niski poziom przedsiębiorczości, mała ilość mikroprzedsiębiorstw	4,71	↗
3	Program mieszkaniowy miasta nie odpowiada zdiagnozowanej sytuacji	4,56	↗
4	Rośnie stale liczba rodzin wspieranych z powodu bezdomności	4,48	↗
5	Gwałtownie rośnie zagrożenie nadużywania dopalaczy i leków OTC	4,42	↑
6	Brakuje mieszkań treningowych i chronionych	4,42	↗
7	Bardzo niska ogólna liczba mieszkań	4,42	→
8	Depopulacja postępuje szybciej niż w prognozie GUS	4,34	↗
9	Brakuje hostelu dla osób z niepełnosprawnością intelektualną	4,26	→
10	Emigracja zarobkowa części mieszkańców wykształconych i mobilnych	4,11	↗
11	Problem przemocy w rodzinie – zbyt rzadka izolacja sprawców	4,04	↗
12	Spadek wielkości środków na przeciwdziałanie uzależnieniom	3,78	→
13	Mocno niedoszacowana prawdziwa skala problemu alkoholowego	3,49	↗
14	Przegęszczenie w mieszkaniach	3,49	↗
15	Niedobór miejsc w żłobkach i przedszkolach (dla 3-latków)	3,31	→
16	Niekorzystne saldo migracji	3,28	→
17	Oferta spędzania czasu wolnego nie jest atrakcyjna dla ludzi młodych	2,89	→
18	Niewielki rozwój budownictwa wielorodzinnego w centrum	2,71	↗
19	Niewystarczająca liczba organizacji pozarządowych	2,71	→
20	Pogarszanie wskaźników obciążenia demograficznego	2,41	↘
21	Narastająca potrzeba rewitalizacji niektórych części miasta	2,12	→
22	Niska wydolność wewnętrznego układu komunikacyjnego	1,79	→
23	Małe zainteresowanie deweloperów Rybnikiem (niskie ceny)	1,49	↘
24	Brak wpływu miasta na WSS nr 3 w Rybniku-Orzepowicach	1,36	↗

SZANSE

Nr	Opis czynnika strategicznego	Ranga	Wektor
1	Możliwości dofinansowania projektów z funduszy unijnych, w tym EFS	3,78	↘
2	Rozwój nowoczesnych technologii: dostęp do informacji, komunikacja	3,49	↗
3	Upowszechnianie się zdrowego stylu życia i aktywności fizycznej	3,49	↗
4	Powiązania komunikacyjne z Aglomeracją Górnośląską	2,12	→
5	Podregion rybnicki ma wskaźnik jakości życia dobry lub bardzo dobry	1,36	→

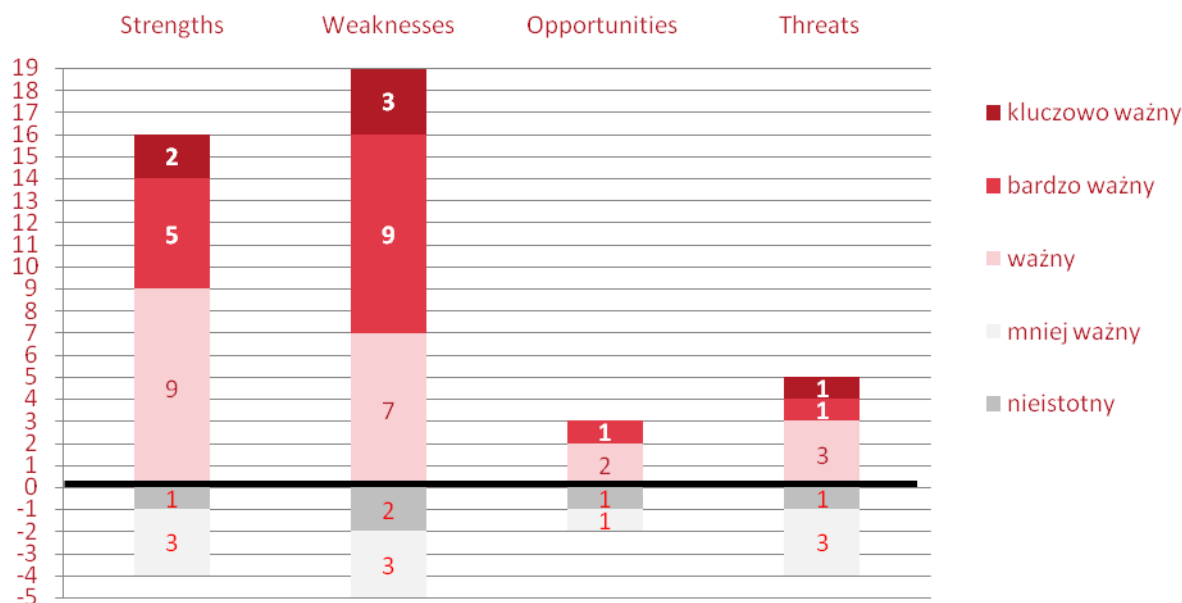
ZAGROŻENIA			
Nr	Opis czynnika strategicznego	Ranga	Wektor
1	Oferta innych ośrodków regionu jest konkurencyjna wobec Rybnika	4,56	→
2	W enklawach ubóstwa zanika pomostowy kapitał społeczny	4,48	↗
3	Niedostatki centralnego systemu wspierania niepełnosprawnych	3,41	→
4	Rybnik ma wysoki poziom zanieczyszczenia powietrza obniżający jakość życia	3,29	↗
5	Województwo śląskie ma niedobór infrastruktury opieki	2,59	→
6	Wzrasta zagrożenia chorobami cywilizacyjnymi	2,49	↗
7	Przepływ bezdomnych między miastami jest niekontrolowany	2,42	→
8	Niewystarczający poziom finansowania podmiotów leczniczych	2,19	↘
9	Województwo ma słaby kapitał społeczny i niski dobrostan społeczny	1,36	↗

2.9.2.3. SWOT – interpretacja wyników

Wynik analizy SWOT jest dość dobrze zrównoważony (co jest rzadkością w tego typu diagnozach, które z istoty skupiają się na negatywnych zjawiskach społecznych, a więc wypadają pesymistycznie).

- Strategicznych czynników negatywnych – słabych stron i zagrożeń – zidentyfikowano **dwadzieścia pięć** wobec **dziewiętnastu** pozytywnych – mocnych stron i szans.
- Wśród czynników, na które mamy sterujący wpływ (mocnych i słabych stron), dysproporcja jest zrównoważona; przewaga czynników negatywnych nad pozytywnymi jest minimalna (19 do 16). Także liczba czynników kluczowo ważnych nie jest w rażącej dysproporcji: mamy tu dwie kluczowo ważne mocne strony i trzy kluczowo ważne słabości.
- Z kolei wśród elementów stanu obiektywnego (szans i zagrożeń – na które możemy jedynie reagować, lecz nie mamy na nie wpływu sterującego), występuje wprawdzie większa dysproporcja 3 do 5, ale zarazem ich ilość jest w ogóle niewielka i nie przechyla rażąco całego wyniku analizy na stronę czynników negatywnych.
- Odpowiedzi na zagrożenia należałoby szukać wśród mocnych stron. Tu analiza SWOT daje Polityce Społecznej ciekawą podpowiedź: środków zaradczych na *konkurencję ze strony innych ośrodków aglomeracji górnośląskiej, drenującą zasoby ludzkie Rybnika*, należy szukać w aktywności mieszkańców i rozbudowywaniu ich poczucia wpływu na kierunki rozwoju miasta.
- Z kolei słabe strony: *enklawy ubóstwa, niedobór mieszkań i przegęszczenie w nich, nieadekwatny do wyzwań program gospodarki mieszkaniowej, czy braki placówek dla niepełnosprawnych* warto przełamywać, opierając się na zidentyfikowanych szansach: dostępnych ostatni raz w takiej skali środkach unijnych i ponadprzeciętnym potencjale jakości zarządzania strategicznego w Rybniku.

Ryc. 38. SWOT: układ ilościowy czynników strategicznych - kategoriami

Opracowanie własne

2.9.3. Mapa problemów

Analityczna technika *mapy problemów* służy uzyskaniu pogłębionego obrazu złożonych powiązań przyczynowo-skutkowych między ujawnionymi problemami, z jakimi zamierzamy się uporać. Technikę *mapy problemów* stosujemy, kiedy powiązania te są złożone i wzajemnie współzależne i nie układają się w proste „drzewo” o relacjach jednokierunkowych. Taki przypadek mamy właśnie w Rybniku. Analiza SWOT zidentyfikowała w sumie **25 problemów**, w tym 19 słabych stron i 6 zagrożeń. Problemy wskazane w analizie SWOT pogrupowano w **pięć** grup tematycznych:

Problemy z obszaru konkurencyjności miasta

- Oferta innych ośrodków regionu jest konkurencyjna wobec Rybnika
- Emigracja zarobkowa części wykształconych i mobilnych mieszkańców
- Rybnik ma wysoki poziom zanieczyszczenia powietrza, obniżający jakość życia

Problemy z obszaru mieszkalnictwa

- Program mieszkaniowy miasta nie odpowiada zdiagnozowanej sytuacji
- Bardzo niska ogólna liczba mieszkań
- Przegęszczenie w mieszkaniach
- Niewielki rozwój budownictwa wielorodzinnego w centrum

Problemy z obszaru postaw i stylów życia

- Oferta spędzania czasu wolnego nie jest atrakcyjna dla ludzi młodych
- Gwałtownie rośnie zagrożenie dopalaczami i nadużywaniem leków OTC
- Spadek wielkości środków na przeciwdziałanie uzależnieniom
- Mocno niedoszacowana prawdziwa skala problemu alkoholowego
- Wzrasta zagrożenie chorobami cywilizacyjnymi
- Niski poziom przedsiębiorczości, mała ilość mikroprzedsiębiorstw

Problemy przestrzennych koncentracji ubóstwa

- W enklawach ubóstwa zanika pomostowy kapitał społeczny
- Rośnie stale liczba rodzin wspieranych z powodu bezdomności
- Niski poziom przedsiębiorczości, mała ilość mikroprzedsiębiorstw

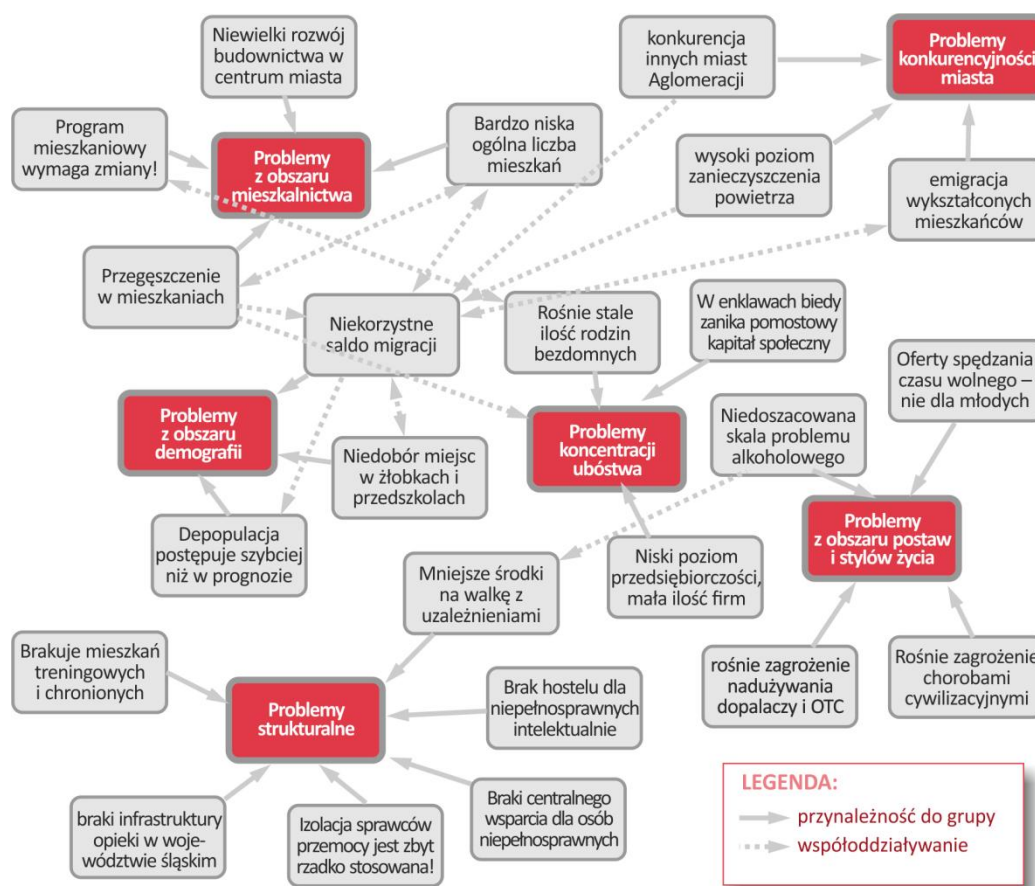
Problemy z obszaru demografii

- Depopulacja postępuje szybciej niż w prognozie GUS
- Niekorzystne saldo migracji
- Niedobór miejsc w żłobkach i przedszkolach (dla 3-latków)

Problemy strukturalne

- Brakuje mieszkań treningowych i chronionych
- Brakuje hostelu dla osób z niepełnosprawnością intelektualną
- Problem przemocy w rodzinie: izolacja sprawców jest zbyt rzadko stosowana
- Województwo śląskie ma niedobór infrastruktury opieki
- Niedostateczny jest centralny system wspierania niepełnosprawnych

Ryc. 39. Rybnik: mapa problemów w obszarze społecznym

Opracowanie własne

2.9.4. Zdiagnozowane problemy kluczowe

Zbiór problemów strategicznych uporządkowano powyżej w **pięć grup problemowych**. Każdą z nich podsumowuje jeden **problem kluczowy**:

1. Mamy splot nawarstwionych przez lata problemów w obszarze mieszkalnictwa.
2. Na terenie miasta istnieją zwarte terytorialne enklawy ubóstwa, zagrożone gettoizacją.
3. Wiele naszych problemów ma źródło w niekorzystnych postawach i stylach życia.
4. W naszej własnej organizacji pracy i strukturach wykonawczych brakuje ważnych elementów.
5. Mamy problemy demograficzne, z których najbardziej niepokoi ujemne saldo migracji.
6. Jesteśmy usytuowani w trudnym otoczeniu konkurencyjnym Aglomeracji Górnośląskiej.

Właśnie takie sformułowania kluczowych problemów w punkcie wyjścia są nam potrzebne, aby zmobilizować siły. Jeśli nawet zaczęliśmy już przełamywać kryzys i pokonywać trudności, to nadal lepiej je przejaskrawić, niż nie docenić którejs z nich. Rybnik na tym etapie nie potrzebuje samozadowolenia. Rybnik potrzebuje realistycznej oceny własnej sytuacji i wizjonerskiego planu działania. Oto cztery kluczowe obszary problemowe, a Polityka Społeczna musi dać odpowiedź na nie wszystkie.

3. Strategiczny plan działań Polityki Społecznej

3.1. Wprowadzenie metodologiczne

Niniejszy strategiczny plan działań w ramach Polityki Społecznej Miasta Rybnika 2023+ powinien być odczytywany zgodnie z poniższym opisem.

1. Plan nie obejmuje całości zadań realizowanych przez jednostki odpowiedzialne za politykę społeczną, lecz wyłącznie zadania strategiczne, a więc takie, które zostały sformułowane z intencją przezwyciężenia któregoś z problemów strategicznych (a nie – na przykład – wykonywania bieżących zadań), mają orientację długo- lub średnioterminową i nie wynikają wprost i bezpośrednio z obowiązkowych zadań gminy.
2. Zadania bieżące będą nadal realizowane w formie nie zmienionej niniejszym planem strategicznym. Nowością jest natomiast obowiązek sprawdzania w procedurach oceny, czy zadania bieżące są za każdym razem realizowane w sposób zgodny z misją Polityki Społecznej. Pod tym kątem powinien być w szczególności sprawdzany:
  - a. Sposób zorganizowania każdego z działań bieżących: czy jest równo dostępny dla wszystkich beneficjentów danego zadania i w tym sensie – stwarza im szansę?
  - b. Kompetencje, przeszkolenie i empatia personelu: czy nie mają miejsca praktyki lub postawy wykluczające, dyskryminujące, naruszające godność klientów?
  - c. Sposób informowania o działaniach: czy jest zorientowany na równą dostępność?
3. Zadania strategiczne zostały sformułowane na podstawie zdefiniowanych celów strategicznych i mają formę programów strategicznych. Struktura celów i programów zostanie przedstawiona poniżej.
4. Struktura celów (misja, obszary strategiczne i cele strategiczne) jest stała, niezmienna w całym okresie realizowania niniejszej polityki.
5. Natomiast zestaw realizujących cele programów strategicznych ma charakter dynamiczny:
  - a. Część programów może być realizowana przez cały okres obowiązywania Polityki.
  - b. Inne programy kończą się w trakcie obowiązywania niniejszej Polityki.
  - c. Niektóre z nich otwierają z kolei pole do rozpoczęcia kolejnych programów (np. programy diagnostyczne, dające podstawę do sformułowania programów zaradczych).
  - d. Jeszcze inne mogą być uruchamiane na podstawie corocznych ewaluacji postępów Polityki, w celu lepszego realizowania jej celów.
  - e. Wreszcie niektóre planowane zamierzenia, a także niektóre przedsięwzięcia realizowane dotychczas, będą w niniejszym planie strategicznym zapisane jako „idee wymagające nadania im formy projektu”. Oznacza to, że dane przedsięwzięcie (realizowane dotychczas lub dopiero postulowane) zostanie przez koordynatora właściwego celu strategicznego skierowane do metodycznego dopracowania.
6. Inicjatorami (wnioskodawcami) uruchamiania nowych programów mogą być koordynatorzy celów, koordynatorzy wyższego szczebla, a także partnerzy społeczni: organizacje pozarządowe, podmioty pracujące na rzecz beneficjentów i same środowiska beneficjentów. Decyzję o uruchomieniu nowego programu podejmuje Koordynator Polityki Społecznej.

3.2. Przyjęta struktura realizacji Polityki Społecznej

Przyjmujemy w niniejszej Polityce prostą, klasyczną strukturę celów.

1. Generalny cel Polityki Społecznej Rybnika jest zawarty w deklaracji jej misji. **Wszystkie dalsze rozstrzygnięcia planistyczne i wykonawcze muszą być zgodne z misją.**
2. Misji towarzyszy wizja strategiczna rozwoju sfery społecznej w mieście Rybniku, będąca zapisem pożądanego stanu docelowego, jaki powinien być osiągnięty do 2023 r. wskutek pomyślnej realizacji polityki społecznej zapisanej w tym dokumencie.
3. Z rozwinięcia misji wynikają cztery pola strategiczne – cztery obszary koncentracji działań Polityki Społecznej. Pola strategiczne oznaczono wielkimi literami: A, B, C, D i E.
4. W każdym z pól strategicznych wyznaczamy z kolei grupę kilku celów strategicznych. Cele oznaczamy odpowiednio literą i cyfrą, np. A.1, A.2 itd., gdzie litera oznacza pole strategiczne, do jakiego należy dany cel, a cyfra – numer kolejny celu w ramach danego pola.
5. Z kolei cele strategiczne będą realizowane poprzez programy strategiczne. Programy to całości wykonawcze (zestawy przedsięwzięć), które będą bezpośrednio wprowadzane w życie. Przyjęto zasadę, że każdy cel strategiczny może być realizowany poprzez jeden lub kilka programów. Programy są oznaczone literą i dwiema cyframi, np. A.3.2 (co oznacza: „drugi z programów realizujących cel A.3”).

3.3. Misja Polityki Społecznej Miasta Rybnika 2023+

Misja to generalna wartość, do której dążenie jest niezmiennym celem samorządu miasta Rybnika w perspektywie długoletniej. Misja musi stanowić inspirującą odpowiedź na zdiagnozowane problemy i zjawiska kryzysowe w sferze społecznej. **Przyjęta misja Polityki Społecznej Rybnika brzmi:**

Rybnik miastem szans

Rozumiemy tę misję następująco:

1. **Rybnik stwarza każdemu mieszkańcowi pole szans osobistej samorealizacji;** w Rybniku jest to pole bogatsze, niż w konkurujących z nami miastach Aglomeracji Górnośląskiej.
2. **Rybnik stwarza szanse także mieszkańcom najbardziej zdegradowanych obszarów;** w naszym mieście nie ma „miejsz pozbawionych szans”
3. **Rybnik jest miastem, gdzie każdy ma szansę zamieszkać w godnych warunkach.** Miejskie działania w obszarze polityki mieszkaniowej wspierają starania mieszkańców w tym zakresie.
4. **W Rybniku szanse mają wszystkie pokolenia. Nikomu nie chce się stąd wyprowadzać.** Wśród mieszkańców jest poczucie, że to tutaj są najlepsze szanse na przyszłość.
5. **Rybnik miastem, gdzie da się żyć ciekawie i spełniać swój potencjał,** nie sięgając po alkohol, narkotyki czy dopalacze. Opłaca się tu dbać o zdrowie.
6. **Rybnik poprawia swoje własne instytucje i programy** tak, aby wzbogacały dostępne każdemu mieszkańcowi pole szans na spełnienie jego osobistego potencjału.

3.4. Wizja rybnickiej sfery społecznej 2023+

W 2023 roku każda osoba mieszkająca w Rybniku wie, że to tutaj powstają najciekawsze szanse na zrealizowanie własnych planów życiowych. Przestało się

opłacać stąd wyjeżdżać. Rodziny rybnickie będące w najtrudniejszej sytuacji mają dużo więcej optymizmu, bo dostrzegają wsparcie i pomoc. Dzielnice, gdzie dotąd koncentrowały się problemy społeczne, zaczynają powoli być ciekawymi obszarami ożywienia społecznego. Zaczęła się zmieniać korzystnie sytuacja mieszkaniowa: jest wiele elastycznych możliwości dla każdego, kto chce poprawić swą sytuację i mieszkać lepiej. Zaczęły się zmieniać postawy, przyzwyczajenia i styl życia wielu Rybniczank, a dzięki temu w Rybniku żyje się zdrowiej. Uporządkowano rozwiązania instytucjonalne: potrzebujący wiedzą, gdzie zwrócić się o pomoc. Do Rybnika wracają po woli ci, którzy wyjechali stąd kilka lat temu, bo i do nich dotarła świadomość, że to **Rybnik jest miastem szans**.

3.5. Odpowiedzi na kluczowe problemy: POLA STRATEGICZNE

Pola strategiczne to obszary wartości, jakie chcemy urzeczywistnić w programie rewitalizacji Rybnika i zarazem – obszary koncentracji działań służących realizacji tych wartości. W wyniku pogłębionej diagnozy sytuacji społecznej w mieście **zdiagnozowano sześć problemów kluczowych**. W odpowiedzi na nie wyznacza się **PIĘĆ PÓL STRATEGICZNYCH** (obszarów koncentracji działań), **oznaczonych literami: A, B, C i D**, w których będą lokowane propozycje rozwiązań tych problemów, a więc – poszczególne cele strategiczne i programy służące realizacji tych celów.

Tab. 84. Kluczowe problemy oraz odpowiadające im POLA STRATEGICZNE

KLUCZOWY PROBLEM:	POLE STRATEGICZNE:
1. Leżymy w trudnym otoczeniu konkurencyjnym Aglomeracji Górnośląskiej	Pole strategiczne A: Stwarzamy w Rybniku bogatsze pole szans
2. Mamy ujemne saldo migracji	
3. W Rybniku istnieją zwarte terytorialnie enklawy ubóstwa, zagrożone gettoizacją	Pole strategiczne B: Rybnickie enklawy ożywienia społecznego
4. Mamy splot nawarstwionych przez lata problemów w obszarze mieszkalnictwa	Pole strategiczne C: Rybnik dobrym miejscem zamieszkania
5. Wiele naszych problemów ma swe źródło w niekorzystnych postawach i stylach życia	Pole strategiczne D: Rybnik miastem zdrowego stylu życia
6. W naszej własnej organizacji strukturach brakuje ważnych elementów.	Pole strategiczne E: Rybnik wzorcem polityki społecznej

Opracowanie własne

Pole strategiczne A. Stwarzamy w Rybniku bogatsze pole szans

Pole strategiczne A zawiera odpowiedź na następujące problemy kluczowe:

*W Rybniku wielu mieszkańców ma poczucie, że tuż obok są liczne miasta rozwijające się lepiej, większe, bogatsze, dające ciekawsze możliwości. Bardzo trudne otoczenie konkurencyjne Aglomeracji Górnośląskiej skutkuje między innymi ujemnym saldem migracji, a w tym – ucieczką najmobilniejszych i najzdolniejszych mieszkańców miasta. **Odpowiedzią na ten problem musi być bogatsze pole szans na osobistą samorealizację w Rybniku.***

W ramach tego pola strategicznego usytuowano cele strategiczne przeciwdziałające utracie przez Rybnik najwartościowszego kapitału ludzkiego w skutek emigracji do innych miast: cele nastawione na stwarzanie rybniczantom możliwości spełniania swego osobistego potencjału poprzez satysfakcjonującą pracę i rozwijanie zainteresowań, a także cele nastawione na odbudowywanie solidarności rybniczán, umocnienia poczucia lokalnej tożsamości i zakorzenienia, zbudowania wśród młodego pokolenia poczucia dumy ze swojego miasta. Zidentyfikowano **trzy takie cele**:

- Cel A.1. Wzbogacać pole dostępnych szans osobistej samorealizacji;
- Cel A.2. Dostarczać pracy dającej utrzymanie i satysfakcję;
- Cel A.3. Budować rybnickie poczucie tożsamości i dumy;

Oto opisy tych trzech celów i proponowanych w ich ramach programów.

Cel strategiczny A.1 Wzbogacać pole dostępnych szans osobistej samorealizacji

Samorealizacja – spełnienie swego osobistego potencjału zdolności, aspiracji i marzeń – to cel każdej jednostki ludzkiej, nadający sens naszemu życiu. Z punktu widzenia ekonomiki miasta największe straty rozwojowe Rybnika to niezyskane w latach przyszłych dochody podatkowe na skutek nierozwinięcia potencjału swych zdolności przez niektórych mieszkańców (z powodu niezawinionych przez nich barier), a w dalszej konsekwencji – nieosiągnięcia przez nich sukcesów osobistych i gospodarczych. Wobec tego **finansowanie programów wspierających rozwijanie zdolności należy traktować jako inwestycję miasta w przyszłe dochody podatkowe**. Aby ten cel się urzeczywistnił, równoległe miasto musi dbać o swą emocjonalną atrakcyjność dla tych, którzy osiągną sukces i będą w przyszłości podejmowali decyzję o pozostaniu w Rybniku bądź wywiezieniu podatkowych owoców swego sukcesu w świat. W ramach tego celu zostają zebrane **programy strategiczne otwierające przed rybniczánami możliwości spełniania własnego potencjału w różnych dziedzinach** oraz programy **budowania wśród rybniczán poczucia emocjonalnej więzi z miastem**.

Program A.1.1: „Dobry początek” – program kluczowy

■ Cel programu:

Program „Dobry początek” jest programem kluczowym⁵² Polityki Społecznej. Celem programu jest **przełamywanie zjawiska dziedziczenia obniżonych szans**, co zostanie osiągnięte poprzez zasadnicze wzmocnienie kapitału ludzkiego i kapitału społecznego dzieci i młodzieży ze środowisk, które w taki kapitał ich nie wyposażają w wystarczającym stopniu.

■ Opis programu:

Program będzie planowany, realizowany i aktualizowany zasadniczo w cyklach trzyletnich począwszy od cyklu w latach 2018 – 2020. Aby uruchomić taki cykl, w II połowie roku 2017 zostanie wypracowana koncepcja programu, a w roku 2018 będzie realizowana jego roczna edycja pilotażowa. Na podstawie doświadczeń z pilotażu dwie pełne edycje trzyletniego programu zostaną przeprowadzone w latach 2019 – 2020 i 2021 – 2023.

Program będzie polegał na aktywizacji dzieci i młodzieży poprzez realizowane grupowo projekty oparte o dwie kluczowe zasady, które muszą być spełnione łącznie:

1. Projekt musi mieć aspekt twórczy (w znaczeniu twórczości technicznej, artystycznej lub innej np. naukowej) i być nastawiony na rozwinięcie indywidualnych potencjałów kreatywności każdego z beneficjentów, priorytetowo w stosunku do innych rezultatów,
2. Projekt musi polegać na wspólnym wymyślaniu i realizowaniu czegoś przez grupę realnie współpracującą ponad podziałami środowiskowymi – ma budować sieć relacji społecznych beneficjentów i rozbudowywać ich zasób kompetencji społecznych, a przez to wspierać ich szansę na lepsze radzenie sobie w późniejszym życiu.

Pierwsza edycja programu zostanie szczegółowo zaplanowana w ciągu drugiej połowy 2017 roku a uruchomiona w 2018 roku jako roczny pilotaż. Istotą programu będzie zbudowanie szerokiej sieci zróżnicowanych mikroprojektów angażujących młodzież i dzieci w ramach każdego z nich we wspólne, zespołowe działania: artystyczne, kulturalne, społeczne, mikro-gospodarcze, edukacyjne, medialne, obywatelskie, sportowe i inne podobne, których wspólną cechą musi być wkomponowany w nie plan stopniowego budowania współpracy i sieci kontaktów ponad granicami własnego, zamkniętego środowiska, oraz zdobywanie doświadczeń społecznych funkcjonowania w innych środowiskach i umacniania na tej podstawie wiary w siebie i poczucia własnego potencjału sprawczego.

Program będzie co do zasady realizowany w formie mikrograntingu – sieci zróżnicowanych działań o kameralnej skali, wspieranych małymi dotacjami, a realizowanych przez zróżnicowaną grupę wykonawców zewnętrznych. W programie będzie uwzględniony także komponent angażujący rodziców.

---

⁵² Przez „program kluczowy” rozumie się tu program, który ze względu na swą szczególną ważność ma priorytet w finansowaniu i wsparciu doradczym, a ponadto jest realizowany przez cały okres objęty polityką społeczną

■ **Formy realizacji programu:**

Szczegółowe formy realizacji programu zostaną wypracowane i przyjęte w ciągu 2017 roku i będą realizowane od momentu przyjęcia do roku 2018. w roku 2018 zostanie wypracowana aktualizacja programu, która będzie z kolei realizowana w latach 2018 – 2023.

■ **Odpowiedzialny:**

Koordynacja: Wydział Polityki Społecznej UM Rybnik

Współpraca: Ośrodek Pomocy Społecznej, Biuro Kultury UM Rybnik, Wydział Edukacji UM Rybnik, szkoły, domy kultury, organizacje pozarządowe działające w obszarze wskazanym w programie A.1.1.

■ **Harmonogram i kosztorys:**

Rok budżetowy:	Etap realizacji programu:	Wkład budżetu miasta:
2017	Wypracowanie koncepcji programu	Zadanie bezkosztowe
2018	Roczny pilotaż 2018	Zadanie bezkosztowe
2019	Edycja 2018 – 2020	
2020	Edycja 2018 – 2020	
2021	Edycja 2021 – 2023	
2022	Edycja 2021 – 2023	
2023	Edycja 2021 – 2023	

■ **Wskaźniki osiągnięcia celów:**

Liczba przedstawicieli jednostek miejskich i organizacji pozarządowych biorących udział w spotkaniach.

Liczba podjętych inicjatyw w ramach programu.

Liczba sporządzonych raportów z monitoringu spójności planu ze strategią.

Program A.1.2: **Żywe uczestnictwo mieszkańców Rybnika w kulturze**

■ **Cel programu:**

Celem programu jest promowanie aktywności kulturalnej i artystycznej mieszkańców Rybnika nie w roli biernej: widzów, słuchaczy czy czytelników, ale w roli czynnej: twórców kultury i jej aktywnych uczestników. Program tworzy mieszkańcom szanse spełnienia swego osobistego potencjału twórczego i zaprasza do przeżywania kultury z pozycji jej żywego uczestnika.

■ **Opis programu:**

Program będzie miał formę corocznego konkursu na działania animacyjno-kulturalne i edukacyjno-artystyczne, oparte o model żywego uczestnictwa w kulturze, których głównym rezultatem ma być skuteczne wciągnięcie w twórczość amatorską przede wszystkim tych grup (wiekowych, zawodowych, terytorialnych) mieszkańców Rybnika, którzy dotychczas wycofywali się z czynnego uczestnictwa w kulturze. Wartością, która będzie promowana w konkursie nie ma być wyłącznie profesjonalizm artystyczny, ale przede wszystkim – zasięg i intensywność żywego uczestnictwa. Program ma stworzyć mieszkańcom realną okazję do przeżycia satysfakcji z odkrycia i rozwinięcia własnych potencjałów kreatywnych.

■ **Formy realizacji programu:**

Formą realizacji będzie konkurs na działania animacyjno-kulturalne i edukacyjno-artystyczne, otwarty dla organizacji pozarządowych, instytucji kultury, oraz nieformalnych grup, kolektywów i innych wspólnych inicjatyw osób fizycznych. Podstawą wyłonienia w konkursie działań do wsparcia w ramach projektu będzie ich uprawdopodobniony rezultat – zaangażowanie mieszkańców w żywe uczestnictwo w kulturze.

■ **Odpowiedzialny:**

Koordinacja: Biuro Kultury UM Rybnik

Współpraca: Wydział Edukacji UM Rybnik, organizacje pozarządowe.

■ **Harmonogram i kosztorys:**

Rok budżetowy:	Etap realizacji programu:	Wkład budżetu miasta:
2016	—	—
2017	Konkurs na działania animacyjno-kulturalne i edukacyjno-artystyczne Realizacja działań wyłonionych w konkursie Podsumowanie konkursu i podjętych działań	5.000
2018	Konkurs na działania animacyjno-kulturalne i edukacyjno-artystyczne Realizacja działań wyłonionych w konkursie Podsumowanie konkursu i podjętych działań	10.000
2019	Konkurs na działania animacyjno-kulturalne i edukacyjno-artystyczne Realizacja działań wyłonionych w konkursie Podsumowanie konkursu i podjętych działań	15.000
2020	Konkurs na działania animacyjno-kulturalne i edukacyjno-artystyczne Realizacja działań wyłonionych w konkursie Podsumowanie konkursu i podjętych działań	18.000
2021	Konkurs na działania animacyjno-kulturalne i edukacyjno-artystyczne Realizacja działań wyłonionych w konkursie Podsumowanie konkursu i podjętych działań	20.000
2022	Konkurs na działania animacyjno-kulturalne i edukacyjno-artystyczne Realizacja działań wyłonionych w konkursie Podsumowanie konkursu i podjętych działań	22.000
2023	Konkurs na działania animacyjno-kulturalne i edukacyjno-artystyczne Realizacja działań wyłonionych w konkursie Podsumowanie konkursu i podjętych działań	25.000

■ **Wskaźniki osiągnięcia celów:**

Liczba przedstawicieli jednostek miejskich i organizacji pozarządowych biorących udział w spotkaniach.

Liczba ogłoszonych konkursów.

Liczba sporządzonych raportów z monitoringu spójności planu ze strategią.

Program A.1.3: Samorealizacja przez sport amatorski i aktywność fizyczną

■ **Cel programu:**

Celem programu jest promowanie amatorskiej aktywności sportowej mieszkańców Rybnika, nie w roli kibiców imprez sportowych, ale w roli czynnej: aktywnych uczestników sportu i kultury fizycznej. Program tworzy mieszkańcom szanse spełnienia swego osobistego potencjału fizycznego, poprawy zdrowia i przeżywania radości z własnych amatorskich sukcesów sportowych, indywidualnych i drużynowych.

■ **Opis programu:**

Program będzie miał formę corocznego konkursu na działania animacyjno-sportowe i animacyjno-rekreacyjne, oparte o model powszechnego uczestnictwa w kulturze fizycznej. Głównym rezultatem tych działań ma być skuteczne wciągnięcie w aktywność fizyczną przede wszystkim tych grup (wiekowych, zawodowych, terytorialnych) mieszkańców Rybnika, którzy dotychczas wycofywali się z czynnego uczestnictwa w sporcie. Wartością, która będzie

promowana w konkursie nie ma być wyczyn sportowy, ale przede wszystkim – zasięg i intensywność powszechnego uczestnictwa w aktywności fizycznej. Program ma stworzyć mieszkańcom realną okazję do poprawy zdrowia i kondycji fizycznej, przeżycia satysfakcji z amatorskich sukcesów drużynowych, bądź ze swych indywidualnych osiągnięć w wybranej dziedzinie aktywności fizycznej. Niezbędnym elementem działań wspieranych w ramach programu musi być każdorazowo bardzo wyraźne promowanie zasad *fair play*, a element sportowej konkurencji musi być zrównoważony naciskiem na współdziałanie i szacunek dla konkurentów.

Program może być realizowany jako program wspólny niniejszej Polityki Społecznej i „**Strategii rozwoju sportu w Rybniku do 2020 roku**”. W takim przypadku program będzie wpisywał się w Priorytet 1 tej Strategii: „Aktywni sportowo mieszkańcy – lepsze zdrowie, wyższa sprawność” i realizowałby w ramach tego priorytetu cel 1: „Podniesienie jakości życia poprzez poprawę kondycji fizycznej mieszkańców”⁵³.

■ **Formy realizacji programu:**

Formą realizacji będzie konkurs na działania animacyjno-sportowe, otwarty dla organizacji pozarządowych, instytucji sportu, oraz nieformalnych grup, drużyn i innych wspólnych inicjatyw osób fizycznych, a także dla osób fizycznych: animatorów sportu, trenerów podwórkowych i innych osób. Podstawą wyłonienia w konkursie działań do wsparcia w ramach projektu będzie ich uprawdopodobniony rezultat – zaangażowanie mieszkańców w aktywne uczestnictwo w sporcie amatorskim. **Preferowane będą inicjatywy trwałe** (zaplanowane wieloletnio) w **dziedzinach sportu nie stwarzających wysokiej „bariery wejścia”** (nie wymagających na starcie posiadania drogiego sprzętu, dostępu do specjalistycznego obiektu sportowego, lub ponadprzeciętnej kondycji lub umiejętności uczestników rozpoczynających aktywność).

---

⁵³ W „Strategii rozwoju sportu w Rybniku do 2020 roku” nie sprecyzowano programów strategicznych ani szerzej opisanych działań, wobec tego nie ma zagrożenia dublowania się programów.

■ **Odpowiedzialny:**

Koordynacja: Wydział Polityki Społecznej – Referat Organizacji Pozarządowych i Sportu

Współpraca: Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji, Biuro Kultury UM Rybnik, Rybnicka Rada Sportu, organizacje pozarządowe działające w zakresie sportu i animacji.

■ **Harmonogram i kosztorys:**

Rok budżetowy:	Etap realizacji programu:	Wkład budżetu miasta:
2016	Konkurs na działania animacyjno-sportowe (II półrocze)	700.000,00
2017	Konkurs na działania animacyjno-sportowe	400.000,00
2018	Konkurs na działania animacyjno-sportowe	400.000,00
2019	Konkurs na działania animacyjno-sportowe	400.000,00
2020	Konkurs na działania animacyjno-sportowe	400.000,00
2021	Konkurs na działania animacyjno-sportowe	400.000,00
2022	Konkurs na działania animacyjno-sportowe	400.000,00
2023	Konkurs na działania animacyjno-sportowe	400.000,00

■ **Wskaźniki osiągnięcia celów:**

Liczba ogłoszonych konkursów.

Liczba zgłoszonych wniosków do konkursu.

Liczba przedstawicieli jednostek miejskich i organizacji pozarządowych biorących udział w spotkaniach.

Liczba sporządzonych raportów z monitoringu spójności planu ze strategią.

Cel strategiczny A.2 Dostarczać pracy dającej utrzymanie i satysfakcję

Praca musi dawać nie tylko utrzymanie, ale i satysfakcję oraz poczucie własnej godności. Miasto Rybnik samo jest znaczącym pracodawcą poprzez zatrudnienie w swych jednostkach ale także jako zleceniodawca i dostawca zamówień publicznych, które kreują pracę u wykonawców tych zamówień. Wreszcie Miasto Rybnik może być dostawcą wiedzy przy organizowaniu niektórych form pracy.

Program A.2.1: Zatrudnienie godziwej jakości

■ **Cel programu**

Celem działań pod nazwą „Zatrudnienie godziwej jakości” jest wsparcie bezrobotnych zakwalifikowanych do III profilu pomocy w wypracowaniu rzetelnych przesłanek do uzyskania profilu II oraz monitoring rynku zatrudnienia osób z III profilem w celu zdiagnozowania ich sytuacji i zaplanowania ewentualnej interwencji zaradczej.

■ **Opis programu**

Działania pod nazwą „Zatrudnienie godziwej jakości” będą realizowane przez Powiatowy Urząd Pracy w Rybniku. Będą polegały na monitoringu sytuacji osób zarejestrowanych jako bezrobotni, którzy mają określony III profil pomocy oraz osób zagrożonych zakwalifikowaniem do profilu III. Przeprowadzona zostanie indywidualna analiza sytuacji 50 takich osób i zaplanowane zostaną programy indywidualnej pomocy w spełnieniu kryteriów do uzyskania profilu II. W interesie miasta

jest bowiem uzyskanie przez możliwie dużą liczbę bezrobotnych II profilu. Należy zakładać, że w obecnych realiach prawnych i ekonomicznych uzyskanie III profilu radykalnie utrwala oddalenie tej osoby od rynku pracy i *de facto* jest przerzuceniem ciężaru wspierania tej osoby na służby socjalne Miasta. Działania nie mogą być rozumiane jako próba wpływu na profilowanie bezrobotnych przez PUP: polegają one wyłącznie na wspieraniu bezrobotnych znacznie oddalonych od rynku pracy, w taki sposób, by zwiększyć ich gotowość do powrotu na rynek pracy, a kiedy się to uda, umotywowwać ich do zwrócenia się do PUP o zmianę ich profilu z III na II.

Drugi komponent będzie polegał na dokonaniu przeglądu ofert zatrudnienia zgodnych z kwalifikacjami i umiejętnościami posiadanymi przez bezrobotnych, dla których określony został III profil pomocy.

Działania będą podejmowane i realizowane w latach 2017 – 2018 i zakończą się wypracowaniem rekomendacji dla dalszych działań.

Formy realizacji programu

1. Zadania planowane do realizacji

- a) działania doradcze (indywidualne i grupowe) skierowane do osób zagrożonych zakwalifikowaniem do III profilu pomocy oraz rokujących zmianę profilu z III na II i powrót na rynek pracy,
- b) opracowanie i realizacja programu specjalnego „Wielki powrót rodziców na rynek pracy”, skierowanego do osób, dla których ustalony został III profil pomocy, a które wychowują dziecko do 6 roku życia. Program specjalny przewiduje szkolenia, zwrot kosztów opieki nad dziećmi, usługi wizażysty i fryzjera, spotkania z couchem oraz grant na telepracę lub bonusy dla pracodawców, którzy zatrudnią uczestników w niepełnym wymiarze, czasu pracy,
- c) realizacja wspólnie z Ośrodkiem Pomocy Społecznej Programu Aktywizacja i Integracja (PAI) skierowanego od osób posiadających III profil pomocy, które jednocześnie korzystają ze wsparcia Ośrodka Pomocy Społecznej,
W ramach PAI planujemy aktywizację zawodową osób bezrobotnych w formie prac społecznie użytecznych, organizowanych przez PUP, oraz integrację społeczną osób bezrobotnych, realizowaną przez Ośrodek Pomocy Społecznej w Rybniku.
- d) przegląd ofert zatrudnienia, z których mogą korzystać osoby, dla których ustalono III profil pomocy.

2. Liczba bezrobotnych i kryteria naboru

- a) działania doradcze - 50 osób:
  - osoby posiadające II profil pomocy, którym mija 540 dni od okresu realizacji Indywidualnego Planu Działania,
  - osoby posiadające III profil pomocy rozważające zmianę profilu,
- b) program specjalny „Wielki powrót rodziców na rynek pracy” – 10 osób:
  - osoby posiadające III profil pomocy,
  - osoby wychowujące dziecko w wieku do 6 lat.
- c) Program Aktywizacja i Integracja – 30 osób:
  - osoby posiadające III profil,
  - osoby korzystające z pomocy OPS.

■ **Odpowiedzialny:**

Koordinacja: Powiatowy Urząd Pracy w Rybniku

Współpraca: Ośrodek Pomocy Społecznej.

■ **Harmonogram i kosztorys:**

Rok budżetowy:	Etap realizacji programu:	Wkład budżetu miasta:
2016	Diagnoza	Bezkosztowo
2017	Opracowanie i realizacja programu	100.630,40 (środki z Funduszu Pracy)
2018	Kontynuacja programu i monitoring	21.604,80 (jak wyżej)
2019	Aktualizacja i dalsza realizacja	22.000,00 (jak wyżej)

■ **Wskaźniki osiągnięcia celów:**

Liczba przedstawicieli jednostek miejskich i organizacji pozarządowych biorących udział w spotkaniach.

Liczba sporządzonych raportów z monitoringu spójności planu ze strategią.

Liczba osób korzystających z usług PUP

Program A.2.2: Korzystne społecznie zamówienia publiczne

■ **Cel programu:**

Promowanie i wspieranie korzystnych społecznie zamówień publicznych

■ **Opis programu:**

Samorząd jest ważnym lokalnym pracodawcą i wyznacza standardy na miejscowym rynku pracy. Dlatego należy dążyć do tego, by tworzone dzięki temu miejsca pracy były jak najlepszej jakości poprzez umiejętnie skonstruowane zamówienia publiczne. W tym celu tam, gdzie to tylko możliwe, należy stosować sprzyjające temu instrumenty z Prawa Zamówień Publicznych, jak klauzule społeczne umożliwiające zatrudnienie niepełnosprawnych, bezrobotnych i innych grup, o których mowa w przepisach o zatrudnieniu socjalnym lub młodocianych w celu przygotowania zawodowego. Zamówienia publiczne mogą także służyć utworzeniu lub rozwijaniu funduszu szkoleniowego wykonawców, co wzmacnia możliwość podnoszenia kwalifikacji pracowników.

Ważną nowelizacją w ustawie Prawo Zamówień Publicznych jest możliwość zatrudnienia na podstawie umowy o pracę przez wykonawcę lub podwykonawcę osób wykonujących czynności w trakcie realizacji zamówienia na roboty budowlane lub usługi, jeżeli jest to uzasadnione przedmiotem lub charakterem przedmiotów zamówień. Pozwala to chronić pracowników, najczęściej z grupy wykonujących proste czynności fizyczne, przed konsekwencjami zawierania umów cywilno-prawnych zwanych potocznie „śmieciowymi”. W dłuższym okresie i większej skali odbija się niekorzystnie zarówno na demografii, jak i na finansach gminy, ponieważ generuje szereg niekorzystnych zjawisk związanych z brakiem należytych ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych, a także ze słabszym strumieniem podatków zasilających kasę miasta.

■ **Formy realizacji programu:**

Program będzie realizowany dwutorowo:

1. Miasto Rybnik dokona audytu dotychczasowo zleczanych usług w wybranych sektorach, na przykład w zakresie usług porządkowych czy ochrony mienia. Wnioski z audytu posłużą do analizy możliwości uwzględnienia społecznych aspektów zleczanych usług. Zostaną przygotowane wzorce SIWZ z zastosowanymi klauzulami społecznymi.
2. W komórkach Urzędu Miasta Rybnika i jednostkach organizacyjnych podległych samorządowi Miasta zostaną przeprowadzone szkolenia na temat różnych aspektów społecznych zamówień publicznych i ich roli oraz ich praktycznego wdrażania, ze szczególnym uwzględnieniem klauzul społecznych, o których mowa w Prawie zamówień publicznych, oraz instrumentów terytorialnego definiowania zatrudnienia, jakie daje Ustawa o rewitalizacji.

W wyniku realizacji tych zadań nastąpi wdrożenie stosowania klauzul społecznych i innych wymienionych instrumentów w zamówieniach publicznych, w których zamawiającym jest Miasto Rybnik lub jednostki organizacyjne podległe Miastu.

■ **Odpowiedzialny:**

Koordynacja: Wydział Zamówień Publicznych UM Rybnik

Współpraca: komórki jednostek miejskich odpowiedzialnych za zamówienia publiczne

■ **Harmonogram i kosztorys:**

Rok budżetowy:	Etap realizacji programu:	Wkład budżetu miasta:
2017	audyt i szkolenia na temat klauzul społecznych w zamówieniach publicznych	50.000,00
2018	Stosowanie klauzul społecznych w zamówieniach publicznych	Bezkosztowo
2019	Stosowanie klauzul społecznych w zamówieniach publicznych	Bezkosztowo
2020	Stosowanie klauzul społecznych w zamówieniach publicznych	Bezkosztowo
2021	Stosowanie klauzul społecznych w zamówieniach publicznych	Bezkosztowo
2022	Stosowanie klauzul społecznych w zamówieniach publicznych	Bezkosztowo
2023	Stosowanie klauzul społecznych w zamówieniach publicznych	Bezkosztowo

■ **Wskaźniki osiągnięcia celów:**

Liczba przeprowadzonych audytów w ramach programu

Liczba szkoleń, warsztatów oraz innych form edukacyjnych

Program A.2.3: Ekonomia społeczna – ważna część rybnickiego rynku pracy

■ **Cel programu:**

Promowanie i wspieranie na szeroką skalę ekonomii społecznej w Rybniku.

■ **Opis programu:**

Program będzie polegał na przygotowaniu i wdrożeniu pakietu systemowego wsparcia dla inicjatyw ekonomii społecznej w Rybniku. Na pakiet będzie się składać:

- Doradztwo dla zakładających lub rozważających założenie podmiotu ekonomii społecznej,
- Gruntowne i bezpłatne szkolenie dla kandydatów na spółdzielców socjalnych,
- Bezpłatne wsparcie doradcze na etapie zakładania i rejestrowania przedsiębiorstwa,
- Wsparcie w postaci dostarczania zamówień: zlecenia zadań – zależnie od sytuacji prawnej – w trybie bezprzetargowym, albo rozpisywanie przetargów z klauzulą społeczną.
- Częścią programu byłyby też bezpłatne poradnictwo dla tych, którzy są na wczesnym etapie rozważania możliwości założenia podmiotu ekonomii społecznej.

■ **Formy realizacji programu:**

Zlecenie dla wykonawcy zewnętrznego – wyspecjalizowanej organizacji pozarządowej.

■ **Odpowiedzialny:**

Koordynacja: Wydział Polityki Społecznej – Referat Organizacji Pozarządowych i Sportu

Współpraca: Ośrodek Pomocy Społecznej, organizacje pozarządowe

■ **Harmonogram i kosztorys:**

Rok budżetowy:	Etap realizacji programu:	Wkład budżetu miasta:
2017	Realizacja przez wyłonionego wykonawcę – pilotaż	10.000,00
2018	Realizacja przez wyłonionego wykonawcę	10.000,00
2019	Realizacja przez wyłonionego wykonawcę	11.000,00
2020	Realizacja przez wyłonionego wykonawcę	11.000,00
2021	Realizacja przez wyłonionego wykonawcę	12.000,00
2022	Realizacja przez wyłonionego wykonawcę	12.000,00
2023	Realizacja przez wyłonionego wykonawcę	13.000,00

■ **Wskaźniki osiągnięcia celów:**

Liczba przedstawicieli jednostek miejskich i organizacji pozarządowych biorących udział w spotkaniach.

Liczba zorganizowanych bezpłatnych szkoleń, przeprowadzonych konsultacji i poradnictwa.

Liczba przeprowadzonych pilotaży.

Liczba sporządzonych raportów z monitoringu spójności planu ze strategią.

Cel strategiczny A.3 Budować rybnickie poczucie tożsamości i dumy

Rybnik – miasto, które na stosunkowo niewielkim obszarze Aglomeracji Górnośląskiej sąsiaduje z bardzo licznymi miastami-konkurentami – ma potrzebę wyrazistego wyróżnienia się. Rybniczanie kochają swoje miasto, ale też opuszczają Rybnik zbyt łatwo. Potrzebna jest przemyślana kampania edukacyjna i promocyjna budująca nowoczesny patriotyzm lokalny w Rybniku. **Jej długofalowym skutkiem ma być zmniejszenie skali emigracji z Rybnika najaktywniejszych i najbardziej mobilnych mieszkańców.**

Program A.3.1: Rybnicka tożsamość – kampania edukacyjna**■ Cel programu:**

Celem programu jest promowanie w obszarze edukacji wątków lokalnej tożsamości Rybnika, jako podstawy budowania dumy mieszkańców Rybnika ze swego miasta, a w perspektywie – mocnego kapitału społecznego w obrębie społeczności miasta.

■ Opis programu:

Program będzie miał formę kampanii edukacyjnej odkrywającej rybnicką tożsamość, zarówno tę historyczną, jak i tę współczesną. Kampania ma rozbudzać dumę ze swego miasta. Kampania winna być wieloletnia i obejmować kolejne roczniki młodzieży. Bezpośrednim kontekstem podjęcia programu jest także potrzeba edukacyjnego wsparcia procesu rewitalizacji Rybnika, toteż w ramach programu będzie upowszechniana wiedza o rewitalizacji miasta.

■ Formy realizacji programu:

Program co do formy i metodyki będzie inspirowany łódzkim programem edukacyjnym D.1.1. opublikowanym w Centrum Wiedzy o Rewitalizacji⁵⁴. Na początku 2017 roku zostanie rozpisany konkurs na koncepcję programu. Program byłby realizowany w formie kampanii edukacyjnej w roku szkolnym 2017/18, a następnie powtarzany w kolejnych latach edukacyjnych zależnie od koncepcji, która zostanie wyłoniona w konkursie. Szczegółowe formy realizacji, w szczególności wątki tożsamości lokalnej będą planowane przez koordynatora projektu we współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz ze środowiskiem edukacyjnym: szkołami i placówkami edukacyjnymi.

■ Odpowiedzialny:

Koordynacja: Wydział Edukacji UM Rybnik

Współpraca: organizacje pozarządowe wraz ze środowiskiem edukacyjnym – szkołami i placówkami edukacyjnymi.

---

⁵⁴ Program ten jest zamieszczony na otwartej licencji w Centrum Wiedzy o Rewitalizacji pod adresem internetowym: <http://centrumwiedzy.org/programy-spoeczne/edukacyjny/>.

■ **Harmonogram i kosztorys:**

Rok budżetowy:	Etap realizacji programu:	Wkład budżetu miasta:
2017	Konkurs na koncepcję programu i realizacja od września br.	180.000,00
2018	Kontynuacja programu wraz z jego ewaluacją	180.000,00
2019	Kontynuacja programu wraz z jego ewaluacją	190.000,00
2020	Kontynuacja programu wraz z jego ewaluacją	190.000,00
2021	Kontynuacja programu wraz z jego ewaluacją	200.000,00
2022	Kontynuacja programu wraz z jego ewaluacją	200.000,00

■ **Wskaźniki osiągnięcia celów:**

Liczba rozpisanych konkursów.

Liczba przeprowadzanych kampanii edukacyjnych.

Liczba przedstawicieli jednostek miejskich i organizacji pozarządowych biorących udział w spotkaniach.

Liczba sporządzonych raportów z monitoringu spójności planu ze strategią.

Program A.3.2: Nasz Rybnik – artystyczny dialog z tożsamością miasta

■ **Cel programu:**

Celem programu jest promowanie w obszarze kultury wątków lokalnej tożsamości Rybnika, jako podstawy budowania solidarności mieszkańców Rybnika i kapitału społecznego miasta.

■ **Opis programu:**

Program jest nieco podobny w formie do Programu A.1.2. *Żywe uczestnictwo mieszkańców Rybnika w kulturze*, lecz merytorycznie różni się od niego zasadniczo: tam chodziło o powszechność uczestnictwa bez definiowania oczekiwanej treści, tu – o konkretną treść, bez wymogu powszechnego uczestnictwa. Program będzie miał formę konkursu **na projekty artystyczne podejmujące dialog z historyczną lub współczesną tożsamością Rybnika**. Projekty te mają owocować realizacjami artystycznymi wciągającymi mieszkańców w dialog o historycznym dziedzictwie i dzisiejszej tożsamości kulturalnej naszego miasta, w tym – o wątkach kultury tworzonych przez nieprofesjonalistów: grupy pokoleniowe czy zawodowe.

■ **Formy realizacji programu:**

Formą realizacji będzie konkurs na działania artystyczne, animacyjne i edukacyjno-kulturalne, prowadzone równoległe przez wielu wykonawców: organizacje pozarządowe, instytucje kultury, oraz osoby fizyczne: indywidualnych artystów, twórców, edukatorów, animatorów lub grupy, kolektywy i inne wspólne inicjatywy osób fizycznych. Podstawą wyłonienia działań artystycznych, animacyjnych i edukacyjno-kulturalnych do wsparcia w ramach projektu będzie konkurs organizowany począwszy od 2018 roku.

■ **Odpowiedzialny:**

Koordinacja: Biuro Kultury UM Rybnik

Współpraca: organizacje pozarządowe wraz ze środowiskiem edukacyjnym – szkołami i placówkami edukacyjnymi.

■ **Harmonogram i kosztorys:**

Rok budżetowy:	Etap realizacji programu:	Wkład budżetu miasta:
2016	—	—
2017	Konkurs na działania artystyczne, animacyjne i edukacyjno-kulturalne Realizacja działań wyłonionych w konkursie Podsumowanie konkursu i podjętych działań	5.000
2018	Konkurs na działania artystyczne, animacyjne i edukacyjno-kulturalne Realizacja działań wyłonionych w konkursie Podsumowanie konkursu i podjętych działań	10.000
2019	Konkurs na działania artystyczne, animacyjne i edukacyjno-kulturalne Realizacja działań wyłonionych w konkursie Podsumowanie konkursu i podjętych działań	15.000
2020	Konkurs na działania artystyczne, animacyjne i edukacyjno-kulturalne Realizacja działań wyłonionych w konkursie Podsumowanie konkursu i podjętych działań	18.000
2021	Konkurs na działania artystyczne, animacyjne i edukacyjno-kulturalne Realizacja działań wyłonionych w konkursie Podsumowanie konkursu i podjętych działań	20.000
2022	Konkurs na działania artystyczne, animacyjne i edukacyjno-kulturalne Realizacja działań wyłonionych w konkursie Podsumowanie konkursu i podjętych działań	22.000
2023	Konkurs na działania artystyczne, animacyjne i edukacyjno-kulturalne Realizacja działań wyłonionych w konkursie Podsumowanie konkursu i podjętych działań	25.000

■ **Wskaźniki osiągnięcia celów:**

Liczba rozpisanych konkursów.

Liczba przeprowadzanych kampanii edukacyjnych.

Liczba przedstawicieli jednostek miejskich i organizacji pozarządowych biorących udział w spotkaniach.

Liczba sporządzonych raportów z monitoringu spójności planu ze strategią.

Pole strategiczne B. Rybnickie enklawy ożywienia społecznego

Pole strategiczne B zawiera odpowiedź na następujące problemy kluczowe:

Rybnik ma bardzo wyraźne koncentracje problemów społecznych – ciemne plamy na mapie zjawisk kryzysowych. Niektóre z nich są pogrążone już teraz w głębokim kryzysie, inne są bardzo wyraźnie kryzysem zagrożone. Zarysowują się dwa „trójkąty bermudzkie” niebezpiecznych zjawisk społecznych: większy trójkąt obejmuje dzielnice w najgłębszym kryzysie: Paruszowiec-Piaski, Boguszowice Osiedle i Niewiadom, zaś mniejszy trójkąt – dzielnice bardzo poważnie zagrożone kryzysem: Śródmieście, Niedobczyce i Chwałowice. W tych wszystkich obszarach potrzebujemy rozwoju i ożywienia.

W ramach tego pola strategicznego usytuowano cele dotyczące wsparcia rodziny, dziecka i pieczy zastępczej, w tym problematykę przemocy domowej oraz cele dotyczące opieki i wsparcia dla osób i grup takiego wsparcia i takiej opieki wymagających. Zidentyfikowano **pięć** takich celów:

- Cel B.1. Przerwać spiralę problemów w Paruszowcu-Piaskach
- Cel B.2. Wydźwignąć z kryzysu Boguszowice Osiedle
- Cel B.3. Ożywić Niewiadom
- Cel B.4. Przywrócić spójność społeczną w Śródmieściu
- Cel B.5. Zaktywizować Niedobczyce i Chwałowice

Oto opisy celów i proponowanych w ich ramach programów.

Cel strategiczny B.1 Przerwać spiralę problemów w Paruszowcu-Piaskach

Cel B.1. dotyczy społecznego ożywienia zamieszkałej przez około 4,5 tysiąca mieszkańców dzielnicy Paruszowiec-Piaski, która jest obecnie pogrążona w kryzysie najgłębszym ze wszystkich dzielnic Rybnika. Dzielnica ta ma najwyższy w Rybniku wskaźnik ubóstwa i jest w czołówce wszystkich negatywnych wskaźników społecznych wśród dzielnic Rybnika. Dodatkowo **wśród mieszkańców nie ma realistycznej oceny sytuacji własnej dzielnicy**. Przykładowo: na pytanie ankietowe, jak mieszkańcy oceniają skalę problemu niepełnosprawności w ich dzielnicy **31,3% odpowiedziało, że nie ma takiego problemu**, 26,9% że to bardzo mały problem i 22,4% – że to mały problem, a tylko 6,0% oceniło problem jako duży i 0% jako bardzo duży. Tymczasem w rzeczywistości w **Paruszowcu-Piaskach odsetek osób niepełnosprawnych otrzymujących z tego tytułu pomoc społeczną jest najwyższy w Rybniku i wynosi 6,7!**⁵⁵ Dzielnica ta wymaga więc nie tylko wsparcia, ale i aktywizacji

---

⁵⁵ Źródło: A. Górny, A. Zygmunt: *Małe społeczności – wielkie problemy. Skala i specyfika wykluczenia społecznego w wybranych dzielnicach miasta Rybnika*; za Programem Aktywności Lokalnej dla Miasta Rybnika na lata 2014-2015.

i uwrażliwienia mieszkańców na problemy ich sąsiadów w celu odbudowania mechanizmów samopomocy i wsparcia środowiskowego w oparciu o wspólnoty sąsiedzkie.

Program B.1.1: **Paruszowiec-Piaski – dzielnica z pomysłem**

■ **Cel programu:**

Pomoc osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym poprzez prowadzenie długofalowych i wszechstronnych działań mających na celu przygotowanie tych osób do aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym i zawodowym.

■ **Opis programu:**

Działania programu będą podejmowane na rzecz osób wymagających uzupełnienia prac w środowisku lokalnym. W tym celu realizowane będą inicjatywy lokalne wzmacniające spójność społeczności wieloprotymowych wykorzystujące różne formy pracy, w szczególności oparte o samopomoc, budowanie kompetencji społecznych i zawodowych. Działania realizowane będą w oparciu o dostępne zasoby ludzkie i podmiotowe wzmacniające partycypację społeczną.

■ **Formy realizacji programu:**

Podjęcie działań skierowanych do mieszkańców dzielnicy takich jak:

- prowadzenie poradnictwa psychologicznego, prawnego, zawodowego i innego specjalistycznego,
- prowadzenie zajęć w grupach wsparcia dla osób chorujących psychicznie i ich rodzin, uzależnionych od alkoholu, długotrwale bezrobotnych,
- prowadzenie zajęć edukacyjnych, a w szczególności warsztatów z zakresu kształtowania umiejętności interpersonalnych, kształtowania postaw życiowych, warsztatów edukacyjnych (w ramach profilaktyki i promocji zdrowia psychicznego),
- aktywizowanie społeczności lokalnej,
- budowanie strategii działań społecznych opowiadającej potrzebom lokalnej społeczności.

■ **Odpowiedzialny:**

Koordinacja: Ośrodek Pomocy Społecznej

Współpraca: organizacje pozarządowe, placówki oświatowe i podmioty lecznicze (w tym odpowiedzialne za przeciwdziałanie uzależnieniom), parafie.

■ **Harmonogram i kosztorys:**

Rok budżetowy:	Etap realizacji programu:	Wkład budżetu miasta:
2017	Opracowanie programu	Bezkosztowo
2018	Realizacja programu i jego ewaluacja	100.000,00 (środki z UE)
2019	Kontynuacja programu	100.000,00 (środki z UE)
2020	Kontynuacja programu i jego ewaluacja	110.000,00 (środki z UE)
2021	Kontynuacja programu	110.000,00 (środki z UE)
2022	Kontynuacja programu i jego ewaluacja	120.000,00 (środki z UE)
2023	Kontynuacja programu	120.000,00 (środki z UE)

■ **Wskaźniki osiągnięcia celów:**

- Liczba zajęć indywidualnych i grupowych, warsztatów, poradnictwa specjalistycznego.
- Liczba przedstawicieli jednostek miejskich i organizacji pozarządowych biorących udział w spotkaniach.
- Liczba sporządzonych raportów z monitoringu spójności planu ze strategią.
- Liczba uczestników w danych roku kalendarzowym.

Cel strategiczny B.2 **Wydźwignąć z kryzysu Boguszowice Osiedle**

Cel B.2. dotyczy społecznego ożywienia zamieszkałej przez około 11 tysięcy mieszkańców dzielnicy Boguszowice Osiedle, która jest druga w rankingu dzielnic Rybnika objętych najgłębszym kryzysem. Dzielnica ta ma drugi najwyższy w Rybniku wskaźnik ubóstwa (niemal 20!) i jest także w czołówce wszystkich negatywnych wskaźników społecznych wśród dzielnic Rybnika. Bardzo poważnymi problemami dla mieszkańców Boguszowic są: alkoholizm: (66,6% zsumowanych odpowiedzi respondentów „bardzo duży problem” i „duży problem”), bezrobocie (60,5%), wandalizm i chuligaństwo (56,9%), ubóstwo (46,8%), przemoc w rodzinach (28,5%), problemy seniorów (20,3%), problemy niepełnosprawnych (17,6%)⁵⁶. Dzielnica ta wymaga więc także wsparcia i aktywizacji mieszkańców w celu odbudowania mechanizmów samopomocy i wsparcia środowiskowego w oparciu o wspólnoty sąsiedzkie, organizacje pozarządowe i instytucje.

Program B.2.1: **Boguszowice Osiedle: moja dzielnica – moje miejsce**

■ **Cel programu:**

Wypracować całościowy program działań pomocowych, reintegracyjnych, naprawczych, aktywizacyjnych i społeczno-animacyjnych nastawionych na przełamanie kryzysu społecznego w dzielnicy Boguszowice Osiedle, z aktywnym udziałem środowisk mieszkańców.

⁵⁶ Wszystkie dane za Raportem z badania *Małe społeczności – wielkie problemy Skala i specyfika wykluczenia społecznego w wybranych dzielnicach miasta Rybnika*, (A. Górny, A. Zygmunt, Rybnik 2012)

■ Opis programu:

Program będzie oparty na dorobku realizowanego od 2009 roku w dzielnicy Boguszowice Osiedle programu „Moja dzielnica – moje miejsce”, oraz jego kontynuacji w ramach Programu Aktywności Lokalnej dla Miasta Rybnika na lata 2014-2015⁵⁷.

Istotą programu jest wypracowanie jego szczegółów przy partycypacyjnym udziale samych mieszkańców dzielnicy. Toteż co do szczegółów Program będzie opracowywany w ciągu 2017 roku w ścisłej współpracy z organizacjami pozarządowymi i mieszkańcami, a następnie będzie wdrażany począwszy od 2018 roku. Oto rekomendacje do uwzględnienia na etapie opracowywania programu:

- Rekomendowane jest pełne wykorzystanie doświadczeń i dorobku organizacji pozarządowych i innych podmiotów działających dotychczas w dzielnicy Boguszowice Osiedle w sferze wsparcia społecznego, aktywizacji i rozwiązywania problemów społecznych. Ich doświadczenia powinny być podstawą diagnozy problemów a ich pomysły wynikające z praktycznego doświadczenia powinny być podstawą działań planowanych w programie.
- Rekomendowane jest też ścisłe powiązanie działań programu z pracą na tym obszarze różnych służb, instytucji i specjalistów zaangażowanych w politykę społeczną: pracowników socjalnych, asystentów rodzin, pedagogów, streetworkerów, terapeutów i doradców w obszarze problemów społecznych, specjalistów od spraw uzależnień, systemu przeciwdziałania przemocy domowej, itd. Należy dążyć do stworzenia spójnego podsystemu polityki społecznej dla dzielnicy Boguszowice Osiedle.
- Rekomendowane jest przeanalizowanie w programie możliwości współpracy z Miejskim Ośrodkiem Sportu i Rekreacji w Boguszowicach Starych oraz z lokalnymi szkołami i wykorzystania potencjału ich personelu, budynków i terenów wokół nich do stopniowego kształtowania się tam oddolnie animowanych lokalnych centrów życia społecznego.

■ Formy realizacji programu:

Program co do form realizacji będzie doprecyzowany w 2017 roku w ścisłej współpracy z organizacjami pozarządowymi i mieszkańcami dzielnicy Boguszowice Osiedle. Przewidywane jest wyłonienie operatorów poszczególnych elementów programu w konkursach.

■ Odpowiedzialny:

Koordynacja: Ośrodek Pomocy Społecznej

Współpraca: organizacje pozarządowe, placówki oświatowe, kulturalne i medyczne (w tym odpowiedzialne za przeciwdziałanie uzależnieniom), parafie.

---

⁵⁷ Pośrednio program będzie też korzystał z dorobku programów realizowanych wcześniej w innych dzielnicach Rybnika: „Dzielnica z pomysłem”, (w Paruszowcu-Piaskach od 2011 roku) i „Czas na zmiany” (w Niedobczycach od 2011 roku).

■ **Harmonogram i kosztorys:**

Rok budżetowy:	Etap realizacji programu:	Wkład budżetu miasta:
2017	Opracowanie programu	Bezkosztowo
2018	Realizacja programu i jego ewaluacja	100.000,00 (środki z UE)
2019	Kontynuacja programu	100.000,00 (środki z UE)
2020	Kontynuacja programu i jego ewaluacja	110.000,00 (środki z UE)
2021	Kontynuacja programu	110.000,00 (środki z UE)
2022	Kontynuacja programu i jego ewaluacja	120.000,00 (środki z UE)
2023	Kontynuacja programu	120.000,00 (środki z UE)

■ **Wskaźniki osiągnięcia celów:**

Liczba zajęć indywidualnych i grupowych, warsztatów, poradnictwa specjalistycznego.

Liczba inicjatyw lokalnych.

Liczba przedstawicieli jednostek miejskich i organizacji pozarządowych biorących udział w spotkaniach.

Liczba sporządzonych raportów z monitoringu spójności planu ze strategią.

Liczba uczestników w danych roku kalendarzowym

Cel strategiczny B.3 Ożywić Niewiadom

Cel B.3. dotyczy ożywienia społecznego i wypełnienia aktywnością społeczną dzielnicy Niewiadom. Dzielnica ta położona peryferyjnie i zabudowana zabudową rozproszoną ma szczególnie trudną sytuację, jeśli chodzi o kształtowanie się tam mechanizmów samopomocy środowiskowej.

Dzielnica ta wymaga więc także wsparcia i aktywizacji mieszkańców w celu zbudowania mechanizmów samopomocy i wsparcia środowiskowego w oparciu o organizacje pozarządowe, instytucje i tworzoną stopniowo wspólnotę mieszkańców.

Program B.3.1: Niewiadom – czas na zmiany

■ **Cel programu:**

Wypracować całościowy program działań pomocowych, reintegracyjnych, naprawczych, aktywizacyjnych i społeczno-animacyjnych nastawionych na przełamanie kryzysu społecznego w dzielnicy Niewiadom, z aktywnym udziałem organizacji pozarządowych i mieszkańców.

■ **Opis programu:**

Program będzie bezpośrednio oparty na dorobku realizowanego od września 2011 r. do końca 2012 r. w Niewiadomiu i Niedobczycach projektu **T:RAF – Twój: Rozwój, Aktywność, Forma** oraz realizowanego w Niedobczycach w latach 2014-2015⁵⁸ programu „Czas na zmiany”. Istotą programu jest wypracowanie jego szczegółów przy partycypacyjnym udziale samych mieszkańców dzielnicy. Toteż co do szczegółów Program będzie opracowywany w ciągu 2017 roku w ścisłej współpracy

⁵⁸ Pośrednio program będzie też korzystał z dorobku programów realizowanych wcześniej w innych dzielnicach Rybnika: „Dzielnica z pomysłem” (w Paruszowcu-Piaskach od 2011 roku) i „Moja dzielnica – moje miejsce” (w dzielnicy Boguszowice Osiedle od 2009 roku).

z organizacjami pozarządowymi i mieszkańcami, a następnie będzie wdrażany począwszy od 2018 roku. Oto rekomendacje do uwzględnienia na etapie opracowywania programu:

- Rekomendowane jest pełne wykorzystanie doświadczeń i dorobku organizacji pozarządowych i innych podmiotów działających dotychczas w dzielnicy Niewiadom (przede wszystkim w ramach programu T:RAF) w sferze wsparcia społecznego, aktywizacji i rozwiązywania problemów społecznych. Ich doświadczenia powinny być podstawą diagnozy problemów a ich pomysły wynikające z praktycznego doświadczenia powinny być podstawą działań planowanych w programie.
- Rekomendowane jest też ściśle powiązanie działań programu z pracą na tym obszarze różnych służb, instytucji i specjalistów zaangażowanych w politykę społeczną: pracowników socjalnych, asystentów rodzin, pedagogów, streetworkerów, terapeutów i doradców w obszarze problemów społecznych, specjalistów od spraw uzależnień, systemu przeciwdziałania przemocy domowej, itd. Należy dążyć do stworzenia spójnego podsystemu polityki społecznej dla dzielnicy Niewiadom.
- Rekomendowane jest przeanalizowanie w programie możliwości współpracy z lokalnymi szkołami (SP i Gimnazjum) oraz wykorzystania potencjału ich personelu, budynków i terenów wokół nich do stopniowego kształtowania się tam oddolnie animowanych lokalnych centrów życia społecznego.

■ **Formy realizacji programu:**

Program co do form realizacji będzie doprecyzowany w 2017 roku w ścisłej współpracy z organizacjami pozarządowymi i mieszkańcami dzielnicy Niewiadom. Przewidywane jest wyłonienie operatorów poszczególnych elementów programu w konkursach.

■ **Odpowiedzialny:**

Koordynacja: Ośrodek Pomocy Społecznej

Współpraca: Industrialne Centrum Kultury, organizacje pozarządowe, placówki oświatowe, kulturalne i podmioty lecznicze (w tym odpowiedzialne za przeciwdziałanie uzależnieniom), parafie.

■ **Harmonogram i kosztorys:**

Rok budżetowy:	Etap realizacji programu:	Wkład budżetu miasta:
2017	Opracowanie programu	Bezkosztowo
2018	Realizacja programu i jego ewaluacja	3.000.000 zł, w tym 2.500.000 z EFS (na lata 2018-2021)
2019	Kontynuacja programu	
2020	Kontynuacja programu i jego ewaluacja	
2021	Kontynuacja programu	
2022	Kontynuacja programu i jego ewaluacja	120.000,00 (środki z UE)
2023	Kontynuacja programu	120.000,00 (środki z UE)

■ **Wskaźniki osiągnięcia celów:**

Liczba zajęć indywidualnych i grupowych, warsztatów, poradnictwa specjalistycznego.

Liczba inicjatyw lokalnych.

Liczba przedstawicieli jednostek miejskich i organizacji pozarządowych biorących udział w spotkaniach.

Liczba sporządzonych raportów z monitoringu spójności planu ze strategią.

Liczba uczestników w danych roku kalendarzowym.

Cel strategiczny B.4 Przywrócić spójność społeczną w Śródmieściu

Cel B.4. dotyczy zahamowania zjawiska utraty spójności społecznej przez społeczność dzielnicy Śródmieście, gdzie prawdopodobnie mamy do czynienia z jednymi z największych kontrastów społecznych w całym Rybniku. Wszystkie programy polityki społecznej w Śródmieściu winny być planowane i realizowane w ścisłej **koordynacji z Programem Rewitalizacji**.

Program B.4.1: Centrum miasta w centrum uwagi

■ **Cel programu:**

Wypracować rozbudowany program działań społeczno-animacyjnych na rzecz przywrócenia spójności społecznej w obszarze ścisłego centrum miasta, które wesprą przekształcenia przestrzenno-funkcjonalne i gospodarcze w tej części miasta w ramach programu rewitalizacji.

■ **Opis programu:**

Program będzie szczegółowo opracowany w ramach prac nad Programem Rewitalizacji w ciągu 2017 roku, a następnie będzie wdrażany począwszy od 2018 roku. Program przewiduje ożywienie dzielnicy Śródmieście, w ramach którego będą dominować działania:

- nastawione na umacnianie poczucia tożsamości lokalnej – adresowane do mieszkańców całego Rybnika;
- wspólnototwórcze – adresowane do bezpośrednich mieszkańców dzielnicy Śródmieście.

Przewiduje się nasycenie dzielnicy działaniami kulturalnymi, społeczno-animacyjnymi, edukacyjnymi i artystycznymi, oraz aktywizującymi gospodarczo. Znaczna część tych działań powinna być planowana

jako stacjonarne działalności ze stałymi siedzibami w tym obszarze, oraz jako wieloletnie plany regularnych, powtarzalnych wydarzeń o wymienionych funkcjach, w tym także – realizowane w przestrzeni publicznej. Istotnym elementem powinno być włączenie rybniczian – zarówno bezpośrednich mieszkańców Śródmieścia, jak i zainteresowanych mieszkańców całego miasta – w proces obywatelskiego projektowania przekształceń przestrzennych w ważnych dla mieszkańców przestrzeniach publicznych dzielnicy.

■ **Formy realizacji programu:**

Program co do form realizacji będzie doprecyzowany w toku prac nad Programem Rewitalizacji w ciągu 2017 roku.

■ **Odpowiedzialny:**

Koordynacja: Ośrodek Pomocy Społecznej

Współpraca: Wydział Polityki Społecznej UM Rybnik, Biuro Kultury UM Rybnik, organizacje pozarządowe, placówki oświatowe, kulturalne i podmioty lecznicze (w tym odpowiedzialne za przeciwdziałanie uzależnieniom), parafie.

■ **Harmonogram i kosztorys:**

Rok budżetowy:	Etap realizacji programu:	Wkład budżetu miasta:
2017	Opracowanie programu	Bezkosztowo
2018	Realizacja programu i jego ewaluacja	3.200.000 zł, w tym 2.700.000 z EFS (na lata 2018-2012)
2019	Kontynuacja programu	
2020	Kontynuacja programu i jego ewaluacja	
2021	Kontynuacja programu	110.000,00 (środki z UE)
2022	Kontynuacja programu i jego ewaluacja	120.000,00 (środki z UE)
2023	Kontynuacja programu	120.000,00 (środki z UE)

■ **Wskaźniki osiągnięcia celów:**

Liczba zajęć indywidualnych i grupowych, warsztatów, poradnictwa specjalistycznego.

Liczba inicjatyw lokalnych.

Liczba przedstawicieli jednostek miejskich i organizacji pozarządowych biorących udział w spotkaniach.

Liczba sporządzonych raportów z monitoringu spójności planu ze strategią.

Liczba uczestników w danych roku kalendarzowym.

Cel strategiczny B.5 Zaktywizować Niedobczyce i Chwałowice

Cel B.5. dotyczy zapobieżenia kryzysowi społecznemu w dzielnicach Niedobczyce i Chwałowice, gdzie wskaźniki społeczne nie są jeszcze alarmujące, ale już bardzo niepokojące. Potrzebne są tu więc zarówno działania naprawcze, jak i profilaktyczno-społeczne.

Programy na tym obszarze winny być realizowane w oparciu o doświadczenia i aktywność organizacji pozarządowych działających dotychczas lokalnie. Także ich wiedza i doświadczenie będą podstawą pogłębienia diagnozy lokalnej.

Program B.5.1: Niedobczyce – czas na zmiany

■ **Cel programu:**

Wypracować całościowy program działań pomocowych, reintegracyjnych, naprawczych, aktywizacyjnych i społeczno-animacyjnych nastawionych na przełamanie kryzysu społecznego w dzielnicy Niedobczyce, z aktywnym udziałem mieszkańców i organizacji pozarządowych.

■ **Opis programu:**

Program będzie oparty na dorobku realizowanego od 2011 roku w dzielnicy Niedobczyce programu „Czas na zmiany”, oraz jego kontynuacji w ramach Programu Aktywności Lokalnej dla Miasta Rybnika na lata 2014-2015, a także programu T:RAF (2011-2012).

Co do szczegółów Program będzie opracowywany w ciągu 2017 roku w ścisłej współpracy z organizacjami pozarządowymi i mieszkańcami (w szczególności z podmiotami zaangażowanymi wcześniej w programy T:RAF i „Czas na zmiany”), a następnie będzie wdrażany począwszy od 2018 roku.

■ **Formy realizacji programu:**

Program co do form realizacji będzie doprecyzowany w 2017 roku w ścisłej współpracy z organizacjami pozarządowymi i mieszkańcami dzielnicy. Przewidywane jest wyłonienie operatorów poszczególnych elementów programu w konkursach.

■ **Odpowiedzialny:**

Koordynacja: Ośrodek Pomocy Społecznej

Współpraca: Wydział Polityki Społecznej UM Rybnik, Biuro Kultury UM Rybnik, organizacje pozarządowe, placówki oświatowe, kulturalne i podmioty lecznicze (w tym odpowiedzialne za przeciwdziałanie uzależnieniom), parafie.

■ **Harmonogram i kosztorys:**

Rok budżetowy:	Etap realizacji programu:	Wkład budżetu miasta:
2017	Opracowanie programu	Bezkosztowo
2018	Realizacja programu i jego ewaluacja	100.000,00 (środki z UE)
2019	Kontynuacja programu	100.000,00 (środki z UE)
2020	Kontynuacja programu i jego ewaluacja	110.000,00 (środki z UE)
2021	Kontynuacja programu	110.000,00 (środki z UE)
2022	Kontynuacja programu i jego ewaluacja	120.000,00 (środki z UE)
2023	Kontynuacja programu	120.000,00 (środki z UE)

■ **Wskaźniki osiągnięcia celów:**

Liczba zajęć indywidualnych i grupowych, warsztatów, poradnictwa specjalistycznego.

Liczba inicjatyw lokalnych.

Liczba przedstawicieli jednostek miejskich i organizacji pozarządowych biorących udział w spotkaniach.

Liczba sporządzonych raportów z monitoringu spójności planu ze strategią.

Liczba uczestników w danych roku kalendarzowym.

Program B.5.2: Chwałowice: bierzemy sprawy w swoje ręce

■ **Cel programu:**

Wypracować całościowy program działań pomocowych, reintegracyjnych, naprawczych, aktywizacyjnych i społeczno-animacyjnych nastawionych na przełamanie kryzysu społecznego w dzielnicy Chwałowice, z aktywnym udziałem organizacji pozarządowych i mieszkańców.

■ **Opis programu:**

Program będzie pośrednio oparty na dorobku programów realizowanych w innych dzielnicach: realizowanego od 2011 roku w Niedobczycach programu „Czas na zmiany”, programu T:RAF (2011-2012) oraz Programu Aktywności Lokalnej dla Miasta Rybnika na lata 2014-2015.

Co do szczegółów Program będzie opracowywany w ciągu 2017 roku w ścisłej współpracy z organizacjami pozarządowymi i mieszkańcami (w szczególności z podmiotami zaangażowanymi wcześniej w programy T:RAF w dzielnicach Niewiadom i Niedobczyce oraz „Czas na zmiany” w Niedobczycach), a następnie będzie wdrażany począwszy od 2018 roku.

■ **Formy realizacji programu:**

Program co do form realizacji będzie doprecyzowany w 2017 roku w ścisłej współpracy z organizacjami pozarządowymi i mieszkańcami dzielnicy. Przewidywane jest wyłonienie operatorów poszczególnych elementów programu w konkursach.

■ **Odpowiedzialny:**

Koordynacja: Ośrodek Pomocy Społecznej

Współpraca: Wydział Polityki Społecznej UM Rybnik, Biuro Kultury UM Rybnik, organizacje pozarządowe, placówki oświatowe, kulturalne i podmioty lecznicze (w tym odpowiedzialne za przeciwdziałanie uzależnieniom), parafie.

■ Harmonogram i kosztorys:

Rok budżetowy:	Etap realizacji programu:	Wkład budżetu miasta:
2017	Opracowanie programu	Bezkosztowo
2018	Realizacja programu i jego ewaluacja	100.000,00 (środki z UE)
2019	Kontynuacja programu	100.000,00 (środki z UE)
2020	Kontynuacja programu i jego ewaluacja	110.000,00 (środki z UE)
2021	Kontynuacja programu	110.000,00 (środki z UE)
2022	Kontynuacja programu i jego ewaluacja	120.000,00 (środki z UE)
2023	Kontynuacja programu	120.000,00 (środki z UE)

■ Wskaźniki osiągnięcia celów:

Liczba zajęć indywidualnych i grupowych, warsztatów, poradnictwa specjalistycznego.

Liczba inicjatyw lokalnych.

Liczba przedstawicieli jednostek miejskich i organizacji pozarządowych biorących udział w spotkaniach.

Liczba sporządzonych raportów z monitoringu spójności planu ze strategią.

Liczba uczestników w danych roku kalendarzowym.

Pole strategiczne C. Rybnik dobrym miejscem zamieszkania

Pole strategiczne C zawiera odpowiedź na następujące problemy kluczowe:

Miasto Rybnik nie posiada opracowanego programu miejskiej polityki mieszkaniowej. Należałoby opracować taki program⁵⁹. Odpowiadający wyzwaniom wynikającym z diagnozy i nowoczesnym rozwiązaniom zapisanym w Krajowej Polityce Miejskiej. Obecnie nie ma wspieranego przez Miasto systemu zamiany mieszkań. Na mieszkanie komunalne czeka się w długiej kolejce, brakuje też mieszkań chronionych. Jakość zamieszkania to nie tylko lokal mieszkalny: w Rybniku nie ma długofalowego programu wsparcia rodziny – najważniejszego ośrodka funkcji opiekuńczych. Nie ma długofalowej koncepcji działań na rzecz osób niepełnosprawnych. Nie ma wystarczającej liczby miejsc w placówkach opieki, w tym dla dorosłych z niepełnosprawnością intelektualną.

W ramach tego pola strategicznego usytuowano zarówno cele dotyczące przeciwdziałania degradacji społecznej w centrum Miasta, zarówno tej dziejącej się w obszarze objętym Programem Rewitalizacji, jak i spoza tego obszaru. Zidentyfikowano **cztery** takie cele:

- Cel C.1. Mieszkania dla rybniczian,
- Cel C.2. Wesprzeć rybnicką rodzinę w jej zadaniach opiekuńczych,
- Cel C.3. Włączyć społecznie i wesprzeć osoby z niepełnosprawnościami i ich rodziny,
- Cel C.4. Dość przemocy domowej!

Oto opisy celów i proponowanych w ich ramach programów.

Cel strategiczny C.1 Mieszkania dla rybniczian

Cel C.1. dotyczy wprowadzenia i realizowania w Rybniku spójnej polityki mieszkaniowej, nastawionej na realizowanie celu strategicznego, jakim jest poprawa jakości życia w Rybniku poprzez możliwie pełne zrealizowane prawa do mieszkania.

Program C.1.1: Nowa rybnicka polityka mieszkaniowa

■ **Cel programu:**

Celem programu jest wypracowanie nowych spójnych zasad długoletniej rybnickiej polityki mieszkaniowej.

---

⁵⁹ Adresatami takiego programu powinny być nie tylko władze Miasta ale również mieszkańcy, zarządcy zasobów mieszkaniowych, deweloperzy, spółdzielnie mieszkaniowe, inwestorzy indywidualni, itp.

■ **Opis programu:**

Program będzie polegał na wypracowaniu nowych zasad polityki mieszkaniowej w Rybniku – zarówno dysponowania mieszkaniowym zasobem gminy, jak i miejskiej polityki wobec innych podmiotów tworzących zasób mieszkaniowy na terenie miasta: deweloperów, spółdzielni, kooperatyw mieszkaniowych, Towarzystwa Budownictwa Społecznego (TBS) i indywidualnych inwestorów. Kluczowym elementem programu będzie wypracowanie nowego wieloletniego programu gospodarowania mieszkaniowym zasobem gminy⁶⁰ oraz ewentualnie zasad wynajmowania lokali wchodzących w skład mieszkaniowego zasobu gminy⁶¹.

Dodatkowymi elementami programu będą wypracowane zasady polityki przestrzennej wobec prywatnych i społecznych inicjatyw dotyczących wielorodzinnego budownictwa mieszkaniowego, które zostaną zawarte w zaktualizowanym Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, oraz w Programie Rewitalizacji. Polityka mieszkaniowa powinna zawierać wytyczne dla tych dokumentów w zakresie ich właściwości.

■ **Formy realizacji programu:**

Program będzie polegał na wypracowaniu do końca 2017 roku nowego *wieloletniego programu gospodarowania mieszkaniowym zasobem gminy* oraz – w razie uznania takiej konieczności – opracowania lub zaktualizowania innych gminnych dokumentów strategicznych regulujących zagadnienia mieszkalnictwa.

■ **Odpowiedzialny:**

Koordynacja: Zakład Gospodarki Mieszkaniowej w Rybniku

Współpraca: Wydział Mienia UM Rybnik, Ośrodek Pomocy Społecznej, Wydział Polityki Społecznej UM Rybnik, prywatni przedsiębiorcy.

---

⁶⁰ Chodzi o uchwalany przez gminą program, o którym mowa w art. 21 ust. 1 pkt. 1 ustawy z dnia 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego (tekst jednolity Dz. U. z 2014 r. poz. 150 ze zmianami).

⁶¹ Chodzi o „zasady wynajmowania lokali wchodzących w skład mieszkaniowego zasobu gminy, w tym zasady i kryteria wynajmowania lokali, których najem jest związany ze stosunkiem pracy, jeżeli w mieszkaniowym zasobie gminy wydzielono lokale przeznaczone na ten cel”, o których mowa w art. 21 ust. 1 pkt. 2 w/w ustawy.

■ **Harmonogram i kosztorys:**

Rok budżetowy:	Etap realizacji programu:	Wkład budżetu miasta:
2017	Utworzenie zespołu koordynującego	Bezkosztowo
2018	Wypracowanie zasad programu	Bezkosztowo

■ **Wskaźniki osiągnięcia celów:**

Liczba przedstawicieli zespołu koordynującego i współpracującego, którzy biorą udział w spotkaniach.

Liczba sporządzonych raportów z monitoringu spójności planu ze strategią.

Liczba wypracowanych dokumentów strategicznych regulujących zagadnienia mieszkalnictwa.

Program C.1.2: Rybnicki program zamiany mieszkań

■ **Cel programu:**

Celem programu jest stworzenie – z udziałem Miasta jako gwaranta bezpieczeństwa transakcyjnego – wiarygodnego systemu zamiany mieszkań pomiędzy osobami zajmującymi mieszkania nadmetrażowe a rodzinami zamieszkującymi w przegęszczeniu.

■ **Opis programu:**

Program jest odpowiedzią na sytuację, w której w Rybniku mamy bardzo dużą średnią powierzchnię mieszkania (a więc prawdopodobnie znaczną liczbę mieszkań o dużym metrażu), a jednocześnie sporo rodzin zamieszkuje w warunkach nadmiernego zagęszczenia. Jednocześnie rynek zamian mieszkań jest zablokowany, zarówno poprzez trudność techniczną z dokonaniem remontów w lokalach zamieszkiwanych, jak i – przede wszystkim – przez brak zaufania transakcyjnego, szczególnie ze strony osób starszych⁶². Program będzie polegał na wypracowaniu zasad uczestnictwa Miasta Rybnika w transakcjach zamiany jako strony trzeciej gwarantującej rzetelność transakcji oraz ułatwiającej stronom operację w sensie technicznym i organizacyjnym, np. poprzez odpłatne krótkotrwałe udostępnianie miejsca w hostelu dla ułatwienia stronom zamiany dokonywania remontów w lokalach zamienianych. Dodatkowymi elementami programu mogą być np. wypracowane zasady doradztwa prawnego, element poręczeniowy, włączanie się w transakcje zamiany z lokalami miejskimi w celu zrationalizowania komunalnego zasobu mieszkaniowego, itd.

Program uwzględni doświadczenia realizowanego w latach 2009-2013 wielopłaszczyznowego programu zamiany mieszkań. Program ten tylko w początkowym okresie przyniósł niewielki wzrost zainteresowania i wzrost ilości zamian mimo, że był szeroko rozpropagowany w lokalnych mediach. Miasto utworzyło specjalną komórkę "Biuro Zamiany Mieszkań", które aktualnie z uwagi na małe zainteresowanie zamianami zostało wchłonięte do Działu Lokalowego w Zakładzie Gospodarki Mieszkaniowej. Zostanie przeprowadzona analiza, jakie były przyczyny niepowodzenia programu, w tym – zostanie zorganizowane badanie opinii osób zamieszkujących w nadmetrażach oraz rodzin zamieszkujących w przegęszczeniu.

⁶² Taki brak zaufania jest zresztą uzasadniony. w Polsce ujawniono co najmniej kilka zorganizowanych procederów oszukiwania osób starszych przy takich transakcjach, największy dotąd w Łodzi w roku 2013.

■ **Formy realizacji programu:**

Program będzie polegał na wypracowaniu do końca 2017 i ogłoszeniu w mediach miejskiego programu wspierania zamiany mieszkań.

■ **Odpowiedzialny:**

Koordynacja: Zakład Gospodarki Mieszkaniowej w Rybniku

Współpraca: Wydział Mienia UM Rybnik, Ośrodek Pomocy Społecznej, Wydział Polityki Społecznej UM Rybnik, prywatni przedsiębiorcy.

■ **Harmonogram i kosztorys:**

Rok budżetowy:	Etap realizacji programu:	Wkład budżetu miasta:
2017	Utworzenie zespołu koordynującego/badania opinii osób zam. w nadmetrażu	Bezkosztowo
2018	Opracowanie programu	Bezkosztowo

■ **Wskaźniki osiągnięcia celów:**

Liczba przedstawicieli zespołu koordynującego i współpracującego, którzy biorą udział w spotkaniach.
Liczba sporządzonych raportów z monitoringu spójności planu ze strategią.
Liczba wypracowanych dokumentów strategicznych regulujących zagadnienia mieszkalnictwa.

Program C.1.3: **Zasób mieszkań o specjalnym przeznaczeniu**

■ **Cel programu:**

Celem programu jest stopniowe stworzenie w Rybniku zasobu lokali mieszkalnych o przeznaczeniach specjalnych: na mieszkania **chronione, treningowe, readaptacyjne i wspomagane**.

■ **Opis programu:**

Program polega na wypracowaniu zasad przygotowywania i udostępniania lokali mieszkalnych na funkcje specjalne oraz metody szacowania realnego zapotrzebowania na mieszkania **chronione, treningowe, readaptacyjne i wspomagane**.

- **Mieszkanie treningowe** to miejsce okresowego zamieszkiwania, w którym osoby tam przebywające pod opieką specjalistów przygotowują się do samodzielnego życia w mieszkaniu chronionym lub wspomagany.
- **Mieszkanie chronione** to forma pomocy społecznej w postaci lokalu mieszkalnego, mająca zapewnić osobom w nim zamieszkującym przygotowanie – pod opieką odpowiednich specjalistów, np. pracownika socjalnego – do prowadzenia samodzielnego życia w społeczeństwie lub zastąpić pobyt w placówce zapewniającej całodobową opiekę. Mieszkania chronione mają służyć osobom, które – ze względu na trudną sytuację życiową, wiek, niepełnosprawność lub chorobę – potrzebują wsparcia w funkcjonowaniu w codziennym życiu, ale nie wymagają usług w zakresie świadczonym przez jednostkę całodobowej opieki.
- **Mieszkanie wspomagane** to miejsce samodzielnego zamieszkiwania dla, które ze względu na swoją niepełnosprawność nie są w stanie wziąć pełnej odpowiedzialności za swoje życie, a do

samodzielnego funkcjonowania w środowisku jest im potrzebne i zarazem wystarczające wsparcie asystenta osobistego.

- **Mieszkanie readaptacyjne** to miejsce okresowego zamieszkiwania, przeznaczone dla osób, które przeszły podstawowy program pomocy osobie bezdomnej realizowany w schroniskach i oczekują na mieszkanie komunalne z zasobów gminy. Celem funkcjonowania mieszkań readaptacyjnych jest pomoc w wykształceniu umiejętności samodzielnego życia i integracji ze społecznością lokalną.

■ **Formy realizacji programu:**

Program będzie polegał na wypracowaniu do końca 2017 zasad przygotowywania i udostępniania lokali mieszkalnych na funkcje specjalne, oraz metody szacowania realnego zapotrzebowania na lokale. Począwszy od 2018 roku stopniowo byłyby udostępniane systemowi pomocy społecznej kolejne mieszkania aż do zaspokojenia potrzeb w tym zakresie.

■ **Odpowiedzialny:**

Koordinacja: Ośrodek Pomocy Społecznej w Rybniku

współpraca: Zakład Gospodarki Mieszkaniowej, Środowiskowy Dom Samopomocy „Cogito Noster”, Środowiskowy Dom Samopomocy, Ośrodek Rodzinnej Pieczy Zastępczej, organizacje pozarządowe.

■ **Harmonogram i kosztorys:**

Rok budżetowy:	Etap realizacji programu:	Wkład budżetu miasta:
2017	Opracowanie zasad	Bezkosztowo
2018	Stopniowe uzupełnianie zasobu/ewaluacja	200000,00 (wkład UE)
2019	Stopniowe uzupełnianie zasobu	200000,00 (wkład UE)
2020	Stopniowe uzupełnianie zasobu/ewaluacja	210000,00 (wkład UE)
2021	Stopniowe uzupełnianie zasobu	210000,00 (wkład UE)
2022	Stopniowe uzupełnianie zasobu/ewaluacja	220000,00 (wkład UE)
2023	Stopniowe uzupełnianie zasobu	220000,00 (wkład UE)

■ **Wskaźniki osiągnięcia celów:**

Liczba utworzonych oddanych do użytku mieszkań o specjalnym przeznaczeniu.

Liczba osób, które uczestniczyły w programie mieszkań o specjalnym przeznaczeniu.

Cel strategiczny C.2   Wesprzeć rybnicką rodzinę w jej zadaniach opiekuńczych

Cel C.2. dotyczy tworzenia warunków optymalnego funkcjonowania rybnickich rodzin, w tym – rodzinnej pieczy zastępczej. W obszarze tym kładzie się szczególny nacisk na profesjonalną pracę z rodziną w jej środowisku oraz na reintegrację rodziny.

Program C.2.1:   Rybnicki program działań na rzecz rodziny i dziecka

■ **Cel programu:**

Celem Programu jest stworzenie optymalnych warunków funkcjonowania rybnickich rodzin, a w odniesieniu do rodzin przeżywających trudności – uruchomienie mechanizmów wsparcia i wyrównywania dysfunkcji.

■ Opis programu:

W ciągu 2017 roku należy sformułować wieloletni program działań na rzecz rodziny i dziecka, skoncentrowany na wsparciu rodzin w ich funkcjach opiekuńczych, w konsultacji z zainteresowanymi środowiskami. Program powinien skupiać się na czterech celach:

- na rozwoju systemu opieki nad rodziną i dzieckiem poprzez zapewnienie rodzinom pomocy psychologiczno-pedagogicznej, zapewnienie rodzinie przeżywającej trudności wsparcia i pomocy asystenta rodziny, przygotowywanie rodzin wspierających;
- na prowadzeniu i rozwoju odpowiednich placówek wsparcia dziennego prowadzonych w formach: opiekuńczej, specjalistycznej oraz pracy podwórkowej, w szczególności w dzielnicach Miasta, których dotyczy Pole Strategiczne B;
- na przeglądzie zasad udziału dzieci i młodzieży w organizowanych na terenie miasta zajęciach sportowo-rekreacyjnych i kulturalnych, tak aby maksymalnie wykorzystać ich walor animacyjno-społeczny.
- na stałym podnoszeniu jakości usług świadczonych na rzecz wspierania rodziny poprzez podnoszenie kompetencji pracowników i poprawę kultury organizacyjnej systemu.

Zakłada się, że objęcie programem rodziny – jako pierwszego ogniwa systemu – środowiskowym wielozakresowym wsparciem, które doprowadzi do wzmocnienia lub reaktywacji jej podstawowych funkcji. Działania winny być również skierowane do dzieci o szczególnych potrzebach, głównie w formie specjalnych programów socjoterapeutycznych, psychoprophylaktycznych, czy też wsparcie dzieci zagrożonych niedostosowaniem społecznym.

■ Formy realizacji programu:

W 2017 roku będzie trwał proces przygotowywania programu. Począwszy od 2018 roku byłyby realizowane trzyletnie programy. W latach 2018 – 2020, a następnie w latach 2021 – 2023.

■ **Odpowiedzialny:**

Koordinacja: Ośrodek Pomocy Społecznej w Rybniku

Współpraca: Wydział Polityki Społecznej UM Rybnik, kluby sportowe, instytucje kultury, organizacje pozarządowe.

■ **Harmonogram i kosztorys:**

Rok budżetowy:	Etap realizacji programu:	Koszt programu:
2017	Przygotowanie programu w procesie uspołecznionym	Bezkosztowo
2018	Jednoročný pilotaż programu	100.000,00 (wkład UE)
2019	Program 2019 – 2021	120.000,00 (wkład UE)
2020	<i>Kontynuacja</i>	120.000,00 (wkład UE)
2021	Kontynuacja	130.000,00 (wkład UE)
2022	Program 2022 – 2023	130.000,00 (wkład UE)
2023	Kontynuacja	140.000,00 (wkład UE)

■ **Wskaźniki osiągnięcia celów:**

Liczba rodzin i dzieci pod opieką specjalistów.

Liczba asystentów rodziny i pedagogów ulicy.

Liczba przedstawicieli zespołu koordynującego i współpracującego, którzy biorą udział w spotkaniach.

Liczba odbyć szkoleń i kursów podnoszących kwalifikacje osób zaangażowanych w zadanie.

Liczba sporządzonych raportów z monitoringu spójności planu ze strategią.

Program C.2.2: Program Rozwoju Pieczy Zastępczej w Mieście Rybniku na lata 2016-2018

Program jest realizowany na podstawie ustawy⁶³, natomiast szerszą podstawę prawną stanowią zapisy *Konwencji o Prawach Dziecka*, a w szczególności prawo do ustanowienia dla małoletniego pieczy zastępczej w przypadku konieczności wychowania go poza rodziną.

■ **Cel programu:**

Program Rozwoju Pieczy Zastępczej w Mieście Rybniku na lata 2016-2018 został przyjęty uchwałą Rady Miasta w dniu 10 marca 2016 roku. Celem Programu jest stworzenie w Rybniku optymalnych warunków do funkcjonowania pieczy zastępczej prowadzonej kompetentnie i korzystającej z profesjonalnego wsparcia, przy założeniu maksymalnych starań o powrót dzieci do rodzin biologicznych i reintegrację tych rodzin, a w przypadkach konieczności objęcia pieczą zastępczą – o absolutny priorytet dla form rodzinnych oraz traktowanie form instytucjonalnych pieczy jedynie jako zabezpieczenie w sytuacji czasowej niemożności umieszczenia w pieczy rodzinnej.

⁶³ Podstawę prawną „Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej” stanowi art. 180 pkt 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (tekst jednolity Dz. U. z 2016 r. poz. 575).

■ **Opis programu:**

Istniejący i uchwalony Program zostaje włączony bez zmian do niniejszej Polityki Społecznej, jako jej program operacyjny. Kolejna wersja programu po roku 2018 będzie już opracowywana w ramach realizacji niniejszej polityki społecznej.

■ **Formy realizacji programu:**

W latach 2016 – 2018 będzie realizowany Program w już uchwalonej postaci. W roku 2018 będzie przygotowany nowy program na kolejne lata.

■ **Odpowiedzialny:**

Koordinacja: Ośrodek Rodzinnej Pieczy Zastępczej w Rybniku.

Współpraca: Ośrodek Pomocy Społecznej, Wydział Polityki Społecznej UM Rybnik.

■ **Harmonogram i kosztorys:**

Rok budżetowy:	Etap realizacji programu:	Wkład budżetu miasta:
2016	Realizacja programu 2016 – 2018	200.000,00
2017	Realizacja programu 2016 – 2018 / ewaluacja	200.000,00
2018	Realizacja programu 2016 – 2018 i opracowanie nowej edycji programu	200.000,00
2019	Realizacja programu 2019 – 2023	210.000,00
2020	Realizacja programu 2019 – 2023 / ewaluacja	210.000,00
2021	Realizacja programu 2019 – 2023	220.000,00
2022	Realizacja programu 2019 – 2023 / ewaluacja	220.000,00
2023	Realizacja programu 2019 – 2023	220.000,00

Wskaźniki osiągnięcia celów:

ilość funkcjonujących rodzin zastępczych;

profesjonalizacja rodzinnej pieczy zastępczej poprzez wzrost liczby dzieci w rodzinach niezawodowych, zawodowych i rodzinnych domach dziecka;

liczba szkoleń dla kandydatów do pełnienia pieczy zastępczej dla dzieci oraz szkoleń dla osób sprawujących pieczę nad dziećmi;

liczba dzieci, które powróciły pod opiekę rodziców biologicznych.

Program C.2.3: Rybnicki program działań na rzecz seniorów

■ **Cel programu:**

Celem Programu jest optymalne zaspokojenie potrzeb społecznych środowiska seniorów w Rybniku, przy maksymalnym wykorzystaniu aktywności i samoorganizacji środowiskowej oraz wiedzy i umiejętności samych seniorów. Elementem Programu powinny być potrzeby seniorów w zakresie usług opiekuńczych, jednak ten wątek nie powinien dominować w Programie, który przede wszystkim jest nastawiony na wykorzystanie potencjału seniorów.

■ **Opis programu:**

W ciągu lat 2017 i 2018 należy sformułować wieloletni program działań na rzecz seniorów (politykę senioralną Rybnika), skoncentrowany na aktywizacji środowiska seniorskiego

i wspieraniu go w samoorganizacji i staraniach na rzecz zaspokojenia swych potrzeb społecznych. Program powinien być opracowywany przy bardzo szerokim udziale środowiska seniorów, przy założeniu, że żadne ze środowisk seniorskich ani żadna forma samoorganizacji środowiska nie może monopolizować całości spraw seniorskich, a wewnętrzne zróżnicowanie tej grupy wiekowej i jej potrzeb musi być w pełni uwzględnione. Elementami Programu powinny być w szczególności: działalność Rybnickiej Rady Seniorów, działalność Uniwersytetu Trzeciego Wieku oraz działalność innych seniorskich organizacji pozarządowych.

■ **Formy realizacji programu:**

W latach 2017 i 2018 będzie trwał uspołeczniony proces przygotowywania programu. Poczynając od 2018 roku byłyby realizowane trzyletnie programy: 2018 – 2020 i 2021 – 2023.

■ **Odpowiedzialny:**

Koordinacja: Wydział Polityki Społecznej Urzędu Miasta Rybnika

Współpraca: Ośrodek Pomocy Społecznej, Rybnicka Rada Seniorów, Uniwersytet Trzeciego Wieku, inne organizacje działające na rzecz seniorów.

■ **Harmonogram i kosztorys:**

Rok budżetowy:	Etap realizacji programu:	Wkład budżetu miasta:
2017	Przygotowanie programu w procesie uspołecznionym	Bezkosztowo
2018	Jednoroczny pilotaż programu	50.000,00 (wkład z MPRIPS)
2019	Program 2018 – 2020	50.000,00 (jw.)
2020	Kontynuacja	60.000,00 (jw.)
2021	Kontynuacja	60.000,00 (jw.)
2022	Program 2021 – 2023	70.000,00 (jw.)
2023	Kontynuacja	70.000,00 (jw.)

■ **Wskaźniki osiągnięcia celów:**

Liczba przedstawicieli jednostek miejskich i organizacji pozarządowych biorących udział w spotkaniach. .

Liczba przeprowadzonych pilotażu.

Liczba opracowanych i wdrożonych dokumentów.

Liczba inicjatyw oddolnych.

Liczba sporządzonych raportów z monitoringu spójności planu ze strategią.

Cel strategiczny C.3 **Włączyć społecznie i wesprzeć osoby z niepełnosprawnościami i ich rodziny**

Cel C.3. dotyczy zaspokajania potrzeb osób z niepełnosprawnościami oraz ich rodzin. Cel ten będzie osiągnięty poprzez realizację dwóch *Programów działań na rzecz osób z niepełnosprawnościami dla Miasta Rybnika na lata 2017-2020 i 2021-2024* oraz działań na rzecz osób przewlekle chorych.

Program C.3.1: Program działań na rzecz osób z niepełnosprawnościami oraz działań na rzecz osób przewlekle chorych

■ Cel programu:

Celem Programu jest optymalne zaspokojenie potrzeb życiowych środowiska osób niepełnosprawnych i przewlekle chorych w Rybniku, poprzez wsparcie tych osób i ich rodzin, zgodnie z zasadą pomocniczości (subsydiarności).

■ Opis programu:

Na przełomie 2016 i 2017 roku należy sformułować program działań na rzecz mieszkańców Rybnika z niepełnosprawnościami na lata 2017-2020. Następne lata to realizacja tego programu i kolejnego przyjętego na lata 2021-2024. Programy te będą zawierać w szczególności usprawnienie procesu aktywizacji zawodowej bezrobotnych z niepełnosprawnościami przez poprawę współpracy Powiatowego Urzędu Pracy w Rybniku z pracodawcami i organizacjami pozarządowymi (np. zatrudnienie osób niepełnosprawnych w nowotworzonych spółdzielniach socjalnych osób prawnych). Ponadto, w programach zostanie położony nacisk m.in. na:

- zwiększenie dostępności dla osób niepełnosprawnych (likwidacja barier architektonicznych w obiektach użyteczności publicznej),
- zwiększenie możliwości uzyskania wsparcia dla projektów Miasta oraz organizacji pozarządowych dotyczących aktywizacji i/lub integracji osób niepełnosprawnych,
- zmniejszenie barier transportowych, które napotykają osoby niepełnosprawne,
- zapewnienie usług asystenckich dla osób niepełnosprawnych.

Szczegółowe cele programów zostaną uzupełnione w toku prac nad nimi z udziałem środowiska osób niepełnosprawnych, przewlekle chorych oraz ich rodzin.

W programach znajdują się również działania mające na celu budowanie wśród rybniczian świadomości, co do pełni praw przysługujących osobom z niepełnosprawnościami i przewlekle chorych, a także kształtowanie pozytywnego wizerunku takich osób. Kampanie realizowane w ramach programów winny zawierać w szczególności następujące wątki:

- zwiększanie świadomości społecznej dotyczącej niepełnosprawności i wspierania osób z niepełnosprawnościami i przewlekle chorych;
- upowszechnienie wiedzy z dziedziny praw osób z niepełnosprawnościami;
- promowanie osiągnięć osób z niepełnosprawnościami - ukazywanie ich wkładu w tworzeniu pozytywnego wizerunku miasta;
- działania edukacyjne przełamujące niepewność osób pełnosprawnych w kontaktach z niepełnosprawnymi i przewlekle chorymi: jak pomagać, czego unikać, na co uważać, itp.,
- likwidowanie barier w komunikowaniu się oraz w dostępie do informacji osób z niepełnosprawnościami i przewlekle chorych.

Planowane działania ujęte w programach będą realizowane przy udziale środków finansowych pochodzących z budżetu Miasta, budżetu państwa, Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych i innych. Aby jednak zintensyfikować działania

konieczne jest poszukiwanie alternatywnych źródeł finansowania. Wobec tego podejmowane będą kroki, mające na celu pozyskiwanie zewnętrznych środków m.in. w ramach dostępnych programów unijnych, projektów systemowych, konkursowych, bądź innych, nakierowanych na rozwiązywanie problemów społecznych osób niepełnosprawnych i przewlekle chorych.

■ **Formy realizacji programu:**

Na przełomie 2016/2017 roku będzie trwał proces przygotowywania programu. Poczynając od 2017 roku byłyby realizowane programy w latach 2017–2020 i 2021–2024.

■ **Odpowiedzialny:**

Wydział Polityki Społecznej Urzędu Miasta Rybnika (lub w przypadku przekształceń komórka zajmująca się ochroną zdrowia), realizatorzy wskazani w programach, organizacje pozarządowe i podmioty lecznicze.

■ **Harmonogram i kosztorys:**

Rok budżetowy:	Etap realizacji programu:	Wkład budżetu miasta:
2016 i 2017	Przygotowanie programu w procesie uspołecznionym.	-
2017-2020	Program na lata 2017 – 2020.	wg programu
2020	Przygotowanie programu w procesie uspołecznionym.	-
2021-2024	Program na lata 2021 – 2024.	wg programu
2017-2023	Co roku możliwość zlecenia zadań publicznych organizacjom pozarządowym i innym podmiotom prowadzących działalność pożytku publicznego na prowadzenie m.in. kampanii społecznych na rzecz integracji osób niepełnosprawnych i przeciwdziałania ich dyskryminacji.	Środki w ramach Programów współpracy Miasta Rybnika z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego.
2017-2023	Działania na rzecz utworzenia hospicjum stacjonarnego	

■ **Wskaźniki osiągnięcia celów:**

- wskazane w przyjmowanych programach,
- utworzenie na terenie Miasta Rybnika hospicjum stacjonarnego dla osób chorych na nieuleczalne choroby.

Program C.3.2: Rybnickie Centrum na rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym

■ **Cel programu:**

Celem Programu jest utworzenie Rybnickiego Centrum na rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym – zintegrowanej placówki prowadzącej w jednym obiekcie: ZAZ, DPS, spółdzielnie socjalne (inne podmioty ekonomii społecznej), mieszkania treningowe oraz hostel, co pozwoli na zoptymalizowanie kosztów poszczególnych działalności do akceptowalnego poziomu.

■ **Opis programu:**

Projekt polega na utworzeniu Rybnickiego Centrum na rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym – zintegrowanej placówki, w jednym obiekcie czterech uzupełniających się działalności na rzecz osób z niepełnosprawnością intelektualną:

- **Zakład Aktywności Zawodowej⁶⁴:** w Rybniku są prowadzone Warsztaty Terapii Zajęciowej (WTZ) dla 84 uczestników. WTZ przygotowują do podjęcia zatrudnienia, ale jedynie w warunkach pracy chronionej. Właśnie Zakład Aktywności Zawodowej umożliwi osobom z niepełnosprawnościami podjęcie zatrudnienia w warunkach pracy chronionej, a w dalszej perspektywie – kontynuowanie rehabilitacji zawodowej. W ramach Centrum ZAZ prowadziłyby obsługę gastronomiczną, usługi pralnicze oraz usługi porządkowo-ogrodnicze w zakresie utrzymania porządku w DPS, hostelu oraz na zewnątrz budynku, pielęgnacji terenu zielonego, a także komercyjne zlecenia zewnętrzne. Szacunkowo w ZAZ pracowałoby około 30 osób. **Prowadzenie ZAZ-u po uruchomieniu jest finansowane m.in. ze środków PFRON oraz SOD (System Obsługi Dofinansowań);**
- **Dom Pomocy Społecznej dla Osób z Niepełnosprawnościami:** biorąc pod uwagę sytuację osób z niepełnosprawnością intelektualną i ich rodzin (starzejący się rodzice, brak wsparcia w rodzinie, itp.) istnieje ogromna potrzeba powstania takiego domu w Rybniku. Zapewnienie odpowiednich warunków bytowych niesamodzielnym życiowo osobom z niepełnosprawnością intelektualną, profesjonalnej opieki medycznej i rehabilitacyjnej, a także działań integracyjnych ze społecznością pełnosprawną – to zadania tego specjalistycznego DPS. Obejmie on swoją opieką około 40 osób z niepełnosprawnościami, zatrudniając około 25-30 osób personelu. **DPS, obsługiwany przez ZAZ będzie znacznie tańszy w utrzymaniu z powodu dotacji z PFRON-u. Utrzymanie klientów DPS-u następuje w 70% ze środków własnych (rent i emerytur), pozostałe koszty – współfinansowane przez rodziny i budżet miasta;**
- **Mieszkania treningowe:** w kompleksie Centrum przewiduje się dwa mieszkania treningowe, zamieszkiwane czasowo przez osoby niepełnosprawne przygotowujące się do przejścia do mieszkania wspomaganego. Koszt mieszkania wspomaganego byłby **pokrywany wspólnie przez rodziny i budżet miasta;**
- **Hostel:** dodatkowo 10 miejsc noclegowych w obiekcie będzie przeznaczony na hostel udzielający osobom z niepełnosprawnością intelektualną doraźnej opieki na zasadach pogotowia sytuacyjnego oraz – na uzgodnionych zasadach – w formie tzw. opieki wytchnieniowej, dającej możliwość odpoczynku rodzinom przeciążonym stałą, całodobową i całoroczną opieką nad niepełnosprawnym członkiem rodziny. Koszt pobytu w hostelu byłby **pokrywany wspólnie przez rodziny i budżet miasta.**

---

⁶⁴ Zakład aktywności zawodowej jest rozwiązaniem prawnym wprowadzonym *ustawą o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych*. ZAZ nie jest samodzielną formą prawną – jest organizacyjnie i finansowo wydzieloną jednostką podmiotu wskazanego w ustawie. ZAZ to ogniwo pośrednie pomiędzy Warsztatami Terapii Zajęciowej a otwartym rynkiem pracy.

■ **Formy realizacji programu:**

Na początku będzie trwał proces przygotowywania zasad organizacyjnych Centrum, poszukiwania odpowiedniego budynku/-ów oraz planowania montażu finansowego przedsięwzięcia. Następnie planuje się remont, budowę lub adaptację budynku/-ów, a następnie oddanie obiektu Centrum do użytku oraz jego uruchomienie. **W przypadku trudności organizacyjno-finansowych planuje się realizację poszczególnych elementów działania** (np. utworzenie tylko ZAZ, utworzenie DPS). Istotna jest współpraca środowiska zajmującego się osobami z niepełnosprawnością intelektualną. Podejmowane będą również działania na rzecz promowania i wspierania spółdzielni socjalnych.

■ **Odpowiedzialny:**

Urząd Miasta Rybnika (różne wydziały), jednostki organizacyjne Miasta i organizacje pozarządowe.

■ **Harmonogram i kosztorys:**

Rok budżetowy:	Etap realizacji programu:	Wkład budżetu miasta:
2017	Nawiązanie współpracy z podmiotami zainteresowanymi utworzeniem Centrum.	Bezkosztowo
2018	Stworzenie szczegółowej koncepcji utworzenia Centrum.	
2018-2023	Organizowanie Centrum i poszukiwanie odpowiedniego budynku, a następnie remont lub budowa obiektu i oddanie go do użytkowania (w zależności od pozyskania odpowiednich środków finansowych).	100.000,00 8.000.000,00

■ **Wskaźniki osiągnięcia celów:**

- nawiązanie współpracy pomiędzy partnerami zainteresowanymi utworzeniem Centrum,
- stworzenie szczegółowej koncepcji utworzenia Centrum,
- pozyskanie środków ze źródeł zewnętrznych,
- utworzenie Centrum lub jego części składowych.

Cel strategiczny C.4 **Dość przemocy domowej!**

Cel C.4. dotyczy przeciwdziałania przemocy domowej i ochrony jej ofiar. Będzie on osiągniany poprzez realizację jednego spójnego programu strategicznego. Program taki – wymagany przez ustawę – musi uwzględniać specyfikę sytuacji wokół przemocy domowej w Rybniku, która w kolejnych latach jego realizacji będzie coraz lepiej zdiagnozowana. Wstępnie zakłada się, że czynnikiem, który może mieć znaczenie dla specyfiki sytuacji w Rybniku **jest przegęszczenie w mieszkaniach** (duża liczba rodzin mieszkających w mieszkaniach, gdzie liczba domowników przewyższa liczbę izb).

Program C.4.1: Rybnicki program przeciwdziałania przemocy domowej i ochrony jej ofiar

■ Cel programu:

Celem Programu jest zmniejszenie skali zjawiska przemocy domowej na terenie Rybnika poprzez udoskonalenie zapisów *Miejskiego Programu Przeciwdziałania Przemocy i Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2016-2021*⁶⁵.

■ Opis programu:

Program zostanie w ciągu I półrocza 2017 roku poddany gruntownemu przeglądowi, w kontekście doświadczeń z pierwszego roku jego realizacji. Począwszy od II półrocza 2017 zostaną wdrożone ewentualne aktualizacje do Programu. Oto zalecenia co do kierunku, w jakim winny iść aktualizacje programu:

- Potrzebne jest prawidłowe sformułowanie **celu** Programu. Celem tym nie może być – jak obecnie – „*Prowadzenie działań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w mieście Rybniku*”, ponieważ tak sformułowany cel („*prowadzenie działań*”) jest osiągnięty zawsze, niezależnie od jakości i sensowności tych działań. Jako cel powinien być wskazany **przyszły stan rzeczy, jaki Miasto Rybnik zamierza osiągnąć w obszarze przemocy w rodzinie**, np. „zahamowanie ilościowego wzrostu zjawiska przemocy w rodzinie”.
- Potrzebny jest uspołniony system zbierania informacji statystycznych o zjawisku przemocy domowej w Rybniku.
  - Obecnie formularz załączony do programu zbiera w szczególności informacje statystyczne o pracy systemu. Tymczasem chodzi o to, aby zbierać po pierwsze **informacje o samym zjawisku przemocy**: nie tylko dane o ilości podjętych działań, ale także dane o ludziach, których dotyczyły te działania; tymczasem w **obecnym formularzu nie ma gdzie wpisać tak podstawowej informacji, jak roczna liczba ofiar przemocy**.
  - Informacje statystyczne muszą być gromadzone w sposób umożliwiający wieloletnie porównania i śledzenie zmian zjawiska przemocy: *liczba prowadzonych procedur „Niebieskie Karty”* to wielkość nieprecyzyjna, bo procedury trwają różną liczbę miesięcy, wiele z nich rozpoczyna się w jednym roku a kończy w drugim, kończą się też z różnych przyczyn (jedne w skutek ustania przemocy, a inne np. w skutek śmierci ofiary). Potrzebne są dane bardziej analityczne: liczba procedur wszczęta w ciągu roku, liczba procedur zakończonych (rodzajami przyczyn zamknięcia procedury) oraz ilość procedur trwających na dzień 31 grudnia danego roku
  - Niezbędne jest gromadzenie statystyki zarówno sprawców, jak i ofiar w podziale na *kobiety, mężczyzn i nieletnich*. Przemoc ma płeć i zacieranie tych danych uniemożliwia rzetelne rozpoznanie zjawiska.
  - Niezbędne jest także gromadzenie statystyki w podziale na rodzaje przemocy: fizyczną, psychiczną, seksualną, ekonomiczną i przemoc zaniedbania. Ważne jest, czy wszystkie służby upoważnione do inicjowania procedury „Niebieskiej Karty” w równym stopniu są uwrażliwione na wszystkie rodzaje przemocy (problemem jest np. nierozpoznawanie przemocy ekonomicznej albo bagatelizowanie przemocy psychicznej).
- Potrzebne jest jasne sprecyzowanie działań podejmowanych przez system wobec:
  - **ofiar przemocy** (bezpośrednia ochrona i doraźne zapewnienie bezpieczeństwa przez odizolowanie sprawcy, pełna informacja, wsparcie, poradnictwo, terapia),

---

⁶⁵ Uchwała nr 274/XVI/2015 Rady Miasta Rybnika z dnia 17 grudnia 2015 r. w sprawie: przyjęcia *Miejskiego Programu Przeciwdziałania Przemocy i Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2016-2021*.

- **sprawców przemocy** (skuteczne przerwanie kontaktu z ofiarą, postępowanie karne, postępowanie naprawcze, terapia sprawców),
- **świadków przemocy** (edukacja, co do właściwych postaw, przełamywanie stereotypów dotyczących przemocy, propagowanie wiedzy jak zgłaszać zauważoną przemoc).

Kluczowe jest przeorientowanie całego systemu przeciwdziałania przemocy z udzielania schronienia ofiarom na bezwarunkowe izolowanie sprawców; W tym celu potrzebna jest infrastruktura pobytowa dla sprawców przemocy, która zawsze jest mniej kosztowna, niż schronienie dla ofiar, gdyż urządza ją się w standardzie noclegowni.

- Potrzebne są wskaźniki umożliwiające ocenę corocznej skuteczności Programu i jego poszczególnych elementów. Wskaźnikami nie są ani „ilości wydanych materiałów informacyjnych”, ani „liczba osób, którym zaproponowano uczestnictwo w programach korekcyjno-edukacyjnych”, bo te wielkości nie mierzą postępu w realizacji celów Programu.

■ **Formy realizacji programu:**

- W I połowie 2017 r. – gruntowny przegląd doświadczeń z realizacji pierwszego półrocznego programu i opracowanie jego aktualizacji zgodnej z powyższymi wytycznymi.
- II połowa 2017 – pilotaż wdrażania nowego programu.
- 2018 – 2020: trzyletni program działań na podstawie doświadczeń z pilotażu.
- 2021 – 2023: kolejny trzyletni program działań.

■ **Odpowiedzialny:**

Koordynacja: Ośrodek Pomocy Społecznej w Rybniku

Współpraca: Wydział Polityki Społecznej UM Rybnik, Ośrodek Interwencji Kryzysowej i Psychoterapii w Rybniku, Poradnia Psychologiczno – Pedagogiczna w Rybniku, Zespół Kuratorskiej Służby Sądowej ds. Karnych w Sądzie Rejonowym w Rybniku, Wydział Prewencji KMP, organizacje pozarządowe.

■ **Harmonogram i kosztorys:**

Rok budżetowy:	Etap realizacji programu:	Wkład budżetu miasta:
2017	Przegląd dotychczasowych doświadczeń programu i gotowanie aktualizacji	Bezkosztowo
2018	Jednoroczny pilotaż programu	Bezkosztowo
2019	Program 2017 – 2021	Bezkosztowo
2020	<i>Kontynuacja</i>	Bezkosztowo
2021	<i>Kontynuacja</i>	Bezkosztowo
2022	Program 2022 – 2023	Bezkosztowo
2023	<i>Kontynuacja</i>	Bezkosztowo

■ **Wskaźniki osiągnięcia celów:**

Wskaźniki określone w programach.

Pole strategiczne D. Rybnik miastem zdrowego stylu życia

Pole strategiczne D zawiera odpowiedź na następujące problemy kluczowe:

Zdrowie rybniczán jest dalekie od ideału. Chorujemy zbyt dużo, a nasz styl życia nie pozostaje bez wpływu na to. Zbyt często sięgamy po alkohol, środki psychoaktywne i inne używki. Szkodliwe używanie środków psychoaktywnych jest coraz większym problemem, a nowe uzależnienia narastają w niepokojącym tempie. Za mało ruszamy się, źle się odżywiamy. Nasze zdrowie psychiczne pozostawia wiele do życzenia.

Zdrowie pojedynczych osób i całych populacji zależy od czterech grup czynników: stylu życia, cech genetycznych, opieki medycznej oraz wpływu środowiska. Współcześnie uważa się, że styl życia⁶⁶ ma coraz większy wpływ na zdrowie i współkształtuje je w 56%, opieka zdrowotna w 18%, wpływ środowiska w 14%, a cechy genetyczne w 12%. Ponieważ modyfikacja stylu życia jest w zasięgu możliwości każdego człowieka, niniejsze pole strategiczne obejmuje także działania na rzecz szeroko rozumianej zmiany stylu życia rybniczán. W ramach tego pola usytuowano cele dotyczące zdrowia (w tym zdrowia psychicznego), promocji i profilaktyki zdrowotnej oraz problemu uzależnień. Zidentyfikowano **trzy** takie cele:

- Cel D.1. Wdrożyć w Rybniku właściwą promocję zdrowia i profilaktykę;
- Cel D.2. Ograniczyć w Rybniku szkodliwe używanie alkoholu;
- Cel D.3. Ograniczyć w Rybniku używanie narkotyków.

Oto opisy celów i proponowanych w ich ramach programów/działań.

Cel strategiczny D.1 Wdrożyć w Rybniku właściwą promocję zdrowia i profilaktykę

Promocja zdrowia to proces propagowania zdrowego stylu życia, czyli świadomego zachowania sprzyjającego utrzymaniu i ochronie zdrowia, umożliwiającego ludziom zwiększenie kontroli nad własnym zdrowiem oraz kształtowanie innych środowiskowych i osobniczych czynników prowadzących do zdrowia. Profilaktyka to działanie prewencyjne (zapobiegające zachorowaniu) lub naprawcze (ograniczające skutki zachorowania). W ramach tego celu strategicznego skupiamy się na profilaktyce pierwotnej, która ma na celu redukcję prawdopodobieństwa wystąpienia choroby, zaburzenia zdrowotnego lub odstępstw od dobrego stanu zdrowia poprzez przeciwdziałanie szkodliwym warunkom, zanim będą one zdolne wywołać chorobę.

---

⁶⁶ Według WHO styl życia definiuje się jako „sposób bycia, wynikający z wzajemnego oddziaływania człowieka i warunków, w jakich żyje oraz z indywidualnych wzorców zachowania, które zostały określone przez czynniki społeczno-kulturowe i osobiste cechy charakteru”. Styl życia jest przedmiotem osobistych decyzji i podlega świadomemu kształtowaniu.

Program D.1.1: Program promocji i profilaktyki zdrowia mieszkańców Rybnika**■ Cel programu:**

Celem programu jest stała poprawa stanu zdrowia rybniczian.

■ Opis programu:

Realizacja działania będzie odbywać się w ramach corocznie ogłaszanych programów współpracy Miasta Rybnika z organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego, w zakresie ochrony i promocji zdrowia. Rekomendowane będą te projekty, w których istotne będzie wzmocnienie komponentów polegających na bezpośrednim angażowaniu mieszkańców w określone działania, kosztem komponentów informacyjnych. Priorytetowe będą:

- zapobieganie chorobom układu krążenia,
- zapobieganie chorobom nowotworowym,
- zwiększenie aktywności fizycznej mieszkańców,
- działania na rzecz ograniczenia palenia tytoniu,
- profilaktyka otyłości i nadwagi,
- tworzenie warunków do zdrowego i aktywnego życia dla grup zwiększonego ryzyka,
- inne w zależności od bieżących potrzeb, pojawiających się w trakcie realizacji *Polityki Społecznej*.

■ Formy realizacji programu:

Zlecenie zadań publicznych w ramach otwartych konkursów ofert lub w trybie pozakonkursowym (tzw. „mały grant”) oraz w formie programów przyjmowanych przez poszczególne jednostki organizacyjne Miasta.

■ Odpowiedzialny:

Wydział Polityki Społecznej Urzędu Miasta Rybnika (lub w przypadku przekształceń komórka zajmująca się zdrowiem i/lub zlecaniem zadań publicznych) oraz Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji w Rybniku.

■ **Harmonogram i kosztorys:**

Rok budżetowy:	Etap realizacji programu:	Wkład budżetu miasta:
2017-2023	Realizacja corocznie przyjmowanych programów współpracy Miasta Rybnika z organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami prowadzącym działalność pożytku publicznego.	Środki w ramach programów współpracy Miasta Rybnika z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego.
2018-2023	Program Aktywnego Przeciwdziałania Otyłości Wśród Uczniów Rybnickich Szkół Podstawowych	25.000,00 w skali roku

■ **Wskaźniki osiągnięcia celów:**

Określone w programach współpracy (...)

Liczba beneficjentów w skali edycji programu.

Kontrola wagi oraz postawy jako kwalifikacja do programu oraz ocena rezultatów końcowych.

Ankieta dla uczestników programu, zarówno dzieci jak i rodziców/opiekunów, przeprowadzona dwukrotnie w trakcie trwania programu – analiza wyników ankiety na początku realizacji programu oraz po jego zakończeniu.

Program D.1.2: Program Ochrony Zdrowia Psychicznego dla Miasta Rybnika na lata 2015-2020

Program Ochrony Zdrowia Psychicznego dla Miasta Rybnika na lata 2015-2020 został przyjęty w październiku 2015 r. uchwałą Rady Miasta⁶⁷.

■ **Cel programu:**

Celem programu jest stworzenie podstaw do podjęcia szeroko zakrojonych działań w zakresie ochrony zdrowia psychicznego, a także ich skoordynowanie i kontynuowanie działań dotychczas realizowanych, tak aby nastąpiła poprawa zdrowia psychicznego mieszkańców Miasta Rybnika.

■ **Opis programu:**

Ww. program został uchwalony na okres do 2020 roku⁶⁸ i zostaje podłączony pod system zarządzania polityką społeczną, jako jeden z jej programów wykonawczych. Nie rekomenduje się wprowadzania istotnych zmian do tego programu, jedynie zaleca się na etapie wdrażania wzmocnienie poradnictwa dla seniorów i ich rodzin, związanych

⁶⁷ Uchwała Nr 199/XIII/2015 Rady Miasta Rybnika z dnia 1 października 2015 r. w sprawie przyjęcia Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego dla Miasta Rybnika na lata 2015-2020.

⁶⁸ Obecnie nie ma wymogu uchwalania takiego programu, jednostki samorządu terytorialnego robią to fakultatywnie.

z profilaktyką chorób otępiennych i innych problemów zdrowia psychicznego nasilających się w wieku starszym.

■ **Formy realizacji programu:**

Formy realizacji opisano w uchwalonym programie.

■ **Odpowiedzialny:**

Realizatorzy wskazani w programie.

■ **Harmonogram i kosztorys:**

Rok budżetowy:	Etap realizacji programu:	Wkład budżetu miasta:
2015-2020	Realizacja uchwalonego programu.	Zgodnie z programem

■ **Wskaźniki osiągnięcia celów:**

Wskaźniki monitorujące wskazane w programie.

Cel strategiczny D.2 Ograniczyć w Rybniku szkodliwe używanie alkoholu

Ustawa o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi wprowadziła w 1996 roku obowiązek realizacji gminnych programów na rzecz profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, stanowiąc w art. 41, że „prowadzenie działań związanych z profilaktyką i rozwiązywaniem problemów alkoholowych oraz integracji społecznej osób uzależnionych od alkoholu należy do zadań własnych gmin”.

Program D.2.1: Rybnicki ramowy program profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych

Program profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych gmina uchwała obligatoryjnie na podstawie ustawy⁶⁹. Wprawdzie ustawodawca nałożył na gminę obowiązek uchwalania programów o horyzoncie rocznym, jednak nie ograniczył prawa do odrębnego przyjęcia dodatkowego programu wieloletniego o charakterze ramowym. Takie też rozwiązanie przyjmujemy w Rybniku: **niniejszy program ma charakter ramowy i jest uchwalany w postaci ogólnego programu** działań na rzecz profilaktyki alkoholowej i trzeźwości. Na jego podstawie gmina będzie uchwałać roczny program-uszczegółowienie, spełniający wprost zapis ustawy. Za takim rozwiązaniem przemawiają względy organizacyjne: możliwość zsynchronizowania komplementarnych programów profilaktycznych: alkoholowego, narkotykowego i przeciwdziałania przemocy, gdzie pozostałe programy mogą być trzyletnie⁷⁰.

⁶⁹ Obowiązek taki wynika z art. 41 ust. 1 pkt. 2 i 5 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (tekst jednolity Dz. U. z 2016 r., poz. 487 ze zmianą).

⁷⁰ Dokładniej: *gminny program przeciwdziałania narkomanii* uchwała się na okres od roku do lat trzech, a *gminny program przeciwdziałania przemocy w rodzinie...* nie ma w ogóle ustawowego ograniczenia czasu obowiązywania.

■ Cel programu:

Celem głównym Programu jest zmniejszanie rozmiarów zjawiska uzależnienia od alkoholu oraz przeciwdziałanie problemom związanym z nadużywaniem napojów alkoholowych.

■ Opis programu:

Program ma charakter ramowy i będzie uchwalany cyklicznie począwszy od roku 2018. w latach 2016 i 2017 będą obowiązywać tylko roczne programy uchwalane na dany rok. Począwszy od 2018 roku roczne programy będą miały charakter rocznego uszczegółowienia (listy zadań) na dany rok. Program ramowy na lata 2018 – 2020 będzie opracowany w roku 2017 i powinien uwzględniać w szczególności następujące ustalenia:

- Struktura celów programu powinna być czteroczęłowa:
  - Cel 1: leczenie, rehabilitacja uzależnienia od alkoholu i reintegracja społeczna,
  - Cel 2: ograniczanie zaburzeń życia rodzinnego i społecznego wywołanych uzależnieniem oraz szkodliwym używaniem alkoholu, w tym przeciwdziałanie przemocy w rodzinie z problemem alkoholowym,
  - Cel 3: profilaktyka uzależnienia od alkoholu i szkodliwego używania alkoholu oraz edukacja zdrowotna,
  - Cel 4: monitoring problemów alkoholowych w mieście i rekomendowanie ewentualnych reakcji i działań zaradczych.
- Konsekwentne uwzględnianie w działaniach Programu nie tylko *uzależnienia od alkoholu*, ale także *szkodliwego używania alkoholu*.
- Ścisła koordynacja działań programu z równoległymi programami dotyczącymi przeciwdziałania przemocy domowej (w aspekcie przemocy w rodzinach z problemem alkoholowym) oraz zapobiegania narkomanii (w aspekcie uzależnień krzyżowych).
- Bardzo staranne monitorowanie celowości finansowania zadań z funduszu powstającego z opłat za korzystanie z zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych. Zgodnie z art. 182 ust. 1 ustawy *o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi* wykorzystywane będą jedynie na realizację gminnych programów profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych oraz przeciwdziałania narkomanii, a także na zadania realizowane przez placówkę wsparcia dziennego, o której mowa w przepisach o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej i nie mogą być przeznaczone na inne cele.

Zaleca się stanowczo, aby program był ściśle oparty o aktualne, wydawane przez Polską Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych (PARPA) „Rekomendacje do realizowania i finansowania gminnych programów profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych”

■ Formy Realizacji Programu:

- W 2017 r. – przygotowanie programu ramowego na lata 2018 – 2020;
- 2018 – 2020: trzyletni program ramowy; w 2020 – przygotowanie kolejnej edycji;
- 2021 – 2023: kolejny trzyletni program ramowy.

■ **Odpowiedzialny:**

Koordynacja: Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych

Współpraca: Wydział Polityki Społecznej UM Rybnik, Ośrodek Pomocy Społecznej, Ośrodek Interwencji Kryzysowej i Psychoterapii, Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna, Wydział Prewencji Komendy Miejskiej Policji, podmioty lecznicze i organizacje pozarządowe działające w tym zakresie.

■ **Harmonogram i kosztorys:**

Rok budżetowy:	Etap realizacji programu:	Wkład budżetu miasta:
2017	Przegląd dotychczasowych doświadczeń programu	Bezkosztowo
2018	Jednoroczny pilotaż programu	100.000,00
2019	Program 2018 – 2020	110.000,00
2020	<i>Kontynuacja</i>	110.000,00
2021	<i>Kontynuacja</i>	120.000,00
2022	Program 2021 – 2023	120.000,00
2023	<i>Kontynuacja</i>	130.000,00

■ **Wskaźniki osiągnięcia celów:**

Wskazane w programie

Cel strategiczny D.3 Ograniczyć w Rybniku używanie narkotyków

Zgodnie z zaleceniami Krajowego Biura do spraw Przeciwdziałania Narkomanii, skuteczne i sprawdzone *strategie profilaktyczne* są jednym z trzech podstawowych elementów, na których powinna opierać się współczesna profilaktyka uzależnień. Rybnicki program przeciwdziałania narkomanii przyjmuje za podstawę właśnie zalecenia KBPM.

Program D.3.1: Rybnicki program przeciwdziałania narkomanii

■ **Cel programu:**

Celem głównym Programu jest ograniczenie używania narkotyków i związanych z tym problemów społecznych oraz zdrowotnych.

■ **Opis programu:**

Dotychczas w Rybniku przyjmowano zasadę uchwalania programu przeciwdziałania narkomanii jako połączonego z gminnym programem profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych⁷¹. Wynikała z tego konieczność uchwalania obu programów w cyklu corocznym, co utrudnia planowanie w dłuższym horyzoncie. Program będzie uchwalany cyklicznie, począwszy od roku 2018. W latach 2016 i 2017 będą obowiązywać programy uchwalane tylko na dany rok. Program ramowy na lata 2018 – 2020 będzie opracowany

⁷¹ W chwili przyjmowania tej Polityki obowiązuje zintegrowany roczny program na rok 2016 (Uchwała Nr 273/XVI/2015 Rady Miasta Rybnika z dnia 17 grudnia 2015 r. w sprawie przyjęcia Miejskiego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych i Narkomanii na 2016 rok.

w roku 2017 a program na lata 2021 – 2023 będzie przygotowywany w roku 2020. w roku 2017 będzie przygotowany po raz pierwszy roczny program pilotażowy zgodny z poniższymi zaleceniami:

- W zakresie działań profilaktycznych program przeciwdziałania narkomanii w Rybniku posługuje się wyłącznie programami profilaktycznymi o potwierdzonej skuteczności, zaczerpniętych ze wspólnego systemu rekomendacji: KBPM, PARPA, Instytutu Psychiatrii i Neurologii oraz Ośrodka Rozwoju Edukacji. Innych programów nie stosuje się.
- Uwzględniane w Programie strategie działań profilaktycznych to:
  - **Strategia edukacji normatywnej**⁷² – polega na wzmacnianiu i kształtowaniu norm przeciwko używaniu narkotyków.
  - **Strategia edukacji rówieśniczej**⁷³ – polega na włączeniu w działania profilaktyczne liderów młodzieżowych, czyli odpowiednio przygotowanych rówieśników.
  - **Strategia pełnej informacji**⁷⁴ – polega na przekazaniu pełnej i rzetelnych informacji na temat narkotyków i zagrożeń związanych z ich używaniem narkotyków.
  - **Strategia kształtowania umiejętności życiowych**⁷⁵ – to uczenie bądź nawiązywania relacji, rozwiązywania problemów, określania celów, asertywności, komunikacji itp.
  - **Strategia alternatyw**⁷⁶ – polega na zaangażowaniu młodzieży w atrakcyjne, bezpieczne aktywności będące np. formą spędzania czasu wolnego.
  - **Strategia rozwijania umiejętności wychowawczych**⁷⁷ – polega na wzmacnianiu umiejętności wychowawczych rodziców, a w konsekwencji wzmacnianiu więzi rodzinnych.
  - **Strategia rozwoju zasobów środowiskowych**⁷⁸ – polega na wprowadzeniu zmian w środowisku społecznym: zasad, norm, przepisów, ustaleniu wspólnych standardów.

Skuteczność wymienionych strategii została potwierdzona wynikami badań ewaluacyjnych programów, w których były one wykorzystane (bardzo często w jednym programie profilaktycznym wykorzystywanych jest kilka strategii na raz).

- W Programie przewiduje się bardzo staranne monitorowanie celowości finansowania z *opłat za korzystanie z zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych* zadań związanych z przeciwdziałaniem narkomanii. Środki te nie mogą w żadnej części być przeznaczone na działania nie mające potwierdzonej skuteczności profilaktycznej lub terapeutycznej.

■ **Formy realizacji programu:**

- W 2017 r. – opracowanie rocznego pilotażu 2017 zgodnie z powyższymi wytycznymi.

---

⁷² Strategia ta wywodzi się z Teorii Uzasadnionego Działania (I. Ajzen, M. Fishbein 1980)

⁷³ Podstawę teoretyczną tej strategii stanowi Teoria Społecznego Uczenia się (A. Bandura 1986).

⁷⁴ Strategia ta, podobnie jak strategia edukacji rówieśniczej, wywodzi się z Teorii Społecznego Uczenia się (A. Bandura 1986)

⁷⁵ Podstawa teoretyczna w przypadku tej strategii to Teoria Zachowań Problemowych (R. Jessor 1987).

⁷⁶ Podstawa teoretyczna to Teoria Zachowań Problemowych (R.Jessor 1987).

⁷⁷ Podstawą teoretyczną jest Teoria Przywiązania (J. Bowlby 1973).

⁷⁸ Podstawę teoretyczną dla tej strategii stanowi Teoria Odporności (M. Rutter 1979, N. Garnezy 1985).

- 2017 – pilotaż (wdrażanie programu) oraz opracowywanie programu 2018 – 2020.
- 2018 – 2020: roczne programy działań na podstawie doświadczeń z pilotażu,
- 2021 – 2023: kolejne programy działań.

■ **Odpowiedzialny:**

Koordinacja: Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych

Współpraca: Wydział Edukacji UM Rybnik, Wydział Polityki Społecznej UM Rybnik, Ośrodek Pomocy Społecznej, Ośrodek Interwencji Kryzysowej i Psychoterapii, Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna, Wydział Prewencji Komendy Miejskiej Policji, podmioty lecznicze i organizacje pozarządowe działające w tym zakresie.

■ **Harmonogram i kosztorys:**

Rok budżetowy:	Etap realizacji programu:	Wkład budżetu miasta:
2016	Przygotowanie pilotażu na rok 2017 zgodnie z powyższymi wytycznymi	Bezkosztowo
2017	Jednoroczny pilotaż programu	100.000,00
2018	Program 2018 – 2020	110.000,00
2019	<i>Kontynuacja</i>	110.000,00
2020	<i>Kontynuacja</i>	120.000,00
2021	Program 2021 – 2023	120.000,00
2022	<i>Kontynuacja</i>	130.000,00
2023	<i>Kontynuacja</i>	100.000,00

■ **Wskaźniki osiągnięcia celów:**

Wskaźniki określone w programie

Pole strategiczne E. Rybnik wzorcem organizacyjnym polityki społecznej

Pole strategiczne E zawiera odpowiedź na następujące problemy kluczowe:

System instytucjonalny polityki społecznej w Rybniku jest obecnie zorganizowany dość sprawnie, jednak można go udoskonalić. Krytycznej przebudowy wymaga współpraca polityki społecznej z innymi politykami (np. mieszkaniową, rewitalizacyjną, edukacyjną, kulturalną). Niedoskonała jest informacja dla beneficjentów w internecie i poprzez inne kanały informacyjne.

W ramach tego pola strategicznego usytuowano cele dotyczące zabiegów organizacyjnych i strukturalnych samego systemu instytucjonalnego polityki społecznej. Zidentyfikowano **dwa** takie cele:

- Cel E.1. Poprawić koordynację między strategiami branżowymi;
- Cel E.2. Skutecznie informować beneficjentów.

Oto opisy celów i proponowanych w ich ramach programów.

Cel strategiczny E.1 Poprawić koordynację między strategiami branżowymi

Niniejsza Polityka Społeczna może być rozumiana, jako jedna z branżowych strategii samorządu miasta Rybnika. W takim ujęciu **ważny jest współpraca pomiędzy równoległymi politykami, strategiami i programami branżowymi**: przepływ informacji, wspólne przedsięwzięcia i skoordynowane zarządzanie. Chodzi o zdecydowane odejście od zarządzania silosowego, gdzie każdą dziedziną zarządza się odrębnie.

Program E.1.1: Wyjść z silosów – integralny system zarządzania sprawami społecznymi

■ Cel programu:

Wspólne wypracowanie przez zainteresowane wydziały i jednostki organizacyjne Miasta Rybnika zintegrowanego modelu zarządzania szeroko rozumianą polityką społeczną.

■ Opis programu:

Program byłby zrealizowany w 2017 roku i polegałby na powołaniu na czas realizacji projektu komitetu sterującego złożonego z dyrektorów wydziałów i jednostek związanych zadaniowo z polityką społeczną oraz wypracowaniu przez ten komitet – przy ewentualnym wsparciu eksperckim – zintegrowanego modelu zarządzania całością polityki społecznej, który – oprócz skutecznego zarządzania każdą z branż – umożliwiłby sprawne realizowanie budżetowania projektów międzywydziałowych.

■ **Formy realizacji programu:**

Komitet sterujący w 2017 roku wypracuje wstępną koncepcję usprawnienia zarządzania, oraz wskaże trzy projekty międzywydziałowe do zrealizowania jako pilotaż nowego systemu. W 2017 roku nastąpi realizacja tych projektów, a na podstawie doświadczeń z ich realizacji będą wprowadzone ewentualne poprawki, po czym nastąpi przyjęcie ostatecznej wersji nowego systemu organizacyjnego.

■ **Odpowiedzialny:**

Koordinacja: Wydział Polityki Społecznej UM Rybnik

Współpraca: Wydziały i jednostki organizacyjne Miasta Rybnika, organizacje pozarządowe.

■ **Harmonogram i kosztorys:**

Rok budżetowy:	Etap realizacji programu:	Wkład budżetu miasta:
2017	Wypracowanie zintegrowanego programu	Bezkosztowo
2018	Realizacja programu i jego ewaluacja	Bezkosztowo

■ **Wskaźniki osiągnięcia celów:**

Wskaźniki określone w działaniu.

Cel strategiczny E.2 Skutecznie informować mieszkańców

Cel strategiczny E.2. dotyczy radykalnego poprawienia informacji dla mieszkańców o działaniach w ramach polityki społecznej.

Program E.2.1: Polityka społeczna: wiesz o wszystkim

■ **Cel programu:**

Wspólne wypracowanie przez podmioty zaangażowane w politykę społeczną Rybnika przy wsparciu Wydziału Promocji zasad tworzenia i upowszechniania pełnej, czytelnej i aktualizowanej na bieżąco informacji o realizowanych działaniach dla ich beneficjentów.

■ **Opis programu:**

Program byłby zrealizowany w 2017 roku i polegałby na powołaniu na czas realizacji projektu zespołu roboczego złożonego z przedstawicieli wszystkich jednostek zaangażowanych w realizację polityki społecznej, którzy w swoich jednostkach odpowiadają za tworzenie przekazu informacyjnego. Pierwszym etapem pracy zespołu roboczego byłby przegląd stanu informacji dostępnej w internecie. Zespół winien zwrócić uwagę na:

- łatwość wyszukiwania informacji po tytułach, hasłach tematycznych, zapytaniach itp.;
- łatwość sortowania: tematycznego, grupami beneficjentów, rodzajami informacji itp.;
- czytelność informacji, w tym czytelność dla osób z niepełnosprawnościami;

- jasność struktury udostępnianej informacji;
- kompletność, ale też w przypadku informacji zbyt obszernej – dostępność streszczeń;
- łatwość odróżnienia w systemie informacji aktualnej od zdezaktualizowanej;
- kompletność wewnętrznego systemu odsyłaczy między zasobami informacji umieszczanymi przez różne podmioty;
- system archiwizowania informacji umożliwiający dostęp zainteresowanym i zapobiegający dezaktualizacji linków do zasobów przenoszonych do archiwum.

Do rozważenia jest stworzenie jednolitego portalu polityki społecznej (być może połączonego z głównym portalem informacyjnym Rybnika), którego zawartość byłaby współtworzona przez różne podmioty, a od strony klienta była ona odbierana jako integralna całość. Portal byłby zgodny z Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 12 kwietnia 2012 w sprawie Krajowych Ram Interoperacyjności, minimalnych wymagań dla rejestrów publicznych i wymiany informacji w postaci elektronicznej oraz minimalnych wymagań dla systemów teleinformatycznych (Dz. U. z 16 maja 2012 poz. 526).

■ **Formy realizacji programu:**

Zespół roboczy w 2017 roku dokona przeglądu stanu informacji o polityce społecznej Rybnika w internecie i wypracuje koncepcję usprawnienia systemu. W 2017 roku nastąpi realizacja wskazanych usprawnień i pod koniec 2018 – ponowny audyt poprawionego systemu.

■ **Odpowiedzialny:**

Koordinacja: Wydział Polityki Społecznej UM Rybnik

Współpraca: Wydziały i jednostki organizacyjne Miasta Rybnika, organizacje pozarządowe.

■ **Harmonogram i kosztorys:**

Rok budżetowy:	Etap realizacji programu:	Wkład budżetu miasta:
2017	Analiza obecnego systemu informatycznego	Bezkosztowo
2018	Usprawnienie systemu	Bezkosztowo

■ **Wskaźniki osiągnięcia celów:**

Wskaźniki określone w działaniu

4. Wdrażanie Polityki Społecznej

Objaśnienie:

Niniejsza część dokumentu opisuje koncepcję wdrażania *Polityki Społecznej Miasta Rybnika 2023+*. Rozdział ten ma w całości charakter narzędziowy (definiuje instrumentarium wdrażania polityki społecznej). Należy co do zasady przyjąć, że opisane poniżej rozwiązania i narzędzia będą stopniowo udoskonalane w miarę zdobywania praktycznych doświadczeń przy wdrażaniu Polityki. W szczególności należy pamiętać, że istota Polityki Społecznej jest zapisana w jej misji i strukturze celów strategicznych, a część narzędziowa służy jedynie sprawnemu wdrażaniu misji i celów. Ilekroć którekolwiek rozwiązanie zawarte w tej części okaże się w tym zakresie niesprawne, lub zostaną opracowane nowe lepsze narzędzia w danym zakresie, należy rozwiązanie gorsze niezwłocznie zastąpić rozwiązaniem lepszym. Takie działanie nie wymaga zmiany niniejszego dokumentu i jest nadal uważane za jego realizację, zgodnie z zasadą elastyczności zarządzania strategicznego.

4.1. Struktura zarządzania

Polityka społeczna ma czterostopniową strukturę zarządzania w systemie koordynatorskim:

1. koordynowanie całości Polityki,
2. koordynowanie pól strategicznych,
3. koordynowanie celów strategicznych,
4. koordynowanie programów strategicznych.

Strukturze koordynatorskiej towarzyszy działający poza nią Zespół Monitorujący.

4.1.1. System koordynatorski

System koordynatorski jest systemem hierarchiczno-autonomicznym. Rozumie się przez to, że:

1. System jest hierarchiczny, ponieważ koordynatorzy niższego szczebla polegają koordynatorowi szczebla bezpośrednio wyższego w następującym zakresie:
  - a. uzgadniania generalnych ustaleń dotyczących obszaru (celu, programu), którym zarządzają, o ile te ustalenia dotyczą elementów synergii z obszarami (celami, programami) sąsiednimi,
  - b. składania raportów monitoringowych i udostępniania danych o rezultatach swych działań dla celów ewaluacji;
  - c. koordynator szczebla wyższego wnioskuje też o powołanie i odwołanie koordynatora szczebla bezpośrednio niższego.
2. System szanuje autonomię, ponieważ koordynatorzy wyższych szczebli dokładają starań aby pozostawić podległym im koordynatorom szczebla bezpośrednio niższego daleko idącą autonomię w całym zakresie zarządzania powierzonym im obszarem (celem, programem), który dotyczy decyzji wewnętrznych, nie wchodzących w interakcję z obszarami (celami, programami) sąsiednimi.

4.1.1.1. Zasady pracy systemu koordynatorskiego

System koordynatorski działa na wymienionych niżej zasadach.

- Prezydent Miasta powołuje koordynatorów zarządzeniem;
- Prezydent może umocować indywidualnie poszczególnych koordynatorów: całej polityki, pól i celów do powoływania z jego upoważnienia koordynatorów szczebla bezpośrednio niższego w ramach pola/celu, którym zarządzają;
- Koordynator Polityki Społecznej odpowiada przed Prezydentem za całość realizacji niniejszej Polityki społecznej, w szczególności:
  - kieruje pracą koordynatorów pól,
  - raz do roku przygotowuje dla Prezydenta Miasta sprawozdanie z realizacji Polityki Społecznej,
  - kieruje pracami Zespołu Monitorującego,
- W uzasadnionych przypadkach Koordynator Polityki Społecznej może wnioskować do Prezydenta Miasta o zarządzenie aktualizacji Polityki przed upływem normalnego terminu jej obowiązywania.
- Z chwilą powołania każdy koordynator odpowiada za realizację Polityki społecznej:
  - bezpośrednio za pomyślną realizację powierzonego mu obszaru (celu, programu),
  - pośrednio – za realizację misji Polityki w zakresie, w jakim zarządzany przez niego obszar (cel, program) tę misję realizuje,
  - analogicznie koordynator programu odpowiada pośrednio za pomyślną realizację całego celu, a koordynator celu – za pomyślną realizację całego obszaru, w ramach którego obaj działają.
- Koordynator szczebla wyższego dba o synergię pomiędzy obszarami (celami, programami) zarządzanymi przez koordynatorów szczebla bezpośrednio niższego. W tym celu organizuje on współpracę i wymianę informacji pomiędzy podległymi mu koordynatorami oraz ustala zasady tej współpracy i wymiany. W szczególności zalecaną formą współpracy są cykliczne bezpośrednie spotkania koordynatorów;
- W ramach monitoringu wdrażania Polityki koordynatorzy niższego szczebla przekazują informacje/notatki/raporty koordynatorowi szczebla bezpośrednio wyższego, według harmonogramu przez niego ustalonego, z poszanowaniem zasady, że obowiązki związane z monitoringiem nie powinny zakłócać działalności podstawowej;
- W toku realizacji Polityki nie będą tworzone nowe ani likwidowane dotychczasowe pola lub cele strategiczne. Ich struktura jest stała w całym okresie realizacji Polityki.
- Natomiast w toku realizacji Polityki mogą być tworzone, przekształcane, łączone, dzielone, lub zamykane programy strategiczne.
  - koordynator celu a także koordynator obszaru w uzgodnieniu z Koordynatorem celu, może proponować uruchomienie nowego programu strategicznego, przekształcenie łączenie lub dzielenie na odrębne podprogramy programów już realizowanych.
  - w tym samym trybie mogą być formułowane propozycje zamknięcia programu, z tym, że wymaga to zasięgnięcia opinii koordynatora tego programu.
  - Tryb zmian w strukturze programów jest analogiczny jak dla powołania koordynatora programu.

- Koordynator programu bezpośrednio po powołaniu opracowuje niezwłocznie szczegółowy opis wykonawczy programu, na który składają się następujące elementy:
  - problem, jaki ma być rozwiązany przez dany program lub potrzeba społeczna, jaka ma być zaspokojona,
  - beneficjenci programu: skonkretyzowana grupa społeczna lub podmiot, na rzecz którego jest realizowany program i którego sytuację ma ten program poprawić,
  - cel programu; przez cel rozumie się precyzyjnie opisany nowy stan rzeczy, jaki ma być osiągnięty z chwilą pomyślnego zakończenia programu, lub jego zaplanowanego etapu (cel etapowy),
  - opis oczekiwanych efektów programu, w tym:
    - produkty wynikłe z realizacji programu, a więc bezpośrednio obserwowalne i mierzalne skutki realizacji programu, możliwe do wyrażenia w jednostkach fizycznych, finansowych, lub binarnie (tak/nie), np. przeprowadzone czynności, zrealizowany obiekt, wykonana procedura,
    - rezultaty programu, a więc bezpośrednie korzyści, jakie będą odniesione przez beneficjentów, a są możliwe do zmierzenia w chwili zakończenia programu, np. nowe kompetencje beneficjentów, uzyskana możliwość korzystania z obiektu, mierzalne złagodzenie problemu beneficjenta itp.,
    - w uzasadnionych przypadkach także – oddziaływania, a więc skutki odroczone i rozproszone programu, które można wiarygodnie prognozować na podstawie szerszego doświadczenia.
  - Harmonogram realizacji programu, w tym:
    - Dla programów ciągłych mających charakter etapowy⁷⁹ – harmonogram co najmniej rocznego etapu zakończonego wyraźnie zdefiniowanym celem etapowym oraz dodatkowo – ramowy harmonogram kolejnego etapu z celem sformułowanym ogólnie,
    - Dla programów kończących się z chwilą osiągnięcia celu – harmonogram na cały okres realizacji.
  - Propozycje niezbędnego zasobu wykonawczego, w tym:
    - potencjału ludzkiego niezbędnego dla pomyślnej realizacji programu (jednostka organizacyjna, specjalnie powołany zespół, wykonawca zewnętrzny, formy mieszane lub inne formy potencjału ludzkiego),
    - oszacowanego budżetu programu,
    - zasobów technicznych, które muszą być zarezerwowane dla programu.
  - Wskaźniki monitoringu w postaci przewidywanych produktów i terminów ich zrealizowania; w odniesieniu do produktów pojawiających się narastająco - propozycja harmonogramu monitorowania.
  - wskaźniki ewaluacji (oceny) skuteczności programu, jakie mają być osiągnięte podczas pomiaru rezultatów w chwili zakończenia programu lub jego etapu.

---

⁷⁹ Dla programów ciągłych o charakterze procedur (niepodzielonych na wyodrębnione etapy), harmonogramu nie przygotowuje się. Zastępuje go specyfikacja i standaryzacja procedury.

- Program może zawierać wewnątrz bardziej szczegółową strukturę (podprogramy, projekty, działania); struktury tej nie monitoruje się, traktując ją jako wewnętrzny sposób zorganizowania danego programu.
- Każdy program podlega zaakceptowaniu przez koordynatora celu, który może zażądać wprowadzenia w nim zmian w celu
  - lepszego dostosowania danego programu do misji polityki społecznej,
  - Lepszego zharmonizowania celów i oczekiwanych rezultatów programu z celem strategicznym, w ramach którego jest realizowany dany program,
  - Lepszego powiązania (synergii) z programami sąsiednimi).
- Z kolei koordynatorzy pól mogą zwracać się do koordynatorów celów o lepsze powiązanie grup programów realizowanych w ramach danego celu z programami realizowanymi w ramach celów sąsiednich.
- Za spójność na poziomie pól odpowiada Koordynator Polityki Społecznej;
- Koordynator Polityki Społecznej odpowiada także za spójność całej polityki Społecznej z innymi politykami miejskimi.

4.1.1.2. *Wsparcie koordynatorów programem szkoleń i doradztwa*

System koordynatorski będzie w pierwszym etapie swego działania (2017) wsparty odpowiednim programem szkoleń dla koordynatorów. Szkolenia będą dotyczyły zasad tworzenia programów strategicznych, praktycznych zagadnień zarządzania, monitoringu i ewaluacji oraz – w miarę potrzeb – kwestii merytorycznych z poszczególnych koordynowanych pól (celów, programów) tak, aby przełamać bariery wąskiej specjalizacji i dostarczyć poszczególnym koordynatorom wiedzy o specyfice pól (celów, programów) sąsiednich.

Koordynatorzy będą – w miarę potrzeb – wspierani także doradztwem lub coachingiem specjalistów zewnętrznych. W szczególności doradztwem zostaną wsparci koordynatorzy programów na etapie tworzenia przez nich systemu wskaźników monitoringu i ewaluacji dla poszczególnych programów.

4.1.2. **Zespół Monitorujący**

Prezydent Miasta w porozumieniu z Koordynatorem Polityki Społecznej powoła zarządzeniem Zespół Monitorujący, w skład którego wejdą specjaliści z dziedzin objętych poszczególnymi obszarami i celami Polityki Społecznej, w tym w zarówno eksperci-doradcy czy doświadczeni praktycy w zakresie wdrażania przedsięwzięć z poszczególnych pól, jak i przedstawiciele organizacji pozarządowych. Nie rzadziej, niż raz na pół roku, a w pierwszych dwóch latach – nie rzadziej, niż raz na kwartał, Koordynator Polityki Społecznej zwoła Zespół Monitorujący w celu przedstawienia mu wyników monitoringu wdrażania Polityki i zasięgnięcia opinii zespołu co do prawidłowości realizowania Polityki Społecznej w Rybniku. Członkowie Zespołu Monitorującego mają prawo wglądu w całość materiałów dotyczących monitoringu Polityki Społecznej. Mogą oni także w każdym czasie – indywidualnie lub zespołowo – formułować wnioski do Koordynatora Polityki Społecznej o wprowadzenie w Polityce udoskonaleń, lub usunięcie błędów.

Po zakończeniu każdego roku wdrażania Polityki Społecznej Zespół Monitorujący na podstawie informacji uzyskanych od koordynatorów projektów (za pośrednictwem koordynatorów celów i pól) przygotowuje do końca lutego raport ewaluacyjny podsumowujący wdrażanie polityki z roku poprzedzającego i przekazuje Prezydentowi Miasta.

4.1.3. Schemat organizacyjny i cykl zarządzania

4.1.3.1. Schemat organizacyjny

W ramach niektórych celów strategicznych nie sformułowano na razie programów, a jedynie wskazano zdiagnozowane obszary potrzeb lub obecnie realizowane działania, którym dopiero ma być nadana forma programów strategicznych. Zarządzanie takimi celami odbywa się następująco.

1. Na wniosek właściwego koordynatora obszaru zostaje powołany koordynator celu, którego pierwszym zadaniem będzie przegląd zapisów Polityki w zakresie celu, którym zarządza i doprowadzenie do sformułowania programów strategicznych w obrębie tego celu;
2. Koordynator celu dokonuje w wybrany przez siebie sposób wstępnej priorytetyzacja zdefiniowanych problemów i na tej podstawie projektuje harmonogram realizacji celu z dokładnością do jednego roku, a więc – rozmieszcza zadania do zrealizowania lub problemy do rozwiązania w kolejnych latach okresu 2017– 2023;
3. Dla okresu 2017 - koordynator celu przegląda wszystkie zadania przeznaczone do podjęcia w roku, a następnie z każdym z nich postępuje w wybrany przez siebie, jeden z poniższych trzech sposobów:
  - a. wnioskuje o powołanie koordynatora programu, którego zadaniem będzie opracowanie programu w danej sprawie a następnie – po zaakceptowaniu programu - zarządzanie nim.
  - b. zleca opracowanie programu wybranemu przez siebie podmiotowi, a następnie wnioskuje o zatwierdzenie programu i powołanie do niego koordynatora (innego, niż podmiot opracowujący program),
  - c. opracowuje program samodzielnie a następnie wnioskuje o zatwierdzenie go i powołanie do niego koordynatora.
4. Dla okresu 2018 – 2020 podobna procedura będzie powtórzona w roku 2017, a dla okresu 2021 – 2023 w roku 2020, jednak każdorazowo z uwzględnieniem zdobytych w tym okresie doświadczeń i danych diagnostycznych o zmienionej do tego czasu sytuacji społecznej.

4.1.3.2. Cykl zarządzania

Roczny cykl zarządzania realizacją Polityki Społecznej pokrywa się z rokiem budżetowym i przedstawia się następująco:

1. Od stycznia trwa realizacja programów kontynuowanych z roku poprzedniego. Rozpoczynają się nowe etapy programów podzielonych na etapy roczne. Do połowy stycznia koordynatorzy programów przekazują swoim koordynatorom celów raporty ewaluacyjne o uzyskanych rezultatach i osiągnięte na zakończenie programu/etapu wskaźniki skuteczności.
2. Do końca stycznia koordynatorzy celów przekazują raporty ewaluacyjne o skuteczności osiągnięcia celów za rok ubiegły do koordynatorów pól.
3. Do połowy lutego koordynatorzy pól przekazują raporty ewaluacyjne o skuteczności wdrażania Polityki Społecznej w podległym im obszarze za rok ubiegły do Koordynatora Polityki Społecznej. w połowie lutego Koordynator przekazuje raporty Zespołowi Monitorującemu, celem opracowania raportu zbiorczego.
4. Do końca lutego Zespół Monitorujący opracowuje i przekazuje Radzie Konsultacyjnej Polityki Społecznej zbiorczy raport o skuteczności wdrażania Polityki Społecznej. Jednocześnie Koor-

dynator Polityki Społecznej opracowuje sprawozdanie z realizacji polityki społecznej w roku poprzedzającym.

5. Do końca marca musi odbyć się też pierwsze zebranie Zespołu Monitorującego, zwołane przez Koordynatora Polityki Społecznej⁸⁰. Również do końca marca zamyka się pierwszy kwartalny cykl monitoringu programów.
6. Do końca czerwca zamyka się drugi kwartalny cykl monitoringu programów. Są ewaluowane wszystkie programy realizowane w synchronizacji z rokiem szkolnym. W tym terminie musi odbyć się też kolejne zebranie Zespołu Monitorującego.
7. Do końca września zamyka się trzeci kwartalny cykl monitoringu programów. W tym terminie musi odbyć się też kolejne zebranie Zespołu Monitorującego⁸¹.
8. Do końca drugiego pełnego tygodnia grudnia zamyka się czwarty kwartalny cykl monitoringu programów. Do końca grudnia są zamykane działania rocznych etapów programów strategicznych. Jest sporządzany zbiorczy raport z monitoringu wdrażania Polityki Społecznej.

4.2. Harmonogram wdrażania

Niniejsza Polityka Społeczna obejmuje w praktyce siedmioletni okres od 2017 do 2023 roku i jest podzielona na etapy, w zależności od zdefiniowanych potrzeb.

4.2.1. Etap pierwszy: 2017

W ramach pierwszego etapu, w którym rok 2017 będzie rokiem przygotowań do wdrażania Polityki, a rok 2018 będzie potraktowany, w niektórych celach strategicznych, jako pilotaż. W tym czasie będzie uruchamiany i udoskonalany system koordynatorski. Koordynatorzy będą wspierani programem szkoleń i doradztwa.

- W 2017 roku szkolenia będą dotyczyły przede wszystkim kompetencji koordynatorskich: umiejętności zarządzania projektami i programami, pracy w zespołach projektowych, kompetencji lidarskich i planowania średnioterminowego. Doradztwo na tym etapie będzie skoncentrowane na wspieraniu koordynatorów w tworzeniu szczegółowych opisów programów oraz wskaźników monitoringu i ewaluacji tych programów. Wsparcie doradcze będzie dotyczyło także wdrażania systemu monitoringu, oraz będzie towarzyszyło corocznym procedurom ewaluacji. W tym zakresie będą z niego korzystać przede wszystkim koordynatorzy wyższych szczebli (Koordynator Polityki i koordynatorzy pól), a także Zespół Monitorujący.
- Doradztwo i szkolenia będą kontynuowane w miarę potrzeb, w szczególności w odniesieniu do tych programów, które będą uruchamiane po raz pierwszy. Wsparcie doradcze będzie dotyczyło nadal doskonalenia systemu monitoringu i ewaluacji
- II połowa 2017 roku będzie czasem testowania samodzielności systemu, w którym system będzie działał bez wsparcia doradczego.

---

⁸⁰ W kolejnych latach Zespół Monitorujący będzie spotykał się nie rzadziej niż raz na półrocze.

⁸¹ Uzasadnienie – jak wyżej.

4.2.2. Etap drugi: 2018-2020.

W drugim etapie, w latach 2018 – 2020 należy oczekiwać pełnej funkcjonalności systemu zarządzania Polityką Społeczną. Coroczne cykle zarządzania powinny przebiegać już bez kłopotów, a wiele elementów zarządzania nieuchronnie nabierze cech powtarzalnej procedury.

- Na pierwszą połowę roku 2018 przewidziany jest zewnętrzny audyt jakościowy wdrażania Polityki Społecznej, nastawiony na ocenę, czy procedury działają prawidłowo, i czy z kolei nie wyparły one podejścia zorientowanego na klientów i na mijsę.
- Rok 2020 od półrocza powinien być już rokiem przygotowywania aktualizacji i trzeciego etapu polityki społecznej 2021 – 2023. Na koniec tego roku powinna być gotowa pierwsza wersja nowej polityki – do konsultacji społecznych.
- Rok 2020 będzie rokiem zamykania programów lub ich etapów, a jednocześnie rokiem konsultowania i udoskonalania nowego etapu polityki społecznej Rybnika na kolejną trzylatkę.

4.2.3. Etap trzeci: 2021-2023.

W trzecim etapie, w latach 2021 – 2023 należy nadal oczekiwać pełnej funkcjonalności systemu zarządzania polityką społeczną, dodatkowo udoskonaloną w trybie aktualizacji w roku 2020. Coroczne cykle zarządzania powinny przebiegać już bez kłopotów, a wiele elementów zarządzania nieuchronnie nabierze cech powtarzalnej procedury.

- Na pierwszą połowę roku 2021 przewidziany jest zewnętrzny audyt jakościowy wdrażania Polityki Społecznej, nastawiony na ocenę, czy procedury działają prawidłowo, i czy z kolei nie wyparły one podejścia zorientowanego na klientów i na mijsę.
- Rok 2023 od półrocza powinien być już rokiem przygotowywania założeń nowej Polityki Społecznej dla Rybnika na lata 2024 – 2030+. Na koniec tego roku powinna być gotowa pierwsza wersja nowej polityki – do konsultacji społecznych.
- Rok 2023 będzie rokiem zamykania programów lub ich etapów, a jednocześnie rokiem konsultowania i udoskonalania nowej Polityki Społecznej Rybnika na kolejną siedmioletkę. Planowanym celem jest uchwalenie przez Radę nowej polityki przed końcem 2023 roku, tak aby mogła ona być wdrażana od 1 stycznia 2024 r.

4.3. Monitoring wdrażania i ewaluacja rezultatów

- Przez monitoring rozumie się ciągłą, bieżącą obserwację procesu wdrażania Polityki, w tym cykliczne raportowanie postępów jej wdrażania wyrażonych wskaźnikami produktów.
- Przez ewaluację rozumie się coroczną ocenę stopnia osiągnięcia celów Polityki, a więc – ocenę jej skuteczności na podstawie wskaźników rezultatów.

4.3.1. Monitoring wdrażania Polityki

Realizacja Polityki jest monitorowana na poziomie poszczególnych programów oraz na poziomie całych celów strategicznych. Nie monitoruje się odrębnie pól ani całej polityki. Za raportowanie monitoringowe odpowiadają Koordynatorzy poszczególnych programów i celów strategicznych.

4.3.1.1. Monitoring programów strategicznych

Programy strategiczne to całości wykonawcze zapisane bezpośrednio w Polityce Społecznej (oznaczone kodem *litera.cyfra.cyfra*, np. A.1.1.). Monitoring programów skupia się z istoty na trzech aspektach:

- Czy dotrzymano terminów przewidzianych w harmonogramie?
- Czy w ramach realizacji programu powstały zaplanowane produkty?
- Czy finansowanie przedsięwzięcia było zgodne z budżetem?

Monitoring dotyczy więc terminowości (zgodności z harmonogramem) i efektywności (proporcji uzyskanych rezultatów do wydanych środków). Mini-raport monitoringowy z realizacji programu przygotowuje jego koordynator według wzoru udostępnionego dla celu. O ile koordynator celu nie postanowi inaczej, **podstawowym cyklem monitoringowym dla programów strategicznych jest cykl kwartalny** (cztery notatki rocznie).

4.3.1.2. Monitoring celów strategicznych

Cele strategiczne (oznaczone kodem *litera.cyfra*, np. A.1.) gromadzą na ogół po kilka programów strategicznych, których realizacja w sumie składa się na realizację celu. Monitoring programów strategicznych jest dokonywany pośrednio, poprzez odpowiednie przeliczenia wskaźników monitoringu poszczególnych programów strategicznych przez ich wagi liczbowe, podane w tabeli na końcu tego rozdziału. Raport monitoringowy z realizacji celu przygotowuje jego koordynator według wzoru udostępnionego przez koordynatora obszaru.

O ile koordynator obszaru nie postanowi inaczej, podstawowym cyklem monitoringowym dla celów strategicznych jest cykl roczny (jeden raport rocznie).

4.3.2. Ewaluacja skuteczności wdrażania Polityki

Ewaluacja (ocena) wdrażania polityki jest prowadzona na trzech poziomach:

- całej Polityki Społecznej,
- pól strategicznych,
- celów strategicznych.

Ewaluacja odnosi się do rezultatów⁸² i oddziaływań⁸³ Polityki, a więc do korzyści społecznych z realizowanych programów, jakie da się stwierdzić doraźnie lub wiarygodnie prognozować w dłuższej perspektywie. Ewaluacja wdrażania Polityki przebiega czteroetapowo:

1. W pierwszym etapie dla każdego z programów strategicznych Koordynator ocenia w skali procentowej uzyskany w danym roku rezultat tego programu w stosunku do rezultatu oczekiwanego (zaplanowanego). Ocena odnosi się do osiągniętych skutków społecznych danego

---

⁸² W unijnej metodyce zarządzania projektami „rezultaty” to bezpośrednie korzyści odniesione przez beneficjentów, zmierzone w chwili zakończenia projektu (a więc dość często mające postać *uzyskanych przez beneficjentów nowych szans* a nie – gotowego, osiągniętego już sukcesu beneficjentów).

⁸³ „Oddziaływania” to korzyści *odroczone i rozproszone*: korzystne zmiany w sytuacji beneficjentów przewidywane w dłuższym horyzoncie czasowym, oraz korzyści odniesione przez interesariuszy innych, niż planowani beneficjenci.

programu, a w żadnym razie nie do jakości pracy jego realizatorów⁸⁴. Ocena taka nosi nazwę Rocznej Oceny Rezultatów (ROR) programu.

2. W drugim etapie dokonuje się – przeliczeniowo – ewaluacji celów strategicznych. Dokonuje się tego koordynator celu, przemnażając ROR wszystkich programów strategicznych w ramach danego celu przez ich wagi liczbowe⁸⁵, a następnie dodając wyniki do siebie. Wagi liczbowe programów zawiera tabela poniżej.
3. W trzecim etapie dokonuje się ewaluacji pól strategicznych: koordynator obszaru przemnaża ROR wszystkich celów strategicznych przez ich wagi liczbowe, a następnie dodaje do siebie wyniki w ramach danego obszaru strategicznego. Wagi liczbowe celów strategicznych są podane w tabeli poniżej.
4. W czwartym etapie Koordynator Polityki Społecznej dokonuje ewaluacji całej Polityki w danym roku, przemnażając ROR wszystkich pól strategicznych przez ich wagi liczbowe podane w tabeli poniżej, a następnie dodając je do siebie. Uzyskaną w ten sposób zbiorczą Roczna Ocena Rezultatów całej Polityki koordynator przekazuje Zespołowi Monitorującemu.
5. Zespół Monitorujący weryfikuje przeliczenia, sformułuje raport ewaluacyjny i przekazuje go Prezydentowi Miasta.

Na koniec 2017 i 2020 r. są przewidziane są dodatkowe **ewaluacje etapowe**, sumujące wyniki ewaluacji rocznych (odpowiednio: 2017 i 2018 – 2020). Wyniki ewaluacji etapowej będą przesłanką do ewentualnej aktualizacji Polityki.

---

⁸⁴ Przykładowo: praca w trudniejszych obszarach tematycznych może dawać mniej spektakularne rezultaty, co nie będzie skutkowało gorszą oceną wykonawców zadań takiego rodzaju.

⁸⁵ Wagi liczbowe wyrażają umownie ważność danego programu dla realizacji całego celu strategicznego i umożliwiają uwzględnienie w procesie ewaluacji faktu, że poszczególnym programom strategicznym samorząd Miasta Rybnika nadaje różny priorytet. Wagi liczbowe wszystkich programów strategicznych w ramach danego celu strategicznego zawsze sumują się do 100%. Podobnie do 100% sumują się wagi celów w ramach każdego obszaru oraz wagi obszarów strategicznych w ramach całej Polityki.